

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**DR. HİKMET KIVILCIMLI'NIN TARİH TEZİ'NİN SİYASİ
HAYATINA ETKİSİ**
(1950-1971)

ALPER YILMAZ

2502130320

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. BURAK SAMİH GÜLBOY

İSTANBUL, 2017



DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : ALPER YILMAZ Numarası : 2502130320

Danışman : PROF. DR. BURAK SAMİH GÜLBOY
Anabilim/Bilim Dalı : SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tez Savunma Saati : 16:00

Tez Savunma Tarihi : 15.11.2017

Tez Başlığı : DR. HİKMET KIVILCIMLI'NIN TARİH TEZİNİN SİYASİ HAYATINA ETKİSİ: (1950-1971)

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BURAK SAMİH GÜLBOY		KABUL
2- PROF. DR. LEVENT ÜRER		
3- DOÇ. DR. ARMAĞAN GÖZKAMAN		KABUL
4- DOÇ. DR. MURAT METİNSOY		KABUL
5- YRD. DOÇ. DR. SİNAN YILDIRMAZ		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. NAMIK SİNAN TURAN		KABUL
2- PROF. DR. UĞUR ÖZGÖKER		

ÖZ
DR. HİKMET KIVILCIMLI'NIN TARİH TEZİ'NİN SİYASİ HAYATINA
ETKİSİ (1950-1971)

ALPER YILMAZ

Bu tezin ana konusu, Türkiye’de sol siyasi hareket içerisinde teorik anlamda arkasında en fazla eser bırakan kişi olan Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”nin 1950’li yıllardan itibaren siyasi hayatına etkisinin incelenmesidir. Tüm yaşamı boyunca siyasi faaliyetlerin içinde bulunan Dr. Hikmet Kıvılcımlı çalışkanlığı ve üretkenliğiyle Türkiye’de yalnızca sol siyaset açısından değil siyasi alanın tamamını kapsayacak şekilde teorik bir miras bırakmıştır.

Tezin ilk bölümünde “Tarih Tezi”nin insan, tarih, teknik ve coğrafya üretici güçlerine dayanan teorik çerçevesinin izleri İbn Haldun’dan başlatılarak 19. ve 20. Yüzyılın Batılı aydınlarına ve Ümit Hassan’a ulaşan yapısı incelenirken doğal hukuk anlayışından politik antropolojiye geçiş ile Marksizmde insan bilincinin rolü ve altyapı üst yapı ilişkisinin özü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tezin ikinci ve üçüncü bölümlerinde ise Hikmet Kıvılcımlı’nın tarih tezinin onun siyasetine yansımaları teorisiyle birlikte onun eserleri ve kurduğu örgütler çerçevesinde analize tabii tutulmuştur.

Böylelikle Kıvılcımlı’nın Marksist üretici güçlere dayanan “Tarih Tezi” siyaset felsefesi ve siyaset bilimi açısından incelenerek siyaset teorisindeki yeri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Üretici Güçler, İbn Haldun, Morgan, Marks, Engels, Childe, Hassan, Vatan Partisi, 12 Mart Askeri Müdahalesi.

ABSTRACT

THE IMPACTS OF DR. HIKMET KIVILCIMLI'S "HISTORY THESIS" TO HIS POLITICAL LIFE (1950-1971)

ALPER YILMAZ

The main subject of this thesis is Dr Hikmet Kıvılcımlı's "History Thesis" and its impacts on his political life from 1950 as he left the highest number of theoretical studies behind him. In his political career and all his life, Dr. Hikmet Kıvılcımlı has left a theoretical legacy in Turkey with his hard work and productivity, not only in terms of left politics but also covering the entire political area.

In the first part of the thesis, the traces of the theoretical framework of "History Thesis" based on human, historical, technical and geographical productive forces were started from İbn Khaldun and the structure reaching to the Western intellectuals of the 19th and 20th centuries and Ümit Hassan were analyzed. It's tried to put forward the path from understanding of natural law to political anthropology, the role of human consciousness and the essence of the infrastructure - superstructure relationship. In the second and third sections of the thesis, Hikmet Kıvılcımlı's "historical thesis" has been analyzed in the framework of his theories and its reflection on politics and its organizations and studies.

Thus, Kıvılcımlı's "History Thesis", based on Marxist productive forces, was investigated in terms of political philosophy and political science and its place in political theory.

Keywords: Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Productive Forces, Ibn Khaldun, Morgan, Marx, Engels, Childe, Hassan, Vatan Party, 12 March Military Intervention.

ÖNSÖZ

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'nin siyasi hayatına etkisini tez konusu olarak seçmemde birinci etken Türkiye'deki sol siyasi tarih araştırmalarına katkı sağlamak isteğimdir. Bu çalışma ile az da olsa bir faydam olursa kendimi mutlu hissedeceğim.

Bu konuyu seçmemde TÜSTAV Yönetim Kurulu Sekreteri Erden Akbulut'un öneri ve teşvikleri önemli derecede rol oynamıştır. Amsterdam'da yaptığım kısa süreli çalışma sırasında ve araştırma boyunca yol göstermesi sebebiyle kendisine teşekkür ederim.

Çalışma boyunca özgürce araştırma ve değerlendirme yapmamın yolunu açan kıymetli Danışmanım Prof. Dr. Burak Samih Gülboy'a, Yrd. Doç. Dr. Edip Asaf Bekaroğlu'na ve rahmetli Prof. Dr. Nevin Ateş'e, bu çalışmanın oluşturulması için beni teşvik eden ve yol gösteren Prof. Dr. Levent Ürer ve Prof. Dr. Ümit Hassan'a çok teşekkür ederim.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın son yıllarında yakınında bulunan kişilerden Selahattin Okur'un, Sarp Kuray'ın, bu çalışmanın özgün hale gelmesinde önemli katkıları oldu. Onlara da çok teşekkür ederim.

Kıvılcımlı'nın görüşlerini yaymaya çalışan ve bu konuda önemli katkıları olan Ahmet Kale ise her zaman Kıvılcımlı hakkındaki bilgi birikimi ile çok yardımcı oldu. Ona ne kadar teşekkür etsem azdır. Sevgili kardeşim Seyit Güneş'e, değerli ağabeyim Mustafa Zülkadiroğlu'na, Emin Karaca'ya, Demir Küçükaydın'a ve Öner Gürcan'a görüş ve önerileri için ayrıca teşekkür ederim.

Tüm araştırma boyunca teşvik eden canlarım eşim Tezcan Yılmaz ve oğlum Ufuk Yılmaz'a çok teşekkür ederim. Amsterdam'da birlikte yaptığımız ön çalışma bu çalışmanın temelini oluşmasında en önemli unsurdur. Onlar olmasaydı bu tez de olmazdı.

Son olarak; bu çalışmayı babam öğretmen Ali Yılmaz'a ithaf ediyorum.

Alper Yılmaz

İstanbul, 2017

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ

ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK ANTROPOLOJİ VE DR. HİKMET KIVILCIMLI'NIN TARİH TEZİ'NİN DÜŞÜNSEL TEMELLERİ

1.1 Siyaset Felsefesinde Doğal Hukuk Anlayışından Siyasal Antropolojiye Geçiş	8
1.2 Lewis Henry Morgan ve Anahanelik	10
1.3 Engels, Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni	18
1.4 Gordon Childe ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Tarih Tezine Etkisi	24
1.5 Üretici Güçler ve İkinci Doğa	30
1.5.1. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'da Yöntem ve Üretici Güçler.....	33
1.5.1.1 Tarih ve İnsan Üretici Güçleri	36
1.5.1.2. Teknik ve Coğrafya Üretici Gücü Birinci Doğa'dan İkinci Doğa'ya Geçiş	40
1.6 İbn Haldun, Marks-Engels ve Childe Işığında Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"	47
1.6.1 Tarihçil Devrim	56
1.6.2 Osmanlı Tarihinin Maddesi ve Kıvılcımlı'da Ordu ve Din Konusu	58
1.6.3 Tefeci Bezirgan Sınıfı	66
1.6.4 Barbar Aşısı veya Gençlik Aşısı	71
1.7 Marks-Engels ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'da Komünal Topluluktan Modern Devlete Devamlılıklar	73

İKİNCİ BÖLÜM

KIVILCIMLI'NIN “TARİH TEZİ” VE SİYASİ HAYATI'NA ETKİLERİ

2.1 Siyasi Alanın Sosyalist Sınıf Mücadelesine Kapatılması ve Vatan Partisi'ne Giden Süreç.....	86
2.2 Kıvılcımlı'da İktidar Bloğu– Taktik Olarak Legaliteyi İstismar	87
2.3 Kominternin Sosyalist Sınıf Mücadelesinin Önünü Kapatması	93
2.4 İkinci Dünya Savaşı Sonrası Durum	96
2.5 Legaliteyi İstismar – Devrimci Komünist Parti ve İşçi Partisi	98
2.6 Üretici Güçler Kapsamında “Tarih Tezi”nin Vatan Partisi'ne Etkisi	104
2.6.1 Geleneğin İcadından Üretici Güçlerin Bileşkesine Tarih Bilimi'nde Siyasal İdeolojik Hegemonya Mücadelesi ve Vatan Partisi	109
2.7 Vatan Partisi'nin Kuruluşu “Tarih Tezi”nin Yansımaları ve Memurların Hakimiyeti.....	120
2.8 Hikmet Kıvılcımlı'nın Eyüp Konuşması, Tarih Tezi ve Sosyalizmin İslamı Kapsaması	131

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1 1960'lı Yıllarda De-Stalinizasyon ve Batı Marksizmini'nin Türkiye'deki Sol Siyasetteki Rolü	138
3.2 MDD, Solun Meşruluk Problemi ve Kıvılcımlı'nın Eleştirileri (1960-1971) ...	142
3.3 Kıvılcımlı'da Praksis (Tefeci – Bezirgan, Barbar Mücadelesi) Örneği Olarak MBK'ye Mektuplar	148
3.4 Kıvılcımlı'nın “Tarih Tezi” ve Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi	157
3.5 Kıvılcımlı'nın 27 Mayıs Askeri Müdahalesine Bakışı ve Bir Küçük Burjuva İdeolojisi Olarak Yön Hareketi	163
3.6 Kıvılcımlı'nın TİP Eleştirileri ve Tarih Tezi	172
3.7 Kıvılcımlı'nın “Tarih Tezi” ve Siyaseti'ne Etkisi (1965-1971).....	178
3.7.1 Sosyalist Gazetesi:.....	179
3.7.2 Yapı İşçileri Sendikası (YİS)	181
3.7.3 İşsizlik ve Pahalılıkla Mücadele Derneği (İPSD).....	182
3.8 Tarih Tezi'nin Siyasi Pratiği Olarak Devrimci Gençler ve Kıvılcımlı	185

3.8.1 Kıvılcımlı ve Solcu Gençlik	189
SONUÇ	205
KAYNAKÇA	211
EKLER	237
ÖZGEÇMİŞ	255



KISALTMALAR LİSTESİ

ABA	Sadun Aren, Behice Boran ve Çetin Altan'ın soyadlarının ilk harfinden Dr. Hikmet Kıvılcımlı tarafından üretilen ve bu üçlüyü ifade eden : kısaltma.
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Age.	: Adigeçen eser
Agm.	: Adigeçen Makale
Akt.	: Aktaran
AP	: Adalet Partisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Dev-Genç	: Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
Dev-Lis	Devrimci Liseliler
DÖB	: Devrimci Öğrenci Birliği
DP	: Demokrat Parti
dr.	: Doktor
Ed.	: Editör
FKF	: Fikir Kulüpleri Federasyonu
İPSD	: İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MDD	: Milli Demokratik Devrim
MK	: Merkez Komite
MTTB	: Milli Türk Talebe Birliği

NATO	: Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü
NEP	: New Economic Policy
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OYAK	: Ordu Yardımlaşma Kurumu
RSDİP	: Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi
S.	: Sayı
s./ss	: Sayfa/sayfalar
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SeKa	: Santral Komite
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
t.y.	: Tarih Yok
THİF	: Türkiye Halkİştirakiyun Fırkası
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
TİÇSF	: Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TKGB	: Türkiye Komünist Gençler Birliği
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TKT	: Türkiye Komünist Teşkilatı
TMTF	: Türkiye Milli Talebe Federasyonu
TÜSTAV	: Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
USTE	: Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü
Vd.	: Ve diğerleri
Vol.	: İngilizce Cilt kelimesinin kısaltması
Yay.	: Yayıncılık
YİS	: Yapı İşçileri Sendikası

GİRİŞ

Tez çalışmasına başlanılmadan evvel Dr. Hikmet Kıvılcımlı hakkında bir ön çalışma yapılmıştır. Bu bağlamda Amsterdam’da bulunan Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü’nde (USTE) Dr. Hikmet Kıvılcımlı’ya ait arşivde kısa süreli bir ön çalışma yapılarak Hikmet Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”ne ilişkin notlarına ve kurucusu olduğu Vatan Partisi’ne ilişkin evraka ulaşılmıştır. Ayrıca, Türkiye’de Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve onun görüşleriyle bağlantısı olan Kıvılcımlı Enstitüsü Derneği Başkanı Ahmet Kale, Prof. Dr. Ümit Hassan, Yrd. Doç. Dr. Atilla Türk, Erden Akbulut (TÜSTAV), Prof. Dr. Orhan Silier, Emin Karaca, Selahattin Okur, Yrd. Doç. Dr. Ergun Aydınoglu, Demir Küçükaydın ve Latife Fegan ile iletişime geçilmiştir. Bu kişilerden Dr. Hikmet Kıvılcımlı’yı şahsen tanıyanlar ile hazırlanması planlanan tezde kullanılmak üzere röportajlar yapılmıştır.

Yapılan bu ön çalışma ışığında; Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın Tarih Tezi ve bu tezin onun siyasetine etkisinin araştırılması tezin ana problemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda öncelikle;

- Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”ne kaynaklık eden 19. Yüzyıl toplumsal evrimci anlayışın gelişiminin incelenmesi, 20. Yüzyılın en çok tartışma yaratan antropologlarından olan ve Hikmet Kıvılcımlı’nın tarih tezinde büyük yer ayırdığı V. Gordon Childe’in Neolitik ve Kent Devrimleri kavramları,
- Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”nin Marksist Antropoloji açısından değerlendirilmesi,
- Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın siyasi görüş ve faaliyetleri ile Tarih Tezi’nin hangi noktalarda kesiştiği

sorularına yanıt aranmıştır.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı geliştirdiği “Tarih Tezi”nde antika tarihi¹, Osmanlı Tarihi’ni, antika tarihte medeniyetlerin kuruluş ve yıkılış kanunları ile bir çağdan

¹ **Antika Tarih:** Batı dilinde “Antique” kavramının karşılığı olarak kullanılan bu sözcük, Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”nde İsa’dan önce 4-5 bin yıllarından başlayıp İsa’nın doğumundan sonra

öbürüne geçişin kanunlarını tarihsel maddeci bir yöntemle ortaya koymuştur. Ancak Kıvılcımlı'nın bu çalışmalarının bir kısmının kendi hayatı süresinde yayınlamaya vakit bulamadığı görülmüştür. Diğer taraftan sağlığında yayınladığı çalışmaların ise ilgili dönemde ve hatta sonrasında yeterince tartışılmadığı düşünülmektedir. Yine bu bağlamda Haziran 2015 tarihi itibariyle Dr. Hikmet Kıvılcımlı hakkında bir adet yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu çalışmada Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın “Tarih Tezi”nin ve bu teze paralel görüşlerinin onun siyasi hayatında önemli bir rol oynadığı ileri sürülmektedir.

Örneğin Kıvılcımlı “Tarih Tezi” ile birlikte en önemli eserim dediği Vatan Partisi'ne ilişkin olarak şöyle demektedir: “*Gel zaman, **Tarih Tezi** açısından toplumu ele alan bir Vatan Partisi'nin çıkışı, konuyu ansızın aktüalite etmişti.*”² 1954'te kurulan Vatan Partisi'nin vulgar bir ifadeyle anti-komünizm ve McCarthycilik rüzgarı ortamında bir legal sol parti deneyimi, öte yandan “Hür Dünya-Küçük Amerika olma” rüzgarının bu legal sol parti üzerinde etkisinin olup olmadığı ve nihayet 1920'li-1930'lu yıllarda yetişmiş bir Türkiye Komünist Partili (TKP) önder olan Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bu koşullardaki siyasi eyleminin çok yanlı olarak sorgulanması hedeflerden birini oluşturmaktadır.

Ayrıca, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın “Tarih Tezi” onun sınıf analizinin ve buna bağlı olarak ordu ve Türkiye'nin özgül koşullarına ilişkin değerlendirmelerinin kaynaklarından birini teşkil etmektedir. Çalışma boyunca bu konu değerlendirilerek siyasi faaliyetleri ile “Tarih Tezi” ve siyasi görüşleri arasındaki bağ test edilecektir. Böylece Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın siyasi mücadelesi ve görüşleri ile tarih tezi arasındaki paralellikler ve varsa aykırılıkların tespiti hedeflenmektedir.

Tezin Önemi

Türkiye'de sol siyasi yelpazede yer alan ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı kadar çok sayıda ve bütünlüklü yapıtlar ortaya koyan ikinci bir ismin bulunmadığı gözlemlenebilmektedir. Diğer taraftan Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın siyasi pratiği ile

14. yüzyıl biten bir dönemi kapamaktadır. Dr. Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Tarihsel Maddecilik Yayınları, 1965, s.5.

² Ahmet Kale, **Kıvılcımlı Külliyatı Ayrıntılı Bibliyografya**, İstanbul, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2014, s. 75.

pek çok bakımdan sol siyasi hareket içinde öncü olduğu kabul edilebilir. Şöyle ki; Anadolu'nun işgaline karşı Kuvayi Milliye mücadelesinde yer alması, 1920'li ve 1930'lu yılların zor ekonomik ve siyasi koşullarında dahi toplumcu mücadeleye devam etmesi, Türkiye'deki tüm toplumcu hareketin neredeyse silindiği (kabaca) 1950'li yıllardaki otoriter düzene karşı gösterdiği siyasi faaliyetlerini devam ettirme mücadelesi, günümüzdekilere benzer sivil toplum örgütlerine bir öncü olarak değerlendirilebilecek olan İşsizlik ve Pahalılık Derneği'ni 1960'lı yıllarda kurmuş olması ve (en önemlisi) Türkiye'de özellikle sol siyasi partilerdeki ideolojik derinliğe ve yoğunlaşmaya bir temel teşkil edebilecek "Tarih Tezi" ile Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın görüşleri ve hayatına ilişkin sorgulamaların Türkiye'nin siyaset bilimi ve düşün hayatı içinde büyük önem taşıdığı düşünülmektedir.

Tezin Varsayımları

Bu tez çalışmasında; aşağıdaki hususlar ispatına gerek duyulmadan doğru olarak kabul edilmiştir:

a. Dr. Hikmet Kıvılcımlı sosyalist sol içinde yer alan Marksist bir düşünür ve siyasi kişiliktir. Dr. Hikmet Kıvılcımlı 1928 yargılamalarındaki ifadesinde Marksist oluşunu 3 nedene bağlar. Buna göre; Birinci sebep Kıvılcımlı'nın Marksizmi bir büyük gereklilik (Zaruret-i aliye) olarak görmesidir. İkincisi emperyalist devletlerin Türkiye'yi çember içine alması ve komünist matbuatın buna karşı durmasıdır. Kendisinin en mühim gördüğü 3. sebep ise Kıvılcımlı'nın bir işçi ailesinden gelmesidir. *"Günde ondört buçuk saat çalışıyorduk. Rutubetli bir tekke odasında oturuyorduk. Bu kadar say'a mukabil bu sefalet, bunu tahlil etmek lazımdı. Bunu izah eden meslek Marksizmdir, Marksizmin bütün mevzuu iş ve işçidir..."*³

b. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi" onun sınıf analizinin ordu ve Türkiye'nin özgül koşullarına ilişkin değerlendirmelerinin başlıca kaynaklarından biridir.

³ Emel Seyhan ATASOY, **1928 TKP Davası**, İstanbul, Sosyal Tarih Yayınları, Ekim 2008, ss. 99-100.

Tezin Sınırlılıkları

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın yayımlanmamış veya ölümünden sonra yayımlanmış çalışmaları bulunmaktadır. Özellikle yayımlanmamış çalışmalara ulaşılabilmesi durumunda tez kapsamına girse dahi yer verilmesi mümkün değildir. Diğer yandan ölümünden sonra yayınlanmış çalışmalarına ise tez çalışmasının ana ekseninde yer verilmeyecektir. Bir diğer kısıt ise Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya ait çok sayıda okunaklı olan / olmayan Osmanlıca el yazısı metin olmasıdır. Bu metinlerin önemli bir kısmının transkripsiyonu yapılmış olsa da halen pek çok notuna ilişkin transkripsiyonlar bulunmamaktadır. Son olarak, Bu çalışmada Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi" yalnızca siyasi görüşlerine ve hayatına etkisi açısından ele alınmıştır.

Yöntem

a. Araştırma Modeli:

Araştırma kalitatif ve ilişkisel tarama modelinde açıklayıcı bir tasarımdır. Bu araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

b. Verilerin Toplanması:

Araştırmada kullanılan veriler; kütüphaneler, resmi ve özel kişi ve kurum arşivleri, akademik veri tabanları, bilimsel yayın tarama siteleri, medya ve internet arşivlerinden elde edilecek birincil ve ikincil kaynaklar belgesel tarama yöntemi ile elde edilmiştir. Ayrıca röportajlardan istifade edilmiştir.

c. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması:

Verilerin çözümü ve yorumlanmasında nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi ve içerik analizi yöntemleri uygulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİTİK ANTROPOLOJİ⁴ VE DR. HİKMET KIVILCIMLI'NIN TARİH TEZİ'NİN DÜŞÜNSEL TEMELLERİ

Tarihsel maddeci yöntemi kullanan Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın tarih tezine ilişkin üç unsurun öne çıktığı düşünülmektedir. Bunlardan birincisi üretici güçlerdir. İkincisi ilkel komünal toplumda yer alan üretici güçlerin varlığını modern çağlarda da devam ettirmesidir. Üçüncüsü ise Hikmet Kıvılcımlı'nın kullandığı tüccar bezirgan, tarihsel devrim kavramlarıdır. Bunlardan “üretici güçlerdeki devamlılık” görüşünün Kıvılcımlı'nın siyasi çizgisinde daha belirleyici olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma kapsamında bir diğer önemli husus bahsekonu tarih tezinin düşünsel temelleridir. Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın tarih tezine ilişkin ilk kapsamlı eseri olan “Tarih Devrim Sosyalizm” kitabının (1965) yayınlandığı yıllarda Marksist Siyasal Antropoloji'nin üç ana akımdan beslendiği söylenebilir. Birinci akım Lewis Henry Morgan, Marks ve Engels ile gelişen kültürel evrim ve ekonomik ilişkilerin insanlık tarihindeki belirleyiciliğini ön plana çıkaran çalışmalarıdır. Bu akım 20. Yüzyıldaki önemli temsilcileri olarak Paul Lafarge, V. Gordon Childe, Eleanor Burke Leacock sayılabilir.

İkinci Marksist akım emperyalizmin bir neticesi olarak ortaya çıkan üçüncü dünya ve siyahî yazarlar tarafından politik ve teorik antropolojiye getirilen eleştirilerdir. Üçüncüsü ise Fransız antropoloji akımıdır. Bu üçüncü akım Marksist teoriyi yapısalci analiz yöntemi ile yeniden tanımlamayı hedeflemiştir.⁵ Dr. Hikmet

⁴ Antropoloji, biyolojik antropoloji ve sosyal / kültürel antropoloji olmak üzere iki büyük bölüme ayrılabilir. Bu bölümlerden birincisi, insanın fizik yapısının ve davranışının evrimi, eskinin ve günümüz insan topluluklarının birbirlerinden farklı biyolojik özellikleri ile ilgilenen biyolojik antropoloji; ikincisi, insan toplumlarını ve kültürlerini araştıran bölümdür. Ralph Leon Beals ve Harry Hoijer, “*Antropolojinin Konusu ve Alanı*”, çev. Gürbüz Erginer, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 35 Sayı: 2, Ankara 1991, s. 9-034; (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1254/14381.pdf>, 24.11.2015. Politik antropoloji antropolojinin bir alt dalı olarak kökleri Platon ve Aristo'ya kadar giden özünde farklı, yabancı siyasal yapıları tanımayı amaçlar. Politik antropolojide kullanılan enstrümanlar genellikle insanların nasıl yönetildikleri, düşünce sistemleri ve bu sistemlerin dayandıkları semboller sisteminin öncelenmesidir. Bkz. Georges Balandier, **Political Anthropology**, Penguin Books, 1972, s. 2-3.

⁵ Eleanor Leacock, “Review Marxist Analyses and Social Anthropology” ed. Maurice Bloch. **Contemporary Sociology**, Vol. 5, No. 5 (Sep., 1976), American Sociological Association, ss. 671-672.

Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"nin de birinci akımın etkisinde Marks'ın tarihsel maddeci yöntemi, Engels'in "Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" (Köken) isimli kitabı, V. Gordon Childe'in eserleri ve İbn Haldun'un "Mukkaddime"sinin etkisi altında oluştuğu düşünülmektedir.⁶ İbn Haldun'un ışık tuttuğu tarihçiler arasında Veysi Efendi, Taşköprülüzade, Hacı Halife ve Naima bulunmaktadır.⁷ İbn Haldun'un Mukaddime isimli eseri yedi kitaptan oluşan Kitap el İber isimli eserin giriş kısmını oluşturan bir eserdir. Ancak henüz kendisi hayattayken Mukaddime başlı başına bir eser olarak kabul edilmeye başlamıştır. Sayılan Osmanlı tarihçilerinin İbn Haldun'un Mukaddime'sinden yararlanmalarının akabinde kitabın bir kısmı Pirizade Mehmed kalan kısmı ise Ahmed Cevdet Paşa tarafından türkçeye çevrilerek bitmiş haliye 1860'ta basılmıştır. Avrupa'da yayılması ise 1844'ten itibaren gerçekleşmiştir.⁸ Ümran teorisinin Türkiye'de çağdaş siyaset teorisinde yerini almasında Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın ve Ümit Hassan'ın da katkısı olmuştur. Bu bağlamda devlete⁹ geçişi evrimci yaklaşım çerçevesinde ele alan bu birinci akıma ait görüşlerin ortaya konulmasının araştırma evreninin tanımlanması açısından uygun olabileceği kanaati oluşmuştur.¹⁰ İbn Haldun'dan Marks ve Engels'e ilerleyen teorik çizgiyi Kıvılcımlı

(Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/stable/pdf/2063394.pdf?acceptTC=true> 05 Aralık 2015.

⁶ Ümit Hassan da aynı akım kapsamında değerlendirilebilir.

⁷ Ümit Hassan, "İbn Haldun Mukaddime'si Metninin Yaygınlık Kazanması Üzerine Notlar", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt XXVIII, No. 3-4, Eylül-Aralık 1973, s. 111.

⁸ A.e., s.118.

⁹ Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Tarih Devrim Sosyalizm" isimli kitabında çokça alıntı yaptığı Gordon Childe medeniyeti "insan deneyiminin bilgi birikiminin aktarılmasına yarayan yeni araç" olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda medeniyet, devleti de kapsayan bir kavramdır. Öte yandan devlet ise uygarlık gerektirmektedir. Bkz. Anatoly Hazanov, "Erken Devlet Konusunda Çalışmanın Bazı Kuramsal Sorunları" **Erken Devlet**, ed. H. Claessen ve Peter Skalnik, çev. Alaeddin Şenel, Ankara, İmge Kitabevi, 1993, s. 113-133.

¹⁰ Kıvılcımlı'ya göre; 19. Yüzyılın ikinci yarısında Henry Maine'in Kadim Hukuk adlı eseri 1896'da Spencer'in çeşitli ulusların ahlaki isimli kitabı ve onun tamamlayıcısı olan Westermarck'ın "Ahlaksal Düşüncenin Kökeni ve Gelişimi" isimli kitapları, hukuk alanında Savigny'nin "Kadim Hukuk", R. Von Jehrning'in "İlkel Kurumlar" isimli kitapları ile Fransız bilginlerin Roma, Yunan, Hint, Cermen, Kelt, Kuzey Amerika, Afrika ve Avustralya incelemeleri, 1920'li yıllarda Mauss'un ekonomide "Potlaç"ı (herkesin elindekini eşit şekilde birbirine dağıtması anlayışı) bulması evrimci devlete geçiş çalışmaları bu kapsamdadır. Hikmet Kıvılcımlı, **Metafizik Sosyoloji Eleştirileri**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2008, s. 76-80. Ayrıca, Kıvılcımlı'nın olup olmadığı hususunda net bir kanaat edinilmesi mümkün olmayan ancak ölümünden 30 yıl sonra onun ismiyle yayınlanan "Komün Gücü" isimli kitapta bu ifadelerle çok benzer şekilde 19. yüzyılda yapılan araştırmalara yer verilmektedir. Buna göre; "Marks, insanın toplum biçimlerinin gelişim kanunlarını, üretici güçlere bağlayarak açıklıyordu. 2- Darwin, türlerin gelişim kanunlarını, yaşama-üreme savaşlarına ve doğal eleşim kanununa bağlayarak açıklıyordu. Aradan iki yıl geçti geçmedi, 1861'de Henri Maine ve Johannes Bachofen Babahan ve Anahan hukuklarını ortaya çıkardılar. Başlıca kaynakları, Yunan mitolojisi ve Roma hukuku idi. Ama ayrı sentezlere ulaştılar: 3- Henri Maine Ataerkil Hukuku öne çıkardı. 4- İsviçreli Roma Hukuku Profesörü Johannes Bachofen Ataerkil Hukuktan önce Anaerkil Hukuk'un

dışında ondan yıllar sonra Hopkins de ifade etmiştir.¹¹ “*Engels and Ibn Khaldun*” isimli bu çalışma isminden itibaren eleştirilebilecekken (İbn Khaldun 500 sene önce yazdığına göre İbn Khaldun and Engels daha uygun bir başlık olurdu.) Haldun’un ortaya koyduğu ümran teorisi ile Engels’in “Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni” isimli eserindeki tespitleri arasında fikirsel bir ilişki kurması açısından önemlidir.

Marks ve Engels’in yaşadıkları dönemde onların antropoloji çalışmalarını etkileyen başlıca bilginler Lewis Henry Morgan, John Budd Phear, Henry S. Maine, John Lubbock ve Bachofen’dir. Bu etkiyi Marks’ın antropolojiye ilişkin notlarını içeren “Etnoloji Defterleri” isimli kitaptan ve Engels’in “Köken” kitabından anlamak mümkündür. 19. Yüzyılda antropolojide evrimci anlayış hakimdir. Politik antropoloji insanoğlunun sürekli bir gelişme içinde olduğu görüşünden hareketle ilkel insandan modern insana geçişi belli bir sıra ile devam eden süreç olarak görmektedir. Devletsiz topluluktan devletli topluma geçiş politik antropolojinin temel konularındandır. Politik antropolojinin temeli 18. ve 19. Yüzyılda Avrupa’daki ahlak felsefesine ve doğa tarihi çalışmalarındaki gelişmelere bağlanabilir. Toplumsal bir varlık olan insanın (ve toplumun) davranışlarını yöneten doğa yasaları bulunmaktadır. Hobbes’e göre doğal insan çıkarıcı bir varlık olmasına karşın güvenlik endişeleriyle toplumsal bir sözleşme çerçevesinde yaşamayı kabul etmektedir. Buradan da doğal insanın korku ve şiddet içinde yaşamasına karşılık toplumsal sözleşme ile insanın barış ve huzura kavuştuğu, bir nevi ilerleme kaydettiği anlaşılmaktadır. Benzer şekilde doğal insan anlayışının ve toplum sözleşmesinin John Locke’da da varlığı görülebilir. Locke’da insanoğlu doğal durumdan devlete geçişiyle birlikte kendi aralarındaki sorunları toplumsal bir sözleşme neticesinde oluşan devlet vasıtasıyla çözmektedir. Dolayısıyla burada da bir sıralama mevcuttur.

geldiğini ortaya koydu. 5- 1864’te Fransız Fustel de Coulangers Antik Kent’i yayınladı. Kaçınılmaz olarak Bachofen’i anlayamadı. Babahanlığa yan tuttu. Evrimci bir dini yakalamaya çalıştı. 6- 1865’te İskoç Hukukçu J. Mc Lenan “İlkel Evlilik” eserini yayınladı. Dolayısıyla da Bachofen’i (anaerkil aşamayı) bir kez daha gösterdi. 7- Sir John Lubbock 1865’te tarih öncesi çağları yayınladı.” Hikmet Kıvılcımlı, **Komün Gücü**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2000, s. 14.

¹¹ Nicholas S. Hopkins, “*Engels and Ibn Khaldun*”, **Journal of Comparative Poetics**, Department of English and Comparative Literature, American University in Cairo and American University in Cairo Press, Sayı 10, 1990, s. 9-18. (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/stable/521714> 01 Mart 2017.

Önce doğal durum akabinde toplum sözleşmesi gelmektedir.¹² Avrupa’da bu düşüncelerin nasıl filizlendiği araştırıldığında siyasal antropolojinin ortaya çıkış sebepleri ile Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın Tarih Tezi’ni neden binlerce yıl öncesinden başlatma gereği duyduğu hakkında bir fikir elde edilebilmektedir.

1.1 Siyaset Felsefesinde Doğal Hukuk Anlayışından Siyasal Antropolojiye Geçiş

Petterson 1600’lü yılların başından 1830’lu yılların sonlarına kadar olan Aydınlanma Çağı’nı “Akıl Çağı” olarak tanımlar. Ona göre; aydınlanmanın dört temel özelliği vardır. Bunlar;

- Avrupa’da deniz aşırı ticaret yapan imparatorlukların doğuşu,
- Otoriteye, kiliseye ve aristokrasiye, karşı iktidarı yıpratıcı şekilde yükselen şüphe,
- Tüccar sınıfın gelişmesi ile birlikte onların talep ettiği teknolojik gelişmelerin meydana çıkışı ve doğanın fethedilmesi,
- Sanayi kapitalizminin yükselişi

şeklinde sıralanabilir.¹³ Bu bağlamda 17. yüzyılda Avrupa’da dini nedenlerle Otuz Yıl Savaşları’nın yaşandığı dönemde Hugo Grotius ve Pufendorf devlet yönetiminde iktidarın kaynağına ilişkin görüşleri temelinden değiştirerek siyaset felsefesini dinden kurtarmanın ilk adımını attılar.¹⁴ Grotius ve Pufendorf monarşik iktidarın kaynağı olarak kabul edilen ilahi gücün yerine sözleşmeleri ortaya atmışlardır. O tarihe kadar hükümdara yönetme yetkisi tanrı tarafından verilmekteydi. Grotius ve Pufendorf’un eserlerinden etkilenen “Doğal Hukuk Okulu”nda ise; Siyaset insanların bir arada kuralsız şekilde yaşarlarken karşılaştıkları zorluklardan kurtulmak için yapay olarak ortaya çıkan akılcı bir yapıdır. Doğal Hukuk Okulu sözleşme kavramını kullanarak Pufendorf’ta iki ayrı sözleşme olan insanları bir araya getirme ve yetkilendirme sözleşmelerini birleştirdi. Böylece tekil iradeler birleşerek sivil yetkenin hükümdara teslim edilmesi gerçekleştiği yollu bir açıklama ortaya çıktı. Doğal Hukuk Okulu’nun bu açıklamasına göre tekil iradelerin birleşmesi ve

¹² Sibel Özbudun, Balkı Şafak, N. Serpil Altınuk, **Antropoloji Kuramlar ve Kuramcılar**, Ankara, Dipnot Yayınları, 2007, s. 22-24.

¹³ Thomas C. Patterson, **Karl Marx, Anthropologist**, Newyork, Berg Publishers, 2009, s. 9.

¹⁴ Grotius’un eserinin adı; “Savaş ve Barış Hakkına Dair” Pufendorf’un eserinin adı; “Doğanın ve İnsanların Hukuku”.

egemenlik yetkesinin devri aslında iki ayrı sözleşme olmasına karşılık tek bir **temsil hakkı** olarak siyasi otoriteye veya hükümdara teslim edilmekteydi. Temsil iradesinin teslim edilmesinin nedeni insanların doğa durumundaki güçlüklerden kurtulmak için rasyonel olarak sözleşmeden doğan medeni durumu tercih etmesidir. Devlet insanların haklarının bir kısmını otoriteye veya hükümdara vermek üzere birleşmeleriyle oluşur. Bu temel tez Hobbes, Locke ve Rousseau'da ortak noktadır. Böylece klasik siyaset felsefesinde iktidarın temellerinin meşruluğu doğa durumundaki insanın bir araya getirme ve yetkilendirmeye ilişkin temsil haklarını devrine dayanmış olmaktadır.¹⁵ Artık yöneten yönetme gücünü tanrıdan başka bir güçten aldığından laik yönetimin de önü açılmaktadır.

Avrupa'da din savaşlarının yoğun olduğu bir dönemde özünde siyaset felsefesinde dinden kaçış olarak nitelendirilebilecek bu doğal hukuk anlayışı, dinin ilahi gücünün yerine asla var olmayan bir "doğa durumu"nu yerleştirerek iktidarın meşruluğunu bu yolla temin etmeyi hedeflemiştir.

Evrimsel kuramcılardan Henri Summer Maine ise "Ancient Law" isimli eserinde "doğal durum"un mümkün olmadığını ifade eder. Ona göre dinden kaçan doğal hukuk anlayışı idealizme yakalanmıştır.¹⁶ "Doğal durum" kavramı olarak tarih dışı ve doğrulanamaz bir niteliği haizdir. Maine günümüze kadar ilkel hayatı devam ettirmiş olan ilkel insanlar üzerinde yapılacak olan incelemelerle ve bu halkların tarihlerine ilişkin araştırmalarla daha bilimsel sonuçlara ulaşılmasının mümkün olduğunu düşünüyordu. Maine eserinde ilkel insanın statüsü ve komünal mülkiyet esasına dayalı bir yaşayışının olduğunu ifade etmektedir. Toplum sözleşmesi ise ancak insanın ait olduğu gruptan uzaklaşması neticesinde oluşan uygar topluma özgü bir konudur. Ona göre; insanlık tarihinin evrimi sırasıyla aile, gens, aşiret ve devlet şeklinde gerçekleşmiştir. Kan bağına göre kurulan bağlılık ilişkileri zamanla coğrafyaya göre kurulan bağlılık ilişkilerine dönüşmüştür.¹⁷ Maine'in kuramının Marksist Antropoloji açısından önemi ise; "*Maine'in Patriyarkalizm kuramında dile getirilen, toplumsal sözleşmeyi kurmaca bir doğal hukuktansa aile hukukunun*

¹⁵ Marc Abeles, **Devletin Antropolojisi**, Çev. Nazlı Ökten, Ankara, Dipnot Yayınları, 2012, s. 19-21.

¹⁶ **A.e.**, s. 22.

¹⁷ Sibel Özbudun, Balkı Şafak, N. Serpil Altınuk, **a.g.e.**, s. 35-38.

öncelediği fikri, toplumsal düşüncede bir dizi akrabalık kuramına zemin"¹⁸ hazırlamış olmasıdır. Maine'in yapmış olduğu çalışma neticesinde elde ettiği sonuç özetle; toplumların ortak bir soya dayanmalar da varlıklarını uyumlu şekilde devam ettirebilmek için böyle bir inanca ihtiyaç duyduklarıdır. Maine'ye göre akrabalık ve kan bağıyla örgütlenmiş toplumdaki günümüz teritorial devletine geçiş için kan bağı modeli siyasal ilişkiyi biçimlendirmektedir.¹⁹ Aile düzeninde insanın toplumdaki yeri aile içindeki konumuna göre belirlenirken sözleşme düzenine geçişle cemaatten cemiyete geçiş meydana gelmiştir. (Öte yandan Maine'ye kaynaklık eden Şövalye Filmer'in 17. yüzyılda yazdığı "*Patriarcha or The Natural Power of Kings*" isimli yapıtı kralların iktidarının ataerki iktidardan türediğini ifade eden ilk eserlerden biri olarak kabul edilir. Bu eserdeki babaya bağlı iktidar kuramı bir yandan doğayı yansıtırken bir yandan da mutlakiyetçi yönetimi meşrulaştırmaktadır.²⁰)

Komünist Manifesto'da da tarihsel hukukun yerini alım-satım ve "özgür" sözleşmenin getirildiği ifade edilir.²¹ Engels buradan yola çıkarak özgür bireyin sözleşme yapma hakkının kapitalizm ile birlikte ortaya çıktığını, yine bu dönemde özgür bireyler arası evlenmenin rızaya dayalı hale geldiğini, böylece şövalye aşkının yerini karı-koca aşkının aldığını, aşkın yalnızca proletaryaya özgü bir şey olabileceğini, keza proleter kişilerin birbirlerini sevmelerinde herhangi bir mal mülk hesabının olmadığını anlatır.²²

Sonuç olarak, Maine'nin "Ancient Law" isimli eseri tarih öncesi dönemin akrabalık ve kan bağlarının ne kadar önemli olduğunu ortaya koyarken, kendisini takip eden Morgan, Engels ve Marks'a ilham kaynağı olmuştur.

1.2 Lewis Henry Morgan ve Anahalık

Maine'in devletsiz toplumların akrabalığa dayanan yapısını Morgan benimsemiştir. Ancak Maine'den farklı olarak Morgan ilk doğal durumu toplumsal mülkiyetin olduğu ilkel komünist bir toplum olarak ele alıyordu. Morgan Kızıl Derili

¹⁸ A.e., s. 35-38.

¹⁹ Marc Abeles, a.g.e., s. 29-30.

²⁰ A.e., s. 26.

²¹ Fredrich Engels, a.g.e., s. 93.

²² A.e., s. 85-86

toplumunda kabilelerde yapmış olduğu somut tespitlere dayanarak hazırladığı yapıtında devletin ortaya çıkışına yönelik olarak tarihsel maddeci yönetime dair pek çok veriyi ortaya koymuştur. Ayrıca, Morgan yine Maine'den farklı olarak ilkel topluluklarda cinsel birlikteliğin yasalara tabi olmadığını, ancak giderek bu durumun evrim geçirdiğini dile getirir. Bu evrim aşamaları serbest cinsel ilişki, aile içi kızlar ile erkeklerin evlenmesi, daha sonra ensestini yasaklanarak dış evlilikler yapılması şeklindedir. Cinsel yasakla birlikte insanın aile şeklinde kan örgütünü kurması mümkün olmuştur. Bu evrim anlayışına göre kadınlar tek bir erkekle evlenmediğinden doğan çocuğun anası belliyken babasının kim olduğu belirsiz durumda kalıyordu. Dolayısıyla soy anadan ilerliyordu. Maine'de akrabalığa dayanan monarşiye karşılık Morgan'ın incelediği bir Kızıl Derili Kabilesi olan Iroqualar'da hiyerarşi bulunmamaktadır. Diğer taraftan Morgan'ın Iroqualarda tespit ettiği sözleşme anlayışı siyasal toplumun oluşumunu sözleşmeye dayandıran diğer anlayışlarla benzerdir.²³ Hülasa Maine ile Morgan arasındaki iki fark, Morgan'ın ilkel topluma özgü komünizm anlayışı ile ilk toplulukların anahanklik ile yönetilmesidir. Marx Morgan'ın aile tiplerine ilişkin değerlendirmesinde en eski ailenin cinsel serbestliğe sahip sürüler olduğunu ve burada analık hukukunun bir yere kadar rol oynayabileceğini ifade etmektedir.²⁴

Sınıflı toplumun tarihsel bir niteliğinin yani bir başlangıcının olması durumu bir de sonunun olması ihtimalini doğurmaktadır. İlkel toplumların kandaş örgütlenmeleri eşitlikçi bir toplum yapısına sahiptir. Eşitlikçi toplumdan sınıflı topluma geçişi anlatan teoriler sınıflı toplumun bir başlangıcı olduğunu kanıtlar nitelikte olduğundan hakim siyasal ideoloji için tehdittirler.

Hassan'a göre ilkel dönemde kandaş örgütlenme üretimin birincil şartıdır. Çünkü bu dönemde teknik üretici gücü son derece zayıftır. Bu zaafiyet her türlü üretimin "aile" üyelerince yapılmasını gerektirmiştir.²⁵ İnsanın doğaya hakimiyeti tekniğin ilerlemesiyle birlikte olmuştur. Böylece toplumsal hayatı belirleyen nihai unsur maddi üretici güçler halini almaya başlayacaktır. Sınıfsız eşitlikçi kandaş

²³ Marc Abeles, **a.g.e.**, s. 43-50

²⁴ Karl Marx, **Etnoloji Defterleri**, Çev. Kıvanç Tanrıyar, İstanbul, Hil Yayıncılık, 2013, s. 13.

²⁵ Ümit Hassan, **Eski Türk Toplumuna Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Alan Yayınları, 2000, s. 12.

toplumun örgütlenme yapısı anahanlık²⁶ olmalıdır. Marks, Morgan'ın kitabına ilişkin aldığı notlarda, Platon'un ideal devletindeki kandaşlık ilişkisinin Hawaitilerin (anahanlık) ilişkileriyle aynı olduğunu ve Platon'un barbarlığa kadar giden Helen ve Pelasg geleneklerinden haberdar olduğunu ifade eder.²⁷ Marks'ın Morgan'dan en fazla etkilendiği nokta ise daha sonra Hassan'a da ışık tutan Iroquaların yaşam biçimlerinde "Eşitlik, Özgürlük ve Kardeşlik" ilkelerinin daha formüle edilmediği halde ana ilke olarak yaşanmasıdır.²⁸ Ona göre; "*Hiçbir zaman kelimelere dökülme de Özgürlük, Eşitlik ve Biraderlik gens'in temel ilkeleri ve bunlar toplumsal yönetimle ilgili bir sistemin birimleri Yerli Amerikalı toplumun üstünde örgütlendiği temel.*"²⁹ Marks etnoloji notlarında Morgan'dan yola çıkarak Avrupalıların Amerikayı keşifleri sırasında yerli Amerikalı kabilelerin kadın şecerelerinden ilerlediğini ifade etmektedir.³⁰ Ona göre; Morgan'ın aile tiplerinden en eskisi olan ve gerçek bir ailenin bulunmadığı cinsel serbestliğin olduğu sürülerde analık hukuku bir yere kadar rol oynayabilmekteydi.³¹ Modern antropolojide anahanlık konusu tartışmalıdır. Anahanlığa iki şekilde itiraz gelir. Birincisi anahanlığın olmadığını söylerken, ikincisi ana soyundan devam edilmesi ve kadının erkekten aşağı görülmediği örgütlenmelerin de olduğu, ancak bazı yerlerde her zaman babahanlığın olduğu yönündedir. Anahanlık kadınların çocuk yetiştirmesinin ve toplum örgütlenmesinin eşitlikçi kandaş dönemde toplumun varlığının ve yeniden üretiminin ön koşulu olmasından kaynaklanmaktadır.³² Bu durumun avcılığın toplumda beslenme yolu olarak daha etkin kullanılmaya başlanması ile değiştiğini ve erkeklerin avcı rolünün kadınları onlara bağımlı hale getirdiğini ifade eden görüşler de mevcuttur.³³ Buna itiraz eden Slocum ise her ne kadar avcılığın erkekler arasında

²⁶ **Anahanlık:** Ana hukuklu kan örgütü demektir. Engels analık hukukunu anlattığı bölümde özetle; her kandaş örgütün yeni şef (askeri komutan) veya şaşem (barıştaki şef) seçmesi aşamasında bir önceki şaşemin oğlunun kesinlikle seçilemediğini, çünkü İroqualarda analık hukuku devam ettiğinden şaşemin ya erkek kardeşi ya da kız kardeşinin oğlunun seçilebildiğini yazmaktadır. Bunun nedeni erkekler başka soydan kadınlarla evlenebiliyorlardı. Soy kadından devam ettiği için şaşemin oğlu soy dışına çıkmış oluyordu.

²⁷ Karl Marx, **a.g.e.**, s. 19.

²⁸ **A.e.**, s. 64.

²⁹ **A.e.**, s. 64.

³⁰ **A.e.**, s. 64.

³¹ **A.e.**, s. 13.

³² Ümit Hassan, **a.g.e.**, s. 15-18.

³³ Ted C. Lewellen, **Siyasal Antropoloji**, Çev. A. Erkan Koca, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2011, s. 175.

kollektif aksiyonu sağlayan bir toplumsal ilişki oluşturduğunu kabul etse de bu durumun (tıpkı Bachofen gibi) ilk toplumsal ilişki olmadığını, ilk toplumsal ilişkinin anne ile çocuk arasında beynin gelişmesi ile çocuğun hayatta kalması ve uzun süren eğitim süreci dönemindeki ilişki olduğunu ifade eder.³⁴ Ayrıca, dişinin rolü konusunda primatlar üzerinde yapılan araştırmalarda ise özellikle bazı babun gruplarında sürünün hareketlerine ilişkin siyasal kararların dişiler tarafından alındığı tespit edilmiştir.³⁵

Avrupa’da anahanlık konusunda ilk çalışmalar 18. yüzyılda misyoner Jesuit Joseph François Lafitau tarafından İroqua kabilesinin anasoy çizgisini takip ettiğine yönelik bir rapor hazırlanmasıyla başlamıştır. Lafitau alışmasında İroqua ve Huron kabilelerindeki kadınların gerçek otoriteye sahip olduklarını, yönetimi, savaş ve barış kararlarını ellerinde bulundurduklarını ifade eder. Yaklaşık yüzyıl sonra Peder Reverend Asher Wright ise Seneca kabilesindeki yaşantılarının ardından kadınların her yerde olduğu gibi kabilelerde de büyük güce sahip olduğunu, hatta kabiledaki lideri değiştirip sıradan bir savaşçı gibi diğer savaşçıların yanına gnderebildiğini yazmıştır.³⁶

Anaerkil topluluklar üzerine çalışmaları nedeniyle Marks ve Engels üzerinde önemli etkisi bulunan bir başka bilgin ise Jacob Bachofen’dir. Bachofen’in “Das Mutterrecht” isimli yapıtı “Anahanlık” tartışmalarına öncülük yapan görüşleri içermektedir. Tarihte “Jineokrazi” olarak ifade edilen ve ana hukukunun geçerli olduğu bir dönemin varlığını Bachofen de iddia etmiştir. Eski Yunan ve Roma klasikleri üzerine yaptığı çalışmalar neticesinde ana hukukunun ahlaki ve tarihsel bir gerçeklik olduğunu ve anne ile çocuğun doğal ve biyolojik birlikteliğinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Ana çocuk ilişkisi ilk sosyal ilişkidir. Analık hukuku veya annenin ailedaki hakimiyetinin nasıl sona erdiği ile ilgili olarak Bachofen;

Anaerkilliğin her yerde kadının bilincinden çıktığına, saray yosmalığının alçaltıcı durumuna bir direniş olarak sürdüğüne kuşku yoktur. Erkekler tarafından kötüye kullanılmaya karşı savunmasız kalan, Sirabon’un sürdürdüğü Arap geleneği uyarınca erkeklerin

³⁴ Sally Slocum, “*Woman the gatherer: male bias in anthropology*”, **A History of Anthropological Theory**, ed. Paul A. Erickson, Liam D. Murphy, University of Toronto Press, 2013, s. 559-570.

³⁵ Ted C. Lewellen, **a.g.e.**, s.177.

³⁶ Lewis H. Morgan, **Eski Toplum II**, ev. nsal Oskay, İstanbul, Payel Yayınları, 1994, s. 231-232. Ayrıca, Karl Marx, **a.g.e.**, s.27-28.

kosnüllüğünden (şehvetinden) yorgun düşen kadınlar, düzenli koşullara ve daha temiz bir ahlak anlayışına gereksinim duymuşlar, üstün bedensel güçlerinin bilincinde olan erkeklerse bu yeni sınırlamayı istemeye istemeye kabul etmişlerdir.³⁷

demektedir. Anahanlık anasoy çizgisini ve aile yapısını içermekteydi. Buna karşılık toplumda bir kadın yönetimi şart değildi. 1865 yılında İskoç Mc Lennan³⁸, 1877 tarihli eserinde Lewis Henry Morgan ise insanlığın anahanlık döneminden babahanlık dönemine geçtiğini ifade etmiştir.³⁹ Anahanlık olarak ifade edilen dönemin Marksist tarih anlayışındaki önemi “Anahanlık” döneminin aynı zamanda ilkel komünal toplumsal yapının eşitlikçi düzenini temsil etmesindedir. Marks’a göre tek eşli aileye geçişle birlikte “komünal haneler” ortadan kalkmıştır.⁴⁰ “Anahanlık”ın, “babahanlık”tan ve “anahanlık babahanlık” ikilisinden daha önceki bir döneme tekabül etmesi kandaş toplumdaki komünal yaşam tarzının gerek şartını oluşturmasındandır.⁴¹ Hassan’a göre, “babahanlık”ın ilikliğini gösteren insanlığa ait maddi veya manevi herhangi bir kalıntı bulunmamaktadır.⁴² Hassan’ın vurguladığı üzere, insanın sürüden çıkarak bir insan altbilincine kavuşmasının tarihsel ve sosyal temelleri anahanlıkta bulunmaktadır. Bu temel insan kimliğinin tespitini zorunlu kılmış ve böylece soy çizgisi oluşmuştur. Bu bağlamda anasoy çizgisi yani akrabalığın anneden geçişi anahanlığın işleyişinin bir parçasıdır.⁴³

Neticede özetle;

- Her alanda eşitliğin söz konusu olduğu eşitliğin bir hayat tarzı olduğu bir dönemde, bir başka deyişle bir cinsin diğer cins üzerinde baskısının olmadığı bir dönemde,
- Cinsel özgürlüğün bulunduğu,

³⁷ Bachofen, **Söylence Din ve Anaerki (Mutterrecht und Urreligion)**, Çev. Nilgün Sarman, Payel Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 122.

³⁸ McLennan’ın eserinin adı “Primitive Marriage”tır.

³⁹ Ann Taylor Allen, “Feminism, Social Science, and the Meanings of Modernity: The Debate on the Origin of the Family in Europe and the United States, 1860-1914”, **The American Historical Review**, Vol. 104, No. 4 (Oct., 1999), pp. 1085-1113, Oxford University Press on behalf of the American Historical Association, (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/stable/2649562>, 25 Eylül 2015.

⁴⁰ Karl Marx, **Etnoloji Defterleri**, çev. Kıvanç Tanrıyar, Hil Yay., İstanbul, 2013, s. 32.

⁴¹ Ümit Hassan, “Evrin Teorisi ve Anahanlık Tartışmaları”, **SBF Dergisi**, 39/1-4 (1984), Ankara Üniversitesi, s. 158.

⁴² **A.e.**, ss. 158-161.

⁴³ **A.e.**, ss. 164-165.

- Ailedeki kolektif aksiyonun aynı zamanda bir üretici güç olduğu,
- Avcılığın henüz olmadığı bir toplulukta erkeğin buna dayanan baskın rolünün sorgulanmasının gerekebileceği,
- Erken ölümler nedeniyle soyun devamının büyük önem taşıdığı, dolayısıyla kadının soyun devamını temin eden olarak değerli olduğu,
- İnsanın sürüden çıkararak insan kimliğine ulaştığı

anahlık döneminin insanlığın ilkel komunal düzeni içerisinde gerçekleşmiş olabileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan Morgan'ın üzerinde çalıştığı Iroqualar ile ilgili yapılan diğer araştırmalarda bu topluluğun anaerik olduğu reddedilse de kadınların toplum içindeki gücünün kurumsallaştığı kabul edilmektedir.⁴⁴

19. yüzyılda Lewis Henry Morgan “Eski Toplum”da insanlık tarihini vahşilik, barbarlık ve medeniyet olarak üç döneme ayırır. Vahşilik ve Barbarlık Dönemlerini kendi içinde alt, orta ve yukarı olarak basamaklandırılır. Vahşilikten barbarlığa doğru geçiş her aşamasında teknolojik gelişmeye göre ayrılır. Bu gelişmelere paralel olarak geçim, evlilik, aile ve siyasi örgütlenme de değişmektedir. Bu bağlamda anahlık üst vahşilik dönemi ile alt barbarlık dönemine tekabül etmektedir. Eski Toplum kitabında Morgan'a göre; “*insanoğlunun bir kısmı vahşilik, bir kısmı barbarlık ve bir kısmı da medeniyet seviyesinde yaşadıklarına göre bunların birbirleriyle ilintili olduğu görülmektedir.*” Morgan aşamaları teknolojiye göre ayırmıştır. Orta Vahşilik Dönemi ateşin bulunması ve bir çeşit balık diyeti ile ayrışırken, yukarı vahşilik dönemi ok ve yay ile ayrışmaktadır. Aşağı barbarlık dönemi çömlek yapımının başlaması, orta barbarlık hayvanların evcilleştirilmesi ve sulamalı tarım, yukarı barbarlık ise demirin işlenmesi ve fonetik alfabenin kullanılması ile karakterize olmaktadır.

Morgan'ın bu yaklaşımının temel niteliği aşamaların insanoğlunun maddi endişelerine göre belirmesidir. Mesela yiyecek toplama işi teknikteki gelişmelerle yavaş yavaş azalırken, yerine tarımsal üretim ve yeni sosyal, manevi, dini yapılar gelmektedir. Bu yolla gelişmeci evrimci modelin iki unsurun karşılığına dayandığı söylenebilir. Bu iki unsur; sosyal evrimci üretici güçlerdeki gelişmenin doğal

⁴⁴ Ted C. Lewellen, **a.g.e.**, s.181.

çevrenin gücünü azaltmasıdır.⁴⁵ Bir başka deyişle teknik ve insan üretici gücündeki gelişmeye karşılık coğrafya üretici gücünün zayıflamasıdır. Böylece insanın kültürel evrimi ekonomi politiğin doğal (ekolojik) ekonominin yerini almasıyla gerçekleşmiştir. İnsan sosyalleşmesiyle birlikte doğadan bağımsızlaşır. Tabiat ve/veya coğrafyanın etkisinden kurtulmak ancak endüstriyel faaliyetlerin gelişimi ve kültürel ilerleme ile olabilmektedir.⁴⁶ 19. yüzyıl antropolojistleri avcı toplayıcı ekonominin yerini tarım ekonomisinin aldığı göstermektedirler. İlkel insanlar için doğal çevre sadece basit coğrafya sorunu veya ulaşma sorunu değildir.⁴⁷

Morgan ailenin ise 6 aşamadan geçtiğini söylemektedir. Önce insanoğlu karışık bir şekilde yaşamaktadır. Bu dönemde cinsel ilişkilerde herhangi bir kısıtlama ve herhangi bir aile biçimi yoktur. Sonraki aşamada bir grup erkek kardeş bir grup kız kardeşle evlenir ve hepsi birbiriyle ilişkiye girebilir. Üçüncü aşamada yine grup halinde evlenilir ancak erkek kardeşler ve kızkardeşler çiftleşemezler. Dördüncü aşamada ki gevşek ikili evliliklerin olduğu ve barbarlık dönemine ait aşamadır. Beşinci aşamada kocaların dominant olduğu ve birden fazla kadınla evlenebildiği aile aşamasına geçilir. Altıncı aşama ise medeniyet aşaması olup tek eşli evlilikten (monogami) doğan ailelerin olduğu ve göreceli olarak eşit olunan aile aşamasıdır. Marks bu aşamalardan özellikle bu çalışmada önemli olan Orta Barbarlık aşamasının aile tipinin bozulmasını “savaş ticareti”ne bağlamaktadır. Marks’ta tarih öncesi dönemde savaşmak komünal bir eylem olmanın yanı sıra ticaret şeklidir. Marks’a göre bu ticaret toplumun yapısını bozmuştur. Keza “Köken”de belirtildiği üzere savaşın artması (Kahramanlık Çağı) kadının ailedeki rolünü de olumsuz etkilemiştir.

Bloch’a göre Marks ve Engels’in bu çalışmaları yapılarının temel sebepleri özetle; Kapitalizmin tarihsel⁴⁸ olduğunu göstermek, kapitalizmin kendi iç dinamiklerini ortaya koymak, bir toplumsal düzenden diğerine geçişi gösterebilmek olarak sayılabilir.⁴⁹ Morgan bu sonuncu gerekçe nedeniyle yani bir toplumsal

⁴⁵ Robert L. Bettinger, **Hunter Gatherers**, Newyork, Springer Science + Business Media, 1993, s. 4.

⁴⁶ Örneğin yazın sıcak aylarında AVMLer gibi çok büyük kapalı alanların doğaya karşı çıkılarak büyük chiller cihazlarıyla soğutulması neticesinde insanlar AVMLere yönelmekte ve bu alanlar ticaret alanları haline gelerek bir AVM kültürü oluşturmaktadır. Ayrıca Bkz. W.J. Mc Gee, **The Seri Indians**, Government Printing Office, Washington, 1898, s.295.

⁴⁷ Robert L. Bettinger, **a.g.e.**, s. 31.

⁴⁸ Bir başlangıcı olduğunu ve bir de sonu olacağını.

⁴⁹ Maurice Bloch, **Marksizm ve Antropoloji Bir İlişkinin Tarihi**, Çev. Mehmet Bozok, Ankara, Ütopya Yayınları, 2002, ss. 16-25.

düzenden diğerine geçişi gösterebilme çabasında olduğu için Marks ve Engels açısından önem kazanmıştır. Childe ise Morgan'ın araştırma konusunun bir bütün olarak toplumun evrimini ele alması, bu toplumların tanımlanmasını temin edecek ayrımları belirtmesine vurgu yapar.⁵⁰ Morgan'ın yaklaşımı teknolojiadaki gelişmelerin üretim ilişkilerini ve toplumsal yapıyı değiştirdiği yönündedir.

Buluşlar ve keşifler insanlığın ilerlemesinde bir dizi olarak kendi aralarında bağıntılıdır ve bu ilerlemenin aşamalarını belgelemektedir. Toplumsal ve uygar (*civil*) kurumlar ise, insanın bitmeyen istekleriyle bağıntılı oluşları sayesinde çok az sayıdaki temel düşünsel çekirdeklerden (*germs*) başlayıp geliştirilmiştir. Bu kurumlar da, benzer biçimde, aynı ilerleme sürecini belgelemektedir.⁵¹

Morgan böylece antropolojide insan evriminin birbirine bağlı aşamalarının olduğunu iddia etmiştir. Bu aşamalar vahşilik, barbarlık ve medeniyettir. Bu aşamaların herbirinin kendi üretim biçimleri ve üst yapıları bulunmaktadır. Morgan'a göre *“Nasıl ki, bugün insanlığın bir bölümünün yabanılık döneminde, bir bölümünün barbarlık döneminde, bir bölümünün ise uygarlık döneminde olduğu inkâr edilemeyecek bir gerçekse, bu birbirinden ayrı üç durumun, ilerleme ve gelişmenin doğal ve zorunlu aşamaları yönünden birbirleri ile ilişkili oldukları da bir gerçektir.”*⁵² Morgan'ın katkısı teknolojik gelişmeleri aşamalandırırken bu aşamaları sosyo ekonomik, siyasi ve yasal kurumlarla bağlantılar kurarak anlatmasındandır.⁵³ Aynısını 20. Yüzyılda Gordon Childe arkeolojide çağları açıklarken yapacaktır. Leacock'a göre Morgan'ın eserindeki 3 önemli nokta ise;

- Sosyal örgütlenmeden siyasal örgütlenmeye geçiş,
- Anahanelik gensenin bütün insanlık tarihinin temeli olduğu,

⁵⁰ Gordon Childe, **Toplumsal Evrim**, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1994, s. 14.

⁵¹ Lewis Henry Morgan, **a.g.e.**, s. 22.

⁵² **A.e.**, s. 61.

⁵³ Elanor Burke Leacock, “Behavior, Biology and Anthropological Theory”, **Behavioral Evolution and Integrative Levels: The T.c. Schneirla Conferences Series**, Volume 1, Ed. Gary Greenberg ve Ethel Tobach, içinde Newyork, Psychology Press, 1984, s. 136.

- Siyaset öncesi toplumların genellikleri itibariyle “demokratik” karakterde oldukları ve bunlara bağlı olarak “sosyal” politik ayırımının somutlanması⁵⁴

şeklindedir. Ayrıca, Morgan kandaş toplumdaki dayanışma kolektif aksiyon, şeflerin demokratik seçimi, kolektif mülkiyetin grup içi bağlılığı artırması, yardımlaşma, güvenlik vb. den oluşan ilksel toplumdaki dayanışma hususuna vurgu yapmıştır.⁵⁵ Marks ise genel olarak Morgan’ın tarih öncesine ilişkin periodizasyonunu kabul etmiş görünmektedir.

1.3 Engels, Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Engels, Marks’ın ölümünden sonra onun notları ve Morgan’ın kitabından yararlanarak “Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni” kitabını yazmıştır. Engels ve Marks genel olarak teknolojiden ziyade üretim ilişkilerine dolayısıyla üreten, dağıtan insanların arasındaki ilişkiye yönelmişlerdir. Morgan’ın teorik çatısını kullanan Engels kullanım için üretilen mallar ile ticari mallar arasındaki farka odaklanmıştır. Eski toplumun eşitlikçi ilişkileri ile (İlkel Komünizm) katmanlaşmanın meydana gelişi, devletin örgütlenmesi ve ardından kadına boyun eğdirilmesi Engels’in temel konularıdır.

Fredrich Engels, 1884 tarihli “Köken”de komünal mülkiyetten özel mülkiyete geçilmesini aynı zamanda kandaş eşitlikçi anahalık yönetiminin babahanlık yönetimine yenilmesi olarak değerlendirmiştir. Ona göre;

“tarihte, egemen etken, sonunda, maddî yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ama bu üretim ikili bir özlüğe sahiptir. Bir yandan, yaşam araçlarının, beslenmeye, giyinmeye, barınmaya yarayan nesnelere, ve bunların gerektirdiği aletlerin üretimi; öbür yandan bizzat insanların- üretimi, türün üremesi. Belirli bir tarihsel dönem ve belirli bir ülkedeki insanların içinde yaşadıkları toplumsal kurumlar, bu iki türlü üretim tarafından, bir yandan emeğin öbür yandan da ailenin erişmiş bulunduğu gelişme aşaması tarafından belirlenir. Emeğin erişmiş bulunduğu gelişme aşaması ne kadar düşük, toplam emek ürünü ve bunun sonucu, toplumun sahip bulunduğu servet ne kadar az ise, kan

⁵⁴ Eleanor Burke Leacock, “**Introduction**”, H.L. Morgan, Ancient Society, New York, Meridian Books kitabından aktaran Ümit Hassan “İlkel Toplum – Uygur Toplum Yaklaşımları”, Prof. Aziz Köklü’nün Anısına Armağan, Ankara, A.Ü.S.B.F. Yay ., 1984, s. 238.

⁵⁵ Ümit Hassan, **İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2010, s.176. Ayrıca, detay için bkz. a.g.e “Barbarlık ve Uygurluk Özellikle Barbarlık”, ss.176-187.

bağının ağır basan etkisi, toplumsal düzen üzerinde o kadar çok belirleyici görünür.”⁵⁶

Emeğin üretkenliğinin artmasıyla birlikte özel mülkiyetin, değişimin, servetler arasındaki farkın artışı sınıflar arası çatışmayı doğuracaktır. Zamanla kan bağı üzerine kurulu toplum yerini coğrafi yerleşiklik durumuna göre yaşayan devletlere bırakır. Bu aynı zamanda uygar topluma geçiştir. Engels ve Marks, Lewis Henry Morgan’dan etkilenerek vahşilik, barbarlık ve medeniyete doğru insanın toplumsal evrimini açıklarlar. Hem Marx ve Engels için hem de Morgan için bu belirtilen aşamalar teorik soyutlamalar olup her toplumun bu yapılar birebir uyması söz konusu değildir.⁵⁷ Buna göre, gens barbarlığın aşağı aşamasında en yüksek düzeyde gelişir. Konfederasyonlar ana gensin parçaları olan yavru genslerden müteşekkil olup kendi iç düzenlerini sağlarlarken dış çatışmalar savaşa çözülmektedir. Bu savaşlar neticesinde kölelik oluşmamaktadır. Aile hayatında işbölümü doğaya uygun şekildedir. Ev ekonomisi aileler arasında ortaklaşa şekilde gerçekleştirilir.

Asya’da ise Aryenler, Semitler ve Turanlılar hayvanları evcilleştirerek çobanlığa başlamışlardır. Çoban aşiretlerin hayvanlara bakması ve onları koruması ilk büyük iş bölümünü doğurmuştur. Hayvanların yan ürünlerinin (yün, deri vb.) kullanımını ile zanaatlar gelişmeye başlamıştır. Bunun neticesi olarak malların değiş tokuşu başlamıştır. Aile (ev sanayi) ihtiyacından fazlasını üretmeye başlayınca yeni emek gücü olarak köleler (savaş tutsakları) devreye girmiştir. Böylece toplumsal üretimin genişleyerek yeniden üretimi “*Birinci büyük toplumsal iş bölümünden, toplumun iki sınıf: efendiler ve köleler, sömürenler ve sömürülenler biçimindeki ilk büyük bölünüşü doğdu... Yabani savaşçı ve avcı, evde ikinci planda kalmakla yetinmişti; ‘daha yumuşak huylu’ çoban, servetiyle övünerek, birinci plana çıktı ve kadını ikinci plana itti*”⁵⁸ Engels barbarlığın orta aşamasını karakterize eden hususu davarın kişisel ihtiyaçların üzerinde sürekli bir fazlalık sağlayan mülk olması neticesinde çoban halklar ve çoban olmayan halklar arasında da iş bölümü meydana gelmesi olduğunu ifade eder.⁵⁹ Buradan anlaşılan çoban toplumda orta barbarlık

⁵⁶ Fredrich Engels, **a.g.e.**, s.12.

⁵⁷ “Marx and Morgan”, **History and Theory**, Vol. 23, No. 2 (May, 1984), s. 219 (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/stable/2505007> 01.05.2016.

⁵⁸ Fredrich Engels, **a.g.e.**, s. 189.

⁵⁹ Bu iddiayı daha sonra Gordon Childe’da da görmekteyiz.

döneminde davardan elde edilen fazla ile tarımdan elde edilen fazlanın bu iki grup arasında değiş tokuş edildiğidir.⁶⁰ Orta barbarlığın sonunda iş bölümünün genişlemesiyle gentilice örgütün iç düzeninde çatışmalar yükselmeye başladı. Bunlar kentli-köylü, tefeci-borçlu, zengin yoksul çelişkileridir. İçsel çelişkileri barındırmayan gentilice toplum yapısı bu çelişkileri çözecek enstrümanlara da sahip değildi. Böylece gentilice örgüt parçalandı. Yerine devlet geçti.

Barbarlığın yukarı aşaması demirin gelişmiş şekilde alet olarak kullanımı ile madenlerin işlenmesi, kalas ve tahtalarla gemi yapımı vb. ile karakterize olur.⁶¹ Ayrıca, yukarı barbarlıkta köle emeğinin yanısıra ücretli emek, fahişelik, cariyelik ortaya çıktı. Demirin silah olarak kullanımının yaygınlaşmasıyla aynı zamanda kahramanlık çağı olan yukarı barbarlık çağında kadının anahanlık dönemindeki üstünlüğü tamamen ortadan kalkmıştır. Yukarı barbarlık çağında ortaya çıkan şefler konseyi tarih öncesinden gelen devamlılıklardan⁶² biridir.⁶³

Genel olarak, halklar halinde toplanmış federe Cermen aşiretlerinin örgütlenişi, kahramanlık çağı Yunanlılarında ve krallar dönemi denilen çağın Romalılarında görülen örgütlenmenin aynıdır: Halk meclisi, *gentilice* şefler konseyi, daha o zamandan gerçek bir kral olmaya özenen askeri komutan. Bu, *gentilice* düzenin meydana getirebildiği en yetkin örgütlenme, barbarlığın yukarı aşamasının örnek kuruluşuydu. Toplum, bu örgütlenme için yeterli olan sınırları aşınca, *gentilice* düzenin sonu geldi, *gentilice* düzen yıkıldı. Onun yerini devlet aldı.⁶⁴

Yukarı barbarlıkla birlikte ortaya çıkan Kıvılcımlı'nın tarih tezi açısından önemli olan bir başka husus ise tefeci bezirgan tüccar sınıfıdır.⁶⁵ Engels tüccar sınıfını yalnızca ürünlerin değişimiyle uğraşan bir sınıf olarak tanımlar. Bu dönemde para kullanılmaya başladı. Önce para karşılığında meta alım satımı varken akabinde borç para verilmesi (tefecilik) ortaya çıktı. *“Daha sonraki çağlardaki hiçbir mevzuat, borçluyu, eski Atina ve eski Roma mevzuatı kadar acımaksızın, tefeci-alacaklının*

⁶⁰ Fredrich Engels, **a.g.e.**, s. 189.

⁶¹ Fredrich Engels, **a.g.e.**, s. 28.

⁶² Burada devamlılık; Gentilice örgütlenmenin kolektif aksiyon üretici gücü veya İbn Haldun'un tabiriyle asabiyet kavramı çerçevesindeki davranış ve kurumlarıdır.

⁶³ Fredrich Engels, **a.g.e.**, s. 131.

⁶⁴ **A.e.**, s. 133.

⁶⁵ Karl Marx Kapital'in 3. Cildinde Tüccar sermayeyi ikiye ayırarak incelemiştir. Bunlar ticari sermaye ve para ticareti ile uğraşan sermayedir. Karl Marx, **Kapital 3. Cilt**, Çev. Alaattin Bilgi, Ankara, Sol Yayınları, 1976, s. 228.

ayaklarına atmamıştır”⁶⁶ Zenginlik üç şekilde kendini gösterdi. Meta, para ve toprak. Toprak mülkiyetinin gensteki şekli değiştirilerek güçlendirildi. Tefecilik yoluyla servet tek sınıfta toplanmaya başladı. Yoksullaşma arttı. Gentilice örgütlenme yapısal olarak değişime uğrasa da tamamen ortadan kalkmadı. Örneğin, Cermenlerde devletin doğrudan doğruya egemenlik kurmayacağı kadar büyük olması, toplumun fetihler nedeniyle yeni bir işbölümüne ihtiyacının olmaması hususları Mark örgütlenmesinin (Markverfassung) varlığını devam ettirmesini temin etti. *“karşıtların, karşıt iktisadi çıkarlara sahip sınıfların, kendilerini ve toplumu kısır bir savaşın içinde eritip bitirmemeleri için, görünüşte toplumun üstünde yer alan çatışmayı hafifletmesi, “düzen” sınırları içinde tutması gereken bir güç gereksinmesi kendini kabul ettirir; işte toplumdaki doğan, ama onun üstünde yer alan ve gitgide ona yabancılaşan bu güç, devlettir.”*^{67 68}

Engels’in de kullandığı Morgan’ın bu evrimci şemasına Franz Boas karşı çıktı. Boas’ın karşı çıkışı 19. yüzyılın emperyalist etnik merkezci Victoria Çağı Avrupasının en ileri toplum olduğuna yönelik bir eleştiridir. Boas’ın evrim eleştirisi daha çok tarihsel sürecin aşağı bir biçimden yukarı bir biçime doğru evrildiğine yöneliktir. Özellikle de insanların aşağı-yukarı veya vahşilik-barbarlık şeklinde gruplandırılmasınadır. Evrimin Spencerci⁶⁹ ve Sosyal Darvinci yönü emperyalizmi meşrulaştırırken beyazlara kendisinden aşağıda olan insanları medenileştirmek görevi veriyordu. Boas “kültürel görecelilik” kavramını ortaya atarak her toplumun kendi antropolojisinin ayrıca değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Boas’a yöneltilen

⁶⁶ Fredrich Engels, **a.g.e.**, s. 151.

⁶⁷ Fredrich Engels, **a.g.e.**, s. 154-155.

⁶⁸ Alaeddin Şenel’e göre Engels’in devlet kuramı devletin iç gelişmeler neticesinde oluştuğunu ifade etmesi nedeniyle bir iç gelişme kuramıdır. Oppenheimer’in “Fetih” Kuramı ise dış gelişme kuramıdır. Fetih kuramına göre ilkel toplumda insanoğlu erkeklerin avcı kadınların ise toplayıcı olduğu bir hayat sürüyordu. Verimli olan Mezopotamya bölgesinde kadınlar yabancı tahılların tohumlarını toplayıp ektiler, suladılar, çapaladılar. Böylece tohumların yetişmesini beklemek ve ürünü korumak durumunda olduklarından yerleşik hayata geçtiler. Ancak Mezopotamya’nın kuzeyine çıkıldıkça tabiat koşulları böyle bir yaşam tarzına izin vermediğinden buradaki topluluklar daha çok hayvancılık ve otlaklar arası göç ederek çoban hayatı yaşıyorlardı. Bu çoban toplumları hayvansal ürün ağırlıklı olarak beslenmek zorundaydılar. Bu durum çoban toplumlarının tarımsal ürün açısından sıkıntı yaşamalarına neden oluyordu. Ayrıca, otlak alanları ve hayvanlar için sürekli savaşmaları gerekiyordu.

⁶⁹ Herbert Spencer’in Darwin’den önce bir toplumsal büyüme teorisi vardır. Bu teori ayakta kalabilmeye dayanan bireyci burjuva teorisi. Daha sonra bu teorisini Darwin’inkine daha da yaklaştırmıştır. (Detay için bkz. Anton Pannekoek, **Marxism and Darwinism**, İng. Çev. Nathan Weiser, Charles, H. Kerr and Company, 1912, s. 29, 30, 31.

eleştiriler ise genellikle onun evrimciliğe karşı çıkışının dar, ampirisist ve antiteorik olmasıdır. Boas'ın dünyada farklı yerlerde farklı insan topluluklarının benzer kurumsal yapılar oluşturmasını insan zihin yapısının benzerliğine bağlaması onu giderek ekletik bir yöne itmiştir. Oysa teorinin oluşturulması ancak belirli bir soyutlama ile mümkün olabilmektedir. Kıvılcımlı'ya göre “Her devrim kanunu gibi tarihcil devrim kanunu da çizilerle verilirken az çok soyutlaştırıldı. Marks ta kapitalist düzeni bir “MATAHLAR YIĞINI” olarak anarken bir soyutlaştırma yapmıştı. Kapitalizmin egemen olduğu her ülkede ise, en başka çeşit kapitalist ve sosyal biçimler vardı. Tıpkı öyle tarih boyunca tarihcil devrimin ana kanunu sürüp gitmekle birlikte her ülkede ve ayrı zamanlarda en çeşitli somut ilişkiler de katışık bulunmuştur. Nüans ayrımları taşıyan sonsuz türleri genel Tarihcil Devrim Kanununu çürütemez...”⁷⁰ Keza bu çalışma açısından, Wolf'ün çalışmasında da olduğu gibi, Marks, Engels (veya Kıvılcımlı'nın) kaç adet üretim biçimini sınıflandırdığının veya sınıflandırması gerektiğinin bir önemi bulunmamaktadır.⁷¹

Boas'ın öğrencisi Robert Lowie'dir. Lowie Morgan'ın ilkel toplumun komünist olduğuna dair görüşünü reddetmiştir. Lowie ekonomik ve diğer ilişkilerin yasal düzenlemelere göre olduğu önermesine karşı çıkmış ve komünal toplumun varlığını sorgulamıştır. Lowie göçebelerdeki kan bağı ile tarım toplumlarındaki toprak bağı arasındaki farkı dile getirirken bu farklılığın birbirini dışlamadığını ifade etmekteydi.⁷² Neticede Boasçı bilginler sosyo kültürel biçimlerin Engels ve Morgan'ın dediği gibi iktisadi ilişkiler neticesinde ortaya çıktığı görüşünü reddetmektedirler. Ayrıca, Lowie'nin devletin en baştan beri var olduğu görüşü Marksist anlayışta yer alan devletin bir başlangıcının olduğu ve bir sonunun da olacağı görüşüne terstir.

Bu çalışmalar Morgan ve Engels'in hipotezlerinin yeniden incelenmesini doğurdu. Bu işi ABD'de Leslie White, İngiltere'de ise Julian Steward ve V. Gordon Childe yaptı. Bir de Marvin Harris kültürel maddecilik konusunu incelemiştir.

⁷⁰ Hikmet Kıvılcımlı, “Tartışılacak Tarih Tezi”, **Türk Solu**, Sayı 35-36, 16/23 Temmuz 1968.

⁷¹ Eric R. Wolf, **Europe and The People without History**, London, University of California Press, 2010, s. 76.

⁷² Alaeddin Şenel, **İlkel Topluluktan Uygur Topluma**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1982, s. 154.

Bu üç bilginden Steward evrim tartışmalarının sosyokültürel entegrasyonun seviyeleri kavramını ortaya attı. Herhangi bir kültürün büyümesinde birbirlerini takip eden örgüt tiplerinin daha karmaşık ve gelişkin biçimlere dönüştüğünü yazdı. Bu bağlamda Steward aileyi sosyokültürel entegrasyon açısından en basit seviye olarak tanımladı. Bu görüşünü daha sonra geri çekti. Diğer seviyeleri ise daha çok Morgan ve Engels'in şemasına uygundur. Avlama ve toplama grubu seviyesi, kabile / köy seviyesi (bahçecilik - horticulture) şehir / katmanlı toplum seviyesi ki bu seviyede daha gelişkin bir tarım anlayışı vardır. Son olarak millet/devlet ve endüstriyalizm. Steward daha çok birincisi ve üçüncüsü üzerinde durmuştur. Steward grup halinde yaşayan toplumların kültürel farklılıklarını ve temel özelliklerini ortaya koymuştur. Ayrıca, Meso America (Aztek – Maya) Peru, Mezopotamya, Mısır ve Çin'deki ilk Kent toplumlarının yapısal ve tarihi paralelliklerini incelemiştir. Ancak bunları Morgan ile ilintilendirmemiştir. Morgan'ın şemasını çizgisel evrim olarak değerlendiren Steward çok çizgili evrimci sürece ve kültürel ekolojiye önem vererek toplumun çevresi ile girdiği ilişkinin evrim sürecini farklı şekillerde değiştirebildiğini belirtmiştir.⁷³ White insanın kültürel evriminin temelinde onların kullandığı enerjinin miktarının ve etkinliğinin olduğunu iddia etmiştir.⁷⁴ White Morgan'ı savunarak kendisinin antropolojiye büyük katkı sağladığını ifade etmiştir. Bu nedenle White'ın teknolojik determinizmden yana bir tavır sergilediği söylenebilir. Biraz aşağıda araştırmalarından bahsedilecek olan Childe ile birlikte bu üçü 1950'lerden itibaren genç akademisyenlere Morgan ve Engels'in yarattığı çatıyı yeniden inşa etme fırsatını verdi. Bu dönemde sosyo kültürel aşamaların birinden diğerine dönüşümü konulu çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, arkeolog Robert Adams Meksika ve Ortadoğu'daki Kent toplumlarının evrimlerindeki benzerlikleri araştırdı. Morton Fried ise eşitlikçi ve katmanlı toplumları 1967 yılında "Evolution of Political Society" kitabında inceledi. Robert Armstrong ve Stanley Diamond ise Afrika'da devlet oluşumunu inceledi. John Murra Peru, Eric Wolf Azteklerin bahçecilik (horticulture) anlayışını ve sonra modern Meksika'yı araştırmıştır. Leacock'un

⁷³ Elanor Leacock, "Behavior, Biology and Anthropological Theory" **Behavioral Evolution and Integrative Levels: The T.C. Schneirla Conferences Series**, Volume 1, Ed. Gary Greenberg ve Ethel Tobach, Newyork, Psychology Press, 1984, s. 138.

⁷⁴ Jerry D. Moore, **Visions of Culture An Introduction to Anthropological Theories and Theorists**, Plymouth, Altamira Yay., 2009, s. 183.

çalışması ise Morgan ve Engels'in çalışmaları ile ampirik verilerin birbirlerine uymadığı noktaları anlatmaktadır.⁷⁵ Leacock üretim biçimindeki değişimlerin toplumsal evrimin kaynağı olduğunu ifade eder. Bu bağlamda Morgan, Engels ve Marks ile aynı çizgidedir.⁷⁶

1.4 Gordon Childe ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Tarih Tezine Etkisi

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın tarih tezinin ana hatları "Tarih Devrim Sosyalizm" kitabında görülebilir. Bu kitabın en dikkat çekici yönü Gordon Childe'dan çok sayıda alıntı ve yorum bulunmasıdır. Bu bağlamda Gordon Childe'ın neolitik devrim ve kent devrimine varan görüşlerine yer verilmesi uygun olacaktır.

Childe'ın Doğu'nun Prehistoryası (Kıvılcımlı'nın kullandığı kitap bu kitabın Fransızcası "*L'Orient Prehistorique*") isimli kitabının ilk baskısı 1935 tarihlidir. Kıvılcımlı'nın tarih tezini genişçe anlattığı "Tarih Devrim Sosyalizm" isimli kitabında çok sayıda bu kitaptan alıntı bulunmaktadır. Dolayısıyla Kıvılcımlı'nın 1935'ten sonraki bir tarihte "Tarih Tezi"ni yazdığı düşünülebilir.

Childe'ın teorisinde tarih ile evrim iç içedir. Ona göre, aynı üretim biçimlerine sahip kültürlerin zamanla birbirlerine benzeme eğilimlerinin olması genel bir trenddir. Ancak bu eğilim tarihsel içeriklidir. Dolayısıyla kültürler arasında hiçbir zaman birebir örtüşme söz konusu olmaz. Daha da önemlisi bu genel trendler bize gerçekte tam olarak ne olduğunu anlatmaz. Childe "bilgi"nin ve bilim adamının bilgiyi nasıl ürettiği konuları üzerine düşünmüştür. Ona göre, bilim adamının düşünceleri ile gözlemlenebilen gerçek arasında tam bir uyum olması halinde gerçek bilinç ortaya çıkmaktadır. Bu durum ancak teknik bilgide söz konusuysen sosyal ilişkilerde ve ideolojilerde ise pek nadir bulunur. Dolayısıyla arkeoloji ancak geçmişin teknolojisini gerçekten bulabilir fakat geçmişin sosyal ve dini yönlerini bilemez. Childe hiçbir zaman tarih öncesi dönemin sosyal ve siyasi hayatını incelemek için bir teknik geliştirmemiştir.⁷⁷ Childe insanın doğayla uyumunun

⁷⁵ Elanor Leacock, "Behavior, Biology and Anthropological Theory", **Behavioral Evolution and Integrative Levels: The T.c. Schneirla Conferences Series**, Volume 1, Ed. Gary Greenberg ve Ethel Tobach, Newyork, Psychology Press, 1984, ss. 138-139.

⁷⁶ Jerry D. Moore, **Visions of Culture An Introduction to Anthropological Theories and Theorists**, Plymouth, Altamira Yay., 2009, s. 177.

⁷⁷ Bruce Trigger, **A History of Archaeological Thought**, Cambridge, Cambridge University Press, 1989, s. 261-263.

bedeni dışındaki aletler ile sağlandığını ifade eder. Bir insan yavrusu ırkını kendi başına devam ettirecek kendiliğinden ve iç güdüsel olarak uygun davranacak şekilde bir sinirsel yapı ile doğmaz. **Aksine bir geleneği devam ettirebilecek şekilde doğar.** (Burada akla Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'nde yer alan "tarih gelenek-görenek üretici gücü" gelmektedir.) Bebeğin ailesi ona kendisinden önceki kuşaklardan birikerek gelmiş olan somut alet bilgisini aktarır.⁷⁸ İnsan yalnızca araçları kullanmaz onları üretir. Bu üretim süreci, tıpkı kullanım bilgisi gibi pek çok tecrübenin birikmesi neticesinde olmaktadır. Bu birikimin bebeğe aktarılması ve bebeğin olgunlaşması için insan ailede gerçekleşir. Dolayısıyla insanın sürü şeklinde yaşadığı söylenebilir.⁷⁹ İnsan tecrübelerini dil yoluyla veya yaparak yaşayarak deneyerek aktarabilir. Bu ikisi arasındaki fark mühendislikte okuyan öğrenci ile ustanın yanında işi öğrenen çırak arasındaki fark ile açıklanabilir. İnsanın deneyimlemesi akıl yürütme yoluyla olurken akıl yürütme işinde insan hayvandan çok ileridedir. İnsan akıl yürütürken somuttan soyuta geçer. İnsan soyut düşünceye geçmesiyle birlikte yalnızca doğada olan değil doğada olmayan düşünceler de yaratır. Kıvılcımlı bu çeşit bilgiyi irfan olarak tanımlar. İnsanın fiziksel varlığını devam ettirmesinde güdülerinin yanı sıra bu düşünceler önemli rol oynamaya başladı. Hatta bu düşüncelerden biyolojik açıdan yararlı olanı yararsız olanın yerine geçti.⁸⁰ Dolayısıyla üst yapı mekanizması olarak ideoloji toplumun mekanik işleyişinde motor yağı rolü oynayarak motorun çalışmasını kolaylaştırmaktadır. Childe'in da belirttiği üzere ekonominin belirleyiciliğinden ziyade bir ideolojinin varlığı ancak o ideolojinin ekonomiyi ne kadar düzenli şekilde akıtabildiğine bir başka deyişle ne kadar meşrulaştırabildiğine bağlıdır. Childe buradan yola çıkarak ideolojinin ekonominin işleyişini güçleştirmesi halinde ortadan kalkacağını söylemektedir.⁸¹

Childe ekonomi, toplum ve ideoloji ilişkisini ve tarih bilincinin rolünü biyoloji ve psikolojide entegrasyon kavramı çerçevesinde sorgulamıştır. Childe "Alman Arkeolojik Kültürü"nü içeriğini değiştirmiştir. Kossina'ya ait olan yerleşme arkeolojisi (Siedlungsarchaologie) yöntemini değiştirerek, yalnızca maddi öğelerin

⁷⁸ Gordon Childe, **Tarihte Neler Oldu?**, çev. Alaeddin Şenel-Mete Tunçay, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2009, s. 22.

⁷⁹ **A.e.**, s. 22.

⁸⁰ **A.e.**, s. 27.

⁸¹ **A.e.**, s. 30.

birbirleriyle ilişkilerine dayanmak yerine bu ögelerin kullanıldığı topluluklarla bağlantısını da analizi kapsamına almıştır. Bilindiği üzere arkeolojide Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağı gibi teknolojik gelişime dayanan çağlar mevcuttur. Childe'in en önemli katkısının arkeolojik çağların kronolojik anlamda çağ değil yaşam biçimi olarak çağ olduklarını ortaya koymuş olması şeklinde değerlendirme yapmak mümkündür.⁸² Childe açısından gensen kavram olarak komünal sınıfsız bir evrenin varlığına yönelik bir kavram olduğunun söylenebileceği düşünülmektedir. Gordon Childe insanoğlunun tarımdaki gelişmesini “Neolitik Devrim” olarak, kent toplumunun ortaya çıkışını “Kent Devrimi” olarak insanoğlu için ileriye doğru adımlar olarak kabul etmiştir. Ancak Childe'a göre despotluk ve toplumsal kontrol doğudaki bu ilerlemenin durmasına neden olmuştur. Bronz çağında yakın doğuda meydana gelen teknolojik gelişmeler Avrupa'da despotik liderliğin olmaması sebebiyle Yunan demokrasisi ve endüstriyel devrim ile neticelenmiştir.⁸³ Faulkner'e göre; Childe'in Morgan-Engels çizgisindeki evrimci anlayışa katkısı insanın toplumsal evriminin yumuşak, aşamalı, ilerlemeci olduğu görüşüne karşı çıkmasıdır. Childe iki devrimci kırılmanın olduğunu ileri sürmüştür. Bunlar, Neolitik Devrim ve Kent Devrimi'dir. Şenel'e göre; Childe'in Neolitiği bir devrim olarak görmesinin altında yatan sebep onun evrimci yaklaşımdan rahatsızlık duymasıdır.⁸⁴ Childe'in çağ anlayışının kronolojik olmaması bu çağları yaşam biçimi olarak görmesi nedeniyle Childe'nin Şenel'in belirttiği şekilde bir rahatsızlığının olamayacağı düşünülmektedir.

Neolitik devrim ve kent devrimi kavramları bu çalışma açısından önemlidir. Çünkü Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Childe'nin bu kavramlarından “Kent Devrimi”nden yola çıkarak “Tarihsel Devrimler” kavramını ortaya attığı düşünülmektedir. “Neolitik Devrim” avcı ve toplayıcılıktan tarım ve biriktirmeye (besin üretimine) geçilmesi, kent devrimi ise kent merkezli medeniyete ve sınıflı topluma geçiştir. Neolitik devrimi tanımlamak için 4 ana unsurdan bahsedilebilir. Bunlar;

⁸² Hande Özyarkent, “Yakındoğu'da Yerleşik Yaşamın Başlangıcı ile İlgili Kuramlar ve Bunların Alan Çalışmalarını Yönlendirici Etkileri”, **Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Bölümü, Arkeoloji Ana Bilimdalı, Prehistorya Bilimdalı, 2007. ss. 86-88.

⁸³ Stephen Shennen, **Archaeology Key Concepts**, Ed. Colin Renfrew, Paul Bahn, Routledge Key Guides, 2014, s. 37.

⁸⁴ Alaeddin Şenel, **İnsanlık Tarihi**, Ankara, İmge Yayınevi, Nisan 2014, s. 147.

- 1) Taş aletlerin sadece yontma tekniğiyle değil, öğütme ve perdelama teknikleriyle üretilmesi
- 2) Taş aletlerin, Pleistosen hayvan türlerinden farklı ve günümüzdekine benzer hayvan türlerine benzer buluntularla beraber olması
- 3) Hayvanların ve bitkilerin evcilleştirilmesine dair veriler
- 4) Kendi kendine yeten bir besin üretimi ekonomisi ve yerleşik köy yaşantısıyla beraber artı-ürün oluşumu ve daha gelişkin teknolojik ve ekonomik seviyelere doğru ilerlemedir.⁸⁵

Buna karşılık kent devriminin özellikleri ise;

- 1) Yoğun nüfuslu büyük yerleşimler
- 2) Özelleşmiş üretim ve tüccar, memur, çiftçi, rahip gibi sınıfların olması
- 3) Artı ürün, vergilendirme ve yeniden dağıtım
- 4) Anıtsal yapılar
- 5) Yönetici sınıf
- 6) Matematik, geometri, takvim gibi ticari ve bürokratik kontrol mekanizması olarak kullanılan tekniklerin gelişmesi
- 7) Yazının ortaya çıkışı
- 8) Heykeltıraş, ressam, mühür üreticisi gibi sanatsal yanı ağır basan prestij nesnelere üretiminde özelleşmiş kişiler
- 9) Prestij ve sanayi ürünlerinin veya hammaddelerinin uzak mesafe ticareti
- 10) Merkezinde devletin kurumlarının bulunduğu ve akrabalıktan öte yapılanan sınıflı toplum

şeklinde sıralanır.⁸⁶

Childe toplumda uzun durgunluk dönemlerinin yapılan buluşlar sayesinde ani bir sıçramayla devrime neden olabildiğini ifade eder. Childe'a göre insanları diğer hayvanlardan ayıran özellik onların vücutlarıyla yaptıkları işleri aletlerle yapmalarındır. İnsanların on bin yıl önce ekip biçmeye başladığını, aynı zamanda hayvan yetiştirmeye başladıklarını, arkeolojide neolitik çağ olarak bilinen bu dönemden (Engels'de aşağı barbarlık dönemidir) beş bin yıl sonra bakır cevherini işlemeye başladıklarını, bundan üç bin yıl sonra demirin işlenmeye başladığını anlatır. İnsanın hayvandan farklı olarak kullandığı araçları bulunduğu doğa koşullarına uydurmasının insanın tüm dünyaya yayılmasında anahtar rol oynadığını ifade eder.

⁸⁵ Çiğdem Atakuman, "Kuzey Mezopotamya Prehistoryası'nın Terminolojik Sorunlarına Tarihsel Bir Yaklaşım" **Journal of Anatolian Prehistoric Research**, Bilgin Kültür Sanat, 2015, 1, s. 48.

⁸⁶ A.e., s. 49.

Childe paleolitik dönemin komünal anlayışının barbarlık (neolitik evre) döneminde de devam etmiş olabileceğini dile getirdi. Komünal anlayıştaki devamlılık konusu bu çalışma açısından en önemli konudur. Çünkü tarihsel maddeci yönetime uygun olarak bu devamlılıkların Marks, Engels ve Kıvılcımlı tarafından da vurgulandığı ve Kıvılcımlı'nın siyasi hayatına ve görüşlerine özellikle orduya ilişkin görüşlerine yansıdığı düşünülmektedir. Neolitik çağda cinsler arası iş bölümü belirginleşti. Ayrıca, ürün ihtiyaçtan fazla üretilebildi, dolayısıyla köle emeğinin kullanımı rasyonel hale geldi ve doğada bulunmayan nesnelere (çömlek-eldokuma tezgahı-tahta çapa-demir çapa) üretilmeye başlandı. İş bölümünde avcılık dışında bütün işler kadınlara kalmıştı. Metal araçların M.Ö. 4.000 tarihinde kullanılmaya başlanmasıyla el zanaatları tarımdan ayrıldı.⁸⁷ Tunç çağının asıl önemli yanı bu dönemde özel mülkiyetin ve sınıfların ortaya çıkmasıdır. Neolitik dönemden itibaren (Engels'in belirttiği gibi) sığırlar üzerinde başladığı düşünülen özel mülkiyet bir nevi zenginlik aracı haline geldi. Sığır sahipliğinin yanı sıra elde edilen tunç silahlar ile daha eski döneme ait taş baltalar karşılaştırıldığında tunç silahlar çok üstünlerdi. Böylece bu silahlara sahip olan şefler dönemi başladı.⁸⁸

Silahlar üzerinde şeflerin tekeli ancak metal eritme ve işlemede meydana gelen gelişmelerle gerçekleşti. Childe'in toplumda uzun durgunluk dönemlerinin yapılan buluşlar sayesinde ani bir sıçramayla değişmesine bir örnek olan demir devrimi Ermenistan'ın dağlık bölgesindeki bir halkın demir işleme yönteminin yayılmasıyla gerçekleşir.⁸⁹ İlkel komünizm özelliklerini koruyan barbarlar demir silahlarla Yunanistan'daki Anadolu'daki ve Filistin'deki devletleri ele geçirmişlerdir. Böylece barbarlar yönetici sınıf haline gelerek Filistin, İtalya ve Yunanistan'da sınıflı topluma dönüştüler.

Ayrıca, Childe ilerlemeci devrim anlayışını kabul etmemektedir. Ona göre insanoğlu muhafazakar olduğundan, gelişme ve yenilik için **dış etkiye maruz kalmalıdır**. Childe'nin bu görüşünü Kıvılcımlı'da da görmek mümkündür. İklim değişikliği, kuraklık ve gıda kaynaklarında doğal olarak oluşan düşüş, örneğin

⁸⁷ Gordon Childe, "Araçların Öyküsü", Çev. Alaeddin Şenel, **Bilim ve Gelecek Dergisi**, Mart 2016, s. 27.

⁸⁸ **A.e.**, s. 30.

⁸⁹ **A.e.**, ss. 30-31.

Neolitik Devrim'in açıklanmasında kullanılmıştır. Childe Engels'in Roma Uygarlığı'nın MS 400 civarında barbarlarca yıkılmasının ardından istilacı Tötonların barbarlıklarının da kendisi ve gentile (kanbağı) ilkesine dayandırılan toplumsal yapıları, Avrupa'yı **gençleştirecek** (derecede ilerici) etkiler yaratması⁹⁰ konusundaki görüşlerine katılmaktadır. Yine Childe barbar fetihçilerin teritoryal sınıflı devlete geçişlerini ve barbar topluluklarının yapısındaki değişiklikleri yaptığı çalışmalar ile tespit etmiştir.⁹¹ Kıvılcımlı'da da barbar aşısı olarak geçen gençleştirme hususu Haldun, Engels, Childe ve Kıvılcımlı'da ortaktır. Childe sosyal evrimin gelgitlerinin olduğunu ve bu durumun toplumsal ilerlemeyi iç ve dış çelişkilerle engelleyebileceğini hatta toplumun gerilemesine neden olabileceğini savunuyordu. Kıvılcımlı ise üretici güçlerden birisinin dahi gelişimin durması halinde toplumun gelişmesinin mümkün olmadığını savunur. Sonuç olarak, Gordon Childe'in toplumlarda karmaşık çevre, gelenek, yenilik ve çelişkiler nedeniyle düzgün çizgisel bir gelişimin mümkün olmadığını ortaya koyduğu söylenebilir.⁹²

Dr. Hikmet Kıvılcımlı ise üretici güçlerden kolektif aksiyon üretici gücünü İbn Haldun'un ve Marks'ın teorik çerçevesine uygun şekilde kullanarak **Tarihsel Devrim** kavramını ortaya atmıştır. İleride açıklanacağı üzere; "Tarihsel Devrimler"de kolektif aksiyon üretici gücüne sahip barbar topluluğu, ticaret ve tabakalaşma nedeniyle zayıflayan ve dağılması için **dışarıdan bir güce** ihtiyaç duyan uygar topluma akınlar düzenler. Bu akınlar uygar topluma **barbar (gençlik) aşısı** yapar. Bu aşısı uygar toplumun insan üretici gücü açısından kendisini yenilemesi ile neticelenir. Böylece akın yapan barbar topluluğu da medeniyete geçmiş olur. Barbarlıktan uygarlığa geçişin tarihsel devrimlerle gerçekleşmesi kapitalizmin doğuşu ile sona erer. Neticede, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "tarih tezi" takipçisi olduğu İbn Haldun, Marks-Engels ve Gordon Childe'in düşünce ve tespitleri ile yoğrulduğunu söylemenin doğru olacağı kanaatine ulaşılmıştır.

⁹⁰ A.e., s. 35.

⁹¹ A.e., s. 35.

⁹² Neil Faulkner "Gordon Childe And Marxist Archaeology", **International Socialism Quarterly Review of Socialist Theory**, Konu 116, Eylül 2007, (Çevrimiçi) http://isj.org.uk/gordon-childe-and-marxist-archaeology/#116faulkner_19, 01.10.2015.

1.5 Üretici Güçler ve İkinci Doğa

Marks insan toplumunun evriminin kanunlarını insan ve doğanın birlikteliğinde ve karşıtlığında görmektedir. Bu bağlamda Marks'ın Kapital'de verdiği arılar ve mimar karşılaştırması durumu özetler mahiyettedir.⁹³ Dolayısıyla insanlar kendi yaşamlarını üretmeye başlar başlamaz hayvanlardan ayrılırlar. İnsan bir yandan doğayı değiştirirken bir yandan da doğayla içiçedir. İnsanlar doğayı değiştirirken kendilerini de değiştirirler. Bu nedenle tarihsel maddeciliğin ana önermesi, toplumsal üretim ve yeniden üretimin tarihin temeli olmasıdır.⁹⁴ Marks'a göre; *“Ne Orta Çağ Katoliklikle, ne de antik dünya politikayla karnını doyurabilirdi. Tersine, birinde politikanın, diğerinde Katolikliğin baş rolleri oynamasını, o toplumların kendi geçimlerini sağlama tarzları açıklar. Bunun dışında, örneğin, onun gizli tarihini toprak mülkiyeti tarihinin meydana getirdiğini bilmek için, Roma Cumhuriyeti tarihi ile bir parça tanışıklık yeter. Diğer yandan, maceracı şövalyeliğin toplumun bütün iktisadi biçimleri ile bağdaşabileceğini sanmakla yaptığı hatanın cezasını Don Kişot çoktan çekmiş bulunuyor.”*⁹⁵ Toplumsal üretimde insanlar yalnızca üretmez aynı zamanda kendi varlıklarını da yeniden üretirler. Bu emeğin, üretim araçlarının ve üretim biçimin yeniden üretilmesi anlamına gelir.⁹⁶

Üretici güçler, bir malın üretilmesi süreci, coğrafya, hammaddenin işlenmesi, insanlar arası ilişkiler ve çelişkiler dahil malın elde edilmesinde kullanılan tüm hammadde vb. olarak tarif edilebilir. Bir üretici gücü üretici güç yapan yalnızca bir şey üretme potansiyeli değil, insanın o üretici gücü üretmek için tercih etmesidir.

Marks ve Engels tarihsel maddeciliği bir yöntem olarak kullanmakla birlikte bu yöntemi tüm detayları ile açıklamamışlardır. Öte yandan yaşadıkları dönemde tüm dünya tarihini kapsayan evrensel bir tarih yazımı için gereken tarihsel maddi verilerin bulunmadığının söylenebileceği düşünülmektedir. Keza Kıvılcımlı da

⁹³ Karl Marx, **Kapital Cilt I**, Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, İstanbul, Yordam Yay., 2011, s.182.

⁹⁴ Bridget O'Laughlin, “Marxist Approaches in Anthropology”, **Annual Review of Anthropology**, C. 4, 1975, s. 346. (Çevrimiçi) <http://links.jstor.org/sici?sici=0084-6570%281975%292%3A4%3C341%3AMAIA%3E2.0.CO%3B2-0>, 01 Mayıs 2016.

⁹⁵ Karl Marx, **Kapital Cilt I**, Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, İstanbul, Yordam Yay., 2011, s. 91.

⁹⁶ Bridget O'Laughlin, **a.g.e.**, s. 349.

Marks ve Engels'in tarihsel maddeciliğin ana çizgilerini verdiğiine değinmektedir.⁹⁷ Tarihsel maddeci yöntem tarihsel devamlılık, değişim ve dönüşümleri inceler. Maddi sosyal hayatı, siyasi çatışma ve uzlaşma dönemlerini, devrimleri ve karşı devrimleri incelerken örneğin siyasi kriz dönemlerinin nasıl ve neden içeriğinde potansiyel olarak normalleşmeyi ve sürekliliği barındırdığını araştırır. Bu ikili yapı materyalist yöntemin diyalektik özelliğini oluşturur. “Tarihsel devamlılıklar” tarihsel kırılmalar ile açıklanırken “tarihsel kırılmalar” ise tarihin normal devamlılığı ile açıklanır.⁹⁸ Marksist düşüncede maddi hayatın iki yanı bulunmaktadır. Bir tarafı teknik ilişkiler ki bu insanın üretim sürecinde doğayla olan ilişkisidir. Örneğin; çeliğin üretimi, toprağın işlenmesi vb. İkincisi ise insanın teknik ilişkilerinin düzenlendiği, doğanın şekillendirilmesi için organize olduğu sosyal ilişkilerdir. Daha geniş bir ifadeyle üretici güçler toplumun üretim potansiyelini veya üretici maddi enerjisini ifade eder. Sömürüyle ilgili sosyal ilişkiler ise “üretim ilişkileri” olarak tanımlanır. Marksist maddeci anlayışta üretici güçler tarihsel olarak değişir ve gelişir. Bu gelişim farklı üretim ilişkilerinde farklı sonuçlar verir. Bu gelişim aynı zamanda kümülatif olarak bilimin gelişmesine bağlıdır. Böylece teknikteki gelişmeler nesilden nesile artarak devam ederken üretim ilişkilerini de değiştirir. Toplumsal hayatın maddi koşulları ile üretim ilişkilerinin gelişmesi durumunda kriz çıkar ve eski üretim ilişkileri ya reforme edilir ya da ortadan kalkar. Üretici güçler aynı zamanda kültürel ve coğrafidir. Materyalist tarih anlayışı yalnızca emeğin teknik ve organizasyon açısından kümülatif gelişen üretici güçleri ile anlaşılabilir. Aynı şekilde kültür ve coğrafya (doğa çevre koşulları) da kümülatif bir şekilde değiştiklerinden bu ikisi de üretici güç olarak değerlendirilmelidir. Bir başka deyişle insanoğlunun ortaya çıktığı (doğduğu) ilkel ortamı onun birinci doğasını oluştururken üretim ilişkileri ile oluşturduğu yeni kurallar bütünü ikinci doğayı oluşturmaktadır. İkinci doğa kümülatif olarak gelişmektedir. Çünkü insanoğlu ikinci doğa ile doğrudan veya dolaylı yoldan sürekli ilişki içindedir. Benzer şekilde kültürel biçimler de bir birikim ve değişim içindedirler. Tüm üretici güçler ve üretim ilişkileri kültürel normlarla aşlanmaktadır. Emek hem kültürel hem de maddi bir eylemdir. Dolayısıyla emeğin

⁹⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Tarihsel Maddecilik Yayınları, 1965, s. 21.

⁹⁸ James R. O'Connor, **Natural Causes: Essays in Ecological Marxism**, Newyork, Guilford Press, 1998, ss. 30-31.

elbirliğiyle (bir arada) alışma kapasitesi yalnızca teknik ile değil kültürel farklılıklar ile de açıklanır.⁹⁹

Sonuçta, coğrafya ve kültür hem üretim ilişkilerini hem de üretici güçleri etkilemektedir. Marks ve Engels'in üretici g tanımlamasına göre elbirliği bir üretici güçtür. Elbirliği veya kolektif aksiyon ve kültür (gelenek görenek) ile coğrafya karşılıklı etkileşim içindedirler.

Bir başka deyişle üretici güçler insanların doğayla aktif ilişkisini ifade ettiğinden insanın doğa ile yaptığı değiş tokuş neticesinde toplumsal üretim gerçekleşir. Bu durumda üretici güçler hem doğa hem de toplumdur denilebilir. Dolayısıyla retici güçlerin iki çeşidinin olduğu düşünülmektedir. Birincisi doğa (coğrafya-tabiat-evre-iklim) ikincisi insan. İnsan varlığını devam ettirebilmek için doğayla (evresiyle) girdiği bu ilişkide maddi ve düşünsel anlamda gelişir. Bu süreç bir sosyo ekonomik yapının diğerine doğru dönüşmesine yol açar. Her retim şekline özgü üretici güçleri toplumun gelişmesinin temelini oluşturur. Üretici güçlerin gelişmişlik düzeyi belirli bir üretim ilişkisine tekabül eder. Sonuçta, retim ilişkileri üretici güçlerin hareketlerinin sosyal bir formundan başka birşey değildir. Üretici güçler geliştikçe üretim ilişkilerinin mevcut şekliyle çelişki içine düşer. Üretim ilişkileri başlangıçta üretici güçleri desteklerken daha sonra ona pranga vurmaya başlar. Bu noktada belirsiz toplumsal yapıların oluşturduğu koşullarda sosyal bir devrim başlar. Böylece toplumun ekonomik yasal ve siyasi yapısına karşı bir başkaldırı başlar. İnsanların retim tecrübesi ve bilgisi toplumsal üretim potansiyelini belirler. İnsanın bilgi ve tecrübesi ise çalışma kapasitesi, kendisini geliştirme çabası ve kendisi için belirlediği hedeflerle gelişir. Marks'a göre, üretici güçlerin gelişimi için birey toplumun gerçek zenginliğidir. Farklı dönemlere ait üretici güçler, emekçi kitlelerin üretici güçler sistemindeki konumlarına göre birbirlerinden ayırt edilir. Emek süreçlerinde emek gücünü harcayan insanoğlu böylece maddi dünyada varlığını bu şekilde kristalize eder. Üretici güçlerin maddi unsurları (retim ve tüketim araçları) insanın ve emeğin varoluş sebebi haline

⁹⁹ James R. O'Connor, **a.g.e.**, ss. 29-47.

gelir.¹⁰⁰ İlkel toplulukların tarihini iki temel gerçeklik belirler. Bunlar insanların akrabalık bağlarına göre bir araya gelmesi ve toprağın komünal mülkiyetidir.¹⁰¹ Engels “köken”de üç konuya eğilmiştir. Bunlar, insanoğlunun gelişim aşamaları, ilkel toplumun mülkiyet, tabakalaşma, aile biçimleri ve kandaşlık açısından incelenmesi, ticari mamülün üretiminin ortaya çıkışı ile devletin ve sınıfların ortaya çıkışları olarak sıralanabilir. Engels’e göre; üretimde kullanılan teknolojinin gelişmesiyle birlikte akrabalık sistemine dayalı üretimden, ona uygun olan mülkiyet paylaşımli sisteme geçilmiştir. Akabinde yine meydana gelen teknolojik gelişmeler ile devlete geçilmektedir. Dolayısıyla bütün teorinin üretici güçlerdeki gelişmeler ile üretim ilişkilerine dayandığını söylemenin hatalı olmayacağı düşünülmektedir. Alman İdeolojisi kitabı ise Marks ve Engels’in üretici güçler hususunda analizlerini içeren eseridir.

1.5.1. Dr. Hikmet Kıvılcımlı’da Yöntem ve Üretici Güçler

Marks’a göre; her üretim biçimi kendine has hukuksal kurumları yaratmaktadır.¹⁰² Komünal mülkiyetin kurumu komündür. Kuralları da komün kurallarıdır. Dr. Hikmet Kıvılcımlı “Tarih Tezi”nde barbarlıktan medeniyete geçen insanlığın gelişimi sürecini ve bu gelişmenin sonucunda, içinde yaşadığı toplumun maddesi olan üretim ilişkilerini analiz etmiştir. Kıvılcımlı’nın araştırma, inceleme, kavrama ve soyutlamalarının temeli üretici güçlerdir. İlkel topluluklarda tarım ekonomisinin ön şartı komün değildir. Komün genel olarak tüm ekonominin önceliğidir.¹⁰³ Yöntemsel olarak her zaman bir öncekine gidilerek o toplum biçiminin çözülüşü ele alınmaktadır.¹⁰⁴ Çoban ekonomisinden önceki üretim tarzlarının ön şart olmaları ve bunların kalıntılarındaki tek tek somutluklardan (Bunlardan birisi ve belki de en önemlisi çoban ekonomisinde bir komünal üretim tarzı olarak fetih ve yağmadır.) yola çıkarak bir soyutlama düzeyine ulaşılması böylelikle komünün

¹⁰⁰ “Productive Forces” **The Great Soviet Encyclopedia**, 3rd Edition. 1970-1979, The Gale Group, Inc. (Çevrimiçi) <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Productive+Forces>, 10 Ocak 2016.

¹⁰¹ Fredrich Engels, “The Mark”, (Çevrimiçi)

<https://www.marxists.org/archive/marx/works/1892/12/mark.htm>, 10 Eylül 2015.

¹⁰² Onur Karahanoğulları, “Marksizm ve Hukuk”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2002, cilt 57, Sayı 2, s. 78.

¹⁰³ Ümit Hassan, “ ‘Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik’ Üzerine Mektup”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı 14, 1981, s. 158.

¹⁰⁴ A.e., s. 158.

çözülmesi sürecinin tanımlanması yapılabilmektedir. Marks aileyi devleti belirleyen unsurlardan biri olarak ele almaktadır.

... aile ve burjuva-sivil toplum, ...devletin varoluş biçimlerini oluşturur; devleti yapan aile ve burjuva sivil toplumun ta kendisidir. Onlar etkin ögeyi oluşturur. Buna karşılık Hegel’de, onlar gerçek Idea tarafından yapılır. Onları birleştiren ve onlardan bir devlet yaratan onların kendi öz yaşamlarının evrimi değildir, tersine onları İdeanın içinden çıkararak İdeanın yaşam sürecidir... [Aslında] doğal aile temeli ve yapay burjuva sivil toplum temeli olmadan, siyasal devlet olamaz; bunlar onun için bir *conditio sine qua non*’dur; ama Hegel’de koşul kendi tersine, koşullanana dönüşür; belirleyen öge belirlenen öge olarak koyulur... (s.17). Hegel devletten hareket ediyor ve insanı devletin bir öznelleşmesi olarak düşünüyor. Demokrasi insandan hareket ediyor ve devleti insanın nesnelleşmesi olarak düşünüyor.... İnsanın varoluş nedeni yasa değil ama yasanın varoluş nedeni insandır.¹⁰⁵

Marks iş bölümünün en temelde aileden başlayarak geliştiğini ifade eder. Kapital’de Marks; *“Bir aile içinde, ve daha sonraki bir gelişme aşamasında bir klan içinde, cins ve yaş farklılıklarına, yani sırf fizyolojik bir temele dayanan doğal bir iş bölümü meydana gelir; bu iş bölümü, topluluğun genişlemesi, nüfusun artması ve özellikle farklı klanlar arasındaki çatışmaların artması ve bir klanın bir diğeri tarafından boyunduruk altına alınması olaylarının çoğalması ile birlikte alanını genişletir.”*¹⁰⁶ demektir. Ancak Kapital’in üçüncü baskısında bu cümlelerin altına eklediği dipnotta Engels özetle; *“İnsanoğlunun ilkel durumu hakkında yapılan çok sayıda araştırma yazarı ailenin değil aksine kabilenin ilksel, kan bağına dayanan ve kendiliğinden gelişen bir insan topluluğu biçimi olduğunu, Kan ilişkisi temelinde ve aşiret bağlarının ilk gevşemesinden itibaren, ailenin birçok ve çeşitli biçimleri geliştirildiği neticesine ulaştırdı”*¹⁰⁷ demektir.

Neticede, “Köken”de çoban ekonomisi ve öncesi somut verilerinden tarih öncesi döneme (Antika Tarihin) doğru soyutlamaya gidilir. Somut tarihte çoban ekonomisinin dayandığı ve dolayısıyla komünal örgütlenmelerin tek tek çözümleri

¹⁰⁵ Karl Marx, **Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi**, Ankara, Sol Yay., 1997, s.47.

¹⁰⁶ Karl Marx, **Kapital Cilt I**, Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, İstanbul, Yordam Yay., 2011, s.341.

¹⁰⁷ Fredrich Engels’in dipnotu, Karl Marx, **Capital, Volume One: A Critique of Political Economy**, ed. Fredrich Engels, Newyork, Dover Pub. Inc., 2011, s. 386.

incelenir.¹⁰⁸ Komün doğrudan kandaş örgütlenmeyi zorunlu kılmaktadır. Kandaş örgütlenmenin üretici gücü ile üretim ilişkileri arasındaki diyalektik ilişki zamanla koşulların değişmesi “Tarih Tezi”nde belirleyici olan unsurdur. Hikmet Kıvılcımlı’ya göre;

Tarım keşfedilir edilmez ortak mülkiyeti üretim yönetmez, tersine üretimi ortak mülkiyet yönetirdi. Tarımla birlikte ortak mülkiyet, üretmenin doğrudan doğruya etkisi altına girer. Onun için ister istemez ortak mülkiyet, üretimin gelişimine uyarak bir sıra değişikliklere uğrar. Avcılık ve çobanlık düzenlerinde ortak mülkiyet hüdâyinabit (kendi kendine yetişen) idi. Gelgeç ve oynak ilişkilere dayanıyordu. Tarım üretiminde toprak birden bire hem SÜREKLİ, hem yerleşik olan başlıca üretim aracı haline gelmiştir. Böyle bir düzende *yeniden üretilen ortak mülkiyet insan emeğinin ürünü durumuna girer. Onun için de emeğin ve üretimin kesin etkisinden kurtulamaz.*¹⁰⁹

Dr. Hikmet Kıvılcımlı da, Engels gibi, insan topluluklarında geçmişten gelen koşulları ortaya koyduğu “Tarih Tezi”nde bir yandan barbarlıktan medeniyete geçen insanlığın gelişimi sürecini diğer yandan da bu gelişmenin sonucunda, içinde yaşadığı toplumunun maddesi olan üretim ilişkilerini analiz etmiştir. Kıvılcımlı’da üretim insanın doğayla sosyal ve teknik ilişkileri neticesinde gerçekleşir.¹¹⁰ Kıvılcımlı’nın araştırma inceleme kavrama ve soyutlamalarının temeli de Marks ve Engels gibi üretici güçlerdir. Her çağın etkin olan üretici güçlerinin belirlenmesine bilimsel yöntemle yapılabileceğini düşünen Kıvılcımlı’da üretici güçler;

- 1- **Teknik:** Toplumun tabiatla güreşinde kullandığı cansız araçlar ve kullanımları. Aygıtlar, avadanlıklar (aletler, cihazlar) ve metodlar (usuller).
- 2- **Coğrafya:** Toplumu doğrudan doğruya dışarıdan, daha doğrusu mekan içinde çevreleyen maddi ortam. İklim, tabiat, vb.
- 3- **Tarih:** Toplumu doğrudan doğruya içeriden, daha doğrusu zaman içinde çevreleyen manevi ortam. Gelenek, görenek kalıntıları, vb.
- 4- **İnsan:** Toplumun gerek dış-maddi ortamını, gerek iç-manevi ortamını teknik-araçla işleyen kollektif aksiyon (toplucu eylem), zor ve şiddet anlamı ‘güç’, vb.¹¹¹

¹⁰⁸ Ümit Hassan, “ ‘Hürriyet, Eşitlik Kardeşlik’ Üzerine Mektup”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı 14, 1981, s. 158. Ayrıca, fetih ve yağmanın komünal üretim olduğu hususunda bkz. **Alman İdeolojisi**, çev. Selahattin Hilav, İstanbul, Sosyal Yayınları, 1968, ss. 42-43.

¹⁰⁹ Hikmet Kıvılcımlı, **Toplum Biçimlerinin Gelişimi**, Ankara, Ekin Yayınevi, 1970, s. 89.

¹¹⁰ Hikmet Kıvılcımlı, “Anlaşılmayan Temel Konu”, **Türk Solu Dergisi**, 09.01.1968, s. 6.

¹¹¹ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 1996, s.33.

şeklinde tanımlanmıştır. Bu üretici güçlerden teknik ve coğrafya maddi, insan ve tarih ise insancıl üretici güçlerdir. Bu üretici güçlerden insan üretici gücü veya kollektif aksiyon “Tarih Tezi” açısından öne çıkmaktadır. Kıvılcımlı’ya göre üretici güçler manevi üretici güçler yani insan ve tarih ile maddi üretici güçler teknik ve coğrafya olarak ayrılabilir. *“Tarih bakımından teknikle birlikte (coğrafya - tarih - insan) sözcükleriyle özetlediğimiz öteki üç üretici güç de ele alınmadıkça yeterli aydınlığa kavuşulamaz. Çünkü tarih son derece somut bir konudur. Robenson masalındaki gibi tek başına kalmış uyduruk insanın değil, gerçek insanın eylemidir. gerçek insan: hem toplum yaratıcıdır, hem toplum yaratıcıdır. tarih, o gerçek insanın: belirli geçmişinden kalma gelenek - görenekler içinde yaşadığı belirli coğrafya ve iklim şartlarına göre, belirli bir tekniğe ve metoda dayanarak yaptığı yaşama güreşinde, gene belirli bir seviyeye ulaşmış Kollektif aksiyonundan doğar ve gelişir. Tarihte herşeye can veren bu kollektif aksiyondur.”*¹¹²

1.5.1.1 Tarih ve İnsan Üretici Güçleri

Marks’ın kendi görüşlerinin mekanik uygulamalarına karşı uyarıda bulunduğu bir vakadır.¹¹³ Marks ve Engels Alman İdeolojisi’ne doğayla veya maddi koşullarla değil insan faaliyetinin kolektif olduğunun anlatılmasıyla başlar. Dolayısıyla Marks’ın materyalizmi için *“toplumsal olanın materyalist biçimde tasarlanmış halidir”* denilebilir. Doğada toplumsal kolektif aksiyon halinde bulunan insan aynı zamanda birbiriyle de ilişkiye girmektedir. Bu ilişki ağı yalnızca basit bir varoluşun devamı değil aynı zamanda tüm bir hayatın yeniden üretilmesidir. Nitekim, üretim kavramını ardışık şekilde vücut bulan ruhun yani Hegel’in Geist kavramına karşıt olarak düşünmüştür.¹¹⁴ İnsanın doğayla ve birbiriyle olan bu ilişkisi doğayı ve insanın kolektif aksiyonunun niteliğini değiştirmektedir. Marks ve Engels insanın üretim faaliyetlerinin bu kolektif aksiyonun ampirik olarak izlenebileceğini ifade eder.

¹¹² Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 1996, ss.17-18.

¹¹³ Karl Marx “Letter from Marx to Editor of the Otyecestvenniye Zapisky” (Çevrimiçi) https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/Marx_Engels_Correspondence.pdf 01 Mayıs 2017.

¹¹⁴ Eric R. Wolf, **Europe and The People without History**, London, University of California Press, 2010, s. 21.

İnsanın çalışması, üzerinde çalıştığı doğa ve kolektif aksiyon tarihsel süreç içinde ayrı ayrı (biri üretici güç olarak) olsa da gelişmekte ve/veya değişmektedirler. Marks ve Engels tüm entelektüel ve felsefi problemlerin çözümünde bu üretim tarihini veya kolektif aksiyon tarihini görürler. Buradan yola çıkarak mülkiyet ve mülkiyet biçimlerinin değişiminin tarihin öncülleri olduğu yorumuna ulaşırlar. Emek ürününe el konulması şekli, üretimin organizasyonu, tarihsel olarak mülkiyet ilişkilerinin gelişimi Marks ve Engels'in Alman İdeolojisi isimli yapıtının ana konularını oluşturur.

Marks ve Engels tarih konusunda iki hususa vurgu yaparlar. Birincisi üretici güçler, ikincisi ise üretimin gerçekleşmesi için gereken ilişki biçimleridir. Bu ilişki biçimleri emeğin üretim için harekete geçmesini sağlar. Bunlara üretim ilişkileri denir. Marks bu ilişkileri maddi ve tarihi biçimler haline getirir. Bu bağlamda Marks tarafından doğa da (coğrafya) tarihsel hale getirilir. Hatta Engels doğa ile tarihin ayrılamayacağını ifade eder. Marks ve Engels tarih dışı bir doğanın varlığını da ileri sürerler. Bu döneme ait kabile ve aile hayatının altını çizerler. Ancak bu metinlerde aileye ve kabileye yapılan vurgu oldukça azdır. İnsanoğlunun hayatı yeniden ve yeniden yaratıyor olması onların kolektif aksiyonunu ön plana çıkarmaktadır.¹¹⁵

Marks'a göre; insanın özü tek tek her bireyin doğasında bulunan bir soyutlama değil, kendi gerçekliği içinde toplumsal ilişkiler bütünüdür.¹¹⁶ Dolayısıyla insanın özü tarihsel süreç içinde değişmektedir. Bu değişimin temelinde ise kolektif aksiyon yatmaktadır. Kolektif aksiyon farklı sosyal yapılarda ve onların yaşam biçimlerinde görülebilmektedir. Marks ve Engels'e göre maddi olanın incelenmesi her çağdaki bireylerin gerçek yaşam süreçleri ve faaliyetlerinin incelenerek anlaşılacak öncüllerle mümkündür.¹¹⁷

Dr. Hikmet Kıvılcımlı Alman İdeolojisi'nden faydalanmak suretiyle barbarlık çağının üretici güçlerini tarihsel maddeci yöntem ile anlatır. Bu üretici güçlerden insan üretici gücü toplumsal üretimin genişleyerek yeniden üretimine iki katkı sağlamaktadır. Birincisi fiziksel olarak doğum yoluyla topluma yeni fertlerin

¹¹⁵ William Roseberry, **Marx and Anthropology**, **Annual Review of Anthropology**, Sayı 26, 1997, s. 25-46. (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/stable/2952513> 05 Şubat 2017.

¹¹⁶ Friedrich Engels Karl Marx, **Alman İdeolojisi**, Çev. Tonguç Ok, Olcay Geridonmez, Evrensel Basım Yayın 524, İstanbul, Doğa Basın Yayın, 2013, s. 506.

¹¹⁷ Karl Marx, Friedrich Engels, **Alman İdeolojisi**, Çev. Tonguç Ok, Olcay Geridonmez, Evrensel Basım Yayın 524, İstanbul, Doğa Basın Yayın, ss. 35-36.

katılmasıdır. İkincisi ise kollektif aksiyon üretici gücüdür. Marks'a göre; *“Bütün üretim araçları içinde en büyük üretici güç, bizzat devrimci sınıftır. Devrimci unsurların bir sınıf olarak kurulup örgütlenmesi, eski toplumun sinesinde doğmuş olabilecek bütün üretici kuvvetlerin varlığını varsayar.”*¹¹⁸ Alman İdeolojisi'nde bu husus açıklıkla ifade edilir;

Yaşamın üretimi, hem kişinin emek yoluyla kendi hayatını üretmesi, hem de üreme yoluyla başka yaşamlar üretmesi bakımından şimdiden ikili bir ilişki -bir yandan doğal, öte yandan toplumsal bir ilişki- olarak görünür. Bu, birçok bireyin el birliğini ifade etmesi bakımından toplumsal bir ilişkidir ve bu el birliğinin hangi koşullar altında, nasıl ve ne amaçla yapıldığının bir önemi yoktur. Buradan, belirli bir üretim tarzı ya da belirli bir sanayi aşamasının, daima belirli bir el birliği biçimiyle ya da belirli bir toplumsal aşamayla bir arada bulunduğu sonucu çıkmaktadır. Bu el birliği biçiminin kendisi de bir “üretici güç”tür.”¹¹⁹

Marx'ın aynı bölümde verdiği kenar notunda ise; *“İnsanların bir tarihi vardır; çünkü yaşamlarını üretmek, üstelik belli bir biçimde üretmek zorundadırlar. Bunu belirleyen, onların fiziksel örgütlenmesidir; aynı şekilde bilinçlerini de.”*¹²⁰ Demek suretiyle insanların hayatlarını üretmede fiziksel kısıtlamalarının olduğuna vurgu yapmakta, yani açlık, susuzluk vb. özelliklerin tüm insanoğlu için ortak olduğunu anlatmaktadır.

Üretici güçlerin tarihin yapılmasında önemli rol oynadığı ve kolektif aksiyonun bir üretici güç olarak kabul edildiği durumda tarihin yapımında ideolojinin ve insanın rolünün klasik Ortodoks Marksist yaklaşımda belirtildiğinden daha öteye geçebildiği düşünülmektedir. Marks ve Engels insanların fikirlerinin, değerlerinin, görüşlerinin önemsiz olduğunu söylememişlerdir. Onlara göre, insanların bilinçleri nesnel olayların beyinde yansınmasıyla oluşmaktadır. Örneğin; insan bir aletin işe yarayıp yaramayacağını ancak deneme yanılma yoluyla veya birisinin ona söylemesi yoluyla öğrenebilir. İşte bu ikincisi tarih veya gelenek görenek üretici gücü kapsamında değerlendirilebilir. Bir nesilden diğerine aktarılan gelenek ve görenekler yalnızca bir

¹¹⁸ Karl Marx, **Felsefenin Sefaleti**, Çev. Erdoğan Başar, Ankara, Sol Yayınları, 1966, ss.193-194.

¹¹⁹ Karl Marx, Fredrich Engels, **Alman İdeolojisi**, , çev. Tonguç Ok, Olcay Geridonmez, İstanbul, Evren Basım Yayını, 2013, s. 37. Ayrıca Bkz. Karl Marx Fredrich Engels, **Collected Works Volume 5**, çev. Clemens Dutt, W. Lough, C.P. Magill, London, Lawrence and Wishart Publication, 1976, s. 43.

¹²⁰ Karl Marx, Fredrich Engels, **a.g.e.**, s. 38.

üst yapı unsuru gibi var olanı rasyonel veya meşru hale getirmezler. Gelenek ve görenekler aynı zamanda toplumsal üretimin genişleyerek yeniden üretiminde diğer üretici güçlerle birlikte rol oynarlar. Marx lonca sistemindeki usta ile kalfa ve çırak arasındaki evlatlık ilişkisinin imalat sanayinde işçi ile kapitalist arasındaki parasal ilişki ile yer değiştirdiğini ancak bu ilişkinin kırsal alanlarda ve küçük şehirlerde niteliğini koruduğunu ifade etmektedir.¹²¹ Dolayısıyla usta çırak ilişkisinin geleneksel yapısının kapitalist dönemde de varlığını zayıflatarak devam ettirdiği söylenebilir.

Barbarların çağında büyüklerin öğrettiği doğruluk, yalan söylememek, eşitlik, özgürlük, kardeşlik, sadakat gibi değerler yalnızca toplumsal birlikteliği değil toplumun kendisini yeniden üretmesinin de anahtarıdır. *“Herkes herkesin bildiği sabit kurallara göre hareket ettiği takdirde, onların her durumda nasıl hareket edecekleri, iş birliği içinde buldukları diğerleri tarafından bilinir, ve beşeri münasebetlerde güven hükümran olur. Aksi yönde, adet ve gelenekler aleyhinde bir davranış bütün hesapları altüst eder.”*¹²² Eşitlik, özgürlük, kardeşlik değerlerini koruyup modern toplum içinde bu değerlerin mücadelesini veren devletlerin günümüzde ileri kapitalist devletler olmasının tesadüf olmayabileceği düşünülmektedir. Kıvılcımlı’ya göre bir toplumda insan üretici gücü yani kolektif aksiyon azalırsa diğer üretici güçlerde de ilerleme durmakta ve neticesinde kolektif aksiyonu güçlü olan bir barbar toplum gelerek bu toplumun yerini almaktadır. Böylece sonraki bölümde görüleceği üzere Kıvılcımlı eşitlik, özgürlük ve demokratlıktan oluşan kan kardeşliği ilkelerini tüm siyasi pratiğinin ideolojik temeli yapmıştır.

Tarihsel materyalizm insanların toplumsal varlığının onların bilincini belirlediği kabulüne dayanır. Kolektif aksiyon üretici gücü (Zusammen wirken) insanlık tarihinin ilk üretici güçlerinden birisi olarak insanların toplu avlanması ile birlikte dilin kullanılması neticesinde ortaya çıkmış olmalıdır. Dolayısıyla insanlar dil sayesinde oluşan kolektif aksiyonun verdiği bilinçle avlanmışlar ve hayatta

¹²¹ Edward P. Thompson, **Avam ve Görenek**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2006, s.35.

¹²² Bertrand De Jouvenel, **İktidarın Temelleri**, çev. Nejat Muallimoğlu, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997, s. 227.

kalmışlardır.¹²³ “Bilinç, asla bilinçli varlıktan başka bir şey olamaz; insanların varlığı da onların gerçek yaşam süreçleridir. Eğer bütün ideolojilerde insanlar ve onların ilişkileri bir camera obscuradaki gibi baş aşağı duruyor görünüyorsa, bu olgu da, tıpkı nesnelere gözün ağ tabakası üzerinde ters çevrilmesinin onların doğrudan fiziksel yaşam süreçlerinden ileri gelmesi gibi, insanların tarihsel yaşam süreçlerinden ileri gelir.”¹²⁴ Bilinç toplumsaldır. Bilinç dilden ayrı düşünülemez. İnsanı harekete geçiren bilinçtir. Bilinç insanın çevresindeki olayları anlaması ve onlara hakim olması ile pratiğe dönüşmektedir. İngilizcede “consciousness” kelimesi bilinç manasına gelirken, Arapçada şura, müşavere istişare gibi kavramları İslam’da da “bir şeyler vasıtasıyla gizli olanın, değerli ve güzel olanın ortaya çıkmasını sağlamak”¹²⁵ manasında kullanılır. Dolayısıyla İslam’ın tarih üretici gücü (gelenek) ile insan üretici gücü (kolektif aksiyon) arasında birliktelik söz konusudur. Bu durumun Kıvılcımlı’nın “Güçlerin denklığı yasası” ile uyumlu olduğunun söylenebileceği düşünülmektedir. Ayrıca insan ve tarih üretici güçleri arasındaki denklığın bozulması toplumsal parçalanma ve derlenmelerde rol oynamaktadır.

1.5.1.2. Teknik ve Coğrafya Üretici Gücü Birinci Doğa’dan İkinci Doğa’ya Geçiş

Marks’ın üretim biçimlerini akrabalığa dayanan, asyatik, köleci, haraca dayanan, kapitalist, sosyalist ve komünist üretim biçimleri olarak tanımladığı söylenebilir. Bunlardan akrabalığa dayalı, haraca dayalı ve kapitalist üretim biçimleri ekonomi politiği anlamaya en fazla yarayan üretim biçimleridir. Akrabalığa dayalı üretim biçiminde akrabalık ilişkileri (gelenek) üretimin temelini oluşturur. Örneğin

¹²³ Karl Marx, Fredrich Engels, **a.g.e.**, s. 6, 39.

¹²⁴ Karl Marx, Fredrich Engels, **Alman İdeolojisi**, çev. Tonguç Ok, Olcay Geridönmez, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, s. 34-35.

¹²⁵ Tuğrul Tezcan, “Kur’an’da Şura Kavramı ve Çağdaş Yorumları”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bölümü, 2010, s. 227. Pek çok Kuran ayetinde rıza ve müşavere ile hareket edilmesi hususuna yer verilmiştir. Tezcan’ın Kuran tefsirlerinden yola çıkarak elde ettiği neticeye göre ise Şura: “İnsanın sosyal, ailevi ve de bireysel yaşantısında doğru kararlar almasında yardımcı olabilecek, Allah tarafından insanlığa sünnet olması için emredilen ve de müslümanda bulunması gereken vasıflar arasında zikredilen önemli bir unsurdur.” Kuran’ın indiği (nüzul dönemi) dönemde hem Kuran hem de peygamber tarafından şuraya önem verildiği, modern dönemde (tevil dönemi) ise huzurun kaynağı İslami Devlet denilerek, şura kavramına farklı anlamların yüklendiği anlaşılmaktadır. Tuğrul Tezcan, “Kur’an’da Şura Kavramı ve Çağdaş Yorumları”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bölümü, 2010, s. 227.

evlilik ve/veya diğer insanlar arasında kana dayalı ilişkiler bu kapsamdadır. Örneğin kocalar diğer kandaşlarıyla birlikte avlanırlarken, karılar kız kardeşleriyle bahçede çalışırlar. Kullanım üretimin temelidir. Bu sınıfsız toplumda sosyal kontrol toplumun yeniden üretimini temin eder. Paylaşmak bir normdur. Biriktimek yoktur. Tüketmek esastır. Eric Wolf akraba üretim biçimini iki alt kategoriye ayırır. Birincisinde doğada yalnızca toplayıcılık yapıp toplanan kaynaklar birlikte tüketilir. İkincisinde ise çevre (coğrafya) toplumsal emek tarafından değişikliğe uğratılır. Böylece çevrede bir üretim aracı haline dönüşür. Bu üretim aracının üzerinde emeğin harcanması söz konusudur.¹²⁶ Toplumun üretim için kullandığı araç gereç ve yöntemler Teknik Üretici gücü meydana getirir. Diğer üretici güçlerde olduğu üzere teknik üretici gücü de tarih boyunca gelişerek değişmektedir.

19. yüzyılda evrenin hareket halindeki madde ile doğa kanunları tarafından açıklanabileceği düşünülmekteydi. Bu nedenle insanın çevresiyle ilişkisini açıklayan bu determinist yaklaşım dışında herhangi bir açıklama yapmak mümkün değildi. Marksist doğa anlayışı insanın kendi kendisini yaratmasına ilişkin bir düşünsel temele dayalıdır. İnsan kendi gerçekliğini kendi yaratmaktadır. Bu düşünsel altyapı Hegel'e ait olmasına karşın Marks ve Engels bu düşünceye materyalist bir form vermişlerdir. Hegel ve idealistlere göre tüm tarihi gelişmeler ve insanoğlunun tüm hareketleri nesnel tarihsel kanunlar çerçevesinde olmaktadır. Bu yasalar Hegel'e göre aklın hilesidir.¹²⁷ Tarihi gelişmenin taşıyıcısı olan bir öznel ve nesnel güç insanın tarihinde rol oynar. Hegel'e göre tarih tanrının dünya üzerindeki adımlarıdır. Ona göre; gerçeklik insanın dışında değil ancak insanın bilincindedir. İnsan zihni evrenin ve doğanın okuludur. Marks bu görüşlere katılmakla beraber insan zihninde oluşan bilincin materyalist öncüllere dayandığını ifade eder. Ona göre, gerçeklik yalnızca insanın bir algısı değildir. Bilincin hareket edebilmesi için bir zemine ihtiyaç vardır. Bu nedenle bilişin gerçekliği değiştiren ve geliştiren bir işlevi vardır. Böylece Marks'ta insan doğanın bir parçası olurken aynı zamanda ihtiyaçlarını karşılamak için onu değiştirir. Dolayısıyla, insanın var olduğu ilk (birinci) doğa ile insanın ilişkiye girerek yarattığı ikinci doğa arasında fark vardır. İkinci doğanın kurallarını

¹²⁶ William Douglas Hume, "Mode of Production", **Encyclopedia of Environment and Society**, Cilt 3, ed. Paul Robbins, Oaks: Sage Publications, 2007, s. 1154-1155.

¹²⁷ Rod Burgess, "The Concept of Nature and Geography in Marxism", **Antipode**, 1978, Cilt 10, Sayı 2, ss. 1-11.

toplum ile doğanın ilişkisi belirlemektedir. Bu diyalektik ilişki tarihsel maddeci anlayışa uygun olarak doğa toplum ilişkisinde geçmişten gelerek bugüne kalan ve geleceği oluşturacak unsurun hareketlerinin analiziyle algılanabilir. Alman İdeolojisi'nde Marks'ın doğayı tarihselleştirdiği ve hatta tarihi olan doğa (ikinci doğa) ile tarihsiz doğayı (birinci doğa) da birbirinden ayırdığı söylenebilir.¹²⁸

İnsanoğlunun birinci doğa ile ikinci doğa arasındaki ayrımı şehirlerin kurulmasıyla kristalize olmaktadır. Doğal yapı şehir ile değişikliğe uğratılmaktadır. Marks'a göre; insanoğlu ikinci doğayı kurarak birinci doğanın baskısından kurtulmuştur. Marks'ta hayvan kendi yaşamsal etkinliği ile (Avlanma, karnını doyurma çoğalma vb.) doğrudan doğruya özdeşleşir. Hayvan kendini ihtiyaçlarından ayıramaz. Aslında o bu etkinliktir. İnsan ise kendi yaşamsal faaliyetinin (çalışma-emek vb.) kendi iradesinin ve bilincinin konusu haline getirir. Onun yaşamsal faaliyeti kendi bilincindedir. Bilinçli yaşamsal etkinlik insanı hayvandan ayıran bir özelliktir. İnsan bu nedenle farklı bir türdür. Yaşamını ve yaşamsal faaliyetini insan algılar. Bu nedenle de yaşamsal faaliyetini gerçekleştirme özgür bir eylemdir. Tıpkı kapitalizmde işçi sınıfı için çalışmanın yaşamsal ve hatta tanımlayıcı bir faaliyet olması ve tek özgürlüğün çalışma özgürlüğü olması gibi. Ancak insanın yabancılaşması bu yaşamsal etkinliği tersine çevirir. Yabancılaşmayla insan yaşamsal faaliyetinin bir nesnesine dönüşür. Neticede, insanın yaşamsal faaliyetiyle ilişkisi tersine dönmüştür. Bir hayvan yalnızca kendi ihtiyaçları için üretirken insanın üretimi evrenseldir. Yalnız kendi için üretmez. Hayvan yalnızca kendi kendini üretir. Oysa insan üretimiyle doğayı da yeniden üretir. Eğer emek ürünü işçiye ilişkin değilse, eğer bu ürün işçi karşısında yabancı bir erk ise bu durum ancak o ürün işçi dışında bir başka insana ilişkin olduğu için olanaklıdır. Eğer işçinin etkinliği onun için bir işkence ise bir başkası için yaşama sevincine dönüşmüştür.¹²⁹ Marks'a göre; açlıktan kıvranan adamın bu durumdayken karnını doyurması hayvanınki ile aynıdır. Onun için karnının doyurulması dışında hiçbir şeyin önemi kalmaz. Böyle bir kaygı ile yaşayan insanın durumu hayvanınki ile özdeş hale gelmektedir. Dolayısıyla

¹²⁸ Karl Marx, Fredrich Engels, **Alman İdeolojisi**, Çev. Tonguç Ok, Olcay Geridönmez, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2013, s. 51.

¹²⁹ Karl Marx, **1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe**, Çev. Kenan Somer, İstanbul, Eriş Yayınları, 2011, s. 149.

insanlaşmak için önce bu kaygıdan kurtulmak gerekir.¹³⁰ İnsan kendisini insan yapan (aç kalmaktan kurtaran) yaşamsal faaliyeti gerçekleştirir. Ayrıca, kendi ihtiyaçlarını karşılayan insan yeni ihtiyaçlar ortaya çıkartır. Bu ihtiyaçlar ise toplumsal ve tarihi birikimin neticesinde oluşmaktadır. İnsanın ihtiyaçlarının değişkenliği ile bu ihtiyaçların tatmin edilmesi insanın doğayla olan ilişkisinin de değişmesine neden olur. Tarihsel maddecilik toplumun yapısında ikili bir temel ön görür. Buna göre, birinci temel unsur insanın yaşamını sürdürmesine yarayan temel araçların üretimi, ikinci temel unsur ise üretilen şeylerin değişimidir.¹³¹ Tarihte meydana gelen devrimler üretim ve dağıtımdaki adaletsizliklerin kavranmasından ziyade üretim ve değişim ilişkilerindeki değişimin toplumsal yapıyı değiştirmeye zorlamasından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda üretici güçler ürünün meydana gelmesi için gereken teknik, coğrafya, bilgi birikimi ve hammaddedir.¹³²

Somut olanın insan tarafından yapılması kadar insanın somut olan ile doğrudan ilişki içinde olması Marksist maddeciliğin temelidir. Marks toplumsal gerçeklikleri doğrusal bir şekilde açıklamaz. Marks bu durumu “*İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır*” cümlesiyle açıklamaktadır.¹³³ Toplumsal varlık tanımı da ifade edildiği üzere insanın dış dünya ile ilişkisini kapsar. Eğer insanın toplumsal bir varlık olması onun maksatlı bir eylemi ise insanın kendi dışındaki maddeyle olan ilişkisi de bir bilinçle gerçekleşiyor demektir. Marks hiçbir zaman var olmanın bir bilince neden olduğunu söylemezken ona göre toplumsal olarak var olmak ancak bir bilinçle gerçekleşir. Bu analiz üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki ayrımın anlaşılması ve coğrafya üretici gücünün mahiyetinin çözümlenmesi için önem arz eder. Üretici güçleri içinde doğdukları toplumsal ilişkilerden ayırmak mümkün değildir. Marks üretici güçlerin iktisadi varlığının olması için insanın o varlığın iktisadi olarak faydalı olduğunun bilincine ulaşması ve onu tercih etmesi gerektiği görüşündedir. Keza Marks’a göre, üretici güçler insan bilincinin dışında nesnel gerçeklikler değildir. Üretici güçler insan bilincini ve insan faaliyetlerini yansıtır.

¹³⁰ Karl Marx, **a.g.e.**, s. 179.

¹³¹ Fredrich Engels, **Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm**, Çev. Öner Ünalın, Ankara, Sol Yayınları, 1974, s. 77.

¹³² Richard Gibson “Concerning the Theory of Productive Forces” (Çevrimiçi) <http://richgibson.com/THEORYPR.htm> 05 Haziran 2016.

¹³³ Karl Marx, **Ekonomi Politığın Eleştirisi**, çev. Sevim Belli, Ankara, Sol Yayınları, 1976, s. 25.

Herhangi bir coğrafi şekil örneğin bir nehir doğrudan insanın bilinçli tercihi olmazsa bir üretici güç halini alamaz. Ancak insan ve / veya toplum onun üretici bir güç olarak bilincine varırsa bu durumda onun bir üretici güç olması mümkün olur. İnsanın maksatlı hareketi esastır. Maddi altyapı ile üst yapı arasındaki ayrım madde ile ruhun ayrımı değildir. Marks'ta altyapı üst yapı ayrımı insanın kendini yeniden üretmesini ve korumasını temin edecek olan mantıklı sebepler ve akılcılığı ile meşrulaştırma biçimleri ve ahlaki gerekçeler arasındadır.¹³⁴ Dolayısıyla insanın toplumsal faaliyetlerinin özü dünyayı tanıması ve değiştirmesidir. Çalışmak insan faaliyetinin somut ifadesidir. Tıpkı İbn Haldun'da olduğu gibi Marks'a göre de insan kendisini kendi emeği ile oluşturur. Nitekim, Marks Kapitalin 1. Cildinin taslağını hazırladığı 1862 yılında Vico okumaktadır. Vico'nun görüşleri ise İbn Haldun'un görüşleriyle büyük benzerlikler içermektedir.¹³⁵ Marks'ın Vico'yu okuduğu Berlin'deki Ferdinand Lasalle'ye yazmış olduğu 28 Nisan 1862 tarihli mektuptan anlaşılmaktadır.¹³⁶ İnsanın emeğinin ürünü insanın doğayı değiştirmesi olduğu kadar insanın kendi bilinci dışında dünyaya nesnel olarak bir şey getirmesidir. İnsanın özü bu ilişki çerçevesinde sürekli değişmektedir. Marks bunu Alman ideolojisinde şöyle açıklar;

Feuerbach, kendisini çevreleyen duyusal dünyanın, doğrudan doğruya, ezelden beri hiç değişmeden kalan bir şey değil, sanayinin ve mevcut haliyle toplumun bir ürünü olduğunu; üstelik tarihsel bir ürün olması bakımından her biri bir öncekinin omuzları üstünde yükselen, onun sanayisini ve ekonomik ilişkilerini geliştiren ve değişen ihtiyaçlara uygun olarak toplumsal düzenini değiştiren bir nesiller silsilesinin ürünü olduğunu göremez. 'Duyusal kesinliğin' en basit nesnelere bile, ona, ancak toplumsal gelişme, sanayi ve ticari ilişkiler aracılığıyla aktarılmıştır. Herkes bilir ki, neredeyse bütün meyve ağaçları gibi kiraz ağacı da yalnızca birkaç yüzyıl önce ticaret yoluyla bölgemize getirildi. Dolayısıyla, ancak belirli bir çağdaki belirli bir toplumun bu eylemi sayesinde kiraz ağacı da Feuerbach için "duyusal kesinlik" haline gelmiştir.¹³⁷

¹³⁴ Sholomo Avineri, **The Social and Political Thought of Karl Marx**, Cambridge, Cambridge University Press, 1975, s. 76.

¹³⁵ Bkz. Ümit Hassan, **İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2010, s.21

¹³⁶Karl Marx, "Marx to Ferdinand Lasalle in Berlin", **Karl Marx Friedrich Engels Collected Works Letters 1860-1864**, Cilt 41, Lawrence and Wishart Electric Book, 2010, s. 355-358.

¹³⁷ Friedrich Engels Karl Marx, **Alman İdeolojisi**, Çev. Tonguç Ok, Olcay Geridonmez, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2013, s. 50.

Böylece Marks'ın insan ile doğa arasında bir metabolizma olarak gördüğü emek insan doğasının açıklanmasında önemli hale gelmektedir. Marks Kapital'de şöyle demektedir; “Çalışma, her şeyden önce, insanla doğa arasındaki bir süreçtir; bu süreçte, insan, doğa ile kendisi arasındaki madde alışverişini kendi çabasıyla yürütür, düzenler ve denetler. Doğanın sağladığı maddelerin karşısında bir doğa gücü olarak yer alır. Kendi dışındaki doğa üzerinde etkide bulunur ve onu değiştirirken, aynı zamanda kendi öz doğasını da değiştirir.”¹³⁸ İnsanın ikinci doğayı yaratmasında kendisini hayvanlardan ayıran hususu hayvanın tamamen kendi ihtiyaçlarını yaratmasına karşılık insan tüm bir doğayı yaratmaktadır. Bu süreç insanın ikinci doğayı yaratması süreci tek yönlü değildir. İnsan yeni doğasını yaratırken doğadaki değişimlere paralel olarak yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Bu değişim bir tarihsel sürecin ve birikimin neticesinde gerçekleşir. İnsanın bu üretimi basit bir toplumsal yeniden üretim değildir. Çünkü insanın neyi ve nasıl ürettiği aynı zamanda kendisini de belirleyen bir süreçtir. Marks Grundrisse'de tıpkı kapitalde olduğu gibi bu yeni üretimin eskiyi ortadan kaldırdığını ifade etmektedir.¹³⁹

Doğada meydana gelen fiziksel kimyasal ve biyolojik olaylar insan ekonomisinden bağımsız olarak hareket etmektedir. Bu hareketler bağımsız üretici güçlerdir. Doğal üretim ilişkileri tam olarak bazı coğrafi (Doğa) koşulların (güçlerin) diğerlerine göre daha fazla gelişme imkanı vermesidir. Marks'ın belirttiği üzere; “İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar, ama onu serbestçe kendi seçtikleri parçaları bir araya getirerek değil, dolaysızca önlerinde buldukları, geçmişten devreden verili koşullarda yaparlar.”¹⁴⁰ Kıvılcımlı coğrafya üretici gücünü “Toplum doğrudan doğruya dışarıdan, daha doğrusu mekan içinde çevreleyen maddi ortam. İklim, tabiat, vb.”¹⁴¹ olarak tanımlar. Türk ise biraz daha detaylı şekilde; “anakaralar üzerinde evcilleştirilmiş-sosyalleştirilmiş bitki ve hayvanlar ile anakaralar üzerinde

¹³⁸ Karl Marx, **Kapital Cilt I**, çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, İstanbul, Yordam Yayınları, 2011, s. 181-182.

¹³⁹ Karl Marx, **Grundrisse**, çev. Arif Gelen, Ankara, Sol Yayınları,, 1999, s. 385. Grundrisse'de Marks toplumsal yaşamı kapitalizm öncesi ve kapitalizm olarak ikiye ayırır. Kapitalist toplumda üretim araçlarına ve sermayeye sahip olmayan işçiler varken kapitalizm öncesi toplumda çalışanlar kendi üretim araçlarına ve ürünlerine sahiptir. Ayrıca, Marks kapitalizm öncesi toplumları kendi iş birlikleri ve sosyal yapılarına göre Asyatik, Slav, Cermen vb. Ancak bu ayrımlar coğrafi mahiyetli değildir. Örneğin İnka ve Aztekler Asyatik Üretim Biçimi içinde sayılmışlardır.

¹⁴⁰ Karl Marx, **Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 30.

¹⁴¹ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2014, s. 17.

yerüstü-yeraltı kaynakları, üretim; iklim; nüfus; ırmak-göl-deniz ve kıyıları[na yakınlık/uzaklık]... ölçümleri..."¹⁴² olarak tanımlamaktadır. Cox'a göre coğrafya üretici gücü; emek sürecinin toplumsallığı ile ilintilidir. İnsanlar birbirleriyle çalışırlar. Emek süreci sosyal olduğundan bir coğrafyaya ihtiyaç duyar. Emekten daha fazlasını alabilmek için coğrafyada bir takım coğrafi ve çevresel düzenlemeler de yapılır. Örneğin büyük şirketler için dev alt yapıları olan ve çok iyi nakliye imkanlarına sahip metropol şehirler caziptir. Dolayısıyla her şehrin üretici gücü coğrafi açıdan eşit değildir.¹⁴³

Bu bağlamda tarihi yapabilmek için insanların her şeyden önce yaşamaları gerektiğini söyleyen Marks, Alman İdeolojisi isimli kitabında bu düşüncelerinin yanına *coğrafi şartlar*, su şartları vb. insan vücudu ihtiyaç emek (iş) notlarını düşmektedir.¹⁴⁴ Coğrafyanın kabilelerin bir yerden bir yere gitmelerinde belirleyici olması özünde ekonominin ve hayatta kalmanın belirleyiciliğinin ekolojinin veya doğa şartlarının ilkel insan üzerindeki zorlayıcı etkisini anlatır. Gordon Childe da Coğrafya üretici gücüne ilişkin olarak üretim güçlerine insan toplumunun oluşum yerine ait doğal kaynakları da eklemekte ve tüm toplumların evriminin betimleyici genel yasalarının keşfedilmesi için ilk aşamada doğal ortam farklılıklarından kaynaklanan özelliklerin soyutlandığını anlatmaktadır.¹⁴⁵ Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın vurguladığı coğrafya üretici gücü de bu kapsamdadır. Alman İdeolojisi'nde tabiat ve coğrafya üretici gücü konusu şu şekilde yer almaktadır. "*Burada insanoğlunun fizik yapısı hakkında olduğu gibi, insanların hazır olarak buldukları tabii şartlar hakkında da derin bir incelemeye girişemeyeceğimiz besbellidir. Her tarih bu temellerden ve bu temellerin insani faaliyet tarafından zaman boyunca değişikliğe uğratılmasından hareket etmek zorundadır.*"¹⁴⁶ Hikmet Kıvılcımlı üretici güçleri değerlendirirken "*Tarih, o gerçek insanın: Belirli geçmişinden kalma gelenek, göreneklerle, içinde yaşadığı belirli coğrafya ve iklim şartlarına göre, belirli bir*

¹⁴² Atilla Türk, "Coğrafya Üretici Gücünün İşleyişlerine Katkı: Yazı Sistemleri", **Prof Dr. Yıldırım Uluer'e Armağan**, Ed. Muhammet Erdal, Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Lefkoşa, 2014, ss. 535.

¹⁴³ Kevin R. Cox, **Political Geography: Territory, State and Society**, Blackwell Publishers, Malden, 2002, ss.53-55.

¹⁴⁴ Karl Marx ve Friedrich Engels, **Alman İdeolojisi: Feuerbach**, Çev. Selahattin Hilav, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1968, s. 51.

¹⁴⁵ V. Gordon Childe, **Toplumsal Evrim**, Çev. Cemal Balcı, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1994, s. 32.

¹⁴⁶ Karl Marx ve Friedrich Engels, **a.g.e.**, s. 38.

teknîğe ve metoda dayanarak yaptığı yaşama güreşinde, gene belirli bir seviyeye ulaşmış kolektif aksiyonundan doğar ve gelişir. Tarihte herşeye can veren bu kollektif aksiyondur. İnsan: 1- Kendinden önce gelmiş, geçmiş kuşaklardan arta kalan gelenek-göreneklere göre, 2-İçinde bulunduğu coğrafya ortamına göre, 3 - Elinde tuttuğu Tekniğe göre bir kollektif aksiyon başarır. Üretici güçlerden ikisi (Teknik-Coğrafya) MADDE'ye, ikisi (Tarih-Kollektif Aksiyon) İNSAN'a dayanır."¹⁴⁷ demektedir. Görüldüğü üzere Hikmet Kıvılcımlı ile Marks'ın coğrafya üretici gücüne yaklaşımlarında öncelik insan üretici gücü olan kolektif aksiyon üretici gücüdür.

Sonuç olarak, coğrafya (doğa) üretici gücü ile ilgili olarak özetle belirtilmek istenen husus şudur; Marksizmde ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'da bulunan üretici güçler anlayışına göre bir coğrafi unsurun üretici güç olması insan toplumunun o coğrafi unsuru bir üretici güç olarak tercih etmesine sebep olacak akılcı ve mantıklı sebepler olmasına bağlıdır. Aksi halde ilgili coğrafi unsur bir üretici güç haline gelememektedir. Bu ise Marksist altyapı üst yapı ilişkisinde maddi olanın ruhu belirlemediğini, akılcı ve mantıklı olanın insanoğlunun meşruluk ve ahlaki değer vb. anlayışını belirlediğini ortaya koymaktadır.¹⁴⁸

1.6 İbn Haldun, Marks-Engels ve Childe Işığında Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"

Bilimin önemli özelliklerinden bir tanesi olayları gerçek sebepleriyle açıklamasıdır. Bu bağlamda İbn-i Haldun Mukaddime isimli eserine tarihe karışan hurafeleri ayıklayarak başlar. Tarihteki sebep sonuç ilişkilerini ortaya koyar. Ona göre toplumların hayatlarında belirleyici olan üç unsur vardır. Bunlar iklim, sosyal birikim ve ırktır. Haldun'da ırk anlayışı iklim ve coğrafyaya bağlı bir ırk anlayışıdır. Sosyal birikim ise toplumların kuşaklar boyunca birbirlerine aktardıkları bilgi birikimlerinin toplumların gelişmesi üzerindeki etkisine dayalıdır. Kıvılcımlı ise komncl toplumun insan toplumunun çekirdeği olması nedeniyle tarihi açıklayabilecek biricik anahtar olduğunu ifade etmektedir. Ona göre toplum biçimlerinin gelişim kanunları bu çekirdek içinde yer alır. Bu kanunlardan birincisi, Toplumunun Komün Temelinde Parçalanış ve Derleniş Yasasıdır. Toplum

¹⁴⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2014, s. 18.

¹⁴⁸ Shlomo Avineri, **a.g.e.**, s. 76.

biçimlerinin çekirdeğini komünal hayat oluşturmaktadır. Bu yasaya göre insanlar bu çekirdekten yola çıkarak sosyal sınıflar veya tabakalara parçalansa da tekrar derlenerek tek dünya anlayışı ile bütünleşirler. Dünya savaşları sonrası geliştirilen tek dünya parolasını Kıvılcımlı bu yasaya bağlamaktadır.¹⁴⁹

İkinci ve üçüncü yasa İnsan Toplumunun Üretici Güçleri ve Üretici Güçlerin Denkliği Yasalarıdır. Kıvılcımlı tarih ve insan üretici güçlerinin manevi, teknik ve coğrafya üretici güçlerinin ise maddi üretici güçler olduğunu ifade eder. Ona göre, tüm üretici güçler birbirlerine denktir. Diğer taraftan Kıvılcımlı insan üretici gücünün diğerlerinden insan bilincinin aktifliği sebebiyle ayrıldığını düşünmektedir. Ona göre; parçalanma ve derlenme tarihsel ve sosyal devrimler aracılığıyla olmaktadır. Ancak bu devrimlerin olmasında üretici güçlerin denkliğinin kaybolması rol oynar. Devrimler insanların özünü oluşturdukları toplumu yeniden üretmeleri için derlenmelerini sağlar.¹⁵⁰ *“Üretici güçler, evrenseli fethetmek ve insan bilinciyle güdülmek üzere ‘Bir tek Dünya’ yayılışını ve derlenişini isterler.”*¹⁵¹ İnsan üretici gücündeki gelişim teknik ve coğrafyayı geliştirir. Kişilerin toplumları yok saydıkları yerlerde o medeniyetler yok olmuşlardır. Dolayısıyla insanın toplumu veya toplumun insanı yok saydığı medeniyetlerde teknik ve coğrafya üretici güçleri zafiyete uğramaktadır. Teknik üretici gücü de insan ve coğrafya üretici güçlerini sonuna kadar yok sayamaz. Çünkü tekniği var eden insandır. İnsan ise tekniği yaratırken coğrafyayı kullanır. Bu örgünün temelinde ise komünal insan çekirdeği yer almaktadır.

Dördüncü yasa, İnsan Topluluğunun Tarihsel ve Sosyal Devrimleri Yasasıdır. Kıvılcımlı tarihin devrimlerle ilerlediğini iddia etmektedir. Tarihsel devrimler komün ve komün gelenekleriyle gerçekleşir. Savaşların akabinde özgürlük eşitlik kardeşlik olarak ifade edilebilecek olan ilkel komünal dönemin ideal toplum düşünceleri toplumlara hakim olsa da bu geçici durum üretici güçlerin eşitsiz gelişimi sebebiyle ve insanların meta fetişizmiyle bozulur. Paylaşım savaşlarının akabinde ise ilkel komünal toplumların özünde yer alan eşitlik özgürlük kardeşlik ilkeleri çerçevesinde

¹⁴⁹ Hikmet Kıvılcımlı, **Allah Peygamber Kitap**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 12.

¹⁵⁰ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s.13.

¹⁵¹ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 13.

insanların bütünleşmesi için yeni dönem başlar. Bu savaşlar ne kadar büyük olursa neticelerinde ortaya çıkan birlik ve bütünlük oluşumları o kadar kapsamlı olur. Kıvılcımlı'nın özetlenen medeniyetlerin bu devrevi hareketlerine ilişkin yaklaşımı İbn Haldun tarafından ortaya konulmuştur.

İbn Haldun Mukaddime isimli yapıtında insanlık aşamasına maymunlar aleminden çıkıldığını ifade etmektedir.¹⁵² İbn Haldun dini meselelerle dünyevi meseleleri ayırmış ve din dışında kalan konularda birincil kaynağın akıl olduğunu ifade etmiştir. Rabi'ye göre, İbn Haldun'un yöntemi dört temel metodolojik varsayıma dayanır. Bunlar; sosyo ekonomik mantık, kültürel öğelerin materyalist yorumlanması, sebeplerin ve etkilerin dinamik ve karşılıklı olarak yer değiştirmesi, ikili ve metafiziğe dayalı gerekçelerin sınırlandırılmasıdır.¹⁵³ Burjuva sosyologlarının toplumsal olayları açıklarken metafizik yöntemleri kullandığını düşünen Kıvılcımlı açısından Haldun'un metafiziğe karşı tutumu önemlidir.

İbn Haldun toplumların gelişmelerinin ekonomik yapılarıyla ilişkili olduğunu açıklamaktadır.¹⁵⁴ İbn Haldun'un yapıtı 14. Yüzyılda henüz tarihsel maddecilik kavramı yokken yazılmıştır.¹⁵⁵ Bu eserinde İbn Haldun ortaya koyduğu ümran¹⁵⁶ ilminin yeni bir bilim olduğunu iddia eder. Cemil Meriç Haldun'un kaynaklarının yalnızca İslam tarihçileri ve yaşadığı çevre olduğunu ifade etmektedir.¹⁵⁷ Bu bağlamda İbn Haldun'un Ümran ilmiyle yerelden evrensele yöneldiği söylenebilir. İbn Haldun'da sosyal bilimlerin tamamı (sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimine vb.) bulunmaktadır. Bu bilimler Batı'da İbn Haldun'un koyduğu esaslar çerçevesinde oluşmuştur. İbn Haldun Mukaddime'de Tavaif-ül Mülkün (Tayfa Devletleri) belirli kanunlar çerçevesinde ortaya çıkması, yükselmesi ve çökmesi konularını anlatır. Fakat İbn Haldun'un siyaset teorisi devletin kahr (zor) ve tagallüb (üstün gelme) yoluyla yönetildiğidir. Karl Marks ve Fredrich Engels'in beşyüz yıl sonra yazdıkları

¹⁵² İbn Haldun, **Mukaddime**, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2013. s. 284-286.

¹⁵³ Muhammad Mahmoud Rabi, **The Political Theory of Ibn Khaldun**, Leiden: E. J. Brill, 1967, s. 33.

¹⁵⁴ Ümit Hassan, **İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2010, s. 138.

¹⁵⁵ İbn Haldun "Mukadime"yi 1377 yılında Cezayir'in Beni Tacin ilinde tamamlamıştır. Ümit Hassan, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁵⁶ Ümran: İnsanların dünyanın insan yaşayabilecek yerlerinde cemiyetler halinde yaşayabilmeleri ve yeryüzünü imar etmeleridir. Ümit Hassan, **a.g.e.**, s. 136.

¹⁵⁷ Cemil Meriç, **Umrandan Uygarlığa**, İstanbul, İletişim Yay., 2002, s.159.

eserlerindeki tespit ve sonuçları İbn Haldun'un "Mukaddime" isimli yapıtındaki tespitlere benzemektedir. Örneğin, biraz yukarıda ifade edilen Marks'ta insanın ayırt edici özelliği hususunu bir de İbn Haldun'un Mukaddime'sinden görmenin bahsedilen benzerliklerin hangi boyutta olduğu hususunda kanaat oluşmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir;

"İnsan türü hayvan cinsinden olup, ancak yaratıcı yön anı şol fikr ile ayırtlı eylemiştir, ki insanı hayvandan ayırt eden şey sırf; geçim işini (emr'i maaş) üretmesi, ve kendi cinsinden olanlarla yardımlaşması, ve bunun için gereken sosyal, insancıl topluluğu, ve sonunu iyileştirmeye yararlı fikir olmağla... sanayi bu fikirden çıkagelir."¹⁵⁸

Ümran ilminin yeni bir ilim olduğunu ileri süren İbn Haldun Mukaddime'de akli ilimlerle nakli ilimleri ayırmıştır. Ona göre, kendisinden önce bu konuda eserleri olan Eflatun, Aristo, Farabi, İbn Mukaffa, İmam Yusuf, İbn Kuteybe, Maverdi, Gazali, Abdurrahman Bin Abdullah, Muhammed B. Ali, Nizamülmülk, İbn Ebu Rebi ve Ebu Necib'in eserleri ilmi değildir. Bu eserler birer nasihatname olup amaçları hükümdar ve devlet adamları üzerinde bir tesir oluşturmaktır.¹⁵⁹ İbn Haldun insanların ihtiyaçlarını tek başlarına gideremediğini, bu nedenle toplum halinde yaşamalarının bir zorunluluk olduğunu anlatır.

İbn Haldun'un bu çalışma açısından önemi Tarih Tezi'ne bir kaynak olmasının yanı sıra Haldun'un Mukaddime'de medeniyeti hem içsel hem hem dışsal faktörleri göz önüne alan devrevi bir yaklaşımla incelemesidir. Ayrıca, İbn Haldun'un şeriat ile tarihsel gerçekleri uzlaştırma çabasında olduğu yollu görüşler¹⁶⁰ (Gibb) (gerçeği yansıtmasa dahi) Kıvılcımlı'nın tarih üretici gücüne atfettiği değer açısından ele alındığında Haldun'un Kıvılcımlı'ya aktardığı özü anlaşılır hale getirmektedir. Bu durum Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"nin siyasal ideolojik alandaki kapsayıcılığını sağlayan bir faktördür.

Yalvaç'ın İbn Haldun'un geliştirdiği teorinin iç ve dış siyasetin tamamını kapsadığına dair görüşlerinin Hikmet Kıvılcımlı için de geçerli olduğunun

¹⁵⁸ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2014, s. 76.

¹⁵⁹ İbn Haldun, **a.g.e.**, s. 208.

¹⁶⁰ Ümit Hassan, **İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi**, Ankara, Doğu Batı Yay., 2010, s. 66.

söylenilebileceği düşünölmektedir.¹⁶¹ Diğer taraftan modern uluslararası ilişkiler teorilerinden realist ve liberal teorilerdeki tek çizgili ilerlemeci anlayışa karşılık¹⁶² İbn Haldun tarihteki “*devreler, ritimler, salınmalara ve süreklilikler üzerine yoğunlaşmıştır.*”¹⁶³ Bu Kıvılcımlı’nın Marksist siyaset anlayışı açısından da önemlidir.

“Tarih Devrim Sosyalizm” isimli yapıtında Dr. Hikmet Kıvılcımlı İbn Haldun’un yaptığı gibi eskimiş antika medeniyetin yıkılıp yerine yenisinin kurulmasını teorileştirmiştir. Ona göre; antika medeniyet iç nedenlerle bir sosyal devrim yapamaz. Çünkü egemen sınıfı alt edebilecek bir başka sınıf bu medeniyetlerde yoktur. Bir başka deyişle yeni bir sosyal sınıfın eskisini devirip yerine geçmesi ve medeniyeti kurtarması mümkün değildir.

“O zaman eskimiş medeniyetin üretici güçlerini boğan üretim münasebetlerini kökünden kazıyacak barbar yığınları akına başlar. Barbarlar, tarih öncesinin en sağlam ilkel sosyalist (gelenek-görenek ve kollektif aksiyon) üretici güçlerini harekete geçirirler. Eskimiş medeniyette en az bulunan şeyse özellikle o güçlerdir. Onun için eski medeniyet dayanamayıp, inanılmaz çabuklukla yıkılır. Bu da bir devrimdir, ama, sosyal devrimin zıddına eski medeniyeti kurtaracağı yerde yok ettiği için, ona TARİHSEL DEVRİM adı verilebilir.”¹⁶⁴

Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi” çalışmalarının merkezinde insan üretici gücünün kollektif aksiyon ile gerçekleştiği kabulü yer almaktadır. Bu ise İbn Haldun tarafından ortaya konulan “asabiyet”tir.¹⁶⁵ Uludağ’a göre asabiyet; “*arka çıkmayı ve birbirini tutmayı sağlayan doğal bir duygudur.*”¹⁶⁶ Rosenthal ise asabiyeti, bir gruptaki insanların sonuçlarının adaletli olup olmadığına bakmaksızın birbirini desteklemesi olarak tanımlar.¹⁶⁷ Konfüçyüs ise “doğruluk” kavramını açıklarken “*Bizim ülkedeki dürüst insanlar bunlardan farklıdır. Baba, oğlunun suçunu üstüne alır. Oğul*

¹⁶¹ Faruk Yalvaç, “Ibn Khaldun’s Historical Sociology and Concept of Change in International Relations Theory”, **İslam and International Relations**, ed. Deina Abdelkader, Nassef Manabilang Adiong, Raffaele Mauriello, Palgrave Mac Millan, 2016, s. 77.

¹⁶² Faruk Yalvaç, *a.g.e.*, s. 77.

¹⁶³ Ümit Hassan, **İbn Haldun, Metodu ve Siyaset Teorisi**, Ankara, Doğu Batı Yay., 2010, s. 63.

¹⁶⁴ Hikmet Kıvılcımlı, *a.g.e.*, s. 9.

¹⁶⁵ Ümit Hassan, “Bilim ve Ütopya’da İbn Haldun: Yedi Yıl Sonra”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, 2006, Sayı 148, ss. 4-8.

¹⁶⁶ İbn Haldun, **Mukaddime**, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2013. s. 95.

¹⁶⁷ İbn Khaldün. **The Muqaddimah An Introduction to History**, Çev. Franz Rosenthal, Londra, Routledge & Kegan Paul, 1967, s. LXXVIII.

babasının yanlısını gizler. İşte doğruluk bunun içindedir."¹⁶⁸ diyerek kandaş dayanışmanın doğruluğunu vurgulamıştır. Asabiyet kavramı doğrudan insan üretici gücü ile ilişkilidir. İnsan üretici gücü¹⁶⁹ barbar¹⁷⁰ insanların kollektif aksiyonunun bir kaynağı olan kan anayasasını¹⁷¹ oluşturur. Diğer taraftan Karl Marks ve Fredrich Engels de "kollektif aksiyonu" bir **üretici güç** olarak "Alman İdeolojisi" isimli yapıtlarında tanımlamışlardır.¹⁷²

¹⁶⁸ Konfüçyüs, **Konuşmalar**, Çev. Muhaddere Nabi Özerdim, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 2000, ss.75-76.

¹⁶⁹ İnsan üretici gücü: "Toplumun gerek dış-maddi ortamını, gerek iç-manevi ortamını teknik-araçla işleyen Kollektif Aksiyon (Topluca Eylem), Zor ve şiddet anlamı 'Güç', vb..." Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s.7.

¹⁷⁰ Barbar kelimesini Dr. Hikmet Kıvılcımlı şöyle tanımlıyor: "Yunanca'da 'BARBAROS' sözcüğü 'YABANCI' anlamına gelir. (Bizim ünlü Barbaros da, kimi Frenkçe bilenlerin yakıştırdıkları gibi 'Kızıl Sakal' değil, yabancı demektir.) Sokrates der ki: 'İspartalılara Helenlerden, çok kere de barbarlardan altın, gümüş akıyor.' Buradaki 'Barbarlar' Perslerdir. Sokrates 'Barbar' dediği Perslerin medeniyetlerini övmek için şunu göze batırır: 'İspartalıların zenginliği Helenlerinkine göre büyükse, Perslerinkine göre hiçtir' (Eflâton: Alkibyades. s. 48. 49). Demek, Yunanlılar kendilerinden çok zengin ve üstün bir medeniyetin, insanlarına 'Barbar' diyorlardı. Bu kitapta kullandığımız 'Barbar' sözcüğünün 'Yabancı' anlamıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Bugün Batılılar, beğenmedikleri uluslara sövmek için 'Barbar' diyorlar. Bu kitapla öyle pejoratif (kötüleyici) anlama gelecek 'Barbar' sözcüğü de akıldan geçemez. 'Barbar' sırf bilimsel sosyal anlamda kullanılabilir. Amerikalı Morgan, Medeniyetten önceki Toplumda iki sosyal çağ ayırır: birincisi VAHŞET, ikincisi BARBARLIK çağıdır. Yeryüzünde, ilk medeniyet doğarken Vahşet çağını yaşayan toplum kalmamıştır. Bütün dünyayı kaplayan insanlar: (Aşağı-Orta-Yukarı) olmak üzere üç konağa ayrılan BARBAR toplumdur. Bizim bu kitapta söylediğimiz barbarlık, o medeniyetten önceki insanlığın geçirdiği hayat biçimidir, insan olarak barbar medeniden çok üstündür: çünkü yalan, korku ve eşitsizlik bilmez. Medeni: birbirinden ödün kopan, eşitlik bilmeyen, yalansız konuşmayan insandır. Bu bakımdan Tarihte bir ulusa Barbar derken, insan olarak onu, medenilerden çok üstün karakterli buluyoruz. Ve göreceğiz, gerçekte de, medeniler her zaman barbarlardan çok daha gaddar, zâlim, müstebit, alçak, yirtici, yıkıcı insanlardır. İlkel de olsa, sosyalist bir toplum olan Barbarlığın insanı ise yiğit, cömert, toleranslı, frenklerin Şövalye. Arapların Gazi, Türklerin Alp, dedikleri temiz ülkücü kişilerdendir. Bunu böyle bilelim. Yanlış anlaşılmasın." Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s.6., "Barbaraphos" sözcüğü ilkin Hellence bilmediklerini belirtmek amacıyla Kariyalılar için kullanılmış; Herodotos, Tarih, II. 158'de (bak. Herodotos, **Herodot Tarihi**, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul, 1973, Remzi Kitabevi, s. 161). "Barbar demek Mısırlılar için onların dilini konuşmayan herkes demektir" der. Ancak barbar sözcüğünün bu yansız anlamı yanı sıra olumsuz değer yargılarıyla yüklü bir anlamı daha vardır. Gerçekten, gene Herodotos, Tarih, I. 60'da Yunanlılar'ın öteden beri barbarlardan daha ince düşünceli olmakla ayrıldıklarını ve onlar kadar bön olmadıklarını söylemiştir. Aristoteles, **Politika**, Kitap III, Bölüm 14'te (bak. Aristoteles, **Politika**, T.A. Sinclair'ın İngilizce çevirisinden çev. Mete Tunçay, İstanbul, 1975, Remzi Kitabevi, s. 97'de), **aktaran** Alaeddin Şenel, **İlkel Topluluktan Uygur Topluma**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1982, s.8.

¹⁷¹ Kan anayasası konusunda ayrıntı için bkz. Friedrich Engels, **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çev. Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları, 2012, s. 102, 103.

¹⁷² Karl Marx, Friedrich Engels, **A Critique of The German Ideology**, Çev. Tim Delaney, Bob Schwartz, Brian Basgen, Progress Publishers, 1968, s.13. (Çevrimiçi) , https://www.ucc.ie/archive/hdsp/Literature_collection/German%20Ideology.pdf , 01 Mayıs 2016.

Erken Devlet hakkında teorilere bakıldığında İbn Haldun, Marks¹⁷³, Engels ve Kıvılcımlı'nın ulaştığı sonuçlar yine benzerdir. Engels'in **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni** kitabında önemli bir yer tutan ve Kıvılcımlı'nın tarih tezinde belirleyici olan kavramlardan "Barbarlık" kavramına burada yer vermek gerekmektedir. Engels ve Kıvılcımlı bu kavramı ve Lewis Henry Morgan'ın "Eski Toplum" isimli yapıtından almıştır.

Genel olarak Marksist literatürde kullanılan toplumsal gelişim dönemleri;

- **Yabanıl dönem:** İnsanlığın, başlangıcından ateşin kullanılmasına kadarki evresi "**Aşağı Yabanıllık**"; oradan okun yayın kullanımına kadarki "**Orta Yabanıllık**"; sonra çömlek yapımına dek geçen süre kültürü "**Yüksek Yabanıllık**"tır.
- **Barbar dönem:** Çömlekçilikten hayvancılığa, tarıma uzanan evre "**Aşağı Barbarlık**", tarımdan demir araçlara geçiş "**Orta Barbarlık**", demir araçlardan okuryazarlığa geçişle "**Yukarı Barbarlık**"
- **Medeniyet dönemi:** Kıvılcımlı'da "Medeniyet" kavramı kapitalist olmayan sınıflı ve temel üretim ilişkisi toprak üzerine olan toplumları ifade etmek için kullanılmıştır. Kıvılcımlı'ya göre medeniyeti kuranlar yukarı barbarlar ise o medeniyet "Orjinal Medeniyet"tir. Eğer medeniyeti kuranlar orta barbarlar ise o medeniyet "Rönesansa Uğramış Medeniyet"tir. Diğer taraftan kavram olarak ayrı olsalar da kuramsal açıdan medeniyete geçiş ile devlete geçiş teorilerinin iç içe geçmiş olduğu göz önüne alındığında Kıvılcımlı'nın medeniyet kavramını kullanım tarzı üzerine daha fazla düşünülmelidir.

Barbarlık dönemi yabanıllık döneminden farklı olarak çömlekçiliği bilen ama fonetik alfabeyle yazı yazamayan kabilelerin dönemidir.¹⁷⁴ Aşağı barbarlık dönemini orta barbarlık döneminden ayıran husus "*sürüye dayanan Babahan egemenliğinde*

¹⁷³ Karl Marx'ın Morgan'ı okuduktan sonra erken devlet (dolayısıyla Asyatik üretim biçimi) konusundaki düşünceleri değişmiştir. Sulama sistemleri ve despotluk üzerine kurmuş olduğu 1850'li yıllardaki kuramının yerini toprağın komünal işleme sistemlerine sahip köy toplulukları ile devlet örgütünün arasındaki temel sınıfsal çatışma almış ve bu Asyatik üretim biçimin özünü oluşturmuştur. Bu konu detaylı biçimde Karl Marx'ın "*Etnoloji Defterleri*"nde incelenebilir. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, **Erken Devlet**, Çev. Alaeddin Şenel, Ankara, İmge Kitabevi, 1993, ss.11-12.

¹⁷⁴ Lewis H. Morgan, **Eski Toplum I**, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Payel Yayınları, 1994, s. 69

Göçebe-Çobanlık düzenidir.”¹⁷⁵ Yukarı barbarlık ise demirin kullanımı ile başlatılmaktadır.¹⁷⁶ Kıvılcımlı da bu dönemlendirmeyi kullanmıştır. Marx’a göre “Barbarlığın orta seviyesi (16. Yüzyılda) ileri zanaat ve keşifleriyle, gelişmiş mimarisıyla doğmakta olan imalatıyla ve bilimleriyle New Mexico, Meksika, Orta Amerika, Granada, Ekvator ve Peru köy yerlileri tarafından (göz kamaştırıcı biçimde örnek teşkil ediyor.”¹⁷⁷ Yukarı barbarlar ise Grek, Roma ve Germen kabileleridir.¹⁷⁸

Morgan’ın “Eski Toplum” isimli eserinin ana vurgusu barbarların demokratik yaşam tarzı üzerinedir. Hem Engels hem de Kıvılcımlı barbar toplumlarının gelenek ve göreneklerine ilişkin övgü dolu sözler etmektedir. Örneğin, Engels batı uygarlığındaki kadının toplumsal konumunun barbar toplumlardaki kadınınkinden çok daha aşağıda olduğunu ifade ederken **kadına gerçek saygının barbarlarda olduğunu** ifade eder. Kıvılcımlı ise uygar toplumun korku ve yalan üzerine inşa edildiğini, tarih öncesinin korkusuz barbarlarının ise çocuklarına üç şeyi öğrettiğini, bunların; ata binmek, ok atmak ve **yalan söylememek** olduğunu anlatır. Kıvılcımlı çağdaşı olan kadını ezilen ayrı bir sınıf olarak değerlendirmektedir; “*Sosyal stratejimizin hem en sonuncusu, hem en birinci gelen katı: kadın-erkek sınıflaşmasıdır... Kadının ezilen soyulan bir alt sınıf oluşu; Türkiye toplumunun Köy, Kasaba, Şehir bütün katlarında: en yaygın bir sosyal ve orijinal trajedimizdir.*”¹⁷⁹

Engels’e göre iş bölümü ve bunun sonucu olarak sınıfların ortaya çıkması ile devlet ortaya çıkar. Ona göre devlete geçiş şu şekillerde oluyor;

- Atina’da (kent devleti) kendi içinde gelişen sınıfların uzlaşmaz karşıtlıklarından ortaya çıkan devlet. (Yukarı barbarlık aşamasından devlete içeriden geçiş)

¹⁷⁵ Dr. Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Tarihsel Maddecilik Yayınları, 1965, s.97.

¹⁷⁶ Lewis H. Morgan, **a.g.e.**, s. 49.

¹⁷⁷ Karl Marx, **Etnoloji Defterleri**, Der. Lawrence Krader, Çev. Kıvanç Tanrıyar, Hil Yayınları, 2013, s. 30.

¹⁷⁸ Karl Marx, **a.g.e.**, s.30.

¹⁷⁹ Hikmet Kıvılcımlı “*Kadın Sosyal Sınıfımız*”, Bu makale her ne kadar 1978’de Kıvılcımlı’nın ölümünden sonra yayınlanmış olsa da Kıvılcımlı’nın son yıllarında yanında olan Latife Fegan bu yazıyı ilk defa 1968’de el yazmalarından okuduğunu ifade etmiştir. “Kadın Sosyal Sınıfımızı Yeniden Okumak” (Çevrimiçi) <http://bianet.org/bianet/kadin/64955-kadin-sosyal-sinifimizi-yeniden-okumak>, 15 Ağustos 2015. Ayrıca, Latife Fegan Kıvılcımlı’nın ölümünün 30. Yıldönümü Sempozyumu.

- Roma'da ağır koşullar altında yaşayan pleblerin kapalı aristokratik yapıyı yenmesi ile ortaya çıkan ve kısa zamanda tamamen ortadan kalkacak devlet.(Yukarı barbarlık aşamasından devlete dışarıdan geçiş)
- Cermenlerin doğrudan doğruya Gentilice¹⁸⁰ örgütlenmenin egemenlik kuramayacağı kadar büyük bir coğrafyada fetihleriyle kurulan devlet.¹⁸¹ (Orta barbarlık aşamasından devlete geçiş.)

Bunlardan sonuncusuna ilişkin olarak Engels fethedenin iktisadi gelişmişlik düzeyi ile fetholunanın iktisadi gelişmişlik düzeyinin hemen hemen aynı olması nedeniyle gentilice örgütlenmenin ülkeye ilişkin bir biçim altında uzun yüzyıllar kalabileceğini ifade etmektedir. Marx ise özellikle küçük toprak sahipliğinin benzer bir netice verdiğini söylemektedir. Ona göre “*Küçük toprak mülkiyeti, yarıyarıya toplumun dışında duran bir barbarlar sınıfı, ilkel toplum biçimlerinin bütün hamlığını uygar ülkelerin büyük acıları ve yoksulluğu ile birleştiren bir sınıf yaratır...*”¹⁸² Gentilice örgütlenmenin devam etmesi konusu Kıvılcımlı'nın “Tarih Tezi” açısından çok önemlidir. Dr. Hikmet Kıvılcımlı “Tarih Tezi”nde Osmanlı Devleti ve komün hususundaki analizlerinde Türklerin orta barbarlıktan devlete geçtiğini anlatır. Böylece orta barbarlık konağının yalan söylemeyen, korkusuz insanları Türkiye'deki (ve Osmanlı Devleti'ndeki) örgütlenmeye ilişkin bir biçim altında devam etmiş olmaktadır. Kıvılcımlı yaşadığı dönemde devletin, hakim sınıfların elinden alınması için yukarıda bahsedilen barbarlık döneminden kalma kolektif aksiyon gücünün Türk Ordusu'nda halen bulunduğunu ön görmektedir. Bir başka deyişle Hikmet Kıvılcımlı yaşadığı dönemde orduda bir çeşit asabiyetin var olduğunu düşünmektedir.

Engels'in Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni'nde çıkış noktası devlete geçişten önceki dönemde üretim araçlarının ortak mülkiyetinin olduğudur. Nüfus artışı, geçim yollarının farklılaşmasıyla toplumda iş bölümünün artışı tabakalaşmaya ve çok büyük zenginlikler biriktiren tacir sınıfının ortaya çıkmasına

¹⁸⁰ Kan örgütlenmesi.

¹⁸¹ Friedrich Engels, **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çev. Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları, 2012, s. 198.

¹⁸² Karl Marx, **Kapital Cilt 3**, çev. Alaattin Bilgi, Ankara, Sol Yayınları, 1978, s.851.

neden olmuştur.¹⁸³ Devlet sınıf zıtlıklarını denetim altında tutarken diğer taraftan kavganın en yoğun noktasında ortaya çıkmasıyla en güçlü sınıfın veya ekonomik bakımdan ağır basan konumda olan sınıfın devleti olmuştur. Bu sınıf elde ettiği devlet gücüyle aynı zamanda siyasal bakımdan da ağır basan sınıf durumuna gelir. Böylece baskı altındaki sınıfı sömürmek için yeni yeni araçlar elde edilir.¹⁸⁴

1.6.1 Tarihçil Devrim

Kıvılcımlı antika tarihte barbar topluluklar ile medeniyet arasındaki çelişkiye işaret ederek barbarlığın binlerce yıllık bir dönemde devam ettiğini bu nedenle medeniyete karşı daha güçlü olduğunu ifade eder. Barbarların ekonomik gerekçelerle medeniyetlere saldırarak onları ele geçirdiklerini anlatırken bu durumun **antika tarihin** gidiş kanunu olduğunu vurgular.

Kıvılcımlı Ortodoks Marksist Siyasal Antropoloji'nin evrim anlayışı kapsamında ekonomik alt yapının “hiç değilse son duruşmada” medeniyetin üst yapısını belirlediğini üretici güçlerin gelişmesiyle “Evrim Çağı”nın meydana geldiğini anlatır. Üretici güçlerdeki gelişmeleri ise toprak ekonomisi üzerinden analiz eder. Ona göre; üretimle ilgisi olmayan “Tefeci Bezirgan Sermaye” toprak mülkiyetini ele geçirerek derebeyleşir. Derebeyleşmenin neticesinde ise sosyal devrim gerçekleşemez. Çünkü bu dönemde devrimci ve **üretimin sosyalleştirdiği bir işçi sınıfı** bulunmamaktadır. Yozlaşan kadim medeniyet çatırdamaya başlar. Yozlaşan bu kadim medeniyet barbarlar devreye girmeden yıkılmaz. Ona göre; barbarların medeniyeti yıkışı islami metinlerde “Kıyamet” olarak tarif edilmektedir. Hikmet Kıvılcımlı ise “**Tarihçil Devrim**” olarak ifade eder. Medeniyeti yıkan barbarlar ilkel göçebe çoban Orta Barbarlarsa, yıktıkları medeniyetin yerine koyacakları kurumları oluşmamış olduğundan, yıktıklarını sandıkları medeniyetin kurumlarını aynen benimseyerek, o çöken medeniyeti dirilişe uğratarlar. Kıvılcımlı bu diriltişi **Medeniyet Rönesansı** olarak adlandırır. Medeniyeti yıkan barbarlar eğer kent aşamasındaki Yukarı Barbar gruplardansa, yıktıkları medeniyetin yerine, kendi

¹⁸³ Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, **Erken Devlet**, Çev. Alaeddin Şenel, Ankara, İmge Kitabevi, 1993, ss.8-10.

¹⁸⁴ Friedrich Engels, **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çev. Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları, 2012, s. 201.

değer ve kurumlarıyla yeni ve **Orjinal Medeniyet** kurarlar. Barbarlarla medeniyetin karşılaşması kamu mülkiyeti ile özel mülkiyetin bir karşılaşmasıdır. Bu karşılaşmalar antika tarih boyunca devam ettiğinden bir kanun niteliğindedir.

Kıvılcımlı tarihcil devrimlerin tüm antika tarihte görülen ve tekerrürmüş gibi algılanan medeniyetlerin yıkılmalarını ve kuruluşlarını açıklayıcı nitelikte bir kanun olduğunu anlatır. Plekhanov dahil pek çok sosyalistin anlayamadığını ifade ettiği barbarların nasıl olup da kendisinden daha “ileri” görünen bir toplumu alt ettiği meselesini Kıvılcımlı Marks’tan ve Engels’ten aldığı üretici güçlere ilişkin tanımlamalarıyla ortaya koyar. Kıvılcımlı’ya göre insancıl üretici güçler tarihi yaparlar. Bunlar insan üretici güçleri yani “Kollektif Aksiyon” ile gelenek görenek üretici güçleri yani “Tarih”tir. İnsanın üretici güçleri atlanırsa mekanik sosyalist anlayışın hatalarına düşülmüş olmaktadır. Kıvılcımlı’nın eserlerinde tarihte insancıl olan herşey barbara atfedilmiştir. Çünkü barbar eşitsizlik, yalan ve korku bilmeyendir. Medeniyet yalan, korku, dalavere, kişi çıkarı, yobazlık ve zorbalık üzerine kuruludur.

Böylece, gelişmiş coğrafya ve teknik üretici güçlerini elinde bulunduran medeniyet insanları zorbalık, korku ve diğer olumsuzluklardan kurtulmak için barbarları kendisi çağırarak zorunda kalabilir ve akabinde “Tarihcil Devrim” gerçekleşir. Ancak bu tarihcil devrim neticesinde barbar topluluk kendi insani üretici güçlerini (kollektif aksiyon, yalan söylememek, korkusuzluk vb.) yavaş yavaş kaybeder. Bu nedenle (Barbarlar insani üretici güçleri olan kolektif aksiyonu ve gelenek görenek üretici gücünü kaybettiklerinden) dünyada pek çok gelişmemiş devlet bulunmaktadır. Bu gelişmemiş devletler “hep antika medeniyet zokası yiye yiye” bir başka deyişle fethettikleri yozlaşmış medeniyetin yoz insani üretici güçlerini aldıklarından gelişemezler. Kıvılcımlı antika medeniyetin zorbalık kültürü ile barbarın insan üretici gücü ve geleneğinin bilek güreşini medeniyetin kazandığını anlatır.

Kıvılcımlı’nın Tarih Tezinde akıncılar, gaziler veya ilbler (Şövalyeler) büyük önem taşımaktadır. Ona göre, bu insanlar ilkel komunal toplumun yozlaşmamış insani üretici güçlerini taşımaktaydılar. *“Çok defa öz çekirdeği, Namık Kemal’in ‘400 arslandan kaldı bize yadigar’ şarkısındaki kadar küçük bir ilbler topluluğudur. O bir avuç denecek gözüpek insan – ama medeniyetin bir avuç imtiyazlısı gibi yalnız*

kendi, vurgununu ve toplum zararına keyfini düşünmeyen barbar insan,- özel çıkarıcılığı bilmediği için (tarih öncesi toplumunda öyle şeyleri pek öğrenmediği için) önüne gelen güvenç sempati ve antuzyazm veren **vurucu güçtür**. Bir vuruşta koca koca ülkeleri serivermiştir.”¹⁸⁵

1.6.2 Osmanlı Tarihinin Maddesi ve Kıvılcımlı’da Ordu ve Din Konusu

Kıvılcımlı için Osmanlı Tarihi’nin maddesi ile ilgili çalışması, tıpkı tarih tezinin temellerini oluşturan Tarih Devrim ve Sosyalizm gibi, Türkiye üzerine değerlendirmeler yapmanın bir ön koşuludur. Bu çalışmada mümkün olduğunca “Osmanlı Tarihinin Maddesi” isimli çalışmanın Kıvılcımlı’nın yaşadığı dönemdeki siyasetine etki ettiği düşünülen kısımlarına yer verilecektir.

Kıvılcımlı’ya göre; Türkler Anadolu’ya geldiklerinde islam medeniyetinin etkilerine rağmen henüz yerleşik tarım ekonomisine geçmediklerinden hayvancılık yapan barbar ilkel komunal eşitlikçi özelliklerini koruyorlardı. Osmanlı’da yerleşik hayata ve ziraate geçişle birlikte sınıflı toplum yapısı oluşmuştur. Bu kapsamda iki yeni sınıf olarak kalemiye ve mülkiye sınıfları devlete eklenmiştir. Ona göre; devletin doğuşu ya “Kentten Devlete Geçiş” ya da “Çadırdan Devlete Geçiş” şeklinde olabilmektedir. Osmanlı Devleti “Çadırdan Devlete Geçiş”i temsil eder. Barbar gelenek göreneklerinden doğrudan devlete geçiş ise Osmanlı Devletinin içinde Kan örgütü anlayışı ile devlet örgütü anlayışı arasında çatışmalı bir durum yaratmıştır. Türklerin eski Kan örgütü ortadan kalkmakla birlikte “*Kan eriyip Devletleşirken, Devletin karakterinde türlü Kan bağları kalıntıları bırak...*”¹⁸⁶

Kıvılcımlı’nın kendi siyaset anlayışına ve pratiğine en fazla etki ettiği düşünülen görüşlerinin bir kısmı “*Osmanlı Tarihi’nin Maddesi*” isimli çalışmasının devletin doğuş sürecinde “Ordulaşma” ile ilgili anlattıklarıyla sergilenmektedir. Kıvılcımlı’ya göre Türkiye’nin aydınlanma tarihi Avrupa’ninkine benzemez. Çünkü Türkiye’de aydınlanma hareketinin önderi farklıdır. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren devletin çelik çekirdeğini ordusu oluşturmuştur. Ordu: hep düzenlice ileri devrimci aksiyon vurucu gücü olmuştur ve olmaktadır.¹⁸⁷ Ortada, geri

¹⁸⁵ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Tarihsel Maddecilik Yay., 1965, s. 227.

¹⁸⁶ Hikmet Kıvılcımlı, **Osmanlı Tarihinin Maddesi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2007, s. 117.

¹⁸⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **Halk Savaşının Planları**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, ss. 127-132.

ülkelerin ekonomik ve sosyal gidişinde çıkmaza girmiş sınıf ilişki-çelişkilerini çıkmazdan kurtarıp, zembereğinden boşandıran bir gerçek Vurucu Güç vardır. “*Bu vurucu güç, Türkiye’nin yakın tarihinde, olumlu modern gelişim yönünde etkin oldu ve oluyor. Bir avuç finans-kapital kodamanı Antika tefeci bezirgân sınıfı ile elele verip Memleketi korkunç sömürü ile satmaya kalkıştı mıydı, vurucu güçlerimiz Halk’tan yana çıkararak o gidişi göğüslemekten geri kalmıyor. O zaman, Finans-Kapital + Tefeci-Bezirgân ittifakı tezine karşı gelenekçi! ileri vurucu güçlerin halkla ittifakı anti-tezi gerçekleşiyor.*” Ordu Türkiye Cumhuriyeti’nin emperyalizm ve salatanata karşı koruyucusu olmuştur. Ona göre Ordu’nun görevi cumhuriyeti daha ileri götürmek işçi sınıfın önderliğinde demokratik halk devrimini yapmaktır.

Kıvılcımlı’da; Osmanlı Devleti’nin en orjinal yanı ilkel komunanın “Askercil Demokrasi”sidir. “Askercil Demokrasi”nin bir “Savaş Düzeni” olduğunu anlatan Kıvılcımlı savaşla “orduyu”, düzenle “devleti” ifade etmektedir. Kıvılcımlı burada Türklerdeki Ordu Ulus anlayışını vurgulamaktadır. Kıvılcımlı’ya göre tez kanın devletleşme işlemi, antitez ise devletin kan gelenekleridir. Ordulaşmada ise tez halk ordusu, antitez ise kul ordusudur. Ona göre; Osmanlı Devleti devletleşmeden önce Ordulaşmıştır. Osmanlı Devleti’nin çelik çekirdeği Ordudur. Devletleşmeyi hızlandıran ordu olmuştur. “*Herşey, tepeden tırnağa silahlı bir Göçebe billûrcuğun (Kayı Boyu’ndan Ertuğrul Kolunun): çöken İslam-Bizans Serhaddi denilen kaynar kazan içinde haşır-neşir Medeniyet çözeltisi ortamına düşmesi ile başlar. Ve o tek billûr, bütün Medeniyet ortamının doyunluk (işbâ) haline gelmiş dağılık zerrelerini çevresinde kristalize eden organik Maya, şimik Katalizör rolünü oynar.*”¹⁸⁸

Kıvılcımlı’ya göre Osmanlı Devleti’nde padişah fütühat geleneğine uygun olarak hareket ettiği sürece temsil ettiği sosyal sınıfları yönetmiştir. Ancak bu gelenekten uzaklaştıkça çevresi padişahı yönetmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti toprağa yerleştikten sonra özel mülkiyeti kaldırarak Miri topraklar üzerine kurulmuş Dirlik düzenini getirmiştir. Buna göre; dirlikçi sahib-i arz gibi isimlerle anılmasına karşılık toprağın sahibi değil yalnızca toprağın işletilmesini ve asayişini gözetmektedir. İktisadi anlamda ise toprağın boş kalmaması işlenmesi için tapu hakkı vermektedir. Siyasi olarak barışta ve savaşta çiftçinin korunması onun siyasi

¹⁸⁸ Hikmet Kıvılcımlı, **Osmanlı Tarihinin Maddesi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2007, s. 135.

görevidir. Padişahın da dirlikçi olduğu Dirlik düzeninde çiftçiler üretimle dirlikçiler ise harp ve asayişle uğraşmaktadır. Bu durum birbirini istismar etmeyen iki grubun toplumsal bir iş bölümüne yol açmaktadır.

Benzer şekilde Karl Marks da Kapital'de Kelt liderlerinin ve İngiliz Kraliçesi'nin toprak mülkiyetini şu şekilde açıklamaktadır;

Yukarı İskoçya'da yaşayan Kelt halkı, her biri yerleştiği toprağın sahibi olan klanlardan oluşuyordu. Klanın temsilcisi olan başkan veya "büyük adam", **tıpkı İngiltere kraliçesinin ulusal toprakların ismen sahibi olması gibi**, klan topraklarının sadece ismen sahibi idi. İngiliz hükümeti bu "büyük adamlar"ın kendi aralarındaki savaflara ve bunların aşığı İskoçya'nın komşu ovalarına sürekli sarkmalarına kesin olarak son vermeyi başardıktan sonra, klan reisleri eski haydutluk mesleklerini terk etmedi; bunun sadece şeklini değiştirdiler. Kendi otoritelerine dayanarak ismen sahip buldukları mülkiyet haklarını özel mülkiyet hakkına çevirdiler ve bunun sonucu olarak klan halklarıyla çatışma haline girdikleri için, bunları apaçık zor ve kuvvete dayanarak kovmaya karar verdiler.¹⁸⁹

Ayrıca Marks'a göre küçük ölçekli toprak mülkiyeti niteliği gereği emeğin toplumsal üretici güçlerinin gelişmesini, emeğin toplumsal biçimlerini, sermayenin toplumsal yoğunlaşmasını, geniş ölçekli sığır yetiştiriciliğini ve bilimin ilerici uygulamasını dışarıda tutar. Tefecilik ve vergi sistemi ise her yerde ona güç kaybettirmektedir.¹⁹⁰ Marks Engels'e yazdığı mektubunda "*Barnier haklı olarak, Doğu'nun –Türkiye, İran, Hindistan'dan söz ediyor– bütün olgularının anahtarının özel toprak mülkiyetinin olmamasında olduğunu buluyor. İşte gerçek anahtar bu, Doğu cennetinin gerçek anahtarı bu*"¹⁹¹ der. Marks iki çeşit asyatik sistemden bahseder. Bunlardan birincisinde toprakta çalışanlar daha özgürdür. Bağımsız kırsal topluluklar yanyana bulunurlar, beylerin egemenliği ancak savaş ve dinsel ayin durumunda ortaya çıkar. İkincisinde ise birlik emeğin ortaklaşa örgütlenmesini de kapsamaktadır. Ayrıca "*kabile topluluğu içersindeki ortaklaşalık, ya birliğin kabilesel kan grubunun başı aracılığı ile temsil edilmesi olarak, ya da aile başlarının*

¹⁸⁹ Karl Marx, **Kapital Cilt I**, Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, İstanbul, Yordam Yay., 2011, s. 700.

¹⁹⁰ Karl Marx, **Kapital Cilt III**, Ankara, Sol Yayınları., 1990, s. 705.

¹⁹¹ Karl Marx, "Marx'tan Engels'e Mektup (2 Haziran 1853)", **Din Üzerine**, Ankara, Sol Yayınları, s. 123.

arasındaki bir ilişki olarak ortaya çıkabilir. Topluluğun daha despotik ya da daha demokratik bir biçim alması buna bağlıdır... Tarlalar kentin arazisi olarak görünür; öteki durumda olduğu gibi, köy, toprağın salt bir eklentisi olarak görünmez... Topluluğun karşılaştığı güçlükler, yalnızca toprağı daha önce işgal etmiş olan, ya da işgal ederken topluluğı huzursuz eden öteki topluluklardan gelebilir. Bu yüzden savaş herkesi ilgilendiren büyük bir görev, büyük bir komünal uğraştır, veya canlı varoluşun nesnel koşullarını elde etmek, ya da böyle bir elde e dışı korumak ve sürdürmek için gereklidir. Kan gruplarından (Almanca metinde Ailelerden) oluşan topluluk, bu nedenle, daha baştan, savaşçı temeller üzerinde, savaşçı, askeri bir güç olarak örgütlenir, ve bu onun mülk sahibi olarak varoluşunun koşullarından biridir.”¹⁹²

Hikmet Kıvılcımlı Osmanlı Devleti'nin toprak düzenini detayları ile anlatır. Ona göre devlette İslam'ın ilk Hülefayı Raşidin çağındaki toprak düzeni ve Bizans'ın derebeyleşmiş Doğu soysuzlukları bir aradadır.¹⁹³ Kıvılcımlı'nın bu yorumu Marks'ın farklı üretim ilişkilerinin farklı kombinasyonlarının çeşitli toplumsal yapılar olarak tebarüz edebileceğı yollu açıklamaları ile paraleldir. Kıvılcımlı Osmanlı Devleti'ni Roma İmparatorluğu ve İslam'ın bir mirasçısı olarak görür. Bu iki medeniyet ona göre **Orjinal Medeniyetlerdir**. Dolayısıyla Orta Barbar Osmanlı Devleti'nin bu iki medeniyeti diriltişine **Medeniyet Rönesansı** denilmektedir. Bu bağlamda eğer Osmanlı Devleti Yukarı Barbar olsaydı fetihinden **Orjinal Medeniyet'in** ortaya çıkacağı da söylenebilirdi.

Kıvılcımlı'ya göre; Osmanlı Devleti Bizanslıların Latinlere olan düşmanlığı sayesinde fethedilen İstanbul'da Ceneviz düzeninin tüm ekonomik ve toplumsal unsurlarıyla devamı ön görülmüştü. Ona göre; son “Tarihsel Devrim” Osmanlı Devleti tarafından yapılmıştır. Göçebe barbarların yıktığı son medeniyet Doğu Roma'dır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin insani üretici güçleri Hikmet Kıvılcımlı açısından büyük önem taşımaktadır.

Her ne kadar Osmanlı Devleti Bizans'ın toprak düzenini kaldırdıysa da tüm saray, ordu, taşra teşkilatlarını benimsemiştir. Osmanlı Devleti'nde Fatih

¹⁹² Karl Marx, Fredrich Engels, **Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri**, Çev. Mihri Belli, Ankara, Sol Yayınları, 1977, s.17

¹⁹³ Hikmet Kıvılcımlı, **Osmanlı Tarihinin Maddesi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2007, s. 47.

Kanunnamesi devlete geçişi temsil eder. “*Bu geçiş başlıca iki alanda gerçekleşir: 1- Padişahın tabulaştırılması (ideolojik devletleşme); 2- Devletin padişah çevresinde örgütlenmesi (organik devletleşme).*”dir. Böylece yerleşik bir imparatorluğa dönüşmekte olan Osmanlı Devletinin yönetiminde ilkel komünal döneme ait barbar kültürü ortadan kaldırılmıştır. II. Mehmet döneminde bu barbar yönetim anlayışının yerine insanüstü nitelikleri olan bir padişah ile kullarından (tebasından) oluşan bir kutsal devlet anlayışı ortaya çıkmıştır.¹⁹⁴ Kıvılcımlı Osmanlı Devleti’ndeki

¹⁹⁴ Ümit Hassan’ın **Osmanlı, Örgüt-İnanç-Davranış’tan Hukuk-İdeoloji’ye** isimli yapıtında belirttiği ve İbn Haldun’da yer alan medeniyetin içsel gelişimi ve katmanlaşması ile fetihin (barbar akınları) diyalektik bütünlüğüne ilişkin teorik çerçeve Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın Osmanlı Devleti’ne ilişkin analizinde ve Tarih Tezi’nde de yer almaktadır. Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın “*Osmanlı Tarihinin Maddesi*” isimli eserindeki argümanlarından biri Osmanlı Devleti’nde II. Mehmed’in İstanbul’u fethinden sonra hazırladığı Kanun-i Osmani ile aşiret / kan örgütüne ait gelenekleri devletten kazımak istediği hususudur. Hassan, Kıvılcımlı’nın Kanun-i Osmaniye’ye yaklaşımının arkasında “ordu devlet sarmalı” teorik çerçevesinin olduğunu ifade eder. Ona göre Osmanlı Devleti’nde sosyal sınıflar kurulup keskin sınırlar edinilmeden önce devlet kurulmuştur. Bu durumu ortadan kaldırmak için Kanun-i Osman-i hazırlanmış ve II. Mehmed kan örgütüne ait gelenekleri devletten silmek istemiştir. Hassan Osmanlı müesseselerinin oluşumuna ilişkin tartışmalar hakkında Osmanlı tarihçilerini örfçüler ve ikilemciler olarak genelleyerek iki kategoriye ayırdıktan sonra bu kategorilerde yer alan alimlerin görüşlerine kısaca yer vermekte, akabinde Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın Osmanlı Devleti analizini anlatmaktadır. Hassan’a göre; “...*tarihçiliğimizin yalnız ‘geçmiş’te kalmış olmayan ve ‘bugün’ününü de, hâlâ belli ölçülerde kuşatan mânevi ortam’ında; bir yanda düz-evrimci Köprülü, öte yanda, Köprülü’nün öğrencisi, şimdi ‘hocaların hocası’ İnalçık... Diğer yanda Kıvılcımlı...*” Hassan’ın bahsekonu yapıtındaki sorulardan birisi özetle; “*Osmanlı Devleti’nde Fatih Dönemi’nde töre yasa(k) örf genişlemiş midir? Yoksa tam tersi töre yasa örf gelişimi yok edilmeye mi çalışılmıştır?*” şeklinde özetlenebilir. Bu soruya örfçüler farklı ikilemciler farklı yanıt vermektedir. Togan’ın Örfçü yaklaşımında Töre’nin evrimleşerek Örf-i Sultani haline geldiği ifade edilir. Bir başka deyişle “*Töre ile Yasa(k) hemen aynı şeydir ve giderek Örf-i Sultani olarak belirir...*” İkilemciler töre ile dini şeriat arasında kalmışlardır. İkilemci görüşe göre, iktisadi temeli ne olursa olsun Osmanlı Devleti’nde Örf ile Şeriat arasındaki mücadelenin hukuki yansımaları Osmanlı devletinin üst yapısını oluşturmaktadır. Hassan ikilemcileri şöyle tanımlar; *ilk(s)el bir beyliğ’in, Şeriat şiringalarıyla devlet ve hukuk yapısına eriştiğini izaha girişmek, ve bu girişim içerisinde, hâliyle ve tabiatıyla, Örf-ü Sultanî geleneğine de yer vermek; ve yine muhakkak surette bu ‘ikilem’ içerisinde hareket ederek, Osmanlı doğuşundan en az Klasik Dönem sonlarına kadar bu metodolojik açılımı uygulamak, sonuçta, ya “sözkonusu ikilem hep devam etti”ciliğe ya da “hemen baştan beri veya bir müddet sonra Şeriat asıl oldu, hukuk ve ideolojide esas olarak şeriat egemendi”ciliğe dönüşür.* İkilemciler şeriatı ön plana çıkararak ikilemciler (Ahmet Akgündüz) ile örfü ön plana çıkararak ikilemciler olarak ikiye ayrılmaktadır. Köprülü, Barkan ve İnalçık çizgisindeki alimler örfü ön plana çıkararak tipte (Laik Osmanlıcı) ikilemcidir. İnalçık’ın ikilemciliği ise II. Mehmed döneminde Örfi hukukun genişlediğine ilişkin görüşlerinden kaynaklanmaktadır. İkilemcilerden günümüzde şeriata ikincil önem veren ve örfü ön plana çıkararak görüşlere sahip olan alimlerin ekolu (Köprülü-Barkan-İnalçık) Türkiye’de hakim durumdadır. Bu üç isme Namık Sinan Turan eklenebilir. İnalçık bu konudaki görüşlerini “*Osmanlı Hukukuna Giriş- Örfi Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları*” isimli çalışması ile açıklamıştır. İnalçık özetle; Osmanlı Devleti’nin şeriatı aşan konularda örften faydalandığını yani sırf hükümdarın iradesinden doğan ayrı bir hukuk düzeni olduğunu ifade eder. Dolayısıyla İnalçık ÖRF’ü yalnızca şeriata girmeyen konular ile sınırlamaya çabalamıştır. İnalçık özetle; *Türkler Orta Asya’dan eski ve sabit bir devlet anlayışı ve muayyen idare an’aneleri ile geliyorlardı. Bu telakkiler, hakim sınıfın, beylerin ve Türkmen-Oğuz guruplarının taassupla bağlı kaldıkları adetler ve inançlar mahiyetinde idi. Bundan dolayıdır ki biz, bir çok teşkilat esaslarını, yahut hâkimiyet mefhumunu... Kuzey Çin’den başlayarak)... birbirinden asırlarca fasıla ile kurulmuş olan Türk devletlerinde aynen*

yozlaşmayı Osmanlının Bizansın “doğu soysuzluklarını” alması ile açıklar. Kıvılcımlı’ya göre Bizans İmparatoru’nun “*Roma ruhunu Bizans’ta yaşatmak için Roma’yı öldüren Hıristiyanlığı Roma İmparatorluğu kılığına sokup Bizans’ın emrine geçirmesi*” ve Osmanlı Devleti’nin de aynı şeyi yapması onun sonunu getirecektir. Kıvılcımlı bunu Tarih Tezi’ne uygun olarak tefeci bezirganların faaliyetlerine bağlar. Ona göre; “*Üretim ve Toplum geliştikçe, Memleket üretiminde işbölümü, üretmenler arasında Ayırılanma, Farklılaşma büyüdü. Çiftçilik ve Esnaflık birbirinden uzaklaştı. Bu ayrılık üzerine aracı Sermayecilere gün doğdu. Tefeci Bezirganlık, üretmenler arasındaki çatlakları artırmakla kalmadılar, Dirlikçilerle Çiftçi’ler, Devlet ile Memleket arasındaki çatlakları da uçurumlaştırdılar. Bu sosyal prose: yelle yağmanın yalçın kayalara yaptığını, dağ gibi Osmanlı Toplumuna yaptı. Hava ile Su ne yumuşak şeydir? Kayalar üzerlerine düşen yağmurla ve esen yelle alay edebilirler. Zamanla yeryüzünün en ulu dağları aşınır, denizin dibine gider: Tefeci – Bezirgan sermaye Antika Osmanlı toplumuna o göze görünmez elle tutulmaz hava ve su gibi sarıp aşındırarak eritti.*” Kıvılcımlı’nın bahsettiği çatlak özetle toprağın tasarruf hakkı olan çiftçi ile mülkiyet sahibi çiftçi arasında, müslüman olanla olmayan arasında gerçekleşen tefeci bezirganlar sayesinde olmaktadır.¹⁹⁵ “*Yıkımın temeli, toprak ekonomisi düzenindeki bezirgân-tefeci çapulunun getirdiği derebeğileşme biçimleri olduğu gibi ortaya konuyordu.*”¹⁹⁶

Hikmet Kıvılcımlı İslamda özel mülkiyetin olmadığını halkın İslam’a olan bağlılığının da bu nedenden kaynaklandığını açıklar. “*Ganimet ilk Bedr Gazvesinde*

bulmaktayız demektedir. Togan ise genel olarak Osmanlı müesseslerinin kökeninin İlhanlılara dayandığını ifade eder. İnalçık “*The Question of the Emergence of the Ottoman State*” isimli çalışmasında Gaza’yı ön plana çıkarırken “*abdalların sırf İslami kaygularla söz konusu desteği sağladığını*” ifade etmektedir. Dolayısıyla İnalçık Gaza’yı İslam’a dayalı şekilde açıklayarak abdalları şaman kabilesel geleneklerinden soyutlamıştır. Hassan İnalçık’ın Togan’a Örfçülük açısından yaklaşmamak için ona yaklaştığı noktada durmayı veya araya mesafe koymayı tercih ettiğini ifade etmektedir. Hassan Kıvılcımlı’nın Osmanlı Devleti’nin ordu devlet sarmalından keskin sosyal sınıflar oluşmadan fütühatla biçimlendiği, bu nedenle padişahın değil onu başta tutan devlet örgütünün gücünün önemli olduğu, tarih ve toplumun determinizminin Osmanlı Devleti’ni nasıl yarattığının esas sorun olduğuna ilişkin değerlendirmelerine yer verir. Kıvılcımlı, Köprülü’nün aksine, II. Mehmed’in kandaş gelenekleri silmek için bu kanunnameyi yazdığını ifade eder. Ona göre “*Bizanslı fetheden Fatih, Bizansça fethedilmemezlik yapamazdı.*” Hassan’ın bu tespitleri ulaştığı netice; bir devlet teorisi olmaksızın tarihçilik yapmanın sırf belgeci ve betimleyici olmaktan ileri gidemeyişini göstermektedir. Fethin diyalektik bütünlüğü için Bkz. Ümit Hassan, **Osmanlı, Örgüt-İnanç-Davranış’tan Hukuk-İdeoloji’ye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, ss. 43 - 205.

¹⁹⁵ Hikmet Kıvılcımlı, **Osmanlı Tarihinin Maddesi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2007, s.87-88.

¹⁹⁶ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 41.

ele geçince, Allah Kuran ayeti İle ne buyurmuştu? 'Mülk Tanrınıdır' demişti. Sonra ne Oldu? Hazret-i Muhammet baktı: yeni müslüman olmuş insancıklar, savaşta de geçirdiklerini paylaşmaya alışmışlar. Hepsi Allah'a bırakılırsa, taze müslümanlar kırılır, dağıtırlar. Kur'an 1/5'ini Allah'a ayıran ikinci bir ayetle durumu çözdü... Atalarımızın gönül verdikleri İslâmlık da bu idi. Bugün halâ Türkiye'nin dağdaki, çöldeki yalınayak köylüleri İslâmlığa bunan için canla başla bağlıdırlar."¹⁹⁷

Marksist alt yapı üst yapı ilişkilerini değerlendirirken bir şeyin üretici güç olabilmesinin insanın o şeyi üretici güç olarak rasyonel bir şekilde tercih etmesine bağlı olduğu ifade edilmişti. Bu bağlamda Kıvılcımlı'nın İslam inancını da bir üretici güç hatta tarihsel anlamda devrimci bir güç olarak değerlendirdiği düşünülmektedir. Ona göre; *"İnanç: genel İnsanlık Tarihi içinde sosyal gelişime uygunsu, İslamlığın ilk çağlarında olduğu gibi, verimli bir medeniyete kapı açabilirdi. İnanç: İnsanlık Tarihinde bir sosyal çöküş gidişine kapılmışsa, Hıristiyanlığın ilk çağlarında olduğu gibi, rolü tükenmiş bir medeniyetin cenaze töreninden başka bir işe yaramazdı.*"¹⁹⁸ Dolayısıyla Kıvılcımlı'nın genel olarak inanç kavramına yaklaşımı onun siyasi perspektifinin anlaşılmasını temin etmektedir; *"BARBAR, ...Tarih öncesi toplumun SOSYALİST insanı olarak rol oynar. Rolünün şıranı kafasında, BİLİNÇ'ten çok İNANÇ'a dayanır. Davranışının ne sebeplerini, ne sonuçlarını kavrayamadığı için, yalnız mistik (gerçekle bağı belirli olmayan) bir: insanları yola getirmek, 'Dünyayı düzeltmek' büyüüne kapılır.*"¹⁹⁹ Kıvılcımlı'nın dine özellikle İslam'a yaklaşımında "inanç" olarak İslamı üretici bir güç şeklinde değerlendirdiği bu satırlardan anlaşılmaktadır. Kıvılcımlı'ya göre İslam dini ilkel sosyalist özellikleri bulunan Yukarı Barbarlıktan yani Kent'ten **Orjinal Medeniyete** geçişi temsil eden bir inançtır. Bir başka deyişle yukarı barbarların yıktıkları medeniyetin yerine koyabilecekleri kurum ve kuruluşların bulunması nedeniyle Hz. Muhammed'in kurmuş olduğu devlet yozlaşmış Kureyş medeniyetini yıkarken kendi medeniyetini kurmuştur. Ona göre;

"Makedonya'nın yukarı Barbarları gibi Orta Asya'nın orta barbarları da, başardıkları iki büyük Tarihsel Devrimle zemini hazırladılar. Kapitalizmin Birinci ve

¹⁹⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s.31.

¹⁹⁸ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 231

¹⁹⁹ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul,Sosyal İnsan Yayınları, 2014, s. 229.

İkinci Cihan Savaşları, 20. Yüzyılda SOSYALİST adını alan düzenleri önce kıskırttı, saara genişletti. İskender ile Atilla'nın temsil ettikleri iki kıtalararası Tarihsel Devrim de kıtalar ve medeniyetler arası bezirgan yollarının istikarlı rejimini sağlayamadılar. Fakat insanlığın ilerleyişinde yeni basamaklar açmaktan da geri kalmadılar. Atilla'dan sonra Muhammet gelecekti. Bezirgan medeniyetin -paralel anlamda- sosyalizmi MÜSLÜMANLIK oldu.”²⁰⁰ İbrahimi dinler tefeci bezirgan medeniyetlerin yerel aşamasını temsil ederken İslam ise Evrensel ticaretin (Güney Ticaret Yolu) üzerine kurulmuştur. “Barbar’a Araplarda Bedevi denirdi. Hemen tüm komüncül gelenekleri güçlüce taşıyorlardı. İnanıklarına, çıkarlarına, ölümüne inanırlardı.”²⁰¹ Kıvılcımlı’ya göre tıpkı Orta Barbar Türkler’in Osmanlı Devletinin içinde kan örgütü özelliklerini yüzyıllarca korumaları gibi Hz. Muhammed Yukarı Barbar komün geleneklerini İslam ve/veya Kur’an vasıtasıyla topluma vererek günümüze kadar kısmen korunmasını temin etmiştir. Bunun en belirgin şekli ise Allah’ın 99 ismiyle gerçekleşmişti. Kıvılcımlı’ya göre örneğin Allah’ın “Huvallâhüllezi lâ ilahe illâ hû” sıfatı aslında doğanın ve toplumun kanunlarıdır.²⁰² El Gaffar: Büyük affedicidir. “Evrimin toleransı boldur...” vb. Kıvılcımlı namazın yöneticiler ile halk arasında doğrudan demokrasiyi tesis eden bir organizasyon olduğunu düşünmektedir. Ona göre zekat, oruç, faizin haramlığı, namaz halkın ilkel komünal kan kardeşliğinin biçimce yürürlükte kalmasını temin etmektedir.²⁰³ Kıvılcımlı Allah’ın isimlerinden başka sureleri de inceleyerek ilkel komünal topluma ilişkin geleneklerin nasıl aktarıldığını detaylarıyla anlatır.

Neticede; Kıvılcımlı’ya göre Osmanlı Devleti’nde Türklere ait ilkel komünal kan örgütünün özellikleri devletin çelik çekirdeği Ordu vasıtasıyla korunmuştur. Çünkü devlet kurulmadan ordulaşma meydana gelmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti bir ordu ulustur. İkincisi Müslümanlığın ilk günlerine ait saf temiz insan demokrasisi ile bu ilkel komünal geleneklerin bileşkesi Osmanlı Devleti’nde meydana gelmiştir. Kişi mülkiyeti bilmeyen barbar Osmanlılar Arap Yukarı Barbarlığı’nın müslümanlık anlayışını, toprakların beytülmalı müslimin

²⁰⁰ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 243.

²⁰¹ Hikmet Kıvılcımlı, **Allah Peygamber Kitap**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 35.

²⁰² Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 36.

²⁰³ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 295.

(müslümanların toprağı) olmasını bir başka deyişle herkesin malı olmasını kabul etmişlerdir.²⁰⁴

1.6.3 Tefeci Bezirgan Sınıfı

Gordon Childe'in özelliğı somut bulgulardan yola çıkmasıdır. Morgan'ın geliştirdiğı evrimci yaklaşım 20. yüzyılın başında Boas tarafından kesintiye uğratılma da 1930'lu yıllarda arkeolojistler insanların kullandığı aletler ve teknoloji ile toplumsal yapı arasında bir bağıntı kurma yolundaydı. Bunların başında Gordon Childe gelir. (Diğerleri Leslie White ve Jules Gordon) Childe daha evvel de bahsedildiğı üzere iki devrimden bahseder. Bunlar neolitik devrim ve kent devrimidir. Childe'a göre Neolitik devrim avcı toplayıcılıktan tarım toplumuna geçişi ifade eder. Bu dönemde insanlar tohumları ve hayvanları evcilleştirmişlerdir. Bu devre dünyanın Mezopotamya, Çin, İndus, Orta Amerika, Andes ve Mısır'da birbirinden bağımsız olarak gerçekleşmiştir. Bu üretim şekli pek çok insan topluluğunda mevcut olan mobil hayat tarzını sona erdirmiştir. Böylece köyler büyürken nüfus artışı hızlanmıştır. Nüfusun artışıyla birlikte iş bölümü de karmaşıklaşmaya başlamıştır. Neolitik devrimde teknolojik gelişmeler toplumsal farklılaşmalara yol açmıştır.

Childe Sargon döneminde Mezopotamya'da ticaret yapan ve faiz işlerini yürüten geniş ölçüde Sami olan tüccar sınıfının malın gümüşle değişimini temin ettiğini ve böylece pazar için üretimin başladığını ifade eder. Childe'a göre ticaret yapan bir (Sami) sınıfın oluşması kendilerinden olmayan ırkların örgütlenişinin çöküşünü tamamlayan yeni bir sınıf yarattı.²⁰⁵ Dolayısıyla Kıvılcımlı'nın siyasi hayatı boyunca ve tarih tezinde çokça dile getirilen “**Tefeci Bezirgan**” kavramı Gordon Childe'in bu tespitlerinde de görülebilmektedir.

Childe'in Kıvılcımlı'nın tarih tezine ışık tutan bir başka tespiti ise medeniyetin ticaret vasıtasıyla yayılması hususudur. Childe'a göre MÖ 3.000'den itibaren Tunç Çağı'nda (Bu dönemde toplumların pahalı madenlere veya metal alaşımlara bağımlılığı belirgindir.) insanlar artık akrabalık yerine o yerde oturma ölçütüne

²⁰⁴ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2014, s. 350.

²⁰⁵ Gordon Childe, Gordon Childe, **Tarihte Neler Oldu?**, Çev. Alaeddin Şenel-Mete Tunçay, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2009, s. 126.

dayanan devletler içinde yaşamaya başlayıp klanlar arasında kan güden çatışmaları azaltmışlardı.²⁰⁶ Bu durumda barbar köylerindeki nüfusa göre bu devletlerde nüfus hızla arttı. Bu artan nüfus açısından doğa üzerinde etkin olmanın en güvenilir yolu birlik-duygu büyüğü ve dini inanışlardı.²⁰⁷ Sümer toplumunun şehir yöneticileri dahi bu geleneklere uymak zorundaydı. Akadcadaki “toplama yapma” sözcüğü, dinsel bir tören yapma manasına gelirken Türkçede “cem” sözcüğünün ve “Cuma Namazı”nın benzer anlamlarda olması dikkat çekicidir.²⁰⁸

Gordon Childe bir dönemden bir başka döneme geçişi simgeleyen hususun ekonomik gelişme olduğunu vurgular. Örneğin Paleolitik dönemden Morgan’ın Barbarlık Dönemi dediği döneme geçiş ekonomideki gelişmeyle doğrudan ilişkilidir. Öte yandan bu dönemlendirme tarihsel değildir. Keza hala paleolitik dönemdeki ekonomik usullerle yaşayan insanlar mevcuttur. Dolayısıyla burada anlatılan dönemlendirme aşamacı bir yaklaşımdan ziyade ekonomideki değişimi anlatan bir değerlendirme olarak kabul edilmelidir. Childe’a göre uygarlara yönelik Barbar Akınlarının iki sebebi vardır. Birincisi neolitik köy ekonomisinin yeni topraklara artan nüfusla beraber daha fazla ihtiyacının olması, uygarlıkların zenginliklerinin barbarlara cazip gelmesidir.²⁰⁹

Kıvılcımlı’nın bir kanun olarak nitelendirdiği antik tarihteki barbarlık medeniyet mücadelesinde **tefecî bezirganlık** bir turnusol kağıdı rolü oynamaktadır. Çünkü ticaretin gelişmesi medeniyete geçildiği anlamına gelmektedir. Ticaret toplumsal bir iş bölümüdür. Başlangıçta kamusal yarar amacıyla yapılan yapılan ticaret bezirganların malların istiflendiği mabedin din adamlarıyla anlaşması neticesinde kamu malını çalmalarıyla değişir. *“Irak Medeniyetinin yeryüzüne balçıktan bezirgân damgasını vuracağı ilk mühür: Alış-verişin artık yerleşik bir düzen kurumu seviyesine eriştiğini gösterir.”*²¹⁰ Kamusal mülkiyeti kendi üzerine geçiren bezirganlar tefecilik yapmaya başlarlar. Zenginlikleri arttıkça toprağa daha fazla yatırım yapan bezirganlar böylece yeni bir sınıf olarak ortaya çıkar. Tefecî bezirgan sınıf toprağın sahibi olurken toprağa bağlı köylüler ise giderek daha fakir

²⁰⁶ Gordon Childe, **a.g.e.**, s. 145.

²⁰⁷ Gordon Childe, **a.g.e.**, s. 150.

²⁰⁸ Gordon Childe, **a.g.e.**, s. 151.

²⁰⁹ Gordon Childe, **a.g.e.**, s. 164.

²¹⁰ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2014, s. 151.

hale gelirler. Kıvılcımlı için Tefeci Bezirgan sınıf toplumun kanını emen asalaklardır. Bir bakıma barbar ilkel komünal topluluğun tam tersidir. Kıvılcımlı'nın barbarlar ile tefeci bezirganlığın mücadelesi hususu ve tefeci bezirganlığı sınıflı topluma ve dolayısıyla devlete geçişle ilişkilendirmesi “*tabakalaşma ve sınıflararası savaşım, daha çok İbn Haldun'un klasik kuramına uymaktadır.*”²¹¹ ²¹² Özellikle göçebe çobanların çiftçilerin su ve diğer kaynaklar hususundaki mücadelesi devlet kuruluşuna yolaçar.²¹³ Ayrıca, devletin kökeni açısından Engels de askeri gücün, savaşın ve fetihin etkisine önemli bir yer verir.²¹⁴ Ayrıca, Engels Neue Zeit isimli dergide yayınlanan “İlkel Hristiyanlığın Tarihine Katkı” isimli yazısında islam toplumlarına ilişkin analizlerini içeren bir dipnotta;

“İslam dünyasının ayaklanmaları, özellikle Afrika’da garip bir karşıtlık oluştururlar. İslamiyet, doğuluların, özellikle de Arapların yani bir yandan *ticaret ve sanayiyle uğraşan kentlilerin, öte yandan göçebe bedevilerin ölçülerine göre oluşmuş bir dindir.* Ama bu dinde periyodik bir çatışmanın tohumu vardır. Zenginleşen ve tantanalı bir yaşayışa kavuşan kentliler, ‘yasa’ya uymada gevşeklik gösterirler. Yoksul ve yoksullukları nedeniyle katı töreleri olan Bedeviler bu zenginliklere ve bu zevklere arzu ve aç gözlülükle bakarlar. İmansızları cezalandırmak, dinsel törenler yasasını ve esas imanı yerleştirmek ve ödül olarak imansızların servetlerine el koymak için bir peygamberin, bir mehdinin yönetiminde birleşirler. *Kuşkusuz, yüz yıl sonra cezalandırdıklarıyla aynı noktaya varırlar.* Yeni bir temizlik gereklidir. Bu afrikalı almoravidlerin ve almohadların İspanya’daki istila savaşlarından, İngilizlere çok başarılı bir biçimde meydan okuyan son Hartum Meclisi’ne kadar böyle oldu. İran’daki ve başka İslam ülkelerindeki karışıklıklar da böyle ya da hemen hemen böyle oldu. *Bunlar dinsel bir kılıf taşımalarına karşın ekonomik nedenlerden doğan hareketlerdi.* Ama başardıkları zaman bile ekonomik koşullara dokunmuyorlar. Dolayısıyla hiçbir şey değişmiyor. *Çatışma periyodik duruma geliyor.*”

²¹¹ Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, **a.g.e.**, s. 84.

²¹² Platon’dan beri tüccarların oluşturduğu sınıfa olumsuz yaklaşan bilginler olmuştur. İbn Haldun da İslami Platonik geleneğin bir takipçisidir. Platon siyasal toplumun kuruluşunu şöyle açıklar: “...yataklar, masalar her çeşit eşya, takılar, kokular, kadınlar, tathlar isteyecekler hatta bunların türlü türlü süsünü. Böyle olunca da, başta saydığımız ev, elbise, kundura yaşamak için en gerekli şey sayılmayacak. O zaman gelsin resim, gelsin nakış. Altınımız, fildişimiz ve buna benzer şeylerimiz olsun diyecekler. Öyleyse bizim toplumu daha da büyütmeliyiz şimdi. O’na yaşamak için gerekli olmayan işler işçiler katacağız. Şehrimiz şiştikçe şişecek... ya toprak ne olacak? Eskiden üstünde yaşayanları beslemeye yeterli. Şimdi yetmez olacak. Otlaklarımız tarlalarımız bize yetmez olunca komşularımızınkini ele geçirmek isteyeceğiz. Onlar da bizim gibi zorunlu gerekler sınırını aşsın, sonsuz mal edinme hırsına kapılmışsalar, bizim toprağımızı almak isteyecekler...” Eflatun, **Devlet**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004, s. 373.

²¹³ Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, **a.g.e.**, s. 84.

²¹⁴ Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, **a.g.e.**, s. 9.

Buna karşılık Hristiyan Batının halk ayaklanmalarında dinsel kılıf geçersiz hale gelmiş bir ekonomik düzene karşı saldırılara, uyalnızca bayrak ve örtü olarak hizmet ediyor: sonunda bu düzen devriliyor; yeni bir düzen kuruluyor, ilerleme oluyor, dünya yürüyor.”²¹⁵

demektedir. İbn Haldun siyaset teorisi açısından Mülk kavramını islam toplumlarındaki Bedavet (Kandaşlık-ilk gelen önce olan anlamındadır) ve Hadaret (Uygurluk) mücadelesi kapsamında ele alır. Devrevilik konusu ise İbn Haldun’un tavâif-i mülûk’laşmış devletlerin ömrünü 120 yıl dolaylarında görmesinden ibarettir.²¹⁶ Diğer taraftan Engels adeta İbn Haldun’u (veya onu okuyan birilerinin yazdığı bir eseri) okumuşcasına İbn Haldun ile neredeyse aynı sonuçları ondan beşyüz yıl sonra tekrar etmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus Engels’in daha geniş bir coğrafya için bir devrevilikten söz ediyor olmasıdır.

Önceden de ifade edildiği üzere Mukaddime’de Tavaif-ül Mülkûn (Tayfa Devletleri) belirli kanunlar çerçevesinde ortaya çıkması, yükselmesi ve çökmesi konularını anlatır. İbn Haldun’un devlet (mülk) anlayışının temelini ise kahr ve tagallüb (zorla hükmetmek) anlayışı oluşturur.

Son olarak; Mukaddime’de İbn Haldun’un emek değer teorisine ilişkin sözlerine bu bölümde yer verilebileceği düşünülmektedir. İbn Haldun’a göre; insanların üretim süreçlerinde birbirlerine yardım etmeleri (iş bölümü) üretimi kat kat arttırmaktadır. İş bölümü yapan insanlar bu yoldan zenginlikten bir pay ve nasip almaktadırlar.²¹⁷

“...Kazanç (kar, fayda profit) emeğin değerinden ibarettir. (Mekasib, kıyem-ı a’ maldan başka birşey değildir, istihsal edilen bir malın ve hizmetin kıymeti, onu elde etmek için harcanan emeğin değerine tekabül eder. Harcanan emeklerin değerleri neyse sağlanan kazanç da odur). Harcanan emekler artınca, bunun emek sahipleri arasındaki değeri de artmış ve bu suretle zaruri olarak onların kar ve kazançları çoğalmış olacak ve refah ve zenginlik ahvali onları refaha ve bunun ihtiyaç vaziyetine getirdiği meskenlerin ve elbiselerin güzelleştirilmesi,

²¹⁵ Karl Marx, Fredrich Engels, “İlkel Hristiyanlığın Tarihine Katkı”, Çev. Kaya Güvenç, **Din Üzerine**, Ankara, Sol Yayınları, 2013, s. 294-295.

²¹⁶ Ümit Hassan, **İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2010, s. 266.

²¹⁷ İbn Haldun, **Mukaddime**, Çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergah Yayınları, 2013, s. 213.

alet ve edevatın, kap ve kacağın iyileştirilmesi, hizmetçiler ve binekler edinilmesi durumuna davet edecektir.”²¹⁸

Üretimdeki iş bölümüyle elde edilen zenginlik neticesinde ümran da artacak ve bu yolla iş ile emekte ikinci defa artış temin edilecektir. Bu durumun bir başka neticesi ise refahın artması, refahın artması ile birlikte de yeni sanatların ortaya çıkması ve değerlenmesi söz konusudur. İbn Haldun şehirdeki kar ve kazançların artması ile ilgili olarak şöyle der;

“İkinci ve üçüncü artış ve ilerleyişteki durum da böyle olur. Çünkü maişete tahsis edilen esas emeğin (a'mal-ı asliye, original labor) aksine aksine 'artık emek' (a'mal-zaide, additional labor) tümü ile refaha ve zenginliğe tahsis edilir. İmdi bir şehir, umran itibariyle ne ölçüde ileri ve mükemmel olursa, refahtaki vaziyeti itibariyle o şehir halkının durumu, onun dînündeki şehir halkının haline göre o nisbette ileri olur.”²¹⁹

İbn Haldun'un bu tasvirinin Marksist doktrinde yer alan emek gücünün toplumsal olarak genişleyerek yeniden üretildiği görüşü ile uyumlu olduğu düşünülmektedir. Öte yandan İbn Haldun'un emeğin değer ürettiği, altın ve gümüşün ise yalnızca değişim aracı olduğuna ilişkin görüşleri merkantilistlerden daha ileridir. Sonuç olarak; 19. Yüzyılda Marks ve Engels'in İbn Haldun'un 500 yıl önce elde ettiği sonuçlara çok yakın değerlendirmeler yaptığı, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın “Tarih Tezi”ni oluştururken teorisinin İbn Haldun, Marks ve Engels'in eserlerine dayandığının söylenebileceği kanaatine ulaşılmıştır.

Kıvılcımlı'da Finans Kapital Kavramı;

Kıvılcımlı, tefeci bezirgan kavramında olduğu gibi, “Finans Kapital” kavramını kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde açıklar. Özel mülkiyetin ortaya çıkması ile birlikte tefeci sermaye ve bezirgan sermaye ortaya çıkmıştır. Tefeci sermaye para satarak faiz alırken bezirgan sermaye ise mal satarak kar etmektedir. Bu sermaye gruplarının finans kapitalden en önemli farkı üretimle bir ilgisinin bulunmamasıdır. Kıvılcımlı'nın tabiri ile antika toplumda (kapitalizm öncesi) üretimi küçük üretici olan esnaf ve köylü ile büyük toprak sahiplerinin yanında çalışan köleler yaparlar. Küçük üreticileri ve toprak sahiplerini borçlandırmak suretiyle haraca bağlayan tefeci bezirgan sermaye bu nedenle toplum düşmanı olarak kabul edilir. Kıvılcımlı Batı

²¹⁸ İbn Haldun, a.g.e., s. 652.

²¹⁹ İbn Haldun, a.g.e., s. 653.

toplumlarında kapitalizmle birlikte serbest sermayenin ve onun zıttı olan tekelci sermayenin tefeci bezirganlığı ortadan kaldırdığını ifade eder. Kıvılcımlı'ya göre tekelci finans kapitalin tanımı;

19'uncu yüzyıl ortalarından beri temellerini atıp 20'inci yüzyıla girer girmez kayıtsız insan oğlunun herşeyine egemen olan sermayedir. Serbest rekabet çağında egemenlik bütün olarak SERMAYECİ (Kapitalist) SINIFININ elinde idi. Finans - Kapital çağında, kapitalist sınıfının dahi çoğunluğu aşağı safa itilir. Gerek (sanayici, tüccar, banker) KAPİTALİST'lerin, gerek (Büyük emlak sahibi toprak beyi, ağa mütegalibe, eşraf) RANTİYE'lerin (İRAT yiyicilerinin) içinden en kalınları, en soyguncu, vurguncuları. birkaç büyük ŞİRKET - BANKA kubbesi altında buluşup kaynaşırlar. Sanayii, ziraati, alışverişi, siyaseti, bilimi, felsefeyi, ahlâkı; dini, her şeyi TEKELCİ - SERMAYE'lerinin zokası altına sokarlar. İşte buna FİNANS- KAPİTAL denir.²²⁰

şeklindedir. Bu konu 3. Bölümde "Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi" ve Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi" başlığı altında daha detaylı şekilde incelenmiştir.

1.6.4 Barbar Aşısı veya Gençlik Aşısı

Barbarların gençleştirici özelliklerine Engels "Köken"de vurgu yapar. Dr. Hikmet Kıvılcımlı da Osmanlı Devleti'nin İslam Medeniyetinde bir Rönesans olduğunu tespit eder. Keza Grek ve Roma Medeniyetlerinde olduğu gibi İslam Medeniyeti de Kent'ten çıkan bir medeniyettir. Engels Kent'ten çıkan medeniyetlerin orta barbarlık düzeyinde bir toplum ile karşılaşmaları halinde ilgili medeniyete "barbar aşısı" yaptığını anlatır. İşte Dr. Hikmet Kıvılcımlı bu gençleştirme olgusunu alıp Türkiye tarihine uygulamıştır. Engels'in "Köken"de bu konuyu bir kaç kez dile getirdiği görülür.

"...Ama Cermenlerin, can çekişen Avrupa'ya, sayesinde yeni bir dirimsel güç üfürdükleri gizemli büyü neydi? Şoven tarihçilerimizin bize anlattıkları gibi bu Cermanik topluluğun içinde varolan mucizevî bir erdem miydi? Hiç de değil. Cermenler, özellikle o çağda, çok yetenekli ve canlı bir gelişme içinde bulunan Aryen bir soydu. Ama Avrupa'yı gençleştiren onların özgül ulusal nitelikleri değil, yalnızca... barbarlıkları, gentilice örgütlenmeleridir Eğer onlar, tek-eşliliğin eski biçimini altüst ettilerse, eğer erkeğin aile içindeki egemenliğini yumuşattılsa, eğer kadına, klasik dünyanın hiç görmemiş bulunduğu çok yüksek bir durum sağla- dılsa, onları bütün bu işleri yapmaya yetenekli kılan şey, barbarlıkları, gentilice

²²⁰ Hikmet Kıvılcımlı, "Finans Kapital Nedir?", *Sosyalist Gazetesi*, 12.04.1967.

töreleri, analık hukuku çağının hala canlı olan kalıtları (legs) değilse, neydi?”²²¹

Engels’in “Köken”de ilkel toplulukların modern devlete “olumlu” etkilerinin devamı konusunun sıkça vurgulandığı bir önceki bölümde gösterilmiştir. Engels bir başka yerde gençleştirme konusunu şöyle ifade eder;

“...Cermenlerin Roma dünyasına, dirimsel güç ve canlandırıcı tohum olarak aşıladıkları tek şey, barbarlık idi. Gerçekte, can çekişen uygarlık yüzünden acı çeken bir dünyayı gençleştirmeye, yalnızca barbarlar yeteneklidir. Ve Cermenlerin, büyük akınlardan önce, ulaşmış ve içinde gelişmiş buldukları barbarlığın yukarı aşaması, bu süreç için gerçekten en uygun aşamayıdır. Bu, her şeyi açıklar...”²²²

Öte yandan; barbar toplumun bu özelliklerini önce dile getiren Engels veya Marks değildir. İbn Haldun’un Mukaddime isimli yapıtı bütün toplumların bedevilik ile tebaruz ettiğini ve bunların genellikle göçebe toplumlar olduğunu ifade etmektedir. Bu ilkel toplum özü itibarıyla insanın sınırlı ve gerekli ihtiyaçlarını karşıladığı toplumdur.²²³ Burada İbn Haldun ile Engels’in birbirine bağlanması ise İbn Haldun’da bahsi geçen bedevi toplumun esasında Engels’teki barbar topluluklara tekabül etmesidir. İbn Haldun’daki Bedevilik Hazerilik çatışması yerleşiklik ile göçebelik arasındaki bir çatışma değil barbarlık ile medenilik arasındaki bir çatışmadır. İşte bu noktaya gelindiğinde artık Engels ile İbn Haldun’un yapıtlarında çok benzer sonuçlara ulaştığını ve bu durumun Türkiye’de ilk defa Dr. Hikmet Kıvılcımlı tarafından ortaya konulduğunu, hatta bu teorik çerçevenin Türkiye tarihine uygulandığının söylenilebileceği düşünülmektedir. Hassan da Kıvılcımlı’nın bu tespitlerinden faydalanmıştır. Bu bağlamda bu ortak bilimsel anlayışın en önemli kavramı “Kent”tir. Kent’in ortaya çıkış süreci ve barbarlıktan medeniyete geçiş aşlında yukarıda zikredilen bilgilerde birbirlerine çok benzemektedir. Keza Morgan’ın ortaya koyduğu barbarlık aşamalarına bakıldığında toplumların orta barbarlık aşamasının ayırt edici unsuru çobanlık, yukarı barbarlık aşamasının ayırt edici unsuru ise düzenli tarımın yapılışdır. Burada şu hususa mutlaka yer verilmelidir: Barbarlık aşamasındaki toplumda esas olan toplumun ihtiyacının

²²¹ Friedrich Engels, **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çev. Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları., 2012, s. 183.

²²² **A.e.**, s. 184.

²²³ Ümit Hassan, **İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi**, Ankara, Doğu Batı Yay., 2010, s.192.

karşılanması olduğundan kâr amacı güden bir mübadele bir başka deyişle ticaret henüz toplumu etkileyecek boyutta hakim bir nitelik değildir. Ticaretin başlaması medeniyetin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu durumu Engels Atina ve Roma özelinde yukarı barbarlıktan medeniyete geçiş ile ilgili olarak açıklar. Örneğin:

...Ama, ticaret ve sanayi gelişmesiyle birlikte, servetler az sayıda elde birikip yoğunlaştı, çok sayıda özgür yurttaş yoksullaştı; onlar için, ya kendi bedensel çalışmalarıyla kölelerin çalışmasına rekabet etmek -ki bu, onur kırıcı, aşağılık bir şey olarak düşünülüyor ve pek de başarı vaatlemiyordu-, ya da kopuk takımı (*verlumpt*) arasına düşmekten birini seçmek kalıyordu. Veri olan koşullar içinde, zorunlu olarak bu ikinci çözüm biçimini seçtiler, ve büyük yığını bunlar oluşturduğundan, böylece Atina devletinin tamamen yıkılmasına yol açtılar.²²⁴

Dolayısıyla burada bir sıralama (sıralamanın doğrusal olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur) yapıldığı görülebilmektedir. Önce değiş tokuş yapan toplum ve buna uygun bir liderlik sistemi olan kandaş örgüt, sonra tarımın keşfi ile gelen yukarı barbarlık döneminde “Kent”in kurulması ve ticaretin başlaması, akabinde ticaret ile beraber meydana gelen zenginleşmenin korunabilmesi için yönetim yapısındaki değişimler ve devletin zengini korumak amacıyla yapılanması olarak kısaca siyaset bilimi açısından devletin bütün bir tarihinin özetlenebileceği bir yaklaşım görülebilmektedir. Marksist devlet kuramının özünü teşkil eden ve devletin hakim sınıfın bir aracı olduğuna yönelik olan ve aynı zamanda “İbn Haldunist” de olan bu yaklaşım Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”ne ilişkin kitaplarında yer etmiştir.

1.7 Marks-Engels ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı’da Komünal Topluluktan Modern Devlete Devamlılıklar

Kıvılcımlı tarihsel maddeci yöntemi Osmanlı Devleti’ne uygulayarak Osmanlı Devleti’ne ilişkin çeşitli analizler yapar. Kıvılcımlı’ya göre eski medeniyetlerdeki toprak düzeni üzerine üretilen düşüncelerin yanılma sebebi bunları mutlak kategoriler olarak görmeleridir.²²⁵ Kıvılcımlı’nın yaptığı ayrıma göre; Osmanlı

²²⁴ Friedrich Engels, **a.g.e.**, s. 140.

²²⁵ Kapitalizm öncesi toplumlarda toprak düzeninin toplumsal yapıya etkisine ilişkin olarak; Marx’ın “her bir üretim tarzının ve onunla uyuşan üretim ilişkilerinin, kısacası, toplumun iktisadi yapısının gerçek temel olduğu, hukuki üstyapının bunun üzerinde yükseldiği ve buna belli toplumsal bilinç ve düşünce biçimlerinin karşılık geldiği”ne ilişkin sözlerine bir Alman – Amerikan gazetesi Ortaçağ’da ve Roma döneminde bu durumun farklı olduğu yollu itiraz edince Karl Marx özetle “...Ne Orta Çağ Katoliklikle, ne de antik dünya politikayla karnını doyurabilirdi. Tersine, birinde politikanın,

Devleti'nin toprak sistemi olan dirlik düzeni ve kesim düzeni tüm toplumlarda görülmektedir. Ancak burada kritik olan nokta her medeniyetin aynı ekonomik ilişkiler içerisinde çok sayıda farklı üretici gücün etki ve tepkileriyle **farklı nicelik ve nitelikte gelişmeler göstermesidir**. Dolayısıyla Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"ne uygun olarak hazırladığı "Osmanlı Devleti'nin Maddesi" kitabındaki analizi; bir soyutlama düzeyi olarak en üstte dirlik ve kesim düzenine yer verir. Ancak bu düzenin her toplumda üretici güçlerin yapısına, çeşidine ve gelişmişlik düzeyine göre farklılık arz edebileceğini ifade ederek "*Kadim medeniyetlerin hem aynı, hem gayri oluşları'nı' bu mekanizmaya*"²²⁶ dayandırır. Marks da saf bir üretim tarzının bulunmadığını ifade eder. Ona göre; Burjuva toplumu da kendisinden önce gelen toplumsal formasyonları içinde barındırır. Ancak bu eski formasyonlar grotesk gülünç bir taklit biçimindedir. Çünkü bu formasyonların da özü, tarihsel olduğundan, değişmektedir.²²⁷ (Dolayısıyla kapitalist bir toplum içerisinde izole geleneksel bir kurumun örneğin Türk Ordusunun geçmişten kalan özellikleri eski haline göre ancak karikatür niteliğini haizdir.) Burada Kıvılcımlı'nın Grundrisse ile ilgili olarak; "*Marks burada "ilk başlangıç olan hüda'i nabit insan komünü buluyor. Komün insan EMEĞİ'nin ürünü değildir, tabii bir varlıktır."* şeklindeki yorumu insanın birinci doğadaki hayat tarzının komünal mülkiyet ilişkilerinden teşekkül ettiğini anlatmaktadır. Marks'ta birinci doğadan ikinci doğaya geçildiğinde Kıvılcımlı'nın da belirtmiş olduğu medeniyetin aynı ekonomik ilişkiler içerisinde çok sayıda farklı üretici gücün etki ve tepkileriyle **farklı nicelik ve nitelikte gelişmeler** gösterebilmesi Marks'ın Oteçestvenniye Zapiski (Vatan Yıllıkları) Yazı Kurulu'na mektubunda rastlanılmaktadır. Tarih üstülük taslamadığını iddia eden Marks bu mektubunda özetle; "*birbirine büyük benzerlik taşıyan ancak değişik tarihsel ortamlarda geçen olayların birbirinden apayrı sonuçlar*" verdiğini ifade

diğerinde Katolikliğin baş rolleri oynamasını, o toplumların kendi geçimlerini sağlama tarzları açıklar. Bunun dışında, örneğin, onun gizli tarihini toprak mülkiyeti tarihinin meydana getirdiğini bilmek için, Roma Cumhuriyeti tarihi ile bir parça tanışıklık yeter..." demektedir. Karl Marx, **Kapital Cilt 1**, İstanbul, Yordam Yayınları, 2013, s. 90-91. Kıvılcımlı'nın Osmanlı tarihinin maddesi olarak toprak düzenini görmesi Marx'ın bu görüşleriyle paraleldir.

²²⁶ Hikmet Kıvılcımlı, **Osmanlı Tarihinin Maddesi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2007, s. 263.

²²⁷ Karl Marx, **Grundrisse Ekonomi Politğin Eleştirisi için Ön Çalışma**, Çev. Sevan Nişanyan, İstanbul, Birikim Yayınları, 1979, s. 177. Not: Marx burjuva toplumu içerisinde kamu mülkiyeti olsa dahi bu mülkiyet şeklinin eski toplumdaki kamu mülkiyetinin karikatürize edilmiş bir hali olacağını ifade eder. Ona göre "öz" sürekli bir değişim içindedir.

etmektedir.²²⁸ Marks'ın Zasuliç'e yazdığı mektupta ise Cermen komünlerinin varlığını 19. Yüzyılda da devam ettirdiğini anlatmaktadır.²²⁹ Aynı mektuptaki şu ifadeleri ise onun arkaik toplumun canlanışına ilişkin görüşlerini ortaya koymaktadır;

Modern sosyal sistemin içerisinde bulunduğu buhranın sona ermesi (sistemin) ortadan kalkmasıyla mümkün olabilecektir; bu da modern toplumların komünal mülkiyetin 'arkaik' bir örneğine dönmesiyle gerçekleşecek; çalışması Washington yönetimi tarafından desteklenen, ihtilalci eğilimlere sahip olabileceği konusunda hakkında hiçbir şüpheye düşülmeyen Amerikalı bir yazarın dediği gibi modern toplumların yöneldiği 'yeni sistem, arkaik sosyal örneğinin canlanışı olacaktır.²³⁰

Benzer şekilde, Engels eski Kelt yasalarının gensin hala ayakta olduğunu gösterdiğini; gensin, İrlanda'da, İngilizler tarafından zorla yıkıldıktan sonra, içgüdüsel bir biçimde, halk bilincinde gene de yaşadığını; İskoçya'da, 18. Yüzyılın ortalarına doğru canlı olduğunu ve orada da, ancak İngiliz silahları, İngiliz yasaları, İngiliz mahkemeleri önünde yenik düştüğünü belirtir.²³¹ Yine "Köken"de İrlandalıların kendi aralarındaki ayrılıkların veya bölünmelerin farklılıkların genslerle ilgili olduğu ifade edilmektedir.²³²

Öyleyse, burada, *gentilice* örgütlenme, hiç değilse mark ortaklığının tutunduğu ülkelerde -Fransa'nın kuzeyinde, İngiltere'de, Almanya ve İskandinavya'da-, yavaş yavaş yerel bir örgütlenme biçimine dönüştü ve bundan ötürü, devletin kuruluşuna uygun olma yeteneğini kazandı. Ama gene de, bütün *gentilice* örgütlenmeye özgü ilkel demokratik niteliğini korudu, ve böylece, daha sonra kendisine zorla kabul ettirilen yozlaşmış biçim içinde bile, kendinden bir şeyler sakladı; ve en yakın çağa kadar, ezilen insanların elinde etkili bir silah olarak kaldı...²³³

Engels'in *gentilice* örgütlenmenin ve dolayısıyla kolektif aksiyonun 19. Yüzyılda devam ettiğini ortaya koyan tespitleri "Köken"de oldukça önemli bir yer kaplamaktadır.

²²⁸ Karl Marx, "Oteçestvenniye Zapiski ("Vatan Yıllıkları") Yazı Kuruluna Mektup", **Kapitalizm Öncesi Üretim Biçimleri**, çev. Mihri Belli, Ankara, Sol Yayınları, 1977, ss. 271-275.

²²⁹ Karl Marx, "Vera Zasuliç'e Mektup 1. Taslak", **Kapitalizm Öncesi Üretim Biçimleri**, çev. Mihri Belli, İstanbul, Sol Yayınları, 1977 s. 236.

²³⁰ Aktaran Ümit Hassan, " 'Hurriyet, Eşitlik Kardeşlik' Üzerine Mektup", **Toplum ve Bilim Dergisi**, S. 14, 1981, s. 157-163.

²³¹ Engels, **a.g.e.**, s. 155.

²³² Engels, **a.g.e.**, ss. 156-157.

²³³ Engels, **a.g.e.**, s. 178.

Avrupa'daki "klasik" siyasal denklemi büyük ölçüde değiştiren bir dizi askeri şokun başlangıcını Cermen akınlarının oluşturduğu genel kabul gören bir konudur.²³⁴ Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Tarih Tezinin siyasetine etkisini, ilkel komünal döneme ait üretici güçlerin Türkiye Siyaseti'ne halen etki edebileceği görüşü, şekillendirmektedir. Diğer taraftan, ilkel komünal toplumun insanı medeniyete geçmekle birlikte kendini yadsıyarak medeniyete ulaşmıştır. Kandaş insan örgütlenmesinde insanın yalan söylememesi, korkusuz olması, hile bilmemesi onu barbarlığa yaklaştırırken, "medenî insanın 'iyileştiği' anlar, onun kolektif eyleminde izlenebilir."²³⁵ Kandaş insan örgütlenmesi ve barbarların kolektif aksiyonu medeniyet kavramının barbarlığın zıddı olması nedeniyle *uygarlık platformundan*²³⁶ bakıldığında olumsuz olarak algılanmaktadır. Bu nedenle medeniyet barbarlığın zıddı konumundadır.

Bazı erken devlet özelliklerinin evrensel nitelikte olduğu hususunun Marksist veya Anti-Marksist olsun bilginler arasında genel bir kabul gördüğü anlaşılmaktadır.²³⁷ Bir başka deyişle komünal topluluktan medeniyete devamlılık ilişkisine yapılan vurgular Marks, Engels ve Kıvılcımlı ile sınırlı değildir. Örneğin Hazanov'a göre, Moğollar'da geleneksel komünal akrabalık örgütü devlete geçiş aşamasında hatta 20. Yüzyılın başına kadar devam etmiştir.²³⁸ Claessen'e göre "erken devlet" öncesi evrelerin karakteristik özellikleri olan toprak üzerinde komünal sahiplik, aile ya da klan başkanlarına bağlılık gibi hususlar devletin doğuşundan sonra da devam etmiştir. Benzer şekilde Koçakova da erken devletin hem bir kabile hem de bir sınıf toplumunun özelliklerini taşıdığına söylenebileceğini ifade

²³⁴ Eric Chaney, "Güçler Ayrılığı ve Avrupa ile İslami Ortadoğu arasındaki kurumsal ayrışmanın Ortaçağ'daki kökenleri", Çev. Serap Güneş, (Çevrimiçi) <https://dunyadanceviri.wordpress.com/2017/04/15/gucler-ayriliği-ve-avrupa-ile-islami-ortadoğu-arasındaki-kurumsal-ayrışmanın-ortacagdaki-kökenleri/>, 18 Nisan 2017.

²³⁵ Ümit Hassan, " 'İlk Devlet' Neye Yarar? " **Yapıt Dergisi**, S. 49-4, Nisan – Mayıs 1984, s.86.

²³⁶ **A.e.**, s. 87.

²³⁷ Henri J. M. Claessen, **a.g.e.**, s. 12. Claessen'in burada saydığı isimler: Wittfogel,; Skalnik ve Pokora, Pecirka-Peşek, Tokei, Godelier, Vitkin, Koranaşvili, Krader.

²³⁸ Anatoli M. Hazanov, "Devletin Asya Göçebeleri Arasındaki Kökeni", **Erken Devlet**, çev. Alaeddin Şenel, ed. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, ss. 135-154.

etmektedir.²³⁹ Yine Gürcistan için aynı hususu dile getiren Koranaşvili, Norveç için Gureviç'in “**bir önceki döneme ait kurumların bir sonrakinde ortadan kalkmaması**” konusuna yer vermektedirler.²⁴⁰

Hazanov'un bu çalışma açısından önemli olan bir başka tespiti ise erken devletin modern devletteki devamlılığının etkilerini ne şekilde gösterdiğini anlatan tespitleridir; Toplumsal yaşamda akrabalık bağlarının önemi, bağımlılık ve sömürü ilişkilerinin diğerlerinden farklı olması, yerel kurum tiplerinin ve yapılarının farklı olması, “*bir çok geleneksel sistemin, erken devletin kuruluşundan sonra çökmekten ya da kaldırılmaktan çok, yeni koşullara göre belli bazı değişikliklerden geçerek varlıklarını sürdürdüklerini ileri sürmek...*”²⁴¹ hususları göz önüne alındığında bu sayılanların pek çoğunun Türkiye çerçevesinde geçerli olabileceği değerlendirilmektedir.

Hazanov'a göre burada süreklilik iki farklı şekilde kendini göstermektedir. Birincisi yerel ve bölgesel nitelikteki süreklilikler, ikincisi ise tarihsel gelişmenin genel eğilimlerine ilişkindir.

Yönetmel yapılar da görülen işbölümünün özgül bir biçimi; o topluma özgü aile ve topluluk tipleri; toplumsal ve yönetmel yapılar da akrabalık bağına verilen farklı önemler; ya da artı ürünlere doğrudan elkoymada devletin kendisinin daha az ya da daha çok aktif bir rol alması, tarihte görülen erken devletlerin gelişmelerinde gözlenebilen, yerel etmenlerce hazırlanmış süreklilik türünün örnekleridir. Ama doğrudan doğruya söz konusu toplumun varlığı, akrabalık bağlarının öneminin sürdürülmesi, ya da erken devletlerin tümünde değilse bile çoğunda gözlemlenen bir olguyla, özgür bir avam tabakanının varlığı, ikinci tür sürekliliğin [tarihsel gelişmenin genel eğiliminin] önemli örneklerini oluştururlar.²⁴²

Benzer şekilde Cohen'in de erken devlette hiyerarşinin yaratılması konusundaki “...Önderler, sıradan halka göre sahip oldukları yeni ve ulu konumu simgesel olarak belirtmek üzere ‘aslan’ ya da ‘fil’ olarak nitelemeleri yanı sıra

²³⁹ Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, “Sınırlar: Erken Devletin Başlangıcı ve Sonu”, **Erken Devlet**, çev. Alaeddin Şenel, ed. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, ss. 280-281.

²⁴⁰ **A.e.**, s. 281.

²⁴¹ Anadolu M. Hazanov, “Erken Devlet Konusunda Çalışmanın Bazı Kuramsal Sorunları”, **Erken Devlet**, Çev. Alaeddin Şenel, ed. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s. 123.

²⁴² **A.e.**, s. 123.

'hepimizin atası' gibi sözlerle dile getirilen kimseler olarak görülürler"²⁴³ sözleri dikkat çekicidir. Cohen'in erken devlette liderlere hepimizin atası manasına gelen sıfatlar yakıştırıldığını ifade etmesiyle akla "Atatürk" gelmektedir. Erken devletin bir unsurunun Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundaki bu yansımasının (hepimizin atası=Atatürk) erken devletin gelenek üretici gücünün devamlılığı olarak ifade etmenin uygun olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, adın kan örgütünün sembolü olduğu hususunu Kıvılcımlı da belirtmektedir.²⁴⁴

Böylece, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın tarih tezinde, Marks'ın Alman İdeolojisi'nde ve Zasuñ'ç'e mektubunda, Engels'in "Köken"de ifade ettiği ilkel komünal toplumun üretici güçlerinin varlığını devam ettirmesi hususu ile 20. yüzyılda meydana gelen büyük toplumsal gelişmelerin kökeni arasında bir ilişkinin de var olabileceği yönünde bir değerlendirmenin kapısı aralanmaktadır.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"nin de Marks'ın bu yaklaşımının Türkiye'ye uygulanması olarak kabul edilebileceği düşünülmektedir. (Onun Türk solundaki siyasal konumu da buradan hareketle belirlenebilir.)

Keza tüm toplumlarda farklı oranlarda da olsa ilkel komünal toplumun kalıntısı olan üretici güçlerin varlığından da söz etmenin mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu üretici güç İbn Haldun'un mukaddimesinde **Asabiyet** olarak ifade edilen **kollektif aksiyon** üretici gücüdür. Marks proletaryayı tanımlarken onun yalnızca bir sosyolojik kategori olmadığını aynı zamanda tarih içinde gelişmiş kendi öz bilincine vakıf olan kendi **kollektif aksiyon** gücüne sahip bir varlık olduğunu ifade eder.

Neticede, tarihsel diyalektik materyalist yöntem çerçevesinden bakıldığında kollektif aksiyon ve sınıf bilincini oluşturan faktörlerin toplumun geçmişle olan bağından bağımsız olarak düşünülmesi mümkün olmamaktadır. Engels bu konuda Borgius'a²⁴⁵ yazdığı 25 Ocak 1894 tarihli mektubunda toplum tarihinin belirleyicisi olarak gördüğü ekonomik ilişkileri tanımlarken şu hususlara da yer vermektedir. "...iktisadi temel kavramına bunların üzerinde gerçekleştiği coğrafi temel ve sadece

²⁴³ Ronald Cohen, "Devletin Kökenleri Yeniden Değerlendirme" ed. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, **Erken Devlet**, çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s. 100. (Not: Erken devlette liderlere hepimizin atası manasına gelen sıfatlar yakıştırılması ile "Atatürk" kelimesinin akla gelmesi hususunu fark eden kitabı çeviren Alaeddin Şenel'dir.)

²⁴⁴ Hikmet Kıvılcımlı, "Dinin Türk Toplumuna Etkileri", **Aydınlık Sosyalist Dergi**, Sayı 17, Mart 1970, s. 377.

²⁴⁵ Pekçok yerde (yanlış şekilde) mektubun Starkenburg'a yazıldığı belirtilmektedir.

gelenek yoluyla ya da vis inertia 'atalet gücü' ile kendini korumuş olan ve daha önceki iktisadi gelişim evrelerinden gerçekten aktarılmış bulunan kalıntılar ve tabiatıyla bu toplum biçimin çevreleyen dış dünya dahildir."²⁴⁶

Marks ve Engels'te bahsekonu "kalıntılara" ne kadar yer verildiği araştırılarak konunun bu açıdan iyice netleşmesine gayret edilmiştir. Bu bağlamda Marks ve Engels'in kollektif aksiyona verdikleri önemi "Alman İdeolojisi" ve "Köken"den takip etmek Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"nin yaklaşımını da anlaşılır kılmaktadır. Engels'e göre uygar devletin polis memuru ilkel toplumdaki tüm yönetsel organizmalardan daha güçlü olmasına rağmen uygar toplumun en güçlü prensi dahi en küçük gentilice (kan örgütü) şefine duyulan içten bağlılığa sahip değildir.²⁴⁷ Marks ve Engels bu satırlarla gentilice örgüt yapısının sömürüye dayanmadığına ilişkin görüşlerini ortaya koymaktadır. Bloch'un, Marks ve Engels'te "*akrabalık ilişkilerinin eşitlikçi ve sömürücülükten uzak oluşu, yani diğerlerinin sırtından geçinen bir grup insanı...*"²⁴⁸ içermediğine ilişkin tespitleri bu satırlarda görmek mümkündür. Yine "Köken"de yer alan şu ifadeler;

Cermenlerin kişisel değer ve yiğitlikleri, özgürlük eğilimleri ve her kamu işini kendi işi gibi gören demokratik içgüdüleri, uzun sözün kısası; Romalıların yitirmiş buldukları, ve Roma dünyasının balçığıyla yeni devletler yapmaya ve yeni ulusal özellikleri geliştirmeye yetenekli bütün nitelikler – eğer bunlar, yukarı aşamadaki Barbar'a ilişkin, gentilice örgütlenmenin meyvesi olan belirleyici çizgiler değilse, neydi?²⁴⁹

sözleri ile Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Osmanlı Devleti'ndeki İblere (Gazilere) ilişkin yazdıklarının birbirlerine çok yakın olduğu söylenebilir.

Marks – Engels (ve Kıvılcımlı) tarafından akrabalık ilişkilerine verilen önem ve ilgilenmelerinin nedeni (bunlardan ilk ikisi için) Bloch'un ifade ettiği gibi gentilice örgütünün yalnızca kapitalist ilişkilere bir karşıtlık teşkil etmesinden değil

²⁴⁶ Karl Marx, "Engels'ten Borgius'a Mektup", **Felsefe İncelemeleri**, Çev. Cem Eroğul, İstanbul, Yordam Kitap, Ocak 2013, s. 179.

²⁴⁷ Fredrich Engels, **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, çev. Kenan Somer, İstanbul, Sol Yayınları, 2012, s. 200.

²⁴⁸ Maurice Bloch, **Marksizm ve Antropoloji Bir İlişkinin Tarihi**, Çev. Mehmet Bozok, Ankara, Ütopya Yayınları, 2002, s. 23.

²⁴⁹ Fredrich Engels, **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, çev. Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları, 2012 s. 183.

tarihsel olarak ilgili dönemin somut maddi üretim ilişkilerinin temelinde bu aile ilişkilerinin yatmasıdır. Dolayısıyla Bloch'un "Marksizm ve Antropoloji" isimli eserinde Marks ve Engels'in bilgin kimliğinin yerine siyasetçi kimliğini ön plana çıkarma gayretinde olduğunun söylenebileceği düşünülmektedir. Keza Marks ve Engels için tek bir bilim vardır. O da tarih bilimidir. Bloch, Marks'ın kullandığı tarihsel maddeci yöntemine uygun olarak ortaya koyduğu görüşlerinin sonradan elde edilen verilerle yanlışlanmasından yola çıkmaktadır. Oysa, Marks'ın kapitalizm öncesi toplumlara ilişkin çalışmalarının iki temel niteliği dikkat çekicidir. Bunlardan birincisi tarihsel maddeci yöntemin incelediği dönemin somut toplumsal pratiğine dayanıyor olması, ikincisi ise tarihsel olmasıdır. Aynı şekilde Kıvılcımlı da medeniyetlerin kuruluş ve yıkılış kanunlarını anlattığı "Tarih Tezi"nin teorik ve pratik önemine vurgu yaparken somut tarihten yola çıktığını ifade etmektedir.²⁵⁰

Engels'de ve Kıvılcımlı'da görülebilen bir diğer ortaklık ise tefeci bezirganlık ile ilgili şu satırlarda görülebilmektedir; *"İşte böylece ticaretin genişlemesiyle, para ve tefecilikle, toprak mülkiyeti ve ipotekle, kitlelerin artan yoksullaşması ve yoksullar yığınının büyümesiyle birlikte, servetin küçük bir sınıf elinde toplanıp merkezleşmesi de hızla gerçekleşti."*²⁵¹ Kökenin bu bölümü Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"nde "tefeci bezirgan"a atfettiği rolü içermektedir.

²⁵⁰ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2014, ss. 9-11.

²⁵¹ Engels, **a.g.e.**, s. 159.

İKİNCİ BÖLÜM

Kıvılcımlı'nın sol ile ilişkisinin Askeri Tıbbiye'de başladığı genel olarak kabul görmektedir. Kıvılcımlı'nın tarih tezine ilişkin çalışmalara ise 1930'larda hapisanedeyken başladığı düşünülmektedir. Keza bu yıllarda hapisteyken tarih tezini çevresine toplanan mahkumlara anlattığını ifade etmektedir.²⁵² Diğer taraftan daha önce de belirtildiği üzere tarih tezinde ana başvuru kaynağı olan Gordon Childe'in "L'Orient Préhistorique" (Doğunun Prehistoryası) isimli kitabının ilk Fransızca baskısı 1935'te olduğundan tezin olgunlaşmasının ancak 1935'ten sonraki tarihlerde olduğu düşünülebilir.²⁵³

KIVILCIMLI'NIN "TARİH TEZİ" VE SİYASİ HAYATI'NA ETKİLERİ

"Tarih Tezi"ne ilişkin ilk belge TBMM gizli oturum tutanaklarındadır. Tutanakta bahsi geçen 25.08.1943 tarihli bir mektupta Kıvılcımlı özetle;

... çok şükür ve şayet cemiyet göğsümüzde duran yüreğimiz kadar bir cihaz ise; çok şükür dağlar ve deryalar kadar yanılmadığımız meydandadır... Bir dava uğrunda yıllarca zindanda yatmanın artık gülünç bir çocukluk sayılacak kadar küçüldüğünü, hatta mahut suç ortakları hâtırâ geldikçe pek bayağılaşan bir devirde yaşadığıma utanıyorum... tarihi inkilâpların yerini içtimai inkilâplara bıraktığını Nazilerin anlayabilmeleri imkânsız. Tarihi inkilâpta medeniyeti bir cihangir darbesi ortadan kaldırdı. Hitler de kendisini böyle sandı. Modern medeniyet kendisini iç tezatlarıyla ve kendi iç kuvvetleriyle halkedecek bir seviyeye gelmiştir...²⁵⁴

demektedir. TBMM'de aktarılan bu mektupta Kıvılcımlı'nın Hitler'in kendisini tarihteki cihangirler gibi devrim yapacak bir şahıs olarak gördüğünü ifade etmesi dikkat çekicidir. Kundakçı'ya göre Kıvılcımlı "Tarih Tezi"ni metin olarak 1957

²⁵² Hikmet Kıvılcımlı, **Günlük Anılar**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, ss. 273-275.

²⁵³ Childe'in 1929 tarihli kitabının adı "**The Most Ancient East- The Oriental Prelude to European Prehistory**"dir. 1935'te ise "**New Light on the Most Ancient East: The Oriental Prelude to European Prehistory**" isimli kitabı yayınlanmıştır. Bu kitap aynı yıl Fransızca'ya çevrilmiştir. Kıvılcımlı'nın bu 1935 tarihli kitaba atıfta bulunmaktadır. Kitabın Türkçe'ye çevrilmesi ise 1971 yılında gerçekleşmiştir.

²⁵⁴ Şevki Mutlugil, "19.11.1951 tarihli TBMM Gizli Oturumu", **TBMM Tutanak Dergisi**, (Çevrimiçi)

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d09/c010/b006/gcz090100060009.pdf> 25
Kasım 2016.

yılında girdiği hapiste yazıp bitirmiştir.²⁵⁵ Kıvılcımlı'nın ölümünden sonra yayınlanan "Tarih Yazıları" isimli eserde ise "Tarih Tezi"ni 1940 yılında yazılı hale sokulduğu yazılıdır.²⁵⁶ 1929 tutuklamasında dört yıl altı ay ceza alan Hikmet Kıvılcımlı Cumhuriyet'in 10. Yılı nedeniyle yapılan af kapsamında 1933'de hapisten çıktı. Dr. Hikmet Kıvılcımlı 1935 yılında Hasan Ali Ediz ve (Eczacı) Vasıf Onat'la beraber Marksizm Biblioteği isimli yayınevini kurdu. Marksizm Biblioteği legal yayıncılık faaliyeti yaptı. Kıvılcımlı bu yayınevini kurmakla ilgili dönemde hapisteyken geliştirdiği strateji planı çerçevesinde "legalite taktiği" uyguladığını ifade etmektedir.²⁵⁷ Kıvılcımlı'nın geliştirdiğini ifade ettiği legalite taktiği, TKP'nin aldığı desantrilizasyon kararı ile (separat kararı) uyumludur denilebilir. 1935 yılında yapılan Komintern'in (III. Enternasyonel) VII. Kongresi'nde Bulgar devrimci Dimitrov "*Faşizmin Tırmanışı ve Komünist Enternasyonelin Faşizme Karşı İşçi Sınıfının Birliği Savaşındaki Görevleri*" başlıklı bir rapor vermiştir. Bu raporda geniş bir anti faşist halk cephesinin oluşturulmasının esnek taktiklerine yer verilmiştir. Komintern'in Genel Sekreterliği'ne getirilen Dimitrov 1942'de Bulgaristan'da anti emperyalist ve demokratik güçleri birleştiren **Vatan Cephesi örgütünü** kurmuştur. Bu örgüt işçi, köylü, aydın, ordu içindeki vatanseverler ve diğer demokratik tabakalardan oluşan bir örgüttü. 1944'de Bulgaristan'da sosyalizme geçişte bu örgüt etkili olmuştur. Kıvılcımlı'nın Dimitrov'a ilişkin görüşlerinin onun devrim stratejisinde rol oynamış olabileceği düşünülmektedir. Kıvılcımlı'ya göre Dimitrov "*...Dünya Devrimci görevini de yerine getirmeyi bildi. Dünya Komünizmi'ne yalnız pratik alanda değil, teorik alanda da faşizmin ne olduğunu ve onunla nasıl dövüşüleceğim öğretti.*"²⁵⁸

TKP ise 20 Ağustos 1936'da yayımladığı "*Türkiye Komünist Partisi'nin Yeni Taktikasına Dair*" isimli bildiriyle dünya savaşı çıkacağını ön görerek mevcut hükümetin desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁵⁹ TKP 1936'da alınan kararlar kominternden ayrılmıştır. TKP üyelerine yasal alanda faaliyet göstermeleri

²⁵⁵ Suat Şükrü Kundakçı, **a.g.e.**, s. 68.

²⁵⁶ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Yazıları**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 12.

²⁵⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **Günlük Anılar**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, s.230.

²⁵⁸ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 150.

²⁵⁹ Muhsin Salihoğlu, "1920'den Günümüze TKP-1", **Sosyalist Dergi**, Sayı 15, Eylül-Ekim 2003, (Çevrimiçi) <https://urundergisi.com/makaleler.php?ID=256> 02 Ekim 2016.

söylenmiştir. TKP'nin bu şekilde merkezsiz hale gelmesine “Desantrilizasyon” veya “Separat kararı” denir.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı 1935'ten 1938'e kadar legal yayınlar yaptı. Marksizm Bibliyoteği'nden 14 tane kitap yayınlandı.²⁶⁰ 1936 yılında ise Fatma Nudiye Yalçı ile Emekçi Kütüphanesi'ni kurdular. Emekçi Kütüphanesi'nden beş kitap yayınlandı.²⁶¹ Kıvılcımlı bu dönemde Türkiye'nin güncel ekonomik meselelerine değinen yayınlar da yaptı. Bu yayınlardan “*Demokrasi: Türkiye'nin Ekonomi Politikası*” isimli eseri 1954'te kurulan Vatan Partisi'nin programı açısından da önemlidir. Keza bu kitapta ortaya koyduğu görüşleri Kıvılcımlı'nın işçi sınıfı partisinin asgari programı olarak değerlendirdiği Vatan Partisi programının temel taşlarını oluşturmaktadır.²⁶² 1937'de yazılan bu eserle Kıvılcımlı'nın demokratik devrime ilişkin görüşlerini ve devrimin gerekçesini açıkladığının da söylenebileceği düşünülmektedir.²⁶³

Kıvılcımlı'nın 1930'lu yıllarda yazmış olduğu Yol serisinde yer alan “*Parti ve Fraksiyon*” isimli eserinde ortaya koyduğu devrim stratejisinin devrimde aşamaları (konakları yakmak) atlamayı ön görmesi sebebiyle Troçkist olduğu ancak bahsekonu “*Demokrasi...*” kitabıyla bu görüşlerinden vazgeçerek Stalinist görüşleri benimsediğine ilişkin tespitler bulunmaktadır.²⁶⁴ Kıvılcımlı bahsekonu kitabın “Konak Yakmak ve Bolşevikleşme” isimli bölümünde konuyu anlatırken bir hayal

²⁶⁰ Bunlar; 1935 yılında: Karl Marks, Gündelikçi İş ile Sermaye, “Edebiyat-ı Cedide'nin Otopsisini No: -Sentetik Otopsi”, İstanbul Necmistikbal Matbaası, 1935, “V.İ. Lenin, Karl Marks'ın Hayatı, Felsefesi, Sosyolojisi”, İstanbul Bozkurt Matbaası, 1935, “V.İ.Lenin, Karl Marks'ın Ekonomi Politikası, Sosyalizmi, Taktiği”, İstanbul Bozkurt Matbaası, 1935, “Hikmet Kıvılcım, Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı (Birinci Kitap) Sayı, Topoğrafya, Kadın ve Çocuk”, İstanbul Bozkurt Matbaası, 1935, “Fatma Yalçı 327, Sosyete ve Teknik-I Tarih Öncesi Din-Devlet”, İstanbul, Aydınlık Basımevi, 1935, “Hikmet Kıvılcım, Emperyalizm Geberen Kapitalizm”, İstanbul Aydınlık Basımevi. Hikmet Kıvılcım, İnkılapçı Münevver Nedir? Hanri Barbüs”, İstanbul Aydınlık Basımevi. 1936 yılında: Hasan Ali (Ediz), Sovyetlerde Stahanof Hareketi”, İstanbul, Hasan Ali (Ediz), Stalin Diyor ki”, İstanbul, “Friedrich Engels, Lüdvig Föyerbah ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu”, İstanbul Tecelli Basımevi, “Hasan Ali (Ediz), İspanya'da Neler oluyor”, “Hikmet Kıvılcımlı, Marks-Engels Hayatları, İstanbul.

²⁶¹ Bu kitaplar: Friedrich Engels, Marksizmin Prensipleri, Çeviren: Fatma Yalçı, 1936, Korgunal Basımevi, Friedrich Engels, Maymunun İnsanlaşması Prosesinde Emeğin Rolü334, Çeviren: C.M., 1937, Korgunal Basımevi, Karl Marks, Enternasyonal İşçiler Cemiyeti Açış Hitabesi, Çeviren: Fatma Yalçı, 1937, Korgunal Basımevi., Karl Marks, Kapital, Birinci Cilt Kitap 1: Kapitalin İstihsal Prosesi, Çeviren: Hikmet Kıvılcımlı, 1937, Numune Matbaası.

²⁶² Ergun Aydınoglu, **Hikmet Kıvılcımlı ve 1960'lar Türkiye Solu**, Ed. Demir Küçükaydın, Dr. Hikmet Kıvılcımlı Sempozyumu, İstanbul, Köksüz Yayınları, 2013, s. 80.

²⁶³ Selahattin Okur, “Ergun Aydınoglu'nun H. Kıvılcımlı Eleştirisi Üzerine” **Sempozyumun Bülbüleri**, Rezan Yay., s. 75.

²⁶⁴ Ergun Aydınoglu, **a.g.e.**, s. 76.

kurduğunu ifade etmektedir: “...biz gerçekçiler hayal de kurarız, Fakat bizim hayallerimiz, yarının gerçekleri üzerinde uçtukları için birer ütopya değildirlir. Yeter ki, gelişim konaklarının somut gerçeklerinden yön alsınlar ve bilimin önceden görüş gücünden esinlensinler...”²⁶⁵ Kıvılcımlı bu eserinde burjuva demokratik devrim aşamasının varlığını inkar etmemekle birlikte “gereksiz konakları ateşe vermekten” bahsetmektedir. Onun gereksiz konakları ateşe vermesinin sebebi ise Kıvılcımlı’ya göre o günün nesnel koşullarının doğrudan sosyalist devrime müsait olmasıdır.

Kıvılcımlı bu dönemde de sürekli tutuklamalar ve polis tahkikatları yaşadı. Desantrilizasyon kararından sonra 1937 yılında yaşanan bir tahkikat ve tutuklamaya ilişkin Kurun Gazetesi’nde çıkan haberde; Doktor Hikmet ve Şair Nazım Hikmet’in 13 kişiyle beraber komünist tahrikatı yapmaktan tevkif edildiği, Doktor Hikmet ve Şair Nazım Hikmet’in diğerlerine muallimlik yaptığı ifade edilmektedir.²⁶⁶ Hikmet Kıvılcımlı 1938’de Donanma Davası adıyla anılan davada 15 yıl hapse mahkum oldu. Kıvılcımlı’nın 1930’lu yıllarda basılmış kitaplarından “Türkiye’de İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı” isimli yapıtı dönemin hakim anlayışı olan “sınıfsız kaynaşmış bir kitle” ideolojisine karşı somut verilerle ve siyasi argümanlarla karşı çıkmaktadır.²⁶⁷ Kıvılcımlı’nın Türkiye’de işçileşmenin artışı tespiti, işçi sınıfını tanımlarken evde çalışanlar (halı dokuyanlar vs.) dahil doğrudan doğruya veya dolaylı olarak bir işveren bulup onun emrinde ücretle çalışanlar olarak tanımlaması²⁶⁸ işçi sınıfının durumunun dönemin verileriyle tespiti açısından önemlidir.

1950’de Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinden sonra çıkardığı genel afla Dr. Hikmet Kıvılcımlı hapisten çıkmıştır. İleride açıklanacağı üzere Dr. Şefik Hüsnü onu TKP’nin örgütlenmesinin dışında tutmuştur. Kıvılcımlı 1953’de İstanbul’un fethinin 500. yılı dolayısıyla “Fetih ve Medeniyet” isimli eserini yayınlamıştır. Bu eserin alt

²⁶⁵ Hikmet Kıvılcımlı, **Parti ve Fraksiyon**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, s. 97.

²⁶⁶ **Kurun Gazetesi**, “Komünist Tahrikatı Yapmaktan Suçlu 13 Kişi Tevkif Edildi”, 2 Kanun 1937, İstanbul, s. 3.

²⁶⁷ Nail Satlıgan, “Açılış Konuşması”, **Türkiye’yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak-2. Sınıf Çalışmaları Sempozyumu**, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2006, s. 20.

²⁶⁸ Hikmet Kıvılcımlı, **Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2008 s.17.

başlığı “*Bir Tarih Tezi Işığında İstanbul’un Fethi*” şeklindedir. Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”ne ilişkin bilinen ilk yazılı eseri bu çalışmasıdır. Bu broşürün arkasında “Tarih ve İnkılap (Medeniyetlerin Gidiş Kanunları)” başlıklı kitabın yayınlanacağı belirtilmesine karşın bu kitap yayınlanmamıştır. Fetih ve Medeniyet isimli broşürde Kıvılcımlı Osmanlı Devleti’nin Bizansı fethetmesiyle Avrupa’da uzak ticaretin, sermaye birikiminin ve buna bağlı olarak kültürün geliştiğini, kültürel gelişmede Bizans’ta yerleşik bilginlerin Avrupa’ya göçmesinin de rol oynadığını anlatır. Kıvılcımlı’ya göre, İstanbul’un fethini yalnızca Müslümanlık ile Hıristiyanlık arasındaki mücadeleye bağlamak hatalıdır. Bu fetih ilerlemenin gerilemeye karşı zaferi ve bir tarihsel devrimdir. İstanbul’un fethinde teknik üretici gücünden daha çok insan üretici gücünün etkili olduğunu, Osmanlı’nın ilk yıllarında barbar geleneklerinden gelen demokratik bir düzeninin bulunduğunu anlatır.

Böylece 1950’lerde TKP’den nisbeten bağımsız siyaset yapmaya başlayan Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın bu dönemdeki ilk eseri yukarıda anılan “Fetih ve Medeniyet” olmuştur. Bu tarihten sonra 1960’lı yıllara kadar sırasıyla Vatan Partisi’nin kuruluş gerekçesini açıkladığı “Kuvayimilliyeciliğimiz”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’ne sunduğu ve Suat Şükrü Kundakçı imzasıyla çıkan 1956 tarihli “Anayasa Teklifi”, 1957 yılı bütçesini eleştirdiği “Siyasetimiz” ve genel olarak o günlerin siyasi bir eleştirisi mahiyetinde “şiiysel” bir dille yazılmış olan “Soğan Ekmek Kongresi” isimli eserleri bulunmaktadır. Bu eserlerin dışında 1955 yılında Vatandaş isimli gazeteyi üç veya dört sayı çıkartmıştır.²⁶⁹

1950’li yıllar Tarih Tezi’nin ortaya çıktığı yıllar olması nedeniyle bu bölümde “Tarih Tezi”nin Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın siyasi hayatındaki rolü detaylı olarak incelenmiştir. 1925’ten 1960’a kadar Türkiye’de sosyalist sınıf mücadelesinin baskı altında tutulduğu, bu nedenle sınıf mücadelesinin meşru ve legal siyasi alan bulmakta güçlük çektiği, “Tarih Tezi”nin Dr. Hikmet Kıvılcımlı’ya legal alanda siyaset yapabileceği, aynı zamanda siyasetini meşrulaştırıcı söylemler içeren Marksist bir tez olduğu hipotezi test edilmiştir.

²⁶⁹ Gazetenin kaç sayı çıktığı hususundaki belirsizlik için bkz. Şenol Çarık, “Vatandaş ve Sosyalist Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul, 2013, s. 63.

Kıvılcımlı Demokrat Parti'nin çıkardığı 1950 affıyla 1937'de girdiği haptisten 13 yıl sonra çıkmıştır. Kıvılcımlı'nın haptisten çıktıktan sonraki dönemde siyasi görüşlerinin ve eylemlerinin temelini "Tarih Tezi" ve "üretici güçler" in oluşturduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda ilk önce 29 Ekim 1954'te kurulan Vatan Partisi'nin Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"yle ilişkisi incelenecektir. Türkiye'deki sosyalist sınıf mücadelesinin neden ve nasıl baskı altında tutulduğu, siyasi alanın sosyalist sınıf mücadelesine kapatılması sebebiyle mevcut duruma uygun olarak kurulan Vatan Partisi'nin legal siyasi alanda hangi temellere dayandığı ana konudur.

2.1 Siyasi Alanın Sosyalist Sınıf Mücadelesine Kapatılması ve Vatan Partisi'ne Giden Süreç

Eric J. Hobsbawm; Türkiye, Mısır ve Peru gibi "toplumsal devrim gereğinin aşikar olduğu, bunun nesnel koşullarından bazılarının mevcut olduğu, fakat aynı zamanda sivil hayatın toplumsal temelleri ya da kurumlarının devrimi gerçekleştirmek açısından fazlasıyla güçsüz olduğu ..."²⁷⁰ ülkelerde yenilikçi askeri rejimlerin faaliyetlerinin görüldüğünü sandığını ifade etmektedir. Ona göre; silahlı kuvvetler sivillerin rejimi yerine bir askeri rejimi ancak subay topluluğunun orta tabakaya mensub hoşnutsuz, modernleşmeci ve genç radikal üyelerinin içlerinde çok sayıda eğitilmiş ve teknik açıdan vasıflı askerlerin bulunması durumunda düşünebilir.²⁷¹ Türkiye'de Hobsbawm'ın belirttiği sivil hayatın toplumsal temellerinin oluşması sürecinde çekilen sancılar sosyalist sınıf mücadelesinin önüne büyük engeller koymuştur. Bu durum ise siyaseti meşru alana taşımaya çalışan farklı girişimlere kapı açmıştır. Kıvılcımlı'nın meşru alanda siyaset yapma çabası işte bu gelişmemiş toplumsal temellerin oluşturduğu ortamda gerçekleşmiştir.

Kıvılcımlı'nın tarih tezinin siyasetine etkisinin incelenmesinde siyasi tarih açısından iki konunun önemli olduğu düşünülmektedir. Bunlardan birincisi, Türkiye'de cumhuriyetin kuruluşundan itibaren sosyalist sınıf mücadelesine karşı alınan tedbirlerdir. İkincisi ise, uluslararası ilişkiler ve/veya uluslararası antlaşmaların Türkiye'deki sosyalist sınıf mücadelesindeki rolüdür. Böylece gelişen

²⁷⁰ Eric J. Hobsbawm, **Devrimciler**, Agora Kitaplığı, çev. Hatice PınarŞenoğuz, İstanbul, 2005, s. 216.

²⁷¹ Eric J. Hobsbawm, **age**, s. 216.

ulusal ve uluslararası konjonktürde Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"nin siyasetini meşrulaştırıcı rolünün araştırılabileceği düşünülmektedir.

1950'li yıllarda Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın siyasi hayatındaki en önemli konu Vatan Partisi'dir. Kıvılcımlı açısından Vatan Partisi'nin;

- 1930'lu yıllarda TKP'de örgüt içinde tartışılması için hazırladığını söylediği Yol Serisi çalışmalarının sonucusu olan "**Legaliteyi İstismar**" isimli çalışması ve Leninist örgütlenme prensipleri,
- Tarih Tezi,

çerçevesinde kurulduğu düşünülmektedir. "Tarih Tezi" Vatan Partisi'ni toplum gözünde meşrulaştıran argümanları üreten Marksist bir analiz, legaliteyi istismar ise Leninist ilkeler çerçevesinde Türkiye'de yasaların izin verdiği ölçüde siyaset alanında yer almayı temin edecek taktik bir araçtır. Kıvılcımlı'nın kendisine meşru siyasi alan yaratması için legal siyasetin kurallarına tam olarak uyması gerekmektedir.

2.2 Kıvılcımlı'da İktidar Bloğu– Taktik Olarak Legaliteyi İstismar

Marksist siyasal meşruluk anlayışı sınıf savaşına dayanmaktadır. Marks'a göre; hakim sınıfın gücü ekonomiden kaynaklanır. Modern kapitalist devlet, burjuvazinin genel çıkarlarını korumak için kurulmuş bir örgütlenmedir. Siyasi güç ise örgütlenmiş bu sınıfın diğer sınıflar üzerindeki baskısıdır. Bu baskı ekonomik, siyasi ve ideolojiktir.²⁷² Marksist anlayışta sınıf bilinci sınıf savaşında birinci derece rol oynayan bir faktördür.²⁷³ Sınıf mücadelelerinin, güçlenerek başka devletlerin seviyesine ulaşmak isteyen az gelişmiş kapitalist ülkelerde, yıkıcı sonuçlarının olduğu²⁷⁴ hakim sınıfın idaresinde olan burjuva devletince idrak edilerek sınıf mücadelesinin hem yasal hem meşru zemini devlet tarafından ortadan kaldırılabilmektedir. Türkiye'de Takrir-i Sükun Kanunu'nun çıktığı 1925 yılından itibaren 1960'a kadar (1946 yılında kısa bir süre hariç) legal Marksist siyaset yasaklanmıştır. Ayrıca, 4 Mart 1925 Tarihli Takrir-i Sükun Kanunu'yla işçilerin

²⁷² C. J. Johari, **Contemporary Political Theory: New Dimensions, Basic Concepts and Major Trends**, Yeni Delhi, Sterling Publishers UK Limited, 2007, s. 409.

²⁷³ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Kitabevi, 2007, s. 110.

²⁷⁴ Metin Çulhaoğlu, "Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin Doğuşu: Konjonktürün Başatlığı" **Praksis**, 2002, Sayı 6, ss. 13-14.

örgütlenmesi de kesin olarak duraklatılmıştır.²⁷⁵ Baskıya karşılık Marksistler direnme yollarını ve radikal değişikliklerin meydana gelmesinin stratejilerini bulmaya çalışır.²⁷⁶ İşçiler ise çeşitli yol ve yöntemlerle seslerini hükümete duyurmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda Avrupa tarihinde sınıf mücadelesi adına gerçekleşen olayların Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk yıllarında meydana gelmemiş olması ilgili dönemde sınıf mücadelesi olmadığı anlamına gelmez.²⁷⁷ Sendikal haklar için mücadele edilememiş, Türkiye Komünist Partisi açıktan faaliyet gösterememiş, işçiler grev yapamamış olabilir. Ancak bu durum Türkiye’de tarihin toplumsal dinamiklerden bağımsız aktığı anlamına gelmemektedir.²⁷⁸ Örneğin İkinci Dünya Savaşı döneminde fakir halk yaşadığı sorunları CHP’ye ve TBMM’ye mektuplarla iletmış, yaşadıkları sıkıntıları türkü mani ve şiirler yoluyla ifade etmiş, iş yavaşlatma, mal aşırma, rüşvet alma, işten kaytarma, işi bırakma vb. yollarla bir nevi mücadelede bulunmuştur.²⁷⁹ Dr. Hikmet Kıvılcımlı da 1930’lu yıllarda hazırladığı demokrasi hakkındaki yapıtında özetle; “İşçiler 3000 işsiz namına 300 imzalı dilekçelerle vilayete müracaat ediyorlardı. İş Bankası’nın gazetesi olan Milliyet, sayfalarında işsizlere iş sütunları açmıştı”²⁸⁰ diyerek işçilerin hak mücadelesinden örnek vermiştir. CHP 1930’lu yıllarda işçileri ve esnafı ayaklanmalarını için aynı kategoride ele alarak örgütlemeye çalışmıştır. Ancak bu örgütlerin bazıları manevi şahsiyetlerini dahi CHP’ye vermişlerdir. Dolayısıyla bu örgütler sınıf bilinciyle hareket eden örgütler değildir. Kıvılcımlı 1930’lu yıllarda yazdığı Yol serisi isimli eserlerde tarihsel açıdan Kemalizmin ilerici rolünün 1923’ten itibaren sona erdiğini de anlatmaktadır. Ona göre; “Türk burjuvazisi, Türkiye’nin sömürge kurtuluşu mücadelesinde devrimci rolünü oynadı ve zaferden sonra kendi soygun düzenini kurdu. Zaferin ganimeti ile yaşıyor. Türk proletaryası, yarım kalan ve yarım

²⁷⁵ Kemal Sülker, **100 Soruda Türkiye’de İşçi Hareketleri**, Gerçek Yayınevi, Şubat 1976, s. 50.

²⁷⁶ Bob Jessop, “Marxist Approaches to Power”, **Companion to Political Sociology** ed. E. Amenta, K. Nash, A. Scott, , Oxford, Blackwell, 2012, ss. 3-4.

²⁷⁷ Murat Metinsoy, **İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye: Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 515.

²⁷⁸ A.e. s. 515.

²⁷⁹ A.e., s. 515-517.

²⁸⁰ Dr. Hikmet Kıvılcımlı, **Demokrasi: Türkiye Ekonomi Politikası**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 15.

birakılmak istenen işi bütünleştirecek: sömürge kurtuluşunu yapan Türkiye halkını sosyal kurtuluşa götürecektir.”²⁸¹

Dr. Hikmet Kıvılcımlı Marksist literatürde yeri olan **iktidar bloğu** kavramını Türkiye’de 1930’lu yıllara uyarlamıştır. Kıvılcımlı; 1930’lu yıllarda sosyalist sınıf mücadelesinin karşısındaki **iktidar bloğunu** şöyle tespit etmiştir: “*Halk Partisi bütün ağa, tefeci, finans-kapitalist, hattâ kısmen de aydın sınıflarının en ‘mezhebi geniş’ blokunu tekelleştirmiştir. Onun dışında yasal bir parti değil, hattâ ‘müşakilvari’ bir eleştiri bile Kemalizmin tüylerini kirpi gibi diken diken eder.*”²⁸² Kıvılcımlı bu bloğun kaynaşarak birbirini tamamladığını ve birbirinden ayırtedilemez bir bütün halinde Kemalizmi oluşturduğunu ifade eder.²⁸³ Dolayısıyla onun için otoriter devlet burjuva rejiminin tehlikeye girdiği andaki bir tepkisi veya başkaldırmış proletaryaya karşı bir iç savaş durumundan²⁸⁴ öte bir ittifak veya sentez içinde olan iktidar bloğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan Kıvılcımlı’nın Kemalist iktidar bloğuna ilişkin bu tanımlamalarını ve özellikle Kürtlere ilişkin 1930’lu yıllarda yapmış olduğu tespitlerini 1950 sonrası siyasetine yansıtmanın onun 1950’de hapisten çıktıktan sonra legal siyasi alanda siyaset yapma arzusu ile açıklanabileceği düşünülmektedir.

Bu bağlamda Türkiye’deki sol düşünce hayatında teorik açıdan Gramsci’nin karşılığının Hikmet Kıvılcımlı olabileceği düşünülmektedir. Düşündüğü gibi yaşamak için mücadele etmeyen aydının uşak olduğunu²⁸⁵ ifade eden Kıvılcımlı baskıya karşılık direnme yol ve stratejilerini Türkiye koşullarına göre bulmaya yönelik olarak teorik ve pratik çalışmalar yapmıştır. Kıvılcımlı’nın “*Legaliteyi İstismar*” isimli eseri bu kapsamda değerlendirilmekte ve siyaseten sınıf mücadelesinin legal alanda yapılmasının mümkün olmadığı hallerde yapılabilecekler hususunda taktikler geliştirmektedir.

Engels Anti – Dühring isimli eserinde Dühring’in zor kavramını eleştirir. Dühring’e göre “zor” mutlak bir kötülüktür. Oysa Engels “zor”un iktisadi evrimi

²⁸¹ Hikmet Kıvılcımlı, **Yol Dizisi 5a**, Sosyal İnsan yay, İstanbul, 2009, ss. 14-15.

²⁸² Hikmet Kıvılcımlı, **İhtiyat Kuvvet: Milliyet Şark**, İstanbul, Yol Yayınları, 1979, ss. 133-134.

²⁸³ Hikmet Kıvılcımlı, **Yol 2 (Müttefik Köylü)**, İstanbul, Bibliotek Yay., 1992, s. 255.

²⁸⁴ Nicos Poulantzas, **Faşizm ve Diktatörlük**, Çev. Ahmet İnel, İstanbul, Birikim Yayınları, 1980, s. 81.

²⁸⁵ Hikmet Kıvılcımlı, **27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2008, s. 31.

hızlandırabileceğini ifade eder.²⁸⁶ Engels'in bu değerlendirmesi ile Türkiye'deki askeri müdahalelerin kendinden önce başlayan iktisadi süreçleri hızlandırıcı ve kolaylaştırıcı etkisi arasında paralellik olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda 31 Mart Vakası ve Kurtuluş Savaşı Milli İktisat politikasını, Kore'ye asker gönderilmesi değişen dünya düzenindeki (Ricardocu mukayeseli üstünlük kuramına uygun denilebilecek) iş bölümünde yer almayı, 1960 askeri müdahalesi planlı ikinci ithal ikameci dönemi, 1971 muhtırası ve 1980 darbesi ise ithal ikameciliğin çöküşü ile ihracat merkezli üretim anlayışını hızlandırıcı etkileriyle dikkat çekmektedir. Daha geriye gidilirse bu hızlandırıcı etkiyi Sened-i İttifak'tan başlatmanın mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Dolayısıyla **Kurtuluş Savaşı'nın** da kendinden önce başlayan **Milli İktisat** politikasına uygun siyasal ve ekonomik düzenin kurulmasını kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı bir rol oynadığı söylenebilir. Oluşturulan bu yeni düzen uluslararası antlaşmalar ile garanti altına alınmıştır. Keza Türkiye'de cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda Komintern'e (III. Enternasyonel) bağlı olarak sosyalist sınıf mücadelesi yapmayı hedefleyen siyasi yapılar devlet tarafından ya ortadan kaldırılmış veya yasaklanmıştır. Cumhuriyetin kuruluş döneminde Komintern çizgisinde üç siyasi hareketten bahsedilebilir. Bu üç hareket de aşağıda özetleneceği üzere çeşitli nedenlerle ortadan kalkmıştır.

Bunlar İstanbul'daki Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF), Rusya'da ortaya çıkan Türkiye Komünist Teşkilatı (TKT) ve Anadolu'da kurulan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'dır (THİF).

TKT Eylül 1920'de Bakü'de Mustafa Suphi ve arkadaşları (Onbeşler) önderliğinde Türkiye'den gelen diğer katılımcılarla birlikte Türkiye Komünist Partisi'ni kurmuştur. M. Suphi ve Onbeşler Ocak 1921'de öldürülmüş parti yönetimi ise Aralık 1921'de Gürcistan Komünist Partisi'nin Türkiye seksiyonuna dönüşerek ortadan kalkmıştır.

Hikmet Kıvılcımlı, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının;

- Anadolu'da yeni bir istikrarın kurulmakta olduğunu,
- Burjuvazinin ordu vasıtasıyla yürütmeyi ele geçirdiğini

²⁸⁶ Fredrich Engels, **Tarihte Zorun Rolü**, çev. Seyhan Erdoğan, Ankara, Sol Yayınları, 1979, s. 56-57.

anlamadıklarını ifade eder. Kıvılcımlı'ya göre, M. Suphi ve Onbeşler Türkiye halkının devrimci eğilimlerini öldürmek isteyen etkenleri dikkate almadan, devrimci hazırlık yapmadan devrim açarak hata etmiştir.²⁸⁷ Kıvılcımlı Onbeşler'i burjuva paşalarının vaadlerine çocuk gibi kanmakla, iç güce değil dış güce dayanmakla, gerçekçi olmamakla, örgüt ve gizliliklerinin olmamasıyla eleştirmiştir.

Aralık 1920'de kurulan THİF ise 1922 Eylül'ünde kapatılmış ve üyeleri tutuklanmıştır. Kıvılcımlı'ya göre; THİF'in temel hataları teori ve taktik bilmemeleri, İstanbul'daki işçi sınıfını ayırarak, dar bir işçi sınıfına dayanmaları, Türkiye'deki burjuvazinin SSCB'ye yaklaşmak için kullandığı sosyalist söyleme inanmaları ve legal siyasete fazlaca yönelmeleridir.²⁸⁸ Ona göre; halk iştirakiyun hareketi Onbeşler'in hatalarını tekrar etmiştir.

İstanbul merkezli TİÇSF'nin içinden çıkan ve Dr. Şefik Hüsnü ile Ethem Nejat'ın öncülüğündeki İstanbul Komünist Grubu ise tüm işçileri tek bir çatı altında toplamaya çalışmıştır. TKP'nin birleşme kongresi olduğu kabul edilen 1925 yılının başında yapılan Akaretler Kongresi'nde Dr. Şefik Hüsnü Genel Sekreter seçilmiştir. Onun önerisiyle oluşturulan yedi kişilik icra komitesinde Hikmet Kıvılcımlı da bulunmaktadır.²⁸⁹ Ancak 1925'te çıkan Takrir-i Sükun kanununun akabinde TKP üyeleri tutuklanmış ve TİÇSF kapatılmıştır.²⁹⁰ Şefik Hüsnü yurtdışında olduğundan gıyabında onbeş yıl mahkumiyet cezası verilmiştir. Takrir-i sükun kanunu ile sosyalist sınıf mücadelesinin yasal zemini ortadan kalkınca Türkiye Komünist Partisi üyelerinin pek çoğu gibi Dr. Hikmet Kıvılcımlı da çeşitli dönemlerde yıllarca hapis yatmıştır. Bu harekete ilişkin olarak yaptığı değerlendirmede Dr. Hikmet Kıvılcımlı İstanbul Komünist Grubu'nun (Aydınlık Çevresi) ideoloğu olan Sadrettin Celal'i hareketi zayıflattığı için eleştirir. Legal Marksizm dönemi olarak kabul edilebilecek olan Takrir-i Sükun Kanunu'na kadar olan dönemde Sadrettin Celal'in devrimci

²⁸⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **Partide Konaklar ve Konuklar**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, s. 21.

²⁸⁸ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, ss. 39-47.

²⁸⁹ Erden Akbulut-Mete Tunçay, **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne Cilt II**, İstanbul, Sosyal Tarih Yayınları, 2013, s. 190.

²⁹⁰ Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya göre "*pek çok yazar, Abdülhamid'in sansürünü arar olmuşlardı.*" Dr. Hikmet Kıvılcımlı, **Marks-Engels Hayatları**, İstanbul, Tarihsel Maddecilik Yayınları, 1970, s. 8., Vakit Gazetesi'nin Cumhuriyet ilan edilmeden bir kaç ay önceki bir haberinde ekserisi fikir hayatına mensup olan komünist gençlerin adliyeye zincirle getirildiği anlatılmaktadır. **Vakit Gazetesi**, "Komünist Gençlerin Dünkü Mahkemesi", 31 Mayıs 1923, s. 3.

yayınları, Şevket Süreyya ve Vedat Nedim'in ise örgütü zayıflattıklarını ifade eder.²⁹¹

Legal siyaset alanının yasaklanması Türkiye'de sol siyasetin halka yayılmamasına ve sınıf mücadelesinin toplumsal temelini oluşturması beklenen işçi sınıfının önderliğine bir aydın çevresinin gelmesine de yol açmıştır. Bu durumun yalnızca sınıf mücadelesine yapılan baskıyla açıklanması eksik kalır. 1935'te toplumun okuma yazma oranı % 20,4'tür. Bu durum işçilerin sınıf bilincine erişmesini temin edebilecek yayınları okuyabilmesinin de pek mümkün olmadığını göstermektedir.²⁹² İşçi sınıfının sınıf mücadelesinin solcu aydınlarca yürütülmesi işçi sınıfının uzun süre sol siyasetten kopuk olmasını doğurmuştur. *"1925'ten 1945'e kadar geçen 20 yıl içinde hem çok partili döneme son verilmiş, hem işçi sınıfı örgütlenmesi imkansızlaşmış ve çeşitli gazete ve dergiler katılmıştı"*²⁹³ Ahmad'a göre Kemalistler solcu aydınları tutuklayıp Türkiye içerisinde sürgüne göndermek suretiyle rahat nefes alıyorlardı.²⁹⁴ 1960-1980 yılları arasında yaşanan siyasi ortam ise SSCB'nin yıkılmasına kadar Türkiye için bir istisnadır. Diğer taraftan Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyalist sınıf mücadelesinin siyasi platformda yapılamamış olması işçi sınıfının hiçbir hak mücadelesi vermediği şeklinde değerlendirilmemelidir.

Türkiye'de sınıf mücadelesinin 1960'lara kadar yasal ve meşru siyasi alanda rol alamayışının yalnızca devletin yasaklamalarıyla açıklanması tarihsel sürecin gelişimine bakıldığında eksik kalmaktadır. Türkiye'deki siyasi platformun uluslararası konjoktüre göre değiştiği düşünülmektedir.

Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemde komünist sınıf mücadelesinin şekillenmesinde **Komintern** (III. Enternasyonel), ve **Komintern çizgisindeki siyasi hareketlerin** önemli rol oynadığı düşünülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden 1991 yılında SSCB'nin dağılmasına kadar olan dönemde ise Yalta Barış Konferansı'nın akabinde ortaya çıkan konjoktürün sol siyasetin şekillenmesinde

²⁹¹ Hikmet Kıvılcımlı, **Partide Konaklar ve Konuklar**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, s. 61.

²⁹² Faroz Ahmad, "Cumhuriyet Türkiyesinde Sınıf Bilincinin Oluşması", **Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950**, ed. D. Quataert, E.J. Zürcher, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s.151.

²⁹³ Kemal Sülker, **100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri**, Gerçek Yayınevi, Şubat 1976, s.54.

²⁹⁴ Faroz Ahmad, **a.g.e.**, s.152.

etkili olduğu düşünölmektedir. Nitekim Wallerstein'a göre de; İkinci Dünya Savaşı'nın koalisyon güçleri olan “Büyük Üçlü”²⁹⁵ savaş sonrası bir araya geldiler. *“Bu toplantıların belki de en önemlisi, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden hemen önce, Şubat 1945'te Yalta'da gerçekleştirildi. Üç ülke, savaş sonrası dünyasını iki etki alanına ayıran bir tür anlaşma yaptılar.”*²⁹⁶ Türkiye'nin bu antlaşmalarda Batı Bloku'nda kaldığı açıktır. Ayrıca, SSCB'nin 1957'deki 20. Kongresi'nde alınan De-Stalinizasyon kararının da Türkiye'deki sosyalist sınıf mücadelesinin etkilerinin olabileceği düşünölmektedir.

2.3 Kominternin Sosyalist Sınıf Mücadelesinin Önünü Kapatması

Komintern Mart 1919'da dünya devriminin partisi olması amacıyla kuruldu. Lenin ilk kongrenin kapanış konuşmasında dünya devriminin yakın zamanda gerçekleşeceğini söyledi. 1921 yılında yapılan üçüncü kongrede ise bu hedeflerden uzaklaşıldığı ortaya çıktı.²⁹⁷ Kurulduğunda enternasyonalist bir politika izleyen Komintern giderek yalnızca SSCB'nin varlığını devam ettirmeye yöneldi. Komintern'in Türkiye'deki komünist harekete etkisine bakıldığında ise; bu etki Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP), dolayısıyla Lenin ve Stalin'in izlediği dış politikadan bağımsız değildir. Keza ilgili dönemde komintern üyelerinin çoğunluğunu SSCB üyeleri oluşturmaktaydı. 1920'li yıllara gelindiğinde Lenin Polonya'da yaşadığı başarısızlığı yaşamamak için dikkatli hareket etmeyi tercih etmişti. Komintern'in Üçüncü Kongresi'nde (Temmuz 1921) Avrupa'da devrimci hareketin gerilemede olduğu kabul edilerek dünya devriminin yakın olduğu yönündeki tespit değiştirildi. Yine aynı tarihlerde yapılan SBKP'nin Onuncu Kongresi'nde (8-16 Mart 1921) partiyi eleştirmek (hiziplerin yasaklanması) yasaklanırken aynı zamanda yeni ekonomi politikalarına (NEP) geçiş sağlandı. SSCB batılı güçlerle çatışmaya girmekten kaçınmaktaydı. Buna karşılık Lenin'in devrimin batıdan geleceği düşüncesi ise devam etmekteydi.

²⁹⁵ İngiltere, ABD, SSCB.

²⁹⁶ Immanuel Wallerstein, “What Cold War In Asia? An Interpretative Essay”, Çev. Serap Güneş, (Çevrimiçi) <http://dunyadanceviri.wordpress.com/tag/sovyetler-birligi/>, 01 Şubat 2017.

²⁹⁷ Fernando Claudin, **Kominternden Kominforma Cilt II**, İstanbul, Belge Yayınları, 1990, s. 48.

Lenin ile Stalin'in sovyet genişlemeciliği konusundaki görüş ayrılığı şudur: Lenin Rusya'daki devrimi sovyetleşmiş bir dünyada Rusya'nın devrimci egemenliği olarak görmekteyken, Stalin ise kızıl bir imparatorluk hayal etmekteydi. Bir başka deyişle Lenin'in devrimi yalnızca Çarlık Rusyası'na karşı değil tüm dünya düzenine karşı yayılacak bir sovyet devrimleri dalgası olacaktı. Lenin sovyet devrimini gerçekleştiren ülkelerin kendilerine katılmasını bekliyor, böylece tüm dünya sisteminin değişmesini umuyordu. 1920'de Lenin ile Stalin Avrupa'da meydana gelecek devrimin nasıl örgütlenmesi gerektiği konusunda tartışmaya girdiler. Lenin'in düşüncesi açık uçlu bir Birleşik Federal Rusya yapısı oluşturmaktı. Bu devlet diğer ülkelerdeki sovyetik yapılara destek verecek ve diğer ülkelerdeki sovyet sistemi kurulunca ana ülke olan Federal Rusya ile birleşecekti. Stalin ise bu ülkelerde devrim yapılırsa dahi "eski milli onur" duygusunun devam edeceğini ileri sürüyordu. Stalin'e göre, Rusya mevcut durumda kazançlarını arttırabildiği kadar arttırmalıydı. Lenin ise bu görüşün şövenist olduğunu iddia ediyordu.²⁹⁸ 1922'nin ikinci yarısında Sovyet Anayasası için düzenlemeler söz konusu olduğunda Lenin ile Stalin arasındaki anlaşmazlık tekrar gündeme gelmişti. Stalin bağımsız sovyet sayısını azaltarak birleştirilmesini aksi halde ileride tek bir ekonomik çatı altında birleşmelerinin mümkün olamayabileceğini ileri sürerken Lenin ise Avrasya Federal Sovyetler Birliği Cumhuriyeti'ni kurmak istiyordu. Sovyetlerin eşit birlikteliği olsaydı ileride diğer ülkelerde kurulabilecek sovyetlerin katılımını teşvik edebilirdi. 1921 yılı Eylül ayının sonunda Kamenev ile Stalin arasındaki görüşmede; Lenin'in Sovyet Cumhuriyetleri'nin otonomileri için mücadele edebileceğini söylediği, Stalin'in ise buna karşı kararlılıkla mücadele edilmesine ihtiyaç olduğunu bildirmişti.²⁹⁹ Lenin'in ilgili dönemde sağlığının bozulmasıyla birlikte Aralık 1921 tarihinde Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde "*Avrasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Kuruluşu için Antlaşma*" metni ortaya çıkmıştı. Yapılan taslak anayasada ve Stalin'in hazırladığı raporda Avrasya kelimesi çıkarıldı. Bu taslaklarda Lenin'in talep ettiği eşitlik ve tüm sovyetlerin ayrılma hakkı vardı. Buna karşılık tüm iç ve dış konularda karar yetkisi Sovyetler Birliği Kongresi'ne ve

²⁹⁸ Robert Service, **Lenin a Biography**, London, Pan Books, 2010, s. 412.

²⁹⁹ Xiaoyuan Liu, **Reins of Liberation; An Entangled History of Mongolian Independence, Chinese Territoriality, and Great Power Hegemony, 1911-1950**, California, Woodrow Wilson Center Press Stanford, 2006, ss.54-56.

Merkez Yürütme Komitesi'ne verilmekteydi.³⁰⁰ Böyle bir ortamda Komintern'in SSCB'nin izlediği dış politikadan bağımsız hareket edemeyeceği açıktır. Nitekim bu dönemde tüm komünist partiler seksiyonlar halinde kominterne bağlanmışken kominternde önemli kararlar yalnızca Sovyet Merkez Komitesi Politbürosu tarafından alınmaktaydı.³⁰¹

Anglo-Sovyet Ticaret Antlaşması 16 Mart 1921'de imzalanmıştı. Nesimi'ye göre bu antlaşma Türkiye'deki sosyalist hareket için belirleyici önemdedir.³⁰² Ayrıca, Cenevre Konferansı, Almanya ile yapılan Rapallo Antlaşması potansiyel düşman olan batılı kapitalist devletlerle barış içinde yaşamının SSCB için dış politika olarak belirlendiğini göstermektedir. Carr'a göre; 1921'de SSCB'nin NEP'e geçişiyle beraber ütopyacı sosyalist anlayıştan tamamen kopulduğu söylenebilir.³⁰³ Aynı tarihte (Mart 1921) Türkiye-SSCB dostluk antlaşması da yapılmıştı. 1920'lerde Mustafa Kemal Türkiye'nin SSCB'den alacağı askeri ve finansal yardıma karşılık SSCB ile batı bloku arasında bir tampon olmayı kabul ettiğine dair bir mektup yazmıştı.³⁰⁴ SSCB ise boğazların İngiltere'nin yerine Türkler tarafından kontrolünü tercih etmekteydi. Ocak 1921'de Türkiye Komünist Fırkası'nın kurucuları Mustafa Suphi ve arkadaşları öldürülmesine rağmen SSCB'nin bu katliama ilişkin herhangi bir tepkisi olmadı. SSCB Ankara Hükümeti'ne Kurtuluş Savaşı'nda destek vermeye devam etti. Neticede, 1921'de imzalanan Anglo-Sovyet Ticaret Antlaşması ve akabinde oluşan siyasi konjonktür giderek Türkiye'yi Batı Bloku içinde yer alacağı komünizme karşı bir tampon ülke rolüne yöneltti. Nisan 1922'de ise Sovyet Dış İlişkiler Komiseri Çiçerin Almanya ile yaptığı pazarlıklar neticesinde iki devlet Rapallo Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşma iki devletin ticaret ve gizli askeri işbirliği yapması konularını da içermekteydi.³⁰⁵

1925'te ise, 1921 yılındaki Anglo-Sovyet Ticaret Antlaşması'nda olduğu gibi, bu defa Türkiye'nin Musul'u İngiliz mandasına bıraktığı günün ertesi günü 17 Aralık

³⁰⁰ Xiaoyuan Liu, *a.g.e.*, s. 58.

³⁰¹ Dieter Heinzig, **The Soviet Union and Communist China 1945-1950: The Arduous Road to the Alliance**, Newyork, Routledge Press, 2015, s. 3.

³⁰² Abidin Nesimi, **Türkiye Komünist Partisi'nde Anılar ve Değerlendirmeler 1919-1949**, İstanbul, Nöbetçi Yayınevi, 2009, s. 72.

³⁰³ Edward H. Carr, **1917 Öncesi ve Sonrası**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2007, ss. 103-104.

³⁰⁴ Kemal Kirişçi, Gareth M. Winrow, **The Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans-state Ethnic Conflict**, Routledge Curzon Publications, 2004, s. 74.

³⁰⁵ Bülent Gökay, **Soviet Eastern Policy and Turkey**, Newyork, Routledge Yayınları, 2006, s. 36.

1925'te Türkiye ile SSCB arasında bir dostluk ve tarafsızlık antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşma 1929, 1931 ve 1935'de yenilendi.³⁰⁶ Türkiye'nin iç siyasetinde ise uluslararası komünist harekete bağlı bolşevik bir parti olan TKP'nin siyaset yapması olanaksız hale gelmişti.

Lenin'e yakınlığıyla bilinen Zinoviev-Radek grubu 1928'de Komintern'den tasfiye edilince Komintern Stalin grubunun emrine girdi. Böylece Komintern dünya devrimini gerçekleştirme yönteminden uzaklaştı.³⁰⁷ Bundan sonra Türkiye'de bir (İslamcı Bolşevik içerikli) sosyalist devrim olması yalnızca Batılı devletler açısından değil enternasyonalist devrimci siyasetten tek ülkede devrim siyasetine dönen SSCB'nin toprak bütünlüğü için de bir tehdit haline geldi.

2.4 İkinci Dünya Savaşı Sonrası Durum

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında oluşan yeni konjonktürde batı bloku içinde yer almayı tercih etmişti. Böylece Türkiye'de savaş sonrasında siyasal anlamda liberalleşme dönemi olarak adlandırılabilir bir dönem yaşandı. Siyasal islamın önünü açan gelişmeler de bu dönemde yaşandı. Sırasıyla din eğitime ilişkin TBMM'ye öneri verilmesi, imam hatip seminerlerinin açılması, CHP'nin tüzüğündeki laiklik maddesini değiştirmesi, din eğitime başlanması II. Dünya Savaşı sonrası 1950'ye kadar geçen CHP iktidarı döneminde yaşandı.

Öte yandan CHP'nin 7. Kurultay'ı olan 10 Mayıs 1946 tarihli olağanüstü Genel Kurultay'ında çok partili hayata geçişten sonra siyasetin bu yeni koşullara uyumlu hale getirilmesi için düzenlemeler yapıldı. Kurultayı takiben Haziran 1946'da sınıf esasına göre dernek ve parti kurma yasağı kaldırıldı. Akabinde çok sayıda sol siyasal parti girişimi oldu. Bunların bazıları Türkiye İşçi Çiftçi Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Liberal Sosyalist Parti, Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Sosyal Adalet Partisi, Çiftçi ve Köylü Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi (Esat Adil Müstecaplıoğlu) ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisidir (Şefik Hüsnü Değmer). İstanbul Örfi İdare Komutanlığı'nın 16 Aralık 1946 tarihli tebliği ile bu partiler ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, İstanbul İşçi Kulübü ile

³⁰⁶ Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar Cilt 2.**, İstanbul, BDS Yayınları, 1992, s. 18.

³⁰⁷ Abidin Nesimi, **a.g.e.**, s.74.

Sendika, Ses, Norar, Gün ve Yığın isimli gazete ve dergiler kapatılmıştır. Bu partilerin yöneticilerinden pek çoğu ilgili dönemde hapse girmiştir.

Uluslararası ilişkilerde ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yalta Konferansı ile başlayan dönemde SSCB'nin Türkiye üzerinde taleplerinin olması ilk anda ABD'nin ilgisini çekmese de 1946'dan itibaren ABD konuyla ilgilenmeye başlamıştır. Özellikle SSCB'nin Türkiye'ye hitaben düzenlediği 08 Ağustos 1946 tarihli notasından sonra ABD Türkiye'yi ne olursa olsun desteklemek yönünde karar vermiştir.³⁰⁸ 14 Mayıs 1950 tarihli seçimden sonra başlayan Demokrat Parti Döneminde ise sosyalist sınıf mücadelesine olan baskılarda bir azalma olmadı. Şubat 1950'de ABD'de Senatör Joseph McCarthy yaptığı bir konuşma ile bu ülkede komünizme karşı bir reaksiyon oluşmasını temin etmiştir. McCarthycilik denilen bu siyasal akımın hem siyasal hem de ideolojik sonuçları olmuştur. ABD uluslararası hegemonyada İngiltere'nin boşalttığı yeri doldurmaya başlamıştır. ABD'nin az gelişmiş ülkelere olan yaklaşımı da değişmiştir. Türkiye'ye yapılan Marshall yardımları ve Truman Doktrini bu kapsamda ele alınmalıdır. 1950'lerde Türkiye'de bir yandan ABD ile müttefiklik ilişkisi geliştirilirken diğer taraftan da Cumhuriyetin kuruluşundan 1950'ye kadar kısıtlanan din siyasetinde yumuşamaya gidilmiştir. Ayrıca, ABD maneviyat açısından örnek alınması gereken bir ülke olarak görülmüştür. Türk milliyetçiliği İslamcı ideolojiyle yeni bir sentez oluşturmuştur. Böylece dinler arası bir hat üzerinden komünizme karşı uluslararası ortak bir cephe açılmıştır.³⁰⁹ Demokrat Parti'nin iktidara geldiği yıllarda Türkiye'de büyük şehirlere göç hızla artmış bu da yeni bir işçi sınıfının doğmasını sağlamıştır. Bu dönemde Türk sağına özgü anti komünist "*politik imgelerin yalnızca bir ideolojik kurgu olarak değil, aynı zamanda toplumun geniş kesimlerine yaygınlaştırılması*"³¹⁰ gerçekleşmiştir. Ne varki işçiler arasında anti komünist eğilim ve Demokrat Parti'nin

³⁰⁸ M. Ali Gemuhluoğlu, "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkisi (1945-1965) ve Türk Dış Politikası (Cilt 1)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, 2003.

³⁰⁹ M. Ali Gemuhluoğlu, **a.g.e.**, ss. 252 - 273.

³¹⁰ Sinan Yıldırım, "Nefretin ve Korkunun Rengi Kızıl", **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, Ed. İnci Özkan Kerestecioğlu, Güven Gürkan Öztan, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 48.

otoriter yönetimi ortamında doğan Vatan Partisi büyük bir baskı altında ortaya çıkmıştır.³¹¹

Milliyetçi muhafazakar ideolojinin yükselişi Vatan Partisi'nin kuruluş döneminde belirgin hale ulaşmıştı. 29 Ekim 1954'te kurulan Vatan Partisi kısa bir süre sonra Milli Türk Talebe Birliğince ambleminde orak-çekiç olduğu gerekçesiyle polise ihbar edilmiştir.³¹² Neticede, 1946 yılındaki birkaç aylık dönem hariç Cumhuriyet'in kurulduğu 1923 yılından 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'ne kadar olan dönemde Türkiye'de sosyalist sınıf esaslı partilerin iç siyasette ihtiyaç duydukları meşru ve legal alanı bulamadığı, dış siyasette ise umut bağladıkları SSCB'nin giderek daha fazla tek ülkede devrimi korumaya yönelmesi ve akabinde İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan soğuk savaş ortamında sol siyaset yapmanın meşru ve legal zemininin ortadan kalkması nedenleriyle 1950'li yıllarda işçi sınıfı partisinin “legaliteyi istismar” etmekten başka bir siyasi hareket yapmasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

2.5 Legaliteyi İstismar – Devrimci Komünist Parti ve İşçi Partisi

1920'li yıllarda SSCB'nin kominterni ulusal sınırlarını korumak için kullandığını TKP yönetiminin fark etmemiş olabileceği düşünülmektedir. 1925'ten sonra TKP içindeki çatışmalar genel olarak komintern emirlerini uygulamaya çalışan TKP yöneticileri ile kominternin taleplerinin nesnel koşullarının olmadığını düşünen bir grup arasında gerçekleşmiştir. Kominterne bağlı tüm komünist partilerin bir merkez komitesi (SeKa-Santral Komite) bir de kominternle bağlantıyı sağlayan harici bürosu bulunmaktaydı. Bu dönemde harici büronun Türkiye'deki rejimin baskısını yurtdışında olmaları nedeniyle yeterince anlamamış olabileceği düşünülmektedir. Harici büro ile merkez komite arasında izlenecek siyasi taktik konusundaki fikir ayrılıkları bir süre sonra TKP'deki ilk kırılmaya neden oldu. 1925 yılında yaşanan Şeyh Said ayaklanması ile başlayan dönemde devletin baskıcı tavrı toplumun tüm muhalif kesimlerini kapsarken TKP'de bu baskıcı dönemde izlenecek

³¹¹ Rasih Nuri İleri ile Ropörtaj, **Çağdaş Yol Siyasi Dergisi**, Şubat 1988, sayı 3, ss. 24-26.

³¹² **Halkçı Gazetesi**, “Vatan Partisi Levhasında Orak Çekiç”, 27.11.1954, s. 1, 3.

politika konusunda harici büro³¹³ ile merkez komite bir anlaşmazlığa düşmüştü. Kemalist iktidara karşı kitlelerin hoşnutsuzluğunu Şefik Hüsnü devrimci bir olanak olarak görmekteydi. Merkez komitesinin başındaki Vedat Nedim (Tör) ise bu görüşe katılmamaktaydı.³¹⁴ Bu kapsamda 1926 Viyana Konferansında hazırlanan çalışma programı Vedat Nedim ve Şevket Süreyya tarafından uygulanmak istenmedi. Ağustos 1927’de Şefik Hüsnü yurt dışından Türkiye’ye döndü. Akabinde yönetimi ele aldı. Ancak kısa süre içinde TKP üyeleri için tevkifat dönemi başladı. 1927 tutuklamaları TKP’nin yurt içindeki merkez komitesinin kurumsal yapısını sona erdirdi.³¹⁵

Kıvılcımlı, 1927 yılında Vedat Nedim’in tasfiyesiyle neticelenen bu kırılma hakkında Vedat Nedim ve ekibini isim vermeden kuyrukçulukla (CHP’yi takip etmekle) ve mekanik aşamalı devrimci anlayışa sahip olmakla suçlamaktadır. Bu dönemde TKP içinde Türkiye Komünist Gençler Birliği (TKGB) isimli örgütün Baytar Cevdet, Hasan Ali Ediz ile birlikte yöneticiliğini yapanlardan biri de Dr. Hikmet Kıvılcımlı olması muhtemeldir.³¹⁶ 1927 tutuklamalarının ardından oluşturulan geçici merkez komitesinde Dr. Hikmet Kıvılcımlı da yer aldı. 1929 tutuklamalarında Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın mahkemede komünistlik hakkında verdiği konferans gazetelere yansdı.³¹⁷ 1929’dan 1933’e kadar hapiste kalan Dr. Hikmet Kıvılcımlı bu dönemde Yol Serisi olarak bilinen yapıtını hazırladı.

Yol serisinin son kitabı olan “Legaliteyi İstismar” isimli kitabında Kıvılcımlı Türkiye Komünist Partisi’nin en önemli eksiğinin illegal faaliyetler ile legal faaliyetlerin bitştirilememesi olduğundan yola çıkmıştır.³¹⁸ Ona göre, legal faaliyet ile illegal faaliyet birbirlerinin tersidir. Legal faaliyetler olmaksızın TKP’nin büyük

³¹³ Harici Büro: Uluslararası komünist harekete dahil olan devletlerde komünist partiler tepede ikili bir yapılanma kurdular. Buna göre bir komünist partisinin kendi ülkesindeki faaliyetlerini yöneten merkez komitesi ve III. Enternasyonel ile bağı kuran harici bürosu vardır.

³¹⁴ Sinan Dervişoğlu, **1926-1927 TKP MK Tutanakları, Büyük Kırılma**, İstanbul, Tüstav, 2007, s. 17.

³¹⁵ Sinan Dervişoğlu, **a.g.e.**, s. 19.

³¹⁶ Mete Tunçay, **Türkiye’de Sol Akımlar Cilt II**, İstanbul, BDS Yayınları, 1992, s. 43.

³¹⁷ **Vakit Gazetesi**, “Dr. Hikmet b.de mahkeme huzurunda komünistlik hakkında bir konferans vermiştir.”, 28 Haziran 1929, s. 3.

³¹⁸ 1934 tarihli TKP Dış Büro Plenumunda bu konu eleştirilmiştir. Plenumda eleştirilen konular şunlardır: Sokak yürüyüşleri ve nümayişler yapılmamıştır. İşletmelerde protesto toplantıları düzenlenmemiştir. Ulusal ve uluslararası işçi hareketi ile dayanışmada yetersiz kalınmıştır. Komintern tarafından verilen direktifler hayata geçirilememiştir. Bir dizi önemli konuda “firkanın ne düşündüğü ve ne gibi inkılabi tedbirler ileri sürdüğü geniş kitlelere bildirilmemiştir. Bilal Şen, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri**, İstanbul, Küyerel Yayınları, 1998, s. 104.

halk yığınlarına yönelmesi mümkün değildir. Bunu fark eden burjuvazi, mahkemeleri dahi kapalı yapmakta böylece komünistlerin herhangi bir şekilde seslerinin duyulmasına müsaade etmemektedir. Kıvılcımlı “*Burjuvazi bizi istediği kadar ezsin, sıksın, kapasın, biz bir delik bulup kızıl soluğumuzu halka duyuracağız!*”³¹⁹ ifadeleriyle burjuva devletin baskısına karşı legal propaganda yöntemlerinin önemine vurgu yapmıştır. Diğer taraftan Vatan Partisi’nin kuruluşunda da bu yaklaşım yani geniş halk kitlelerine özellikle de işçi sınıfına yönelmek düşünülmüştür. Vatan Partisi’nin işçi sınıfına yönelmesi basına da yansımıştır.³²⁰

Kıvılcımlı’nın “*Legaliteyi İstismar*” kitabında üzerinde durduğu diğer konu ise burjuvazinin kendi düzenini devam ettirebilmek için halkın örgütsüzlüğünü ve cahil olmasını kullandığıdır. Bu bağlamda burjuvazinin sahte demokrasi anlayışı çerçevesinde halka kağıt üzerinde bir takım haklar verdiğini komünistlerin bu hakları sonuna kadar kullanarak komünist örgütlenmeyi gerçekleştirmesi gerektiğini vurgular. Legaliteyi İstismar’da yöntem olarak Kıvılcımlı’nın önerisi halkın özellikle işçilerin meşru taleplerinin dile getirilebileceği örgütlü yapıların oluşturulmasına yöneliktir.

Yol serisinin bir başka kitabı olan “Parti ve Fraksiyon” isimli kitabında Kıvılcımlı komünist partinin bolşevikleştirilmesi gerektiğini ve dönemin siyasi konjonktürü çerçevesinde demokratik devrim aşamasının atlanması gerektiğini iddia eder. Lenin’in “**Sol Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı**” kitabından aldığını ifade ettiği dokuz madde ile **Parti ve Fraksiyon** kitabında konuyu özetlemektedir:

- 1- Teori: “En emin Marksist teori zemini üzerinde doğmak”;
- 2- Disiplin: Örgütün “çimento”su olan Bolşevik “demir disiplin”;
- 3- Oportünizme tahammülsüzlük: Gerek sağcı, gerek solcu sapıklara acımasızca vurmak (özellikle solculuğu ve anarşizmi tepelemek);
- 4- Çeşitli mücadele: Yalnız bir alanda ve bir türlü değil; legal-illegal, barışçı-devrim boralı, gizli-açık, medisçi-terörist, küçük mahfilci-kitleleri kucaklayıcı... (Tabii bunların deneyimle yanlış olduğu anlaşılana atılır);
- 5- Kesin illegaliteyi uygulama;
- 6- Legaliteyi son haddine kadar kullanmak;
- 7 Kitlelerle iletişimi geliştirmek;
- 8- Her türlü işçi örgütünü sosyalizme kazanmak;
- 9- Kitleleri devrime hazırlamak ve kendi deneyimleriyle ikna etmek

³¹⁹ Dr. Hikmet Kıvılcımlı, **Legaliteyi Kullanma**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2009, s.13.

³²⁰ **Akşam Gazetesi**, “25 Komünist Tevkif Edildi”, 26.01.1958, s. 5.

Kıvılcımlı'ya göre Bolşevizme giden yolu oluşturmaktadır.³²¹ Ancak Kıvılcımlı'nın 1954'te Vatan Partisi'ni kurmakla hedeflediği bir Bolşevik Partisi kurmak değildi. O yalnızca yukarıda ifade edilen dokuz maddeden legaliteyi son haddine kadar kullanma hususunda bir girişim yapmıştır. Bu nedenle partinin izlediği politika tamamen yasal unsurlarla detaylandırılmaya gayret edilmiştir.

Kıvılcımlı'nın legaliteyi istismar isimli eserinde legal alanın önemine vurgu yapmasının bir başka nedeni Almanya'da 1869-1890 yılları arası yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelere işaret eden Engels'tir. Dr. Hikmet Kıvılcımlı Almanya'da legal siyaset kanallarıyla elde edilen siyasi başarının bir benzerinin Türkiye'de gerçekleşebileceğini iddia etmektedir. Ona göre; Türkiye'nin nasıl bir anda bulunduğu tespiti şu iki soruya verilecek cevapla belirlenir. Birinci soru, işçi sınıfına karşı burjuva karşı devrimi ve terör artıyor mu? Eksiliyor mu? İkincisi ise kitlelerin kendiliğindenci hareketi artıyor mu? Eksiliyor mu? 1950'li yıllara bakıldığında bu soruların cevabı burjuvazinin baskısının giderek arttığı buna karşılık kendiliğinden bir hareketin söz konusu olmadığı yönündedir.

Kıvılcımlı'ya ve Marksist literatüre göre; bir ülkede hakim sömürü biçimi mutlak artı değer sömürüsü ise işçi sınıfı kendinde sınıftır. Nisbi artı değer sömürüsü hakimse işçi sınıfı kendisi için sınıf halindedir. Bu bağlamda Kıvılcımlı **Türkiye'de burjuvazinin iktidarı alması ancak nisbi artı değer sömürüsüne geçişle olduğundan Türkiye'de işçi sınıfı hem bir üretim unsuru hem de bir sosyal güç olarak ve kendinde sınıf halinde doğmuştur.** Komünizmin temel prensipleri olan sovyet iktidarı ve proletarya diktatörlüğü dışında tüm ilkelerin devrimci mücadelenin yapıldığı ülkenin koşullarına göre değişiklik göstereceğini Kıvılcımlı kabul etmektedir.³²² Kıvılcımlı'ya göre komünist devrimin gerçekleşebilmesi için sosyal sınıfların komünist parti saflarına katılması gerekmektedir. Komünist partisi öncü keşif kolu olarak her alanda işçi sınıfına yol gösteren öz gücün kurmay heyetidir. *“Komünist partisi bir işçi partisi değildir. Devrim partisidir. Devrim ise sınıf*

³²¹ Hikmet Kıvılcımlı, **Parti ve Fraksiyon**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, ss. 103-104.

³²² Lenin'den Aktaran Hikmet Kıvılcımlı, **Yol 2 Legaliteyi İstismar**, İstanbul, Bibliotek Yayınları, 1992, ss. 506-507.

güçlerinin tam bir geometrik bileşkesi” demektedir.³²³ Dolayısıyla tüm sınıfların soygun rejiminden duyduğu rahatsızlığın ortaya konulması ve komünist partisi olarak bu rahatsızlıkların devrim yolunda örgütlenmesi esas olmalıdır. Kıvılcımlı'nın işçi partisi ile devrimci komünist partisi arasındaki ayrımı önemlidir. Çünkü yıllar sonra Dr. Hikmet Kıvılcımlı Vatan Partisi'ni kurduğunda partinin bir işçi partisi olduğunu açıklar. Tersten söylenirse kurulan Vatan Partisi bir işçi partisi olmakla beraber bir devrim partisi değildir. Bir devrim partisi olan komünist partisinin programının bir işçi partisi olan ve 1954'te kurulan Vatan Partisi'nde görülememesi 1950'li yılların siyasi ortamı ile birlikte değerlendirildiğinde hayatın olağan akışına (zamanın ruhuna) uygundur. Keza bu tarihlerde Türkiye'de sosyalist siyaset için özgür alan bulunmamaktadır. Ayrıca Leninist anlamda “devrim aşaması” da söz konusu değildir. Kıvılcımlı partilere ilişkin değerlendirmelerini “Halk Savaşı'nın Planları” isimli kitabında yapmıştır. Bu kitapta Kıvılcımlı'nın Lenin'in “İki Taktik” isimli eserini Türkiye'ye uyguladığı söylenebilir.³²⁴ Türkiye'de halk tarafından örgütlenmiş partileri ikiye ayıran Kıvılcımlı'ya göre bu partiler Halk Partisi (CHP) ve İşçi Partisi'dir (TİP). Çayan da Kıvılcımlı Lenin'in “İki Taktik” isimli eserini birebir Türkiye'ye uygulayarak değişen koşulları dikkate almadığı şeklinde eleştirmektedir.³²⁵

Ayrıca, sınıf güçlerinin “*Geometrik bileşke*”si kavramını siyasetine sokmasıyla Hikmet Kıvılcımlı'nın tüm muhalif sınıflara hitabeden bir siyasi söyleme yönelmiş olduğu düşünülmektedir. Bu kavram hem legalitenin istismarı hem de Tarih Tezi'nin meşru siyasi alanda siyaset yapmayı sağlayan ideolojik söylemi ile legal ortamda siyaset yapmanın uygun yolunu ortaya koymaktadır.

Kıvılcımlı siyasi esnekliğin taktik olarak olmazsa olmaz bir unsur olduğunu ifade eder. Ona göre, burjuvazinin saldırısının arttığı dönemlerde eğilmek ardından dimdik ayağa kalkmak gerekmektedir. Legalitede prensip toplumun geniş kesimlerinin kazanılmasıdır. Kıvılcımlı'da devrime giden her yolun mübah olduğu anlayışı vardır. Legalitede iki prensip vardır. Bunlar burjuva demokrasisinin

³²³ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, ss. 513-514.

³²⁴ Mahir Çayan, **Bütün Yazılar**, İstanbul, Evren Yayınları, 1976, s. 295.

³²⁵ Mahir Çayan, **a.g.e.**, s. 296.

yalanlarının ortaya konulması, burjuva devletinin yapacaklarını soğukkanlılıkla karşılayarak kanunlarına kesinlikle uymaktır.

Sınıf mücadelelerinin, güçlenerek başka devletlerin seviyesine ulaşmak isteyen az gelişmiş ülkelerde, yıkıcı sonuçları olabilmektedir.³²⁶ Buna paralel olarak yeni siyasi söylem ve araçları kullanacak siyasi gruplar toplumda ve devlet nezdinde kendilerine **meşru** bir yer edinmek için ilgili döneme ait meşru siyasi argümanları (örneğin: dini, milliyetçiliği) kendi siyasetleriyle ilişkilendirmektedirler. Osmanlı Devleti'nde ilk anayasanın yapılışında anayasaya din üzerinden meşruluk sağlama çabaları,³²⁷ Osmanlı Devleti'ndeki sosyalistlerin sosyalizmi din ile bağdaştırmak için çalışmaları, 1960'lı yıllarda dönemin anayasasının sağladığı özgürlük ortamı ile birlikte sosyalistlerin milliyetçi söylemleri sosyalizme meşruluk kazandırmak için ön plana çıkarması bu kapsamda değerlendirilebilir.

Sosyalistlerin meşru siyasi alan oluşturma gayreti Osmanlı Devleti'nde çağdaş sosyalist hareketlerin ortaya çıkışıyla başlamıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanından sonra *İştirak Dergisi* çevresi ile başlayan sol hareketin önderi *İştirakçi Hilmi* sosyalizme İslamiyet'ten dayanaklar aramıştır. Hilmi'nin sosyalizmi dini ve meşru bir zemine oturtarak siyaset yapmayı ön gördüğü düşünülmektedir. Bu bağlamda onun "*sosyalistliğin en evvel Hz. İsa tarafından vaz ve tesis olunmuş... ve İslamiyete dahi nice ayat-ı kerime ve hadis-i şerife ile teyid ve tasdik olunan bu esasın zekat gibi bir surete dahi ifrağı...*" sözleri sosyalizme din üzerinden meşruluk arama ihtiyacının bir göstergesi sayılabilir.³²⁸ Nitekim Harris'e göre de Kurtuluş Savaşı döneminde komünizm ile islamiyetin eş tutulması çok yaygınlaşmıştı.³²⁹ Kıvılcımlı da, çalışmanın ileriki safhalarında görüleceği üzere, 1950'li yıllardan itibaren siyasi meşruluğun araçlarını kendi bilgi birikimi ile birlikte kullanmıştır.

³²⁶ Metin Çulhaoğlu, "Türkiye'de Sosyalist Düşüncenin Doğuşu: Konjonktürün Başatlığı" **Praksis**, 2002, sayı 6, ss. 13-14.

³²⁷ Cemil Oktay, **Siyaset Yazıları: Hum Zamirinin Serencamı ve Diğerleri**, İstanbul, Der Yayınları, 1998, ss. 39-55.

³²⁸ A. Cerrahoğlu, **İslamiyet ve Osmanlı Sosyalistleri**, Ersa Matbaacılık Kollektif Şirketi, 1964, ss. 4-5.

³²⁹ George S. Harris, **Türkiye'de Komünizmin Kaynakları**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1975, s. 94.

2.6 Üretici Güçler Kapsamında “Tarih Tezi”nin Vatan Partisi’ne Etkisi

İbn Haldun’un ortaya koyduğu, Morgan, Marks, Engels, Childe, Kıvılcımlı ve Hassan’ın aynı çizgide ilerlediği görüşler çerçevesinde Tarih Tezi’nde barbarlar yozlaşan yönetimleri devirerek iktidarı ele geçirirlerken kapitalist dönemde Marks ve Engels’in fikir öncüsü olduğu komünist devrim teorisinde barbarların devrimci rolü işçi sınıfına aittir.

Alman İdeolojisi’nde;

- Üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin gelişimi,
- İnsanın toplumsal varoluşunun onun bilincini belirlediği,
- İktidarın ele geçirilmesi görevinin proletaryaya ait olduğu veya proletaryanın tarihsel rolü

konuları ilk kez yer almaktadır.³³⁰ Alman İdeolojisi’nde “*Egemen olmak gayretindeki her sınıf, proletaryanın durumunda olduğu gibi, kendi egemenliği, eski toplum biçiminin tamamının ve genel olarak egemenliğin ortadan kaldırılmasını gerektirse de, her şeyden önce politik iktidarı ele geçirmek zorundadır.*”³³¹ sözleriyle ifade edilen proletaryanın öncü rolü benzer şekilde daha sonraki eserlerinde de yer almaktadır.³³² **Diğer taraftan Marks ve Engels 1848 Almanyasında yeni bir istikrarlı dönemin geldiğini görerek devrim yapmak yerine devrimci hazırlık dönemine geçmeyi yeğlemişlerdir.**³³³ Marks bu dönemde Jacobenizme ve Jacoben terörüne de karşıdır. Hatta bu dönemde teröre başvurmayı o anda devrimin elde etmek istediği hedeflere ulaşmanın mümkün olmadığını gösterdiğini düşünmektedir.³³⁴ Marks 1847’de yazdığı bir köşe yazısında ise; “*Proletarya burjuvazinin egemenliğini yıkarsa, zafer sadece geçici olur, Yalnızca burjuvazinin hizmetinde bir an (tıpkı 1794 anno gibi), Burjuva üretim tarzının kaldırılmasını ve*

³³⁰ Karl Marx, Fredrich Engels, **Alman İdeolojisi**, çev. Tonguç Ok, Olcay Geridönmez, İstanbul, Evren Basım Yayını, 2013, s.9.

³³¹ Karl Marx, Fredrich Engels, **a.g.e.**, s. 41.

³³² İktidarın ne şekilde alınacağı, Marxist sol sınıf mücadelesinin zor kullanmayı içerip içermediği hususunda kimi tartışmalar olsa da Marx ve Engels’in çalışmalarında barışçıl devrime ilişkin pek az cümle görülebilmektedir.

³³³ Hikmet Kıvılcımlı, **Yol Serisi 3. Kitap Partide Konaklar ve Konuklar**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, ss. 22-23.

³³⁴ Shlomo Avineri, **a.g.e.**, ss. 187-188.

dolayısıyla da siyasal burjuva hakimiyetinin kesin bir şekilde düşmesini gerektiren maddi koşullar yaratılmadı.”³³⁵ demektedir.

Kıvılcımlı ise İngiltere’de 1848 öncesindeki Çartist hareketi, 6 bin yıllık barbar geleneklerinin ilkel sosyalizmin bir dayatması olarak görmektedir.³³⁶ Kıvılcımlı’dan yıllar sonra Hobsbawm da Kıvılcımlı ile aynı şekilde Çartist döneme ilişkin tespitlerinde İngiliz işçi sınıfının dünyadaki kitlesel hareketleri “... sosyalizmin erken biçimlerine benzer anti kapitalist ideolojilerin gelişmesine ve militanlığa yönelttiğini”³³⁷ ifade etmektedir. Hobsbawm’un Çartist dönemden sonraki bozulmayı açıklarken Marks’tan alıntıladığı şu satırlar Kıvılcımlı’nın görüşlerinin Marks ile paralellliğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Marks’a göre, işçi sınıfının Çartist dönem sonrası bozulmasının sebebi; “burjuva ahlak bozukluğunun Britanyalı işçilere gözle görülür derecede sirayet etmesidir.”³³⁸ Kıvılcımlı İngiltere’den sonra yığınların özünün çürümediği ikinci millet olarak Kuzey Slavları’nı göstermektedir.³³⁹ Kıvılcımlı’nın tarih üretici gücüne yaptığı bu vurgunun sebebi Marksizmin mekanik, ekonomik determinist olduğu yönündeki eleştirileri ortadan kaldırmaktır.³⁴⁰ Marks’ın 1871 sonrası işçi hareketlerine yönelik karamsarlığına³⁴¹ benzer bir yaklaşımı Kıvılcımlı’nın 1950’li yılların otoriter ortamında oluşturduğu Vatan Partisi ve bu partinin programında görmek mümkündür. Kıvılcımlı’nın bu partinin programı ile ilgili çalışması Leninizmin burjuva demokratik devrim anlayışına uygun bir asgari program olarak değerlendirilmektedir. Buna karşılık Kıvılcımlı’nın bu yaklaşımıyla Stalinci aşamalı devrim anlayışına döndüğü şeklinde eleştiriler de vardır.³⁴² Bunun sebebi Kıvılcımlı’nın 1930’larda yazdığı Yol serisinin birinci kitabı olan Parti ve Fraksiyon isimli eserinde “Konak Yakmak ve Bolşevikleşme” isimli bölümüdür. Bu bölümde Kıvılcımlı “Emperyalizm, dünya bunalımının dünya çöküşüne doğru, lavdan erimiş

³³⁵ Karl Marx, Deutsche Brussler Zeitung, Kasım 1847’deki makalesi, aktaran Shlomo Avineri, **a.g.e.**, s. 191.

³³⁶ Hikmet Kıvılcımlı, **İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş İngiltere**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 110.

³³⁷ Eric Hobsbawm, **a.g.e.**, ss. 110-111.

³³⁸ Karl Marx’ın Engels’e yazdığı mektup 16 Nisan 1863. Aktaran Eric Hobsbawm, **Devrimciler**, s. 112. (Vurgu bana ait)

³³⁹ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 111.

³⁴⁰ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, ss. 112-116.

³⁴¹ Eric Hobsbawm, **a.g.e.**, s. 112.

³⁴² Ergun Aydınöğlü, **Sol Hakkında Herşey mi?**, İstanbul, Versus Yayınları, 2008, s. 243.

*kurşundan bir sel gibi bütün ağırlığıyla akıyor, Bu yakın evrensel çöküşte, Türk proletaryası 1905'i mi, 1917'yi mi yaşayacak?" sorusunu sorar. Bir başka deyişle Rusların 1905'te yaşadığı burjuva demokratik devrimini tekrar yaşamasına gerek olup olmadığını sorgular. **Kıvılcımlı yazısının bu bölümüne başlamadan üslup olarak bir hayalden bahsettiğini ifade eder.** Bu bölümde Kıvılcımlı aşama fikrinden vazgeçmiş değildir. Ona göre; “Önce diyalektik maddeciliğimiz sıçrama ve atlama felsefesidir. Atlayacak güçte olan bir beden yeterince hızını alırsa, pekâlâ yürüyerek geçeceği bir batağı atlayabilir.”³⁴³ Bir başka deyişle o Türkiye'nin ve dünyanın **o günkü koşulları değerlendirildiğinde** sosyalizme bir sıçrama yapılabileceğine dair bir görüş ileri sürmüştür. Ardından Kıvılcımlı “*Türk burjuvazisi nasıl klasik kapitalizme uğramadan doğru tekelci finans-kapitalizme atladıysa, Türk proletaryası da öyle, ilkel deneyimleri geniş getirerek değil, onlardan çıkan dersleri son zafer deneyimiyle yoğurarak, doğru Sovyetler devrimine girişmeye mecburdur.*” Der. Kıvılcımlı'ya göre emperyalizmin bunalım dönemine girilmiş olması dikkate alındığında sosyalizme geçilmesi için geç kalınmaktadır.³⁴⁴ Bir başka deyişle Kıvılcımlı 1930'lu yıllarda artık emperyalizmin sonunun geldiğini ve sosyalizmin kurulacağını bu nedenle demokratik devrime gerek olmadığını nesnel bir neden olarak kabul etmektedir. Ancak 1950 sonrası konjontür değişmiştir. Kıvılcımlı'nın sosyalizme ilişkin beklentileri kitabın “*Konak Yakmak ve Bolşevikleşme*” bölümünün başında belirttiği şekilde hayal olarak kalmıştır.*

Diğer taraftan aşamalı devrim ile ilgili tartışmalara değinmek gerekirse; Lenin 1905 Devrimi sonrası yazdığı “*Rus Devriminde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği*” isimli eserinde demokratik devrimden bahsederken, burjuva demokratik devrimini sosyalist devrimden ayıran özelliği demokratik devrimin bütün köylülükle sosyalist devrimin ise yoksul köylülerle birlikte yapılması olarak ortaya koymuştur. Troçki'ye göre 1917 Ekiminde burjuva ve sosyalist devrim birlikte gerçekleşmiştir. Lenin ise devrimin gelişimini “**İkili İktidar Üzerine**” isimli makalesinde, “**Nisan Tezleri**”nde, Nisan Tezleri'nin devamı olarak kabul edilen “**Taktik Üzerine Mektuplar**” isimli makalesinde ve ayrıca 1918 tarihli “**Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky**” isimli eserinde ortaya koyar. Ayrıca, Troçki'nin bu görüşleri

³⁴³ Hikmet Kıvılcımlı, **Parti ve Fraksiyon**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, s. 98.

³⁴⁴ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 102.

Lenin'in 1918-1919 yıllarında yaptığı değerlendirmeler, Bolşevik Partinin Merkez Komitesi partinin sekizinci kongresince benimsenen görüşler ile ters düşmektedir.

Lenin'in 1905'te "*Sosyal Demokrasi'nin Köylülük Hareketine Karşı Tutumu*" başlıklı yazısında şu ifadeler yer verdiği görülmektedir:

Demokratik devrimden derhal gücümüzün ölçüsüne uygun olarak, sınıf bilinçli ve örgütlü proletaryanın gücü sosyalist devrime başlayacağız. Kesintisiz devrimi örnekendiriyoruz. Kesinlikle durmayacağız ... tüm köylülüğün demokratik devrimi gerçekleştirmesine yardımcı olmak için her türlü çabayı destekleyeceğiz, sırayla böylece bize, proletarya partisine, mümkün olan en kısa sürede yeni ve daha yüksek görev olan sosyalist devrime geçmesini kolaylaştıracak.³⁴⁵

Lenin'e göre; "*Genel bir köylü devrimi hâlâ burjuva bir devrimdir ve bir dizi geçiş aşaması olmadan geri bir ülkede bir sosyalist devrime dönüşemez.*"³⁴⁶

Dolayısıyla Lenin açık bir şekilde köylü devriminin koşullarının olduğu geri ülkede geçiş dönemi olmadan sosyalist devrime ulaşamayacağını ifade etmektedir. Neticede, devrimci gelişimin geçiş safhaları Lenin'in yazılarında mevcuttur. Bu kapsamda Lenin'in konu hakkındaki görüşlerini açıkladığı bölüm şu şekildedir:

Kautsky tarafından böyle karmakarışık edilen sorunu, bolşevikler daha 1905'de açıklamışlardır. Evet, tüm köylülük ile birlikte yürüdüğümüz sürece, devrimimiz burjuvadır. Biz bunun çok açık bir bilincine sahiptik, 1905'ten bu yana biz bunu yüzlerce ve binlerce kez yinededik; tarihsel sürecin bu zorunlu evresini atlatmaya, ya da onu kararnemelerle ortadan kaldırmaya hiçbir zaman girişmedik. Kautsky'nin bu konu üzerinde bizi 'bozum etme' çabaları, fikirlerinin karmakarışıklığından ve 1905'te henüz bir dönem değilken, yazdığı şeyi anımsama korkusundan başka bir şeyi göstermez.³⁴⁷

Ama 1917'de, daha nisan ayında, Ekim Devrimi ve iktidarın bizim tarafımızdan alınmasından çok önce, biz halka, artık devrimin orada duramayacağını, çünkü ülkenin yol almış, kapitalizmin ilerlemiş olduğunu, görülmemiş ölçülere varan baskının (istensin istenmesin) ileriye, sosyalizme doğru gidişi gerektireceğini açıkça söylüyor ve açıklıyorduk. Çünkü ileri gitmek, savaşın bitkin düşürdüğü ülkeyi

³⁴⁵ V.I. Lenin, **Collected Works**, ed. George Hanna, Moskova, Progress Publishers, Cilt 9, 2009, s. 237.

³⁴⁶ **A.e.**, s. 304.

³⁴⁷ V.I. Lenin, **Proletarya Devrimi ve Dönem Kautsky**, İstanbul, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, , 1989, s. 74-75. Ayrıca Bkz. Lenin Collected Works, Cilt 28, Ed. Jim Riordan, Progress Publishers, Moscow, 2011, ss. 299-300. (Çevrimiçi) www.marx2mao.com/PDFs/Lenin%20CW-Vol.%2028.pdf 01 Haziran 2017.

kurtarmak, emekçiler ve sömürülenlerin acılarını dindirmek başka türlü olanaksızdı.

Her şey tastamam dediğimiz gibi olup bitti. Devrimin gelişmesi düşüncemizin doğruluğunu gösterdi. İlk, krallığa karşı, büyük toprak sahiplerine karşı, feodaliteye karşı, ‘tüm’ köylülük ile birlikte (ve devrim, o evrede burjuva, burjuva demokratik kalır). Sonra, yoksul köylülük ile, yarı-proletarya ile, bütün sömürülenler ile, zengin köylüler, kulaklar, vurguncular da içinde, kapitalizme karşı; ve devrim bu evrede de sosyalist duruma gelir. Biri ile öbürü arasına yapay olarak bir Çin Seddi çekmek, onları proletaryanın hazırlık ve yoksul köylülerle birlik derecesinden başka bir şeyle ayırmak istemek, Marksizmi şaşılacak derecede bozmak, alçaltmak, onun yerine liberalizmi geçirmek demektir. Burjuvazinin feodaliteye göre ilerici niteliği olduğuna tanıklık eden sözde bilimsel kanıtlarla, burjuvazinin sosyalist proletaryaya karşı gerici savunusunu sinsice üzerine alma anlamına gelirdi bu.

Proletaryanın tüm köylülük ile bağlaşması devrimin burjuva niteliğini gösterir, çünkü tüm köylülük, tecimsel üretim alanı üzerinde bulunan küçük üreticilerden oluşur. Sonra, diye ekliyorlardı o zaman aynı bolşevikler, proletarya tüm yarı-proletaryayı (bütün emekçi ve sömürülenler) kendine yardımcı olarak alır, orta köylülüğü yansızlaştırır ve burjuvaziyi yıkar: Sosyalist devrimi burjuva demokratik devrimden ayıran da budur (1905'te yazdığım İki Taktik broşürüme bakınız, bu broşür 12 Yılda derlemesi içinde yeniden basıldı, Saint-Petersbourg, 1907)

Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi'ne yazdığı asgari programı Leninist bir çizgide kesintisiz devrim anlayışına uygundur. Onun “Parti ve Fraksiyon” isimli eserinde belirttiği “*Konak Yakmak ve Bolşevikleşme*” fikri İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan dünya düzeni içerisinde ve Türkiye'nin bulunduğu konjonktüre uygun olarak tekrar gündeme gelmemiştir. Kıvılcımlı devrimde aşamanın varlığını kabul ederken o günün koşullarında (1930'larda) bu aşamanın atlanabileceğini ön gördüğünün söylenebileceği düşünülmektedir.

Neticede; Kıvılcımlı'nın sınıf mücadelesine ilişkin düşünce, tespit ve çözümlerinin Türkiye'nin politik koşulları ve işçi sınıfının somut durumuna paralel olarak 1930'lardan sonra bir değişime uğradığı anlaşılmaktadır. Kıvılcımlı'nın “*Konak Yakmak ve Bolşevikleşme*” fikrinden vaz geçmesi onun

görüşlerinin 1930'larda Troçkist görüşlere yakinken daha sonra Stalinist aşamalı devrim anlayışına döndüğü şeklinde de yorumlanmaktadır.³⁴⁸

2.6.1 Geleneğin İcadından Üretici Güçlerin Bileşkesine Tarih Bilimi'nde Siyasal İdeolojik Hegemonya Mücadelesi ve Vatan Partisi

K. Popper Troeltsch'in "kötü tarihselcilik" olarak tanımladığı kavramı alarak "Tarihsicilik" olarak kullanmıştır. "Kötü tarihselcilik" veya "tarihsicilik"e göre özetle; tarihte genel yasalar, sistemler ve doğa bilimsel zorunluluklar bulunmamaktadır. Bu nedenle geleceğe ilişkin tahmin yapmak bilimsel olmamaktadır.³⁴⁹ Buna karşılık çalışmanın ilk bölümünde de ifade edildiği üzere Marks (Popper'in eleştirdiği şekilde) çizgisel bir tarih anlayışı içinde olmamıştır. Marks'a göre; süreçler benzerlikler taşısa da süreçlerin değişik tarihsel ortamlarda farklı sonuçlara gitmesi mümkündür. Hatta Marks'ın metodolojisi bir tarihsel durumda hangi dışsal faktörlerin etki edeceğine yönelmiştir³⁵⁰ de denilebilir. Örneğin; Marks fetih ile ilgili olarak üç şeyin mümkün olduğunu birincisinin fetheden insanların, fethedilenleri kendi üretim tarzına tabi hale getirdiğini (örn. İrlanda'da İngilizler ve kısmen Hindistan'da) veya eski üretim biçimini sağlam halde bırakarak kendilerinin haraç aldığını (ör. Türkler ve Romalılar); ya da karşılıklı bir etkileşimin gerçekleşmesiyle yeni bir şey, bir sentez ortaya çıktığını (kısmen Alman fetihleri) anlatır.³⁵¹ Yine Marksist anlayış çerçevesinde üretilmiş olan eleştirel gerçekçilik yaklaşımında ise kendi bilgimizin dışında bir dünyanın olduğu kabul edilir. Bu yaklaşıma göre, dünyaya ilişkin bilgimiz açısından doğruluk ve yanlışlık bilgi ile nesnesi arasındaki ilişkinin tutarlı bir görünümünü sağlamaz. Marksist eleştirel gerçekçilik kuramının bir diğer önemli özelliği ise dünyada zorunlulukların mevcut olduğunu ve nesnelerin - ister doğal isterse toplumsal olsun - belirli nedensel güçlerinin veya davranış yollarının ve özel duyarlılıklarının olması gerektiğini

³⁴⁸ Ergun Aydınoğlu, **Sol Hakkında Herşey mi?**, İstanbul, Versus Yayınları, 2008, s. 243.

³⁴⁹ Doğan Özlem, **Tarih Felsefesi**, İstanbul, Anahtar Kitaplar, 1984, s. 157.

³⁵⁰ Robert Nola, "Popper on Historicism and Marxism", **New Zeland Journal of History**, Sayı 12, 1978, s. 130.

³⁵¹ Karl Marx, **Outlines of Critique of Political Economy Grundrisse**, çev. Martin Nicolaus, Penguin, 1973, s. 38. (Çevrimiçi)

<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/index.html> 01 Mayıs 2016.

savunmasıdır.³⁵² Dolayısıyla bu görüş açısından da antropoloji, tarih ve arkeoloji alanında yapılacak yeni keşiflerle birlikte tarihin farklı şekillerde gelişmiş olduğu yerler ve toplumların da olabileceğinin söylenebileceği düşünülmektedir.

Diğer taraftan tarihin ne şekilde geliştiği ve/veya bir tarih felsefesinin olup olamayacağı (Theoria'nın Historia'ya üstünlüğü) hususu hegemonya mücadelesi alanıdır. Hegemonya mücadelesi Lenin'de sınıflararası bir ittifak stratejisidir. Gramsci'de ise hakim sınıfın toplum üzerindeki düşünsel hakimiyetidir. Bu ittifak stratejisi ve mücadelenin tarih olmadan yapılması söz konusu olmamıştır.

Bu bağlamda Kıvılcımlı Yol serisi eserlerinden “*Düşman Burjuvazi*” isimli yapıtında 1932’de yapılan Türk Tarih Kongresi’ni burjuvanın tarih yapmaya soyunması olarak değerlendirmektedir. “*Zannedersen, burjuvazinin ‘Kostüm devrimi’, ‘Şapka devrimi’ ve ilh. gibi maddiyat sahasında ‘bütün’ devrimleri pişirip kotarıdıktan sonra, bu sefer artık maneviyat alemini ihtilâle vermenin sırasını düşürüp, gürültülü patırtılı kongrelerle giriştiği ‘Tarih devrimi’nden bahsettiğimi anlamayacak kimse yoktur.*”³⁵³ Geleneğin icadı siyasal anlamda çok genel olarak ifade edilirse toplumda iktidarı meşrulaştırıcı, aidiyeti kuvvetlendirici rol oynamaktadır. Tarihçilerin gelenek icadı ile ilgilenmelerinin sebebini ise Hobsbawm açıklamıştır. Ona göre; tarihçinin gelenek icadı ile ilgilenmesinin iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi bu icatlar kanıt niteliğindedir. Toplumsal gelişmelerin meydana geliş biçimlerini bu icatlar yoluyla tespit etmek ve açıklamak mümkündür. Bu nedenle icad edilen geleneğin kendisinin ve değişiminin incelenmemesi toplum tarihinin bir parçası olarak ele alınmalıdır. İcad edilen geleneğin incelenmesine ilişkin ikinci gerekçe Kıvılcımlı’nın Tarih Tezi açısından önemlidir. Çünkü Hobsbawm der ki;

...Böylesi çalışmalar, insanın geçmişle kurduğu ilişkiye ve dolayısıyla tarihçinin kendi konusu ve zanatına ışık tutar. Zira bütün icad edilmiş gelenekler, mümkün olduğunca grup birlikteliğinin oluşması ve meşrulaştırılması için tarihe baş vururlar. 1889 ve 1896’da Güney Tirol’de, Walter von der Vogelweide ve Dante için dikilen anıtlar için

³⁵² Andrew Sayer, **Method in Social Science, A Realist Approach**, Londra, Routledge Yay., 1992, s. 5.

³⁵³ Hikmet Kıvılcımlı, **Yol 2 (Müttefik Köylü)**, İstanbul, Bibliotek Yay., 1992, s. 48.

verilen savaşta olduğu gibi çoğu zaman tarihin kendisi mücadelenin asıl sembolü haline gelmektedir. Devrimci hareketler bile yeniliklerini bir halk geçmişine (Saksonlara karşı Normanlar, Franklara karşı “nos ancetres les Goulois”-atalarımız Galliler – Spartaküs) devrim geleneklerine (Engels’in Almanya Köylü Savaşları’nın başında iddia ettiği gibi “auch das deutsche volk hat seine revolutionary tradition” (Alman Halkı Devrimci Geleneğe Sahiptir) ve kendi kahraman ve şehitlerine referansla sağlamlaştırmışlardır. James Connolly’nin İrlanda Tarihinde Emek adlı çalışması bu konuların nasıl bir araya getirildiğine dair güzel bir örnektir. İcad ögesi burada gayet açıktır, çünkü ulusun devletin ya da hareketin ideolojisi ya da bilgi sermayesinin parçası haline gelen tarih, aslında halkın hafızasında saklananlardan değil, işi bunu yapmak olanlarca seçilen... bilgi paketlerinden oluşur.³⁵⁴

Hobsbawm’ın yukarıdaki paragrafta belirttiği geleneğin meşrulaştırma aracı ve bir dayanak olarak tarihçiler tarafından incelenmesi hususu Kıvılcımlı’nın Tarih Tezi’nin siyasetine yansımaları açıklamaktadır. (Ancak ilkel komünal topluma özgü olan göçebe demokrasisi anlayışının günümüze kadar gerçekten gelip gelmediğini açıklamaz.) Göçebe demokrasisindeki devamlılık konusu, Engels’in belirttiği “*Alman Halkının devrimci geleneğe sahip*” olup olmadığı konusu reel siyasal alanda devrimci halk hareketini meşrulaştırıcı roledir. Hobsbawm’ın belirttiği üzere ulusun devletin ya da bilgi sermayesinin parçası haline gelen tarihin, işi bunu yapmak olanlar tarafından (tarihçiler) seçilenlerden oluştuğu düşünüldüğünde bir komünist olarak Kıvılcımlı’nın ve Tarih Tezi’nin siyasi rolü ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”nin, “tarihin kanunları” olup olmamasından bağımsız olarak, **toplumun ezilen sınıflarının kendisini bulabileceği bir tarih kurgusu oluşturarak toplumsal olayları açıklamaya yönelmiştir**, denilmesinin uygun olabileceği düşünülmektedir.

Daha da fazlası tabakalaşmış bir toplumun tarihinden yola çıkarak komünist veya toplumcu bir gelenek ortaya çıkarmanın zorluğuna rağmen; Kıvılcımlı insanların sınıfsız, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkeleri çerçevesinde yaşadığı kandaşlık döneminden arta kalan unsuru tarih boyunca takip ederek sosyalist bir geleneğin varlığını insanlara sunmuştur. Çünkü ona göre; komün insanlığın **değişmeyen çelik çekirdeğidir**. Kıvılcımlı bu kurguyu (Tarih Tezi’ni) oluştururken

³⁵⁴ Eric Hobsbawm, “Gelenekleri İcad Etmek”, **Geleneğin İcadı**, Çev. Mehmet Murat Şahin, der. Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2006, ss. 15-16.

Marksist üretici güçler kavramını kullanmıştır. (Diğer taraftan Hobsbawm'ın bahsettiği İrlandalı sosyalist devrimci James Connolly'nin "Labour in Irish History" kitabı incelendiğinde yazarın 1649 yılına kadar İrlanda'da toprağın komünal mülkiyetinin olduğunu vurgulaması dikkat çekmektedir.)³⁵⁵

Tarih üretici gücünün somut gerçekliği ve/veya bilimselliğinden bağımsız olarak tarih üretici gücünün inşası Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'nin kapsayıcılığını genişletebilmektedir. Siyasi olan pek çok ideolojik eğilimi üretici güçler vasıtasıyla kavramak mümkündür. Tarih üretici gücü milliyetçilik, dindarlık ve muhafazakarlık, teknik üretici gücü ise mutlak sömürden nisbi sömürüye geçişin desteklenmesi açısından modern kapitalizm, liberalizm, piyasacılık, aşamalı devrimcilik, insan üretici gücü sosyal demokrasi ve devrimcilik, coğrafya üretici gücü ise çevrecilik, yeşilcilik ile ilgili ideolojik söylemlerin üretilmesi için birer kaynaktır. Günümüzde batı medeniyetinin çöküşünü ekolojik zorlamada ve toplumsal katmanlaşmada bulan çalışmalar da vardır. Bu bağlamda coğrafi zorlamanın medeniyeti yıkıcı etkisi insanoğlu ve doğa dinamikleri (Human and Nature DYNAMICS-HANDY) bilgisarda yapılan modellemeler yoluyla tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bahsekonu çalışmaya göre büyük miktardaki zenginliğin az sayıda kişinin elinde toplanmasına karşılık çalışanların çok az gelir elde ediyor olması toplumun istikrarsızlığa ve çöküşe götürebilir.³⁵⁶ (Bir üretici güç olarak coğrafyanın etkisinin dünyanın farklı yerleri için matematiksel olarak hesaplanabilecek bir katsayıya dönüştürülmesinin mümkün olabileceği düşünülmektedir.)

Dr. Hikmet Kıvılcımlı alt yapının üst yapıyı belirlediğine yönelik mekanik anlayış yerine insanın tarihte aktif rol oynadığını, devrimin önce insan bilincinde canlandırılması ve daha sonra yığınlar içinde örgütlenmesi gerektiğini düşünmektedir.³⁵⁷ Bununla birlikte; Kıvılcımlı üretici güçleri manevi ve maddi

³⁵⁵ James Connolly, **Labour in Irish History**, (Çevrimiçi) https://archive.org/stream/labourinirishhis00connuoft/labourinirishhis00connuoft_djvu.txt, 17 Ocak 2016.

³⁵⁶ Safa Motesharrei, Jorge Rivas, Eugenia Kalnay, "Human and nature dynamics (HANDY): Modeling inequality and use of resources in the collapse or sustainability of societies", **Ecological Economics**, Volume 101, Elsevier, Mayıs 2014, ss. 90-102. (Çevrimiçi) <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800914000615> 10 Haziran 2017.

³⁵⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **Yol Serisi 3. Kitap Partide Konaklar ve Konuklar**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, s. 17.

olarak ayrıştırılmıştır.³⁵⁸ Bilindiği üzere Marksizme göre üretici güçlerin belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşması durumunda üretici güçlerle üretim ilişkileri (hukuki adıyla mülkiyet ilişkileri) arasında oluşacak çelişki belli bir anda sosyal devrime neden olmaktadır. Kıvılcımlı bahsekonu üretici güçlerden ikisini aktif ikisini ise nisbeten pasif olarak kabul etmektedir. Aktif olan üretici güçler teknik ve insan üretici güçleridir. Nisbeten pasif olan üretici güçler ise coğrafya ve tarihtir.

Kıvılcımlı Vatan Partisi'ne üretici güçler kapsamında bir program oluşturmuş ve siyaset yapmıştır. Kıvılcımlı'ya göre; bu üretici güçlerden insan üretici gücü sosyal devrimlerin gerçekleşmesi için en önemli üretici güçtür. Ancak Hikmet Kıvılcımlı'nın görüşlerinden yola çıkarak siyasi yelpazede farklı noktalara ulaşan kişi ve gruplar bulunmaktadır. Kıvılcımlı'nın görüşlerini takip edenlerin ideolojik açıdan farklılaşmalarının nedeni takipçilerinin Kıvılcımlı'nın üretici güçlere verdiği önemi değişik yorumlamasındandır. Kıvılcımlı'nın tüm siyasi hayatında bu üretici güçlerin “geometrik bileşke”³⁵⁹ sini kullandığı düşünülmektedir. Bu bağlamda Türk siyasetinde toplumun tamamına hitap etmek iddiasında olan ve “dört eğilimi” birden içerdiğini ifade eden siyasi hareketlerde de Kıvılcımlı'nın bu bileşke yaklaşımından hareket edilmiş olabileceği veya Kıvılcımlı'nın ardıllarının yönlendirmesiyle “dört eğilim”i kapsayan siyasi anlayışın Türk Siyasi Tarihi'nde yer almış olabileceği düşünülmektedir.

Kıvılcımlı'nın;

- Kolektif aksiyonu Türk gelenek göreneklerinde var olan ve devam eden bir unsur olarak değerlendirmesi,
- Ordu ulus anlayışı,

³⁵⁸ 1- TEKNİK: Toplumun tabiatla gürüşinde kullandığı cansız araçlar ve kullanımları. Aygıtlar, avadanlıklar (âletler, cihazlar) ve metodlar (usuller).

2 – COĞRAFYA: Toplumu doğrudan doğruya dışarıdan, daha doğrusu mekân içinde çevreleyen maddî ortam. İklim, Tabiat, v.s.

3 – TARİH: Toplumu doğrudan doğruya içeriden daha doğrusu zaman içinde çevreleyen manevî ortam. Gelenek, görenek kalıntıları, v.s.

4 – İNSAN: Toplumun gerek dış-maddî ortamını, gerek içmanevî ortamını teknik-araçla işleyen Kollektif Aksiyon (Topluca Eylem), Zor ve şiddet anlamı “Güç”, v.s.

³⁵⁹ Bu kavram Hikmet Kıvılcımlı'nın ölümünden sonra basılan Yol Serisi kitaplarından “*Legaliteyi Kullanma*” adlı eserinden alınmıştır. Hikmet Kıvılcımlı, **Yol Kitap 5e Legaliteyi Kullanma**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, s. 47.

- Tarih üretici gücü ile işçi sınıfına atfedilen kolektif aksiyon üretici gücünü iç içe değerlendirmesi

onu diğer sol siyasetçilerden ayırmaktadır. Çünkü Kıvılcımlı siyasetinde ideolojik açıdan insan ve tarih üretici güçlerini birlikte ele alarak 1950’li yıllarda belirgin olarak İslam’a ve 1960’lı yıllarda ise belirgin şekilde Türk Ordusu’na toplumsal mücadele alanında işlevler atfetmiştir. Kıvılcımlı’nın Türk Ordusu’na ilişkin şu tespitleri; *“Yerli irticaı temsil eden bir avuç (tefeci-bezirgan), kapitülasyonlar mekanizmasıyla yabancı sermayenin gizli, açık soygununa ortak çıkmayı ar değil kâr saydıkça, milletin bütününe bağlı olan Türk ordusu, dirlik düzeninden kalma (halkla beraberlik) geleneklerini dirilterek, milli kurtuluşa yol açtı. Bizde, irtica oligarşisi ne zaman yabancı hayranlığına teslim olduysa, o zaman, ordu hemen milletle kaynaşıp inkılabtan yana geçti. Çünkü, milletimizin ayakta kalan (bilinci ve teşkilatlı) biricik parçası ordu idi. Alemdar Mustafa Paşa’dan Mustafa Kemal Paşa’ya, Cemal Gürsel Paşa’ya kadar; Ruscuk yaranından Milli Kurtuluş Komitesi’ne kadar, ileri gidişimizin vurucu gücü, halk çocuklarımızın güttüğü ordu oldu.”*³⁶⁰ Kıvılcımlı’daki insan ve tarih üretici gücünün birlikteliğinin bir örneğidir. Burada Kıvılcımlı kolektif aksiyon halindeki (halkla beraberlik) ordunun bu birlikteliğinin onun geleneklerinde (tarih üretici gücü) olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla ordu milletle birlikte **milletin ayakta kalan biricik parçası** olarak inkılabın (devrimin) yanında tefeci bezirganın karşısında yer almaktadır. Ayrıca, Kıvılcımlı Türk Ordusu’nun tarihine verdiği değerle batılıların insanlık tarihinin “Barbarlar” a rağmen geliştiği tezine karşı, tarihin gidişatında barbar kavimlere merkezi bir rol vermektedir.³⁶¹ Dolayısıyla Kıvılcımlı Türkiye’nin aydınlanmasının öncülerinin batıdan farklı olduğunu anlatmaktadır. Bu durum Kıvılcımlı’nın islamiyet ile ilgili çözümlerinde bu sefer islamiyetin batıya karşı kollanmasını temin etmektedir.³⁶² Ona göre; *“Batı’da yıkılmış Roma İmparatorluğu’nun ‘RUH’u HABİS’i gibi evrene yayılan HİRİSTİYANLIK dini idi.”*³⁶³ Tarih üretici gücünü öne çıkaran yaklaşım

³⁶⁰ Hikmet Kıvılcımlı, **Kuvayi Milliyeciliğimiz ve İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2007, ss. 58-59.

³⁶¹ Vefa Saygın Ögütte- Güney Çeğin, “Hikmet Kıvılcımlı’da Sosyolojik Temalar ve Durkheim Sosyolojisinin Erken Dönem Eleştirisi” **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, 2008, s. 520.

³⁶² **A.e.**, s. 521.

³⁶³ Hikmet Kıvılcımlı, **Dinin Türk Toplumuna Etkileri**, İstanbul, Diyalektik Yay., 1996, s. 66.

çerçevesinde; üretici güçlerden biri veya birden fazlası diğerlerinden daha önde ve siyasal alanın ana belirleyicisi olarak kabul edildiğinde ideolojik açıdan farklı konumlara ulaşabilmektedir. Örneğin, tarih üretici gücünün belirleyiciliğini savunanlar muhafazakar ideolojik bir perspektif geliştirebilmektedir. Bu bağlamda, Kıvılcımlı'nın maddi ve manevi üretici güçleri, bu güçlere verilen öneme göre devrimci ideolojiden muhafazakarlığa kadar olan bir alanı kapsayabilmekte veya birine kayabilmektedir. Dolayısıyla, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın siyasal görüşleri ve etkinlikleri insan üretici gücünü (kollektif aksiyon) merkeze aldığı oranda devrimci, tarih üretici gücünü öne çıkardığı oranda muhafazakar olarak değerlendirilebilir.³⁶⁴

Bir başka deyişle bahse konu dört üretici güçten (Tarih, insan, coğrafya ve teknik) birine diğerlerinden daha fazla önem atfedilmesi (örneğin; üretici güçlerin geometrik bileşkesinde tarih üretici gücü vektörüne daha fazla büyüklük verilmesi) durumunda farklı ideolojik perspektiflere ulaşabilmektedir. Keza Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"ne ideolojik açıdan bakıldığında milli, dini ve kültürel olan pek çok ögeyi Marksist üretici güçler kapsamında devrimci görüşlerle bir arada verdiği görülür.

Dört üretici güçten tarih (gelenek-görenek) üretici gücünün belirleyiciliği üzerinden yapılacak bir analizde Kıvılcımlı'nın muhafazakar bir siyasetçi olduğu yönünde olabilir. Örneğin, Kıvılcımlı'nın ordu-ulus gibi geçmişe ait bir kavram kapsamında orduya vurucu güç rolü vermesi "Muhafazakar Devrimci" ideolojinin *kurucu ve devrimci* özelliklerini anımsatmaktadır.³⁶⁵ Kıvılcımlı'nın "Ordu"su hem gelenek görenek üretici gücünü hem de kolektif aksiyonu içinde barındırması sebebiyle Kıvılcımlı, Avrupa'dakinden farklı olmakla birlikte, hem devrimci hem muhafazakar bir anlayışın temsilcisi olarak değerlendirilebilir. Keza cumhuriyet döneminde "Türk Ordusu" sosyalist sınıf bilinci ile hareket eden bir ordu olmadığı gibi 1950'li yıllarda tamamen sermayenin güdümünde de değildir. Bu anlamda Kıvılcımlı tarafından materyalist olmaktan ziyade örgütsellik temelinde ve sınıf

³⁶⁴ Coğrafya üretici gücünün toplumu belirleyeceğine yönelik bir tez ise ideolojik açıdan yeşilci bir ideolojiye sürüklenilmesine neden olacaktır.

³⁶⁵ Muhafazakar devrimcilik Birinci Dünya Savaşı sonrası kurucu bir ideoloji olarak geçmişten gelen değerler ile teknolojiyi bir araya getirmesi sebebiyle farklıdır. Bkz: Tanıl Bora, **Türk Sağının Üç Hali, Milliyetçilik Muhafazakarlık, İslamcılık**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2003, ss. 64-70.

çatışmasından çok milli kültür ve değerleri ön plana çıkararak bir düşünce ile tarih üretici gücünün rolü insan üretici gücüyle (kolektif aksiyonla) iç içe geçirilmiştir.

Gazilerin kızıl elma için savaştığını, Osmanlı Devleti'nin bu silahlı kabile üyeleri tarafından kurulduğunu söyleyen Kıvılcımlı'nın bu geleneğe atıfta bulunan ideolojik yaklaşımı kapitalist modernleşme karşısında tefeci bezirganlıkla (ticaretle) çözülen toplumsal ve kültürel yapıların devam etmesine yönelik bir tepki olarak değerlendirilebilir. Bu durum antik Yunan'da Platon'un tüccarların aristokratların tahtını tehdit ettiği dönemdeki tepkisine de benzetilebilir. Kıvılcımlı'nın görüşlerinden yola çıkarak ordu içinde faaliyet gösteren subaylardan Sarp Kuray Kıvılcımlı ile tanışmasının ardından okuduğu Kıvılcımlı'nın "*İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz*" isimli eseriyle ilgili olarak *insan ve tarih üretici güçleri kapsamında* Türk Ordusu'nun ülkenin modernleşme ve özgürlük hareketindeki fonksiyonunu anlattığını ifade eder. 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'ne ilişkin olarak Kıvılcımlı'nın şu sözleri de muhafazakar devrimcilik bağlamında değerlendirilmesi uygun olabilir; "*siyaset maskeli fitne ile milli birliğimizi sarsan bir avuç tefeci-bezirgân çetesine, geniş ülkemizi değil yüz küsur metrekairelik Yassıada kayalığını bile kaplamayacak derecede azlık ve milletten kopmuş bir oligarşi olduğunu 3 saatlik harekâtıyla öğreten; gönlü alçak destan yiğitlerimiz de, gene 6 yüz yıl önceki Kayıhan ilblerinin geleneklerine uygun torunları oldular.*"³⁶⁶ Böylece muhafazakarlığın en belirleyici unsuru olan, geleceğe bakışın geçmiş üzerinden temellendirilmesi³⁶⁷, eski bağlılıkları ve kavramları (Tarih üretici gücü) yeni bir biçime uydurma çabası³⁶⁸ çerçevesinden değerlendirildiğinde Kıvılcımlı'nın sosyalist siyasetçiler açısından kendine özgü bir noktada olduğu anlaşılmaktadır. Bu tanımlama çerçevesinde Kıvılcımlı'nın bu "*muhafazakar*" duruşu "*Değişimin içinde*

³⁶⁶ Hikmet Kıvılcımlı, **Kuvayi Milliyeciliğimiz ve İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2007, s. 59.

³⁶⁷ Anthony Giddens, **Beyond Left and Right-The Future of Radical Politics**, Cambridge and Oxford: Polity Press and Blackwell Publishers, 1996, s. 26. Aktaran: Sinan YILDIRMAZ, "Muhafazakarlık, Türk Muhafazakarlığı Ve Peyami Safa Üzerine", **Journal of Historical Studies**, 2003, S. 1, s. 10.

³⁶⁸ Kemal Karpat, **Modern Turkey**, der. P.M. Holt, Ann K.S. Lambton ve Bernard Lewis, The Cambridge History of Islam, C. 1B, 1997, s. 565.

*hem muhafaza ve hem de meşruiyet ilişkilerini var etmeye...*³⁶⁹ çalıştığı şeklinde yorumlanabilir.

Kıvılcımlı üretici güçleri birbirlerinden bağımsız ele almamıştır. Bu bağlamda eklektik değil ideolojik alanın neredeyse tamamını kapsayabilen bir toplumsal tahlil mekanizması kurmuştur. Bu nedenle Kıvılcımlı'nın görüşleri ile diğer sosyologların ve / veya bilim adamlarının görüşlerini bağdaştırmak mümkün olabilmektedir. Ancak bu çeşit bir yaklaşım körün filin tuttuğu tarafını tanımlaması gibi eksik kalmaktadır.

Örneğin; Edward Shils her toplumun bir merkezi olduğunu ve bu merkezin;

- Genetik kodu,
- Kültürel ve kurumsal bir boyutu

olduğunu ifade eder. Ona göre; toplumun kutsal saydığı kültürel öğelere merkez tarafından sahip çıkılır. Merkezden çevreye doğru gidildikçe merkezi değer sistemine olan bağlılık da azalır.³⁷⁰ Kabaca özetlenen bu merkez çevre anlayışını Osmanlı Devleti'ne ve Türkiye'ye uygulayan ise Şerif Mardin olmuştur. Mardin batılı toplumlar ile Türk toplumu arasındaki farkı açıklarken batıda merkez ile çevrenin karşı karşıya gelmesi ile bir uzlaşma ve bütünleşmenin meydana geldiğini, ancak Osmanlı Toplumunda ise merkez ve çevre karşı karşıya gelince bir çatışmanın olduğunu ancak zamanla uzlaşmanın sağlandığını açıklamaktadır.³⁷¹ Mardin'in Shils'ten alarak oluşturduğu merkez-çevre anlayışının, Kıvılcımlı'nın ilkel komünal gelenekli ordunun çekirdek (merkez) olduğu yollu görüşleriyle benzerlikler içerdiği söylenebilir. Bu benzerliğin temelinde tarihsel maddeci diyalektik anlayışta tez antitez ve sentez süreçlerinin kısmen merkez çevre anlayışıyla örtüşmesinden kaynaklanır. Kıvılcımlı da Türkiye'de ilmiye ve seyfiyenin³⁷² ortak hareketi ile Kurtuluş Savaşı'nın ortaya çıktığını vurgular.

³⁶⁹ Sinan YILDIRMAZ, "Muhafazakarlık, Türk Muhafazakarlığı Ve Peyami Safa Üzerine", **Journal of Historical Studies**, S. 1, 2003, s. 10.

³⁷⁰ Edward Shils, "Center and Periphery", **Essays in Macrosociology**, The University of Chicago Press, ss. 3-4'ten aktaran Levent Gönenç "2000li Yıllarda Merkez-Çevre İlişkilerini Yeniden Düşünmek", **Toplum ve Bilim Dergisi**, S. 105, 2006, s. 130.

³⁷¹ Şerif Mardin, "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", ed. M. Türköne ve T. Önder, **Türkiye'de Toplum ve Siyaset**, İletişim Yayınları, s. 37.

³⁷² Sınıf-ı devlet dört ayrı gruptur. Bunlar ilmiye seyfiye, kalemiye ve mülkiyedir. İلميye hukukçu, din alimleri ve bilginleri, seyfiye, ordu mensuplarını, kalemiye idarede görevli memurları ve mülkiye ise bürokratları ifade eder. Kıvılcımlı bu gruplardan ilmiye ve seyfiyenin devleti kurtarmak için bir araya geldiklerini ifade eder. Diğer iki grup (kalemiye ve mülkiye) ise tefeci-bezirganın yanındadır.

Antik çağ düşünürlerinden Seneca'nın görüşlerinde de Hikmet Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi" ile bağdaşan yanlar bulunabilir. Seneca "altın çağ" mitosu çerçevesinde devlet öncesi toplumda insanların özgür, eşit ve kardeşçe yaşadıklarını, insanların doğal yaşamdan kopmaları neticesinde özel mülkiyetin ve köleliğin oluştuğu, kötülüklerin dizginlenmesi için devletin kurulduğunu ifade eder.³⁷³ İnsanın devlet kurmasının nedeni mal ve mülk edinme hırsıdır. Ona göre, doğada bir egemenlik ilişkisi doğurmamakla birlikte yeteneklilerin yönetimi vardır. Devlette ise insanlar tiranlara mahkum olmaktadır.³⁷⁴

Britanya tarihinde önemli yeri olan Oliver Cromwell ise başına geçtiği ve halkın alt tabaklarından insanların da içinde yer aldığı güçlü ordu sayesinde bir anda devletin koruyucusu (Lord Protector) olmuştu. Marks Yeomanry ismi verilen bu bağımsız köylü küçük çiftçiler sınıfının Cromwell'in asıl gücünü oluşturduğunu ifade eder.³⁷⁵ Ancak Cromwell giderek diktatörleşmiştir. Cromwell'i eleştiren Kıvılcımlı İngiliz Devrimi'nin kökenini barbar geleneklerindeki eşitlik, özgürlük ve kardeşlik ilkelerinde görmektedir. Kıvılcımlı'nın aktardığı Seymour'un;

Biz, buraya halkın vekili olarak, halkı ızdıraplarından kurtarmak için gelmiş bulunuyoruz ve bunu korkusuzca yapmaya mecburuz... Cumhuriyete yararlı olabilecek bir fedakârlık bunu emrediyorsa, mallarını ve canını yitirmeye hazır bulunmamak, iyi yurttaş olmak sayılamaz. İnsanın kendi dileği ve hürriyetine rağmen, devletin kanunlarına rağmen elindeki malını kaptırması köle olması demektir... Bu ne demek oluyormuş! Kendimizi sınırsız, imdatsız, çaresiz bir cezaevinde bırakmak, ha! Eğer bu duruma kanun deniyorsa, daha hürriyet diye ne laf edip duruyoruz? Yok, Anayasa diye, serbestlikler, hürriyetler diye bunca tartışma yapıp niye çene yoruyoruz? Bir insanın şayet kişi hürriyeti kendi elinde değilse, kendisinin denecek başka nesi kalır!³⁷⁶

sözleri Kıvılcımlı'nın görüşlerini destekler mahiyettedir. Kıvılcımlı'nın görüşlerinin bir nev'i din şeklinde algılanmasının bir nedeni de komünal mülkiyet dönemine ilişkin duygu ve düşüncelerin değişmezliği ve burjuva devrimlerinin oluşumuna

³⁷³ Mehmet Ali Ağaoğulları-Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara, İmge Kitabevi, 1991, ss. 63-70

³⁷⁴ Çetin Yetkin, **Siyasal Düşünceler Tarihi Cilt 1**, İstanbul, Salyangoz Yayınları, 2008, s. 145.

³⁷⁵ Karl Marx, **Kapital Cilt I**, Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, İstanbul, Yordam Yay., 2011, s. 694.

³⁷⁶ Dr. Hikmet Kıvılcımlı, **İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş İngiltere**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 104.

katkısını iddia etmesidir. Ona göre, tarih ve insan üretici güçleri barbarlık döneminin üretici güçleridir. Bu iki üretici güç olmadan teknik ve coğrafya üretici güçleri ile devrim olamaz.³⁷⁷

İlkel sosyalizm, barbarlık kılığı altında tarihsel devrimler yaratarak, sosyal devrimlere VEKİLLİK ediyordu. ASİL veya MÜVEKKİL olan bilimsel sosyalizm insan varlığını ve bilincini sardıktan sonra, elbet vekile rol kalamaz. Ancak medeniyet başlar başlamaz bin bir işkenceyle yok edilmek istenen ilkel sosyalizm, insan ülküsünde hep “altın çağı” olarak yaşadı; her sosyal çıkmazda tek kurtuluş bayrağı gibi dalgalandı; kapitalizmin tutunduğu siyasi hürriyete dahi temel oldu ve şimdi modern sosyalizmin gerçek güçlerine tarihin 7 bin yıl ötesinden el sallıyor.³⁷⁸

Bir düzeni ortadan kaldırıp bir başka düzeni yerine geçirmek isteyen ve bunun için kolektif aksiyonu ve işçi sınıfının önderliğini esas gören Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın siyasi ideolojisini belirleyen ana unsurun insan üretici gücü olduğu tüm eserlerinde açıktır. Kıvılcımlı'nın insan üretici gücü dışındaki üretici güçleri kullanım şeklinin tamamen siyasi konjonktür çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. 1950'lerde Vatan Partisi döneminde yaptığı Eyüp Sultan konuşmasındaki İslami vurgu, “*Fetih ve Medeniyet*”, “*Kuvayi Milliyeciliğimiz*” eserleri ve kullandığı tefeci bezirgan kavramı bu kapsamdadır. Diğer taraftan 1960'lı yıllarda orduya devrimci bir nitelik atfedilmesinin tarihsel gerekçelerle ilişkilendirilmesi sınıfsal anlamda orta ve alt gelir düzeyine mensup ailelerden müteşekkil olan genç subaylara hitab eden bir yaklaşımdır.

Neticede; Kıvılcımlı'nın tarih tezini kullanım biçimi onun meşru siyaset yapma çabasının bir aracı ve 1950'li yılların anti-komünist ortamının bir zorunluluğu olarak değerlendirmek daha uygundur. Dr. Hikmet Kıvılcımlı Vatan Partisi'ni kurarken toplumu “Tarih Tezi” açısından ele aldığını ifade etmektedir.³⁷⁹ Komünist bir liderin 29 Ekim 1954'te toplumu “Tarih Tezi” açısından ele alan bir “Vatan Partisi” kurmasının anlamı (islamiyetin komünal mülkiyete dayanması, ordu – millet anlayışı, tefeci-bezirganın ortadan kaldırılması vb.) meşru ve legal siyaset alanına bu alana uygun söylemlerle girmektir. Dolayısıyla “Tarih Tezi” Vatan Partisi ilişkisi

³⁷⁷ A.e., s. 113.

³⁷⁸ A.e., s. 113.

³⁷⁹ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Yazıları**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 240.

özünde; legal ve meşru siyasi alana uyumlu düşünceler ile onun tebarüz ettiği siyasi parti ilişkisidir.

2.7 Vatan Partisi'nin Kuruluşu “Tarih Tezi”nin Yansımaları ve Memurların Hakimiyeti

Donanma Davası olarak bilinen davada 15 yıl hapse mahkum olan ve 1937 yılında hapse giren Dr. Hikmet Kıvılcımlı 1950’de Demokrat Parti’nin çıkardığı af ile hapisten çıktı. Hapisten çıkan Kıvılcımlı Şefik Hüsnü ile görüşmüştür. Kıvılcımlı bu görüşmede genel eğilimin şimdilik bir şey yapmamak olduğunu anladığını ifade eder.³⁸⁰ Bir yıl sonra ise TKP’liler tutuklanırlar.

Vatan Partisi 29 Ekim 1954’te kurulmuştur. Vatan Partisi’nin kuruluşunda Orhan Arsal’ın kapanan Demokratik İşçi Partisi üyeleri ve eski TKP’liler bulunmaktadır.³⁸¹ 1954 yılında Vatan Partisi’nin tüzüğü Salih Midillioğlu’nun Tecelli Matbaasında Ajans Postası (Günlük Anılar) isimli yerel bir gazetede basıldı. Kuruluşunun akabinde gazetelerde “eski” bir komünistin parti kurması konusu irdelenmeye başlamıştır. Vatan Partisi’nin kuruluşuna ilişkin ilk haber 12 Kasım 1954 tarihli gazetelerde görülmektedir. Akşam Gazetesi kurulan Vatan Partisi hakkında “*Bir Komünist Partisi mi?*” şeklinde bir başlık atmıştır. Haberde Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve 12 arkadaşının İstanbul vilayetine baş vurarak bir siyasi parti kurmak üzere beyanname verdiği, Vatan Partisi ismini taşıyan bu partinin bilhassa işçiler arasında faaliyet göstereceği tüzüğünde belirtilmektedir. Haberin dikkat çekici yanı yorum kısmında yer alıyor. Keza böyle bir parti kurulmasının Ankara çevresinde hayretle karşılandığı ve partinin kurulmasına müsaade edilmeyeceğinin söylendiği ifade edilmektedir.³⁸²

26 Kasım 1954 tarihli haberde ise Vatan Partisi’nin Türkiye’yi orak çekiç içine alan bir tabela astığı duyurulmakta ve polisin tahkikata başladığı ve Milli Türk Talebe Birliği Genel Sekreterliği’nin Cumhuriyet Müdde-i Umumiliğine bir dilekçe ile birliğin görüşünü bildirdiği ifade edilmektedir.³⁸³ Ertesi günkü haberde ise Emniyet Birinci Şube tarafından levhayı hazırlayanlar ve binaya asanlar hakkında

³⁸⁰ Hikmet Kıvılcımlı, **Günlük Anılar**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, s. 227.

³⁸¹ Suat Şükrü Kundakçı, **Bir Ömür Bir Sohbet**, İstanbul, Tüstav, 2005, s. 31.

³⁸² **Akşam Gazetesi**, “Bir Komünist Partisi mi?”, 12.11.1954, s. 2.

³⁸³ **Akşam Gazetesi**, “Türkiye Haritasını Orak Çekiç İçine Alan Bir Tabela Astı”, 26.11.1954, s. 2.

tahkikata başlandığı bildirilmektedir.³⁸⁴ 27.11.1954 tarihli habere göre parti levhası polis tarafından indirilmiştir.³⁸⁵

Kıvılcımlı 1960 tarihli “Müdafaamdır” başlıklı yazısında Vatan Partisi doktrinini 3 temel teze indirgeyerek tanımlar;

I. Tez her parti pahalılıktan dem vurur. Fakat buna işsizliği sebep olduğunu saklarlar. V.P. Tüzük Mad. 2: “Müzmin işsizlikle, azgın hayat pahası kanser haline gelmiştir” derken, pahalılığın istihlak arttıkça azalabileceğini anlatır.

II. Tez her parti az çok sanayileşme taraftarı gibi gözüktür. Ama çıkma D.P.’nin 4. Menderes kabinesi de “herşeyden önce ziraat” dedi. D.P.’den çıkma CKMP “Sanayi hareketinin sıkı bir seleksiyona tabi edilmesi”ni istedi.

V.P. ağır sanayi ile ictimai adalet prensibini koydu.

III. Tez sanayi nereden bulunacak? CHP pahalı devletçi, DP kayıtsız ecnebi sermayeci ve V.P.: (Ucuz devlet+Şuurlu Ticaret+Toprak Reformu) prensibiyle milyarlar sağlar. Sonra ecnebi sermaye gelir.³⁸⁶

Görüldüğü üzere Kıvılcımlı’nın çabaları yalnızca legal siyasi alanda barınabilmeye yönelik olmak durumundadır. Bu partinin ne programından ne de faaliyetlerinden yola çıkarak sektör ideolojik bir yapı kurmaya çalıştığı söylenemez.

Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”nin onun sosyalist görüşlerinin dini ve milli içerikli söylemlerle örtülerek topluma sunulması için bir araç rolü oynadığı düşünülmektedir. Sosyalist mücadelenin legal alanda yapılmasının mümkün olmadığı bir dönemde sosyalist görüşlere kendi tarihinden ve kültüründen örnekler vererek sosyalizmin “Türk Kültürü’nün bir ögesi” olduğunu güncel siyasete taşımıştır. **Kıvılcımlı eşitlik, özgürlük ve demokrasiden oluşan kan kardeşliği ilkelerinin** Türk ve Müslüman halkın kültüründe ve ordusunda bulunduğunu iddia etmektedir. Böylece meşru siyasi alanda rol almaya çalışmaktadır. Diğer taraftan Kıvılcımlı’nın değer verdiği “tarih üretici gücü” gelenek ve göreneklerden kaynak alan kolektif aksiyona Türk Tarihinde örnekler verilebilir. Ancak tarih tezinin Kıvılcımlı’nın siyasetine etkisinin o günün somut koşullarına somut çözümler üretme yönünde şekillendiği düşünülmektedir. Kıvılcımlı birinci kuvayı milliyeyi şöyle açıklar:

³⁸⁴ **Halkçı (Yeni Ulus) Gazetesi**, “Vatan Partisi Levhasında Orak Çekiç”, 27.11.1954, ss. 1-2.

³⁸⁵ **Vakit Gazetesi**, “Vatan Partisinin Tabelası İndirildi”, 27.11.1954, s. 2.

³⁸⁶ Hikmet Kıvılcımlı, “İstanbul II. Ağır Ceza Başkanlığına: Müdafaamdır”. **Kıvılcımlı's defence at the trial**. Karbon Kopyası, USTE, Amsterdam, 1960. Dosya no 273, s. 4.

Nerede Genç Türkler'in ve yiğit ordumuzun özgürlük ve uygarlık ülküsü, nerede bu tefeci bezirgan canavarlıkları. Güzelim (Hürriyet, adalet, müsavat, uhuvvet) dördüzü birer ölü doğmuş memnu aşk çocuğu gibi '*Hürriyet'i ebediye*' tepesine gömüldüler. Batı medeniyetleri tarafından zincire vurulmak istenen Türk milletinin eşkiyaları bile dağdan inip işgalcilere karşı koydular. Her bölgede kendiliğinden 'Müdafaayi hukuk', 'Reddi ilhak' hareketleri doğdu. Alaşehir, Erzurum, Sivas kongreleri toplandı. Tek- tük şahıslar bir yana, *parti* olarak ne İtilafçılar, ne İttihatçılar millete güvenemediler. İtilafçılar Mustafa Kemal'in *vücudunu*, İttihatçılar *ruhunu* tevkif etmeye çabaladılar. İtilafçılar, Matrut Ali Galipleri vali yapıp, Sivas kongresini açıkça dağıtmak istediler. İttihatçılar, 'Dost mektupları' ile '*İzzet'i nefis'i millimizden fedakarlık*' yapılmasına, milletin toptan batılı işgalcilere teslim olmasına uğraştılar. Bezirgan İttihatçıların parolası: '*Filipinler gibi*' bir 'Amerikan mandası' olmalı. İngiliz casusluğunu '*Alem'i islamın hamisi*' sayan İtilafçılar, sarıklı casuslarla 'İngiliz mandası' olmayı tapşıırıyordu. Bir sözle, Türkiye'nin *iki büyük partisi* Türk milletine ölümlerden ölüm beğendirmeye çabaladılar. Çünkü, taşra tefecileri rahip Fru'lardan alacakları bahşişleri yüzde yüz faizle işletebilirlerdi. Başkent bezirganları ise, ecnebi mallarının simsarlığı ile Karunlaşabilirlerdi...Onun için *ordulaşan birinci kuvayı milliye* inkılapçılarımız, millet ekinimizin içini ayrık otu gibi sarmış olan *o meşhur* partileri yolup attılar.³⁸⁷

Kıvılcımlı'nın İslam Dini ve Türk Ordusu konusundaki görüşleri komünizme yönelik baskının şiddetli olduğu 1950'li yıllarda Vatan Partisi'nin meşru siyaset yapabilmesi için yolu açmak gayretidir. Bu kapsamda 29 Ekim 1954'te faaliyete geçen Vatan Partisi'ne ilişkin partinin kuruluş gerekçesini açıklayan metnin adı "*Kuvayimilliyeciliğimiz*"dir. Bu metin 1 Mayıs 1954'te yazılmasına rağmen ancak 15 Ağustos 1957'de basılmıştır. Hikmet Kıvılcımlı'ya göre Kuvayimilliyeciliğimiz isimli bu broşür partinin fikri zeminini oluşturmaktadır. Dr. Hikmet Kıvılcımlı Türkiye'de sol cemahta II. Kuvayimilliyecilik düşüncesini ortaya koyan ilk isimdir. Dr. Hikmet Kıvılcımlı II. Kuvayimilliyeciliği şöyle açıklıyor;

Birinci Kuvayi Milliye Seferi: Topluluğumuzu boğan iç ve dış tesirli TEFECİ-BEZİRGAN kabusuna karşı idi. İkinci Kuvayi Milliye Seferi: Aynı kabusa karşı, toprak reformu ve ağır sanayi temelleri üzerinde modern halk teşebbüs, teşkilat ve kontrolü altında, ekonomik, ictimai millete mal etmekte...³⁸⁸

³⁸⁷ Hikmet Kıvılcımlı, *Kuvayi Milliyeciliğimiz-İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz*, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2007, ss. 60-61.

³⁸⁸ A.e., s. 13.

Bu sözlerinden Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın kapitalizm öncesi toplumların bozularak yıkılmasına sebep olan tefeci bezirgana karşı toplumun birlikte mücadelesini ön gördüğü açıktır. Kıvılcımlı aynı eserinde; Adnan Menderes'in de "iktisadi ve dolayısıyla siyasi istikbalimize" kasteden iç ve dış siyaset bezirganlarını açıkladığı İnebolu konuşmasını ele almaktadır. Kıvılcımlı Menderes'in bu konuşmasında belirttiği düşmanları Vatan Partisi'nin yıllar öncesinden tespit ettiğini ve bu düşmanlarla mücadele için kurulduğunu ifade etmektedir. Vatan Partisi'nin gerekçesi Atatürk'ün gençliğe hitabı ile başlamaktadır. Akabinde ise Vatan Partisi kurucularının vatan sevgisi ve samimiyetlerine vurgu yapılmaktadır.

Vatan Partisi'nin kuruluş gerekçesinin en dikkat çekici bölümü ise Kıvılcımlı'nın Türkiye'nin aydınlanma serüveninin batıdan farkını açıkladığı kısımdır. Kıvılcımlı'ya göre; Avrupa'da modernleşme sermayedarların millete önderlik etmesiyle gerçekleşmiştir.³⁸⁹ Burada Kıvılcımlı'nın sermayeyi bir "ilişki" olarak tanımlaması ise sermayenin tanımı hakkında yapılan güncel Marksist çalışmalar açısından önemlidir. Örneğin Savran da sermayeyi "...insanlar arasında tarihsel olarak özgül belirli bir üretim ilişkisidir."³⁹⁰ şeklinde yorumlamaktadır. Kıvılcımlı'ya göre batıdaki sermayedarlar "ferdi yüz misli, bin Misli kuvvetlendiren Sermaye Adlı sosyal bir cihaza sahiptirler."³⁹¹ Kıvılcımlı Türkiye'deki sermayedarın memleketi ileriye götüremeyeceğini düşünmektedir. Avrupa'da aydınlanmanın sanayi sermayesi sayesinde gerçekleştiğini, hatta vatani yaratan ve koruyan olduğunu buna karşılık Osmanlı Devleti'nde sermayenin **tefeci - bezirgan** olduğunu ve gücüne güvenerek başkasına söz ve davranış hakkı vermeyen mütegalibeliğe soyunduğunu, memleketi köleleştirdiğini ve sanayileşmeye geçilemediğini ifade eder.

Kıvılcımlı'nın Türkiye'nin Avrupa'dan farkını ortaya koyarken kullandığı tefeci-bezirgan kavramı aynı zamanda onun Türkiye'deki Kapitalizmin Gelişimi'ne ilişkin değerlendirmelerinde de ayırıcı bir niteliği haizdir. Kıvılcımlı 1957 yılında Demokrat Parti'nin seçimler öncesinde yapmış olduğu bütçe tasarısına istinaden yazdığı "**Siyasetimiz**" isimli broşürde de aynı konuya vurgu yaptığı görülmektedir. Kıvılcımlı'ya göre; "Tefeci-bezirgan münasebetlerimiz, Osmanlı ortaçağ artığı

³⁸⁹ A.e., s. 16.

³⁹⁰ Sungur Savran, "Sınıfları Haritalamak", (Çevrimiçi)

<http://www.eatonak.org/siniflar/downloads/files/DM6-7-Savran%20Harita.pdf>, 18 Aralık 2016.

³⁹¹ Hikmet Kıvılcımlı, a.g.e., s. 16.

tesirlerini devam ettirdikçe PAHALI LÜKS DEVLET, paramızı sakatlar. Her okur yazarı, siyasetle uğraşması yasak memur kılığına soktuk mu, vatandaş ister profesör, ister hâkim olsun. EMİR KULU olur. Ne Anayasanın kanunlarla “sakat” edilmesine, ne kanunların şahıs nüfuzu ile çiğnenmesine ses çıkarmaz. Bu ortaçağ baskısı Basına da ilân vs. yolundan dışını geçirir. Artık, ondan sonra siz, Kırşehir’i vilayet değil payitaht yapmanız, o dahi devletlû iktidarın ihsanı şekline giriverir.”³⁹²

Ona göre; Vatan kavramı halkın kendi nefsinin koruma iç güdüsünden ortaya çıkmıştı. İslahatların kaybedilen savaşların akabinde olması buna delalet etmekteydi. Meşrutiyet ve cumhuriyet ancak tefeci bezirganın hacı ağalığa dönüşmesini sağladı. Tefeciliğe dayalı hacı ağalık sistemi devletin sanayileşme çabalarına (Teşvik-i Sanayi Kanunları) rağmen hakimiyetini devam ettirdi. Kuvayi milliyeciler hem bu derebeylerini üstün idareci sınıf saymakta hem de vesayetleri altına almaktaydı.³⁹³

Vatani yeni bir kuvayimilliyeci mukaddes hamle cennetleştirecektir. Çünkü batının 400 yılda aştığı basamakları biz 4 yılda atlamaya mecburuz. İkinci Kuvayi milliye seferberliği... Mübarek iktisadi kuvayi milliye... Milli istihsal mücadelemiz... Birinci Cihan Harbinden sonra istiklalimizi kurtarmak için nasıl demir çarık demir asa, Batılılara karşı Birinci Kuvayi Milliye hareketişi başardıysak, aynı imanla bugüñ de istikbalimizi kurtarmak için, Batılılar Derecesine yükselmeyi hedef tutan iktisadi bir mukaddes harbe, İkinci Kuvayi Milliye hareketine mecburuz³⁹⁴

Kıvılcımlı’ya göre; CHP büyük şehirlerdeki zengin zümrenin yabancı etkisine kapılmasını, taşradaki zengin zümrenin ise irticaya kaymasını önlemek için diktatörce bir yönetim kurmuştu. **Bu yönetimin devamını ise siyasete karışması yasak olan memurlar ayakta tutmaktaydı.** Cumhuriyetin ilk yıllarında tüm okuma yazma bilenlerin devlet memurluklarına alındıktan sonra siyaset yapmalarının yasaklanması demokrasiden hak ve hürriyetlerden bahsedecek kimsenin kalmamasına sebep olmuştu. Memur sayısının giderek arttırılması devlete muhalefet edecek kimsenin açıkta kalmamasını da temin eden bir sistem halini almıştı. Üstelik bu kesim kendisini devletin sahibi olarak görmekteydi. Devlet kadrolarının bu şekilde şişmesinin neticesinde devlet halkının sırtında bir yük ve pahalılık kaynağı

³⁹² Hikmet Kıvılcımlı, **Siyasetimiz**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, ss. 15-16.

³⁹³ **A.e.**, s. 20.

³⁹⁴ Hikmet Kıvılcımlı, **Vatan Partisi Tüzük ve Programı**, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 52.

haline gelmişti. Tam bu noktada tefeci bezirgan zengin zümreler devletin halka yük olan bu halini görerek kendilerini palazlandıran CHP'ye ihanet ettiler. Demokrat Parti CHP'nin sıktığı tüccar sınıfın önderliğinde halkın desteğiyle iktidara geldi.³⁹⁵ İlk Kuvayi Milliyeciler modern bir cumhuriyet kurmak isterlerken memur sayısının artışıyla birlikte devlet pahalı bir hale geldi. Bunda vesayet altına aldıkları Osmanlı artığı tefeci bezirgan sınıfı kontrol edememeleri rol oynamıştı. Demokrat Parti iktidarı şehirde ithalatçı “Kodaman Şehir Bezirganlığı” ve taşrada ise “Taşra Hacıağalığı”nın çıkarları doğrultusunda bir iktisadi politika izledi.³⁹⁶

Neticede, Dr. Hikmet Kıvılcımlı Vatan Partisi dönemine ilişkin siyasi söylemini “Tarih Tezi”nde toplumların yozlaşmasında baş rolü oynayan tefeci bezirgan zümresinin Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne bir devamlılık gösterdiği üzerine kurmuştur. Ona göre; kökü dışarıda olan tefeci bezirganlığın ortadan kaldırılamaması ve/veya kontrol altına alınamaması neticesinde oluşan olumsuz iktisadi durum ancak halkın bir parçası olan işçiye dayanarak çözülebilirdi. Türkiye’de işçinin mutlak sömürüsüne³⁹⁷ karşı çıkmamak vatan hainliğine eş değerd. Bu noktada hatırlanılması gereken şey üretici güçlerden teknik üretici gücüne verdiği önemdir. Kıvılcımlı sosyal devrimlerin gerçekleşmesi için nisbi sömürünün artması gerektiğini aksi halde işçi sınıfının gelişemeyeceğini ifade etmektedir. I. Kuvayi Milliye siyasi bağımsızlık için yapılan bir silahlı mücadele olması nedeniyle askerlerce yapılmıştı. İkinci Kuvayi Milliye Hareketi ise ekonomide alanında olması nedeniyle Kuvayi Milliye Ruhu’nu oluşturan istiklal ve cumhuriyete bağlı işçilerce yapılmalıydı. Kıvılcımlı eserlerinde işçilerin bir sosyal sınıf olarak diğer toplumsal sınıflardan daha girişken olduğunu ve tanzimattan itibaren siyasi tarihteki pek çok olayda asıl rolü oynadığını örneklerle anlattı.

1954-1957 yılları arasında faaliyet gösteren Vatan Partisi’nin İzmir’de ve İstanbul Beyoğlu, Zeytinburnu, Kadıköy, Eyüp’te birer şubesi bulumaktaydı. Ayrıca,

³⁹⁵ A.e., ss. 22-26.

³⁹⁶ A.e., ss. 26-40

³⁹⁷ Mutlak sömürü işçinin daha fazla süreyle çalıştırılarak elde edilen artı değerın artırılması, nisbi sömürü ise teknolojik yatırımlar vasıtasıyla artı değerın artırılmasıdır.

1957'nin ikinci yarısında Konya, Erzincan ve Ankara'da birer şube açılmaya çalışılsa da bu şubeler açılmamıştır.³⁹⁸

Vatan Partisi Şubeler ve Başkanları Tablosu³⁹⁹

<u>Şube</u>	<u>Başkan</u>
İzmir	Esat Balım – Arif Şimşek
Zeytinburnu	Hüseyin Kazancı-Osman Sercan
Taşlıtarla	Osman Ürgün -
Eyüp Şubesi	Selahaddin Kaya
Beyoğlu	Mustafa Özer
Kasımpaşa	Hasan Erin ve Mustafa Toprak
Kadıköy	Muzaffer Telli

Hikmet Kıvılcımlı'nın partiyi kurduktan sonra gelen gençlere anlattığı konuların Vatan Partisi'ne tarih tezinin etkisini gösterir nitelikte olduğu düşünülmektedir. Keza Kundakçı anılarında Kıvılcımlı'nın onlara özetle; partinin taklitçi olmadığını, tercüme eserlerle Türkiye'de sosyalizmin olamayacağını, DP'nin ve CHP'nin tefeci bezirgan partisi olduklarını, mecliste işçi sınıfının temsil edilmediğini anlattığını ifade etmektedir.⁴⁰⁰

Ayrıca, Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi'nin kuruluş gerekçesine ilişkin 1960 tarihinde yapmış olduğu savunma Vatan Partisi ile tarih tezinin ilişkisini göstermektedir. Kıvılcımlı Tefeci Bezirgan için özetle;

Bu azgın zümre derebeği artıklarımızdır. O “Alışılmış Kalıp Fikirler”: Derebeği artıklarının düşünüş tarzı skolastiktir. Lakin meseleyi bu toprakta böylece açık koyan V.P.'den başka kimse çıkmadı. Onun için başımıza gelenler önünde hala ‘o mahiler ki derya içredir, deryayı bilmezler!’ durumundayız... V.P.'ne göre: bir doktrin değil, bir şefin emrinde olan partiler, ortaçağ aşiretleri durumunda olduklarından, siyaset bir kör döğüşüdür. İnönü Paşa'nın CHP'si bir doktrin partisi olmamakla övünüyor. ... bu körler memleketinde doktrin partisi olan Vatan Partisi'nin başına gelecekleri tahmin güç olmasa gerekti... bu açıdan V.P.'nin doktrinini açıklamadıkça, aşiret entrikalarını siyaset zannedenler bizim en masum sözümüzden cinayet kokusu çıkarabilirler. V.P. bir fikriyat sistemidir. Her sözümüzün gelişigüzel

³⁹⁸ Süha Ünsal, “Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 1996, s. 72.

³⁹⁹ **A.e.**, s. 72.

⁴⁰⁰ Suat Şükrü Kundakçı, **Bir Ömür Bir Sohbet**, İstanbul, Tüstav Yayınları, 2005, s. 19.

yarım cümlesi alınıp hüküm verilemez. Fikirlerimizin bütünü tartışılırsa HAK ve HAKİKAT ortaya çıkar...⁴⁰¹

demektedir. Kıvılcımlı savunmasının ilerleyen kısmında tarih tezine yer verir. Ona göre V.P.'nin Teorik Doktrini üç bölüm halinde özetlenebilir. Bunlar;

- Tarihi,
- İktisadi
- İctimai

bölmelerdir.

Tarihi doktrin kapsamında Kıvılcımlı;

- Batıdaki modern sermayenin kadim tefeci bezirgan sermayeyi inkar ederek doğduğunu bizde ise ilk adil düzen olan dirlik düzeninin derebeleştiğini, Kesim düzeninin tefeci bezirgan ilişkilerini azgın hale getirdiğini,
- Modern sermaye ile sanayileşen BATI'nın önünde Türkiye'nin önce Kapitülasyonlar, sonra dış borçlar yoluyla yarı sömürgeliğe sürüklendiğini, batının alacaklı sömüren Türkiye'nin ise borçlu sömürülen haline geldiğini,
- Batıda **tarihi inkılapların** yerini, **ictimai inkılapların** geçtiğini Türkiye'de içeride saltanat irticama, dışarıda istilacı metropollere karşı Milli İnkılap istiklal şeklinde Milli Kurtuluş hareketi olduğunu

belirtir. Ona göre; Bu üç tarih sebep Türkiye'yi Batı toplumu ile zıt bir duruma sokmaktadır. Türkiye'nin Batı'dan taklit ve tercüme doktrin almasının yanlış olduğunu, bu nedenle Vatan Partisi'nin doktrinine KUVAYİMİLLİYECİLİK adını verdiğini, birinci kuvayimilliyeciliğin daha ziyade siyasi olduğunu buna karşılık Vatan Partisi'nin teklifinin iktisadi seferberlik olduğunu, **İktisad doktrini** kapsamında Osmanlı yıkıntısından çıkmış olmanın yetmeyeceğini, çünkü aynı Osmanlılıktan çıkan Balkan ülkelerinin bizden daha ileri olduğunu, bunun sebebinin sermaye ve kar konularında bütün taklit hırsına ve tercüme kanunlara rağmen Batı ile zıt kaldıklarını, genel olarak Batı'nın, ortaçağ sermayesi olan Tefeci-Bezirgan münasebetleri yerine modern sermayeyi geçirdiğini, Türkiye'nin kapitalist iktisadi sisteme geçmekle beraber ecnebi sermayenin nüfuzu, kapitülasyon artığı yerli Levanten sermayenin tesiri ile kanunlarla yasaklanmasına rağmen bunların

⁴⁰¹ Hikmet Kıvılcımlı, "İstanbul II. Ağır Ceza Başkanlığına: Müdafamdır", **Kıvılcımlı's defence at the trial**. Karbon Kopyası, USTE, Amsterdam, 1960. Dosya no 273, s. 2.

hayatini devam ettirdiği, modern sermayenin ise kısırlaştığı, Avrupa’da ise bilim ve teknikteki gelişmeler neticesinde mutlak kar sisteminden, izafi kar sistemine geçildiğini, bunun Batı’da işçilerin mutlak sömürüye direnmeleriyle gerçekleştiğini, Türkiye’de ise çıkarılan İş Kanunu ve Sendika Kanunu ile işçilere verilen hakların hayata geçiremediği, mutlak kar sayesinde karunlaşan işverenlerin yabancı sermayenin de baskısıyla bilim ve tekniğe yatırım yapmadığını, Batı için işçi davasının yalnızca ictimai adalet gereği olduğu, fakat Türkiye’de ilerlemek için milli bir kalkınmanın ölüm dirim gereği olduğunu, **İctimai Doktrin** açısından Osmanlı’nın çöküşü ile iktisadi geriliğin bütün sosyal varlığa, hukuka, felsefeye, edebiyata... etkileri olduğunu doktrinsiz partilerde ictimai fikirsizliğin teşkilatta meşhur edilip putlaştırılan derebeği şef ile bu başbuğ çevresinde iktidar çapulunu bekleyen ortaçağ avansini meydana getirdiğini, ayrıca propagandada milli davaları prensip tartışması yerine gayri insani “gövde gösterileri” yaptıklarını, vatan partisinin bu aşağılık hayvanca gösteriler yerine insanca yüceltiğini anlatır.⁴⁰² Kıvılcımlı Vatan Partisi’nin halk içinde yer edinmesine büyük önem veriyordu. Ona göre; millet dışında kalan parti kötü bir tarikattı.⁴⁰³

Türkiye’de sol akımlarda gazete ve dergicilik örgütlü ve/veya örgütce yapılan işlerden sayılırken, kitap çıkarmak ise bireysel bir hareket olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Kıvılcımlı Vatan Partisi’nin yanı sıra 1955 yılında “**Vatandaş Gazetesi**”ni çıkarmaya başlamıştır. 1960lı yıllarda çıkan Sosyalist Gazetesi’nde Vatandaş Gazetesi’nin çıkış amacı özetle; mevcut gazetelerin hak ve kanun çiğneyene sırtlarını ağalarına dayamış olduğunu, vatandaşın ise millete güvendiğini⁴⁰⁴ ifade etmektedir. Kıvılcımlı’nın Vatan Partisi’nin kurduğu dönemde partinin propogandasını yapmak için kurduğu ve günümüzde yalnızca iki sayısının bulunabildiği bu gazetenin kaç sayı çıktığı ve ne süre devam ettiği hususunda net bilgiler bulunmamaktadır.⁴⁰⁵ Kıvılcımlı Vatandaş Gazetesi’nde “Tarih Tezi”nin bazı bölümlerini anlatan “Sınıf Zarureti” isimli bir yazı da yayınlamıştır.⁴⁰⁶ Bu yazısına

⁴⁰² A.e., s. 4.

⁴⁰³ Hikmet Kıvılcımlı, “Vatandaş Gazetesi Program Gerekçesi”, **Vatandaş Gazetesi**, 18.06.1955, s. 2.

⁴⁰⁴ **Sosyalist Gazetesi**, Sayı 2, 15 Aralık 1970.

⁴⁰⁵ Şenol Carık, “Vatandaş Ve Sosyalist Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Genel Gazetecilik Bilim Dalı, İstanbul, 2013, s. 63.

⁴⁰⁶ Hikmet Kıvılcımlı, **Vatandaş Gazetesi**, 18.06.1955, sayı 3-4, s. 2.

Kıvılcımlı hayvanlarla insanların farklarını anlatarak başlar. Ona göre, bu farklar hayvanların birbirlerini sömürmemesi, insanın alet kullanmasıdır. İnsanlığın 7000 yıl önce barbarlıktan medeniyete geçişiyle birlikte zenginliğin ortaya çıktığını, insanların birbirlerini sömürmesiyle birlikte hem zenginliğin hem de fakirliğin ortaya çıktığını medeniyetin istismar ve sınıflar ile birlikte doğduğunu anlatır.

Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi dönemine ilişkin olup tarih tezi ile bağlantısı tespit edilen bir başka çalışması ise Vatan Partisi Beyannamesi'dir. Vatan Partisi beyannamesinde

Vatan Partisi Programı'ndaki konular ve başlıkları incelendiğinde Türkiye için tam demokratik bir yapı ön gördüğü anlaşılmaktadır. Programı kısaca özetlemek gerekirse;

Programın iki sac ayağı vardır. Bunlar "Hürriyet" ve "İktisadiyat"tır. Programın hürriyet ayağının hedefi; fakirliği, cehaleti ortadan kaldırmak, örgütlenmenin önünü açmak, halkın haber alabilmesini temin vb. çok sayıda demokratik düzenlemeyi içermektedir. İktisadiyat ayağı ise toplumun tam bir örgütlenmiş girişimi çerçevesinde işsizlikle mücadele, memurların verimli çalıştığı bir devlet, kısıtsız grev hakkı, analık çocukluk şartları vb. çok sayıda sosyal hakkı içermektedir. Programın köylülere ilişkin çözüm önerileri ise üç bölümde toplanmıştır. Bunlar demokrasi, toprak ve örgüttür. Programın bu kısmı tarih tezi açısından değerlendirildiğinde otlakların kardeşçe dağıtılmasının ön görülmesi, tam demokratik bir şekilde mebusun istenildiğinde geri çağırılabilmesi, tefeciye kaldıran kredi sisteminin kurulması, bezirganı kaldıran fiyat sistemi, karakolun köy heyetinin emrine girmesi, toprağın paylaşılması, köylü birlikleri kurulması gibi çok sayıda ilkel komünal toplumun eşitlik özgürlük kardeşlik ilkelerine uyan düzenleme programda yer almaktadır.

Kıvılcımlı'nın Anayasa Teklifi: Ulus Gazetesi'nin 10 Mayıs 1956 tarihli haberine göre İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü 15 Haziran 1956 tarihine kadar devam edecek olan bir anayasa anketi çalışması başlatmıştır. Söz konusu çalışmayı dönemin iktidarına muhalif bir duruş sergileyen Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı yönetmektedir. Kubalı gazeteye yaptığı açıklamada anketi çeşitli şahıs

ve kurumlara gönderdiklerini ifade etmektedir.⁴⁰⁷ Kundakçı anılarında Kıvılcımlı'nın anayasa teklifini 1957 yılı başında Kubalı'ya ve birkaç profesöre ilettiğini açıklamaktadır.⁴⁰⁸ 14 Haziran 1957 tarihli Vatan gazetesi'ne göre anayasa önerisi 15 Haziran 1956'da üniversiteye sunulmuştur.⁴⁰⁹ Teklif "Tarih Tezi" çerçevesinde incelendiğinde; tarih tezinin etkileri görülebilmektedir. Bu kapsamda örneğin anayasa teklifinin;

Birinci maddesinde yüksek devlet görevlerinin kar değil feragat ve şeref için olduğuna yer verilmesi, ikinci maddede Devlet İktisadi Teşekkülleri'nin ilgili sendikalar tarafından yönetilmesi bu kapsamda değerlendirilebilir. 11. Maddede "*kredi tefeciliği haram ve ağır suç sayılmaktadır*"⁴¹⁰ Borçlar hukuku ve/veya Ceza Hukukunca düzenlenmesi beklenen bir maddenin burada yer alması Kıvılcımlı'nın tefeci bezirgana karşı düşüncelerinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Anayasa teklifinin son kısmında Birinci Mecliste İsmail Soysal'ın 18 Kasım 1920'de yapmış olduğu konuşmasını, Mahmut Esat Bozkurt'un konuşmasını ve Gazi Mustafa Kemal'in şu sözlerine yer vermektedir. Kıvılcımlı'nın Mustafa Kemal'in sözlerini II. Kuvayimilliyeciliğimiz'in temeli olarak düşündüğü söylenebilir. "*Tabii kaynakları bize kafi olan mukaddes vatanımız ZİRAAT, SANAYİ ve MADEN sahasında çağdaş devletler seviyesine terfi ettirilmedikçe MİLLİ MUCADELEMİZ SON BULMIYACAKTIR. Biz asırların ihmali ile geri kalmış olan bu memlekette kendimizi, halkın itimadına nail insanlar sıfatıyla boyle yüce ve aziz vazifelerle görevli sanmaktayız.*"⁴¹¹ Kundakçı anılarında 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra Ankara'ya giderek anayasa teklifini Haziran 1960'da bastırıldığını Milli Birlik meclise götürdüğünü ve Milli Birlik Komitesine verilmek üzere girişimlerde bulunduğunu ifade etmektedir.⁴¹²

⁴⁰⁷ **Ulus Gazetesi**, "Hakimler Haidisesi Meclise Aksettirildi", 10.05.1956, ss.1-3.

⁴⁰⁸ Suat Şükrü Kundakçı, **Bir Ömür Bir Sohbet**, İstanbul, TÜSTAV, 2005, s. 56.

⁴⁰⁹ Türker Acaroğlu, "İki Broşür", **Vatan Gazetesi**, 14.06.1957, s. 6.

⁴¹⁰ Hikmet Kıvılcımlı, **Anayasa (Teklifi)**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2008, s. 27.

⁴¹¹ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 43.

⁴¹² Suat Şükrü Kundakçı, **a.g.e.**, s. 57.

Temmuz 1960 yılında basılan anayasa 27 Ağustos 1960 tarihli Akşam Gazetesi'ne göre Milli Eğitim ve İç İşleri Bakanlıkları yayınladıkları bir tamimle söz konusu anayasa teklifi kitabını zararlı bularak toplatılmasına karar vermiştir.⁴¹³

2.8 Hikmet Kıvılcımlı'nın Eyüp Konuşması, Tarih Tezi ve Sosyalizmin İslami Kapsaması

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle başlayan siyasi dönem İslam'ın devlet tarafından daha fazla hoş görüyle karşılandığı bir süreçtir. Soğuk savaş döneminin başlamasıyla birlikte Türkiye bir yandan İslama yönelirken diğer taraftan giderek sosyalizmle mücadeleyi arttırmıştır.

Savaş sonrası siyasal İslamın önünün açılmasına yönelik ilk siyasi gelişme 24 Aralık 1946 tarihinde Muhittin Rıza Pars ve Hamdullah Suphi Tanrıöver'in birlikte din eğitiminin yeniden başlatılmasını önermeleridir. Bu öneri reddedilmiştir. Akabinde 1947'de din bilgileri dersanesi ve imam hatip yetiştirmek için seminer düzenlenmesi serbest bırakılmıştır. CHP'nin yedinci kurultayında din öğretimine başlanılmasına karar verilmiştir. 16 Haziran 1950'de ezan yeniden Arapça okunmaya başlanmıştır. 1955'de zorunlu din eğitimi başlanmıştır. 06 Ocak 1958 tarihli Akşam Gazetesi'nde çıkan bir haberde ortaokulda din derslerini imamların vereceği yazmaktadır⁴¹⁴. Olayları böyle sıralamak dahi Türkiye'de siyasi iktidarların 2. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla din üzerinden siyaset ürettiğini göstermektedir.⁴¹⁵ Hikmet Kıvılcımlı da “zamanın ruhu”na uygun siyasi taktikler geliştirirken “Tarih Tezi”nin tarih üretici gücünde yer alan İslamla ilgili konuları ön plana çıkaran siyasi söylemlere yer verdiği düşünülmektedir.

1957 seçim çalışmaları kapsamında Vatan Partisi Genel Başkanı olarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı 15 Ekim 1957 Salı günü Eyüp Sultan'da halka hitaben bir konuşma gerçekleştirmiştir. Bu konuşma esnasında Eyüp Camii'nden çıkan cami cemaati de mitinge katılmıştır. Bunun üzerine; Dr. Hikmet Kıvılcımlı konuşmasını

⁴¹³ **Akşam Gazetesi**, “Zararlı kitapların okullara sokulmaması bildirildi Dilma Dergisi de toplatılacak”, 27.08.1960, s. 2.

⁴¹⁴ **Akşam Gazetesi**, “Orta okullarda din derslerini imamlar verecek”, 06.01.1958, s. 3.

⁴¹⁵ Sezen Karabulut, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yeşil Kuşaktan Büyük Ortadoğu Projesine Türkiye'de Siyasal İslam” **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi / Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü / Tarih Bölümü / Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı / Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İzmir, 2010, s. 26.

İslam Dini'nden hak, adalet, eşitlik, özgürlük ve kardeşlik kavramlarına örnekler vererek İslam Dini ile Vatan Partisi'nin ilkelerinin benzerliklerini ortaya koymuştur.

Bir başka deyişle Kıvılcımlı bu konuşmasında tarih ve insan üretici güçlerinden bir bileşke oluşturarak tarih tezinin siyasetine etkisini somut şekilde konuşmasına yansıtmıştır. Kıvılcımlı'nın İslam'dan örnekler verirken hak ve çalışmak gibi hem İslam'da hem de sosyalizmde önemli olan değerlere vurgu yapmıştır. Bu bağlamda Kıvılcımlı'nın **Kuran'da Necm Suresi 39. Ayette** yer alan "*insan için emeğinden başkası yalandır*" şeklinde tercüme ettiği "*Leyse Lil İnsane İlla ma Sea*" cümlesinden yola çıkarak Vatan Partisi'nin temel prensibi olan ve memleketin siyasetinin üzerinde kurulması gereken temelin "Emek" olduğunu ifade etmesi, düşük eğitilmiş vatandaşın dahi anlayabileceği seviyeye inerek din ile emek ve emeğin üstünlüğü arasında bağlantı kurmaktır. Kıvılcımlı dini söylemine devam ederek halkın demokrasiye daha fazla katılmasını teşvik eder. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in son peygamber olduğuna ilişkin sözlerinden yola çıkarak Muhammed'den sonra kanunların artık tanrıdan başka bir güç tarafından yapılacağını anlaşıldığını, böylece ilgili dönemde camilerin yöneticilere hesap sorulmasını temin edecek demokratik ortamlar olduğunu anlatır. Nitekim; **Kuran'daki Al-i imran Suresi 3/159., Şura Suresi 42/38-39., Bakara Suresi 2/233.** ayetlerde inanların ailede, sosyal hayatta, işte karar verirken kendi aralarında danışıp anlaşarak hareket etmeleri hususuna önem verildiği görülmektedir. Kıvılcımlı'nın Eyüp Sultan konuşmasında vatandaşa hitabederken "Tarih Tezi"nin (ilkel insandan bu yana gelen) ortak bilincin kolektif aksiyon şeklinde İslamiyet'te var olduğunu ortaya koyan kanıt niteliğindeki bu hususa yer veren sözleri Eyüp Sultan konuşmasının tarih teziyle olan bağlantısını temin etmektedir. Böylece bir anlamda Kıvılcımlı bu konuşmasında insan üretici gücüyle tarih üretici gücünü bir arada değerlendirmek suretiyle sosyalizmin İslamiyet ile iç içe olduğunu ortaya koymaktadır. Mitingden sonra Emniyet Müdürlüğüne Kıvılcımlı hakkında hem dini devlet işlerine alet etmekten hem de sınıf esasına dayalı parti kurmaktan soruşturma açılmıştır.

Tarih tezinin siyasi meşriyet sağlayan yanı tarih tezinin dayandığı sosyal teoriden bağımsızdır. Bununla birlikte Kıvılcımlı'nın inanç alanına ait pek çok hususu ilkel komünal toplumun gelenekleri ile bütünleştiren siyasi-ideolojik

yaklaşımı sol siyaset alanına getirilmiş bir yenilik olabilir. Kıvılcımlı üretici güçleri kullanmadaki maharetiyle içinde tüm ezilen ve sömürülen sınıflar ile kendisinin ifadesiyle namuslu tüccar kesimler dahil herkesin kendisine bir yer bulabileceği geniş bir ideolojik perspektif inşa etmiştir.

Bahsekonu mitingın ardından Dr. Hikmet Kıvılcımlı hakkında Eyüp Konuşması'nda Türk Parasını Tahkir ettiği iddiasıyla tahkikat açıldığı, Kıvılcımlı'nın Emniyet Birinci Şube'de nezaret altına alındığı gazetelere yansımıştır.⁴¹⁶ Kıvılcımlı'nın iki gün sonra serbest bırakıldığı Anadol'un anılarında yer almaktadır.⁴¹⁷ 06.11.1957 tarihli gazetede ise Vatan Partisi Lideri'nin tevkif edildiği bildirilmektedir. Haberde Hikmet Kıvılcımlı'nın Eyüp mitingindeki seçim konuşmasında komünizm propagandası yaptığı ve dini siyasete alet ettiği için 05.11.1957 tarihinde tevkif edildiği, genel başkanın komünizm propagandası yapmak ve dini siyasete alet etmekten ağır cezada yakında yargılanacağı bildirilmektedir.⁴¹⁸ Demokrat Parti dini kendi tekeline almak ve dini söylemlerde bulunan Millet Partisi tehlikesine karşı 24 Temmuz 1953'te "Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması" hakkında hazırladığı 6 maddelik tasarıyla, siyasi veya şahsi nüfuz ve menfaat temin etmek maksadıyla dini hisleri ve mukaddesatı alet ederek propaganda yapanlarla açık ve kapalı yerlerde hakaret ve tecavüzde bulunanların cezalandırılmasına dair düzenleme yapmıştır.⁴¹⁹ ⁴²⁰ İlgili dönemde özellikle gazetelerde Vatan Partisi ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın aleyhine yazıların çıktığı anlaşılmaktadır. Kıvılcımlı'nın yazdığı anlaşılın Yeni Sabah Gazetesi ve Hürriyet Gazetelerine hitaben hazırlanmış 18 Ekim 1957 tarihli tekzip metinlerinde özetle; kendilerine yapılan eleştirilerin hakaret boyutuna varmaması gerektiği hususu hatırlatılmaktadır.⁴²¹

26.01.1958 tarihli Akşam Gazetesi'nin haberine göre; vatana zararlı faaliyetlerin merkezi haline gelen Vatan Partisi kapatılmıştır. İddiaya göre komünist

⁴¹⁶ **Akşam Gazetesi**, "Vatan Partisi lideri Nezaret Altına Alındı", 17.10.1957, s.1.

⁴¹⁷ Zihni Anadol, **Kırmızı Gül ve Kasket**, İstanbul, Belge Yayınları, 1989, s. 145.

⁴¹⁸ **Akşam Gazetesi**, "Vatan Partisi Genel Başkanı Tevkif Edildi", 06.11.1957, s.1.

⁴¹⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Dini Siyasete Alet eden Kimselere Dair Kanun", 21.07.1953, s. 1.

⁴²⁰ Sezen Karabulut, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yeşil Kuşaktan Büyük Ortadoğu Projesine Türkiye'de Siyasal İslam" **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi / Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü / Tarih Bölümü / Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı / Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İzmir, 2010, s. 29.

⁴²¹ Hikmet Kıvılcımlı Arşivi, USTE, **Kıvılcımlı's Notes**, Amsterdam, Dosya 289.

rejimin tesisi için yer altı faaliyeti gösteren Vatan Partisi İstanbul Birinci Sulh Ceza Mahkemesi'nin kararıyla kapatılmış ve partiden 25 kişi tevkif edilmiştir.⁴²² 24.12.1958 tarihli Ulus Gazetesi'nin baş sayfasında Vatan Partisi Başkanı Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve arkadaşları hakkındaki kovuşturmanın neticelendiği 5-18 yıl hapislerinin istendiği bildirilmektedir. Dönemin iktidarındaki anlayışın sol veya işçi sınıfının haklarını korumaya yönelmiş herhangi bir siyasi harekete yaşama şansı vermeyecek kadar otoriter olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'ni kullanarak özellikle İslam üzerinden halka ulaşma gayreti dini tek eline almış olan Demokrat Parti tarafından engellenmiştir. Vatan Partisi davasından 05.11.1957'de tutuklanan⁴²³ Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve bazı arkadaşları Aralık 1959'da geçici olarak tahliye edilmiştir.⁴²⁴ Dava 2 Mart 1961 tarihinde beraat ile neticelenmiştir.

Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi Davası'na ilişkin yazmış olduğu müdafaası onun hayatının sonuna kadar devam ettireceği temel görüşleri içermesi açısından önemlidir. Vatan Partisi'nin bir doktrin partisi olduğunu belirten Kıvılcımlı özetle;

- 1- Tarihi Doktrin; Batının tarihi gelişiminde modern burjuvazinin tefeci bezirganın inkarıyla doğduğunu, bizde ise adil dirlik düzeni varken Kesim düzeni ile tefeci bezirganın hakimiyetine girildiğini,
- 2- Batının Tüçrkiye'yi kapitülasyonlar yoluyla sömürdüğünü, böylece bir sömüren sömürülen ilişkisinin kurulduğunu,
- 3- Batıda tarihsel devrimlerin yerine sosyal devrimlerin aldığını Türkiye'de ise istilaya karşı milli kurtuluşun gerçekleştiğini

Bu nedenlerle Türkiye'nin batı ile zıt durumda olduğunu ve neticede Vatan Partisinin batı taklidi olmayan Kuvayimilliyecilik doktrinini ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Birinci Kuvayi milliyecilik siyasi iken Vatan Partisi'nin Kuvayi milliyeciliği ise iktisadidir.⁴²⁵ Kıvılcımlı'nın 1960-1971 döneminde izleyeceği siyaset iktisadi milliyetçi söylemi içeren niteliktedir.

⁴²² **Akşam Gazetesi**, "25 Komünist tevkif edildi", 26.01.1958, ss.1-2.

⁴²³ **Vakit Gazetesi**, "Vatan Partisinin Lideri olan H. Kıvılcımlı tevkif edildi", 06.10.1957, s. 1.

⁴²⁴ **Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi Cilt II**, İstanbul, SSCB Bilimler Akademisi, Bilim Yayınları, s. 80.

⁴²⁵ Hikmet Kıvılcımlı, "İstanbul II. Ağır Ceza Başkanlığına: Müdafaamdır", **Kıvılcımlı's defence at the trial**, Karbon Kopyası, Amsterdam, USTE, 1960. Dosya no 273, s. 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Türkiye’de 1960’lı yıllarda sol içerisinde batı karşıtlığının yanısıra Asya ve Türk tarihine ilginin de arttığı görülmektedir. Doğan Avcıoğlu, Sencer Divitçioğlu ve Hikmet Kıvılcımlı’nın çalışmaları bu dönemde yayınlanmıştır. Bu çalışmalarda Doğu toplumlarına özgülük hususunun öne çıkmasında Marksist literatürde geçen “*Tarihsiz Halklar*” (Hegel’de tarihi olan ve olmayan milletler ayrımı) kavramının Türkler için geçerli olmadığını ortaya koyma düşüncesinin ve anti emperyalizm rüzgarının etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim Doğan Avcıoğlu Türklerin tarihi isimli kitabında 27 Mayıs’tan sonra sol içinde tarihimize karşı ilginin arttığına değinerek özetle “*tarihimizi insanlığın evrim tarihi ile ilişkileri içinde diyalektik yöntemle açıklamaya...*” çalışıldığını anlatmakta ve batı toplumları dışındaki toplumların tarihsiz olduğu yönündeki görüşü eleştirmektedir.⁴²⁶ Hikmet Kıvılcımlı ise Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimini anlatırken bu gelişimin özgün yapısını vurgulamaktadır. Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”nin siyasetine yansımada da Türklere özgü tarih üretici gücünün sosyal bir devrim için kullanılması gayreti vardır. Marks ve Engels kapitalist üretim biçimine uyum sağlayamayan toplumları tarihsiz halklar olarak nitelerken Kıvılcımlı ise Türkiye özelinde kapitalizmin gelişiminin özgün niteliğini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda Kıvılcımlı hakkında onun “Tarih Tezi”nden bahsetmeden Kıvılcımlı’nın “Türk Solu”ndaki siyasal rolünü ve 1950 sonrası siyasi söylemini analiz etmenin eksik olacağı düşünülmektedir. Kıvılcımlı çok sayıda eser vermesine karşılık 1950 sonrası eserlerinin tamamına yakını “Tarih Tezi”, tezde kullandığı kavramlar (tefeci bezirgan, barbar aşısı vb.) ve Leninist devrim stratejisine dayanmaktadır. Dolayısıyla Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın üretici güçler üzerinden geliştirdiği “Tarih Tezi” ve buna bağlı olarak izlediği siyasi çizgisi onun elli yıllık siyasi hayatının son yirmi yılına hakimdir denilebilir. Bu arada Kıvılcımlı’nın bir nev’i ezop dili kullandığı hususu dile getirilerek anlaşılacağı yollu değerlendirmeler bulunmaktadır.⁴²⁷ Bu konu devletin baskıcı olduğu dönemlere ilişkin geliştirilen üslupla ilgili olabilir. Nitekim, Aydınöğlu’nun Kıvılcımlı’nın

⁴²⁶ Doğan Avcıoğlu, **Türklerin Tarihi Birinci Kitap**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1979, s. 7.

⁴²⁷ Ergun Aydınöğlu, **Türkiye Solu 1960-1980**, Ergun Aydınöğlu, Türkiye Solu 1960-1980, İstanbul, Versus Yayınları, 2007, s. 229.

üslubu hakkında yapmış olduğu “Ezop dili” değerlendirmesinin bir benzerini Lenin’in 1890’lı yıllarda Rusya’daki baskıcı siyasi ortamı ve muhaliflerin tavrını anlatmakta kullandığı görülmektedir;

Tümüyle uşaklaştırılmış bir basınla bir otokrasi tarafından yönetilen bir ülkede, en küçük bir siyasal hoşnutsuzluğun ya da protestonun bile kovuşturulduğu, siyasal alanda hiçbir umut ışığının sızmasına olanak vermeyen bir gericiliğin egemen olduğu bir dönemde, devrimci Marksizm kuramı birdenbire sansürlü edebiyatı zorlayarak kendine yol açıp, **Aisoposcu** bir dil kullanarak bile olsa, kendini tüm ilgililere anlatabildi...⁴²⁸

Neticede, Kıvılcımlı’nın uzun siyasi hayatının yaklaşık son 10 yılı hariç sol siyasete izin verilmemesi ve yaşadığı tecrübeler, onun anlatım tarzını bu şekilde etkilemiş olabilir. Kıvılcımlı’nın Türk Siyasetindeki siyasal rolünün birincil fonksiyonunun “Tarih Tezi”nin siyasal ideolojik alandaki kapsayıcılığı olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde açıklanan ve Kıvılcımlı’nın toplum biçimlerinin gelişim kanunlarından ikincisi olan **“İnsan Toplumunun Üretici Güçleri ve Üretici Güçlerin Denklığı Yasası”**nın Kıvılcımlı’nın siyasetinde rol oynadığı düşünülmektedir. Bu bağlamda Kıvılcımlı’nın sosyalist mücadelede üretici güçleri birbirlerine denk şekilde kullanma gayreti olsa dahi konjontürün de etkisiyle bu konuda başarılı olamadığı bir vakadır. Kıvılcımlı’nın tarih tezinde yer alan her bir üretici gücün kapsadığı toplumsal kesimler birbirlerinden ayrılmaktadır. Örneğin kolektif aksiyon üretici gücü işçi sınıfı ve solcuları kapsamaktadır.

Kıvılcımlı’nın “Tarih üretici gücü”ne ilişkin değerlendirmeleri, ilkel komünal dönemin yiğitlik, dürüstlük, eşitlik, özgürlük ve kardeşlik ilkeleri çerçevesinde örgütlenen bir geleneğin devamı olarak kabul ettiği genç ordu mensuplarını, İslami gelenek üzerinden bir tarih üretici gücü söylemi üretildiğinde ise tüm Müslümanları kapsayabilmektedir.

Böylece Kıvılcımlı’nın tarih ve insan üretici güçleri kapsamında İslam’a ilişkin geliştirdiği görüşler Müslümanları etkilemiştir. Sanayileşmeye ilişkin görüşleriyle özellikle **“teknik üretici gücü”**nün geliştirilerek mutlak sömürünün azaltılması ve

⁴²⁸ Andrzej Walichi, **Rus Düşünce Tarihi Aydınlanmadan Marksizme**, Çev. Alaaddin Şenel, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 639.

nisbi sömürünün artırılmasına ilişkin görüşleri (sermayenin organik bileşeninin yoğunlaşması) ile ulusalcı, milliyetçi ve/veya kalkınmacı anlayışa hitabetmektedir. Son olarak; coğrafya üretici gücü ise, Kıvılcımlı tarafından geliştirilmemekle birlikte günümüzde çevre kirliliğine bağlı doğal afetlerin etkisi, sürdürülebilirlik, çevre ve enerji konusundaki gelişmeler göz önüne alındığında çevreci ideolojik yaklaşım perspektifinde kolektif aksiyonun coğrafya üretici gücü ile bütünleşmesi şeklinde formüle edilebilecek yeşilci siyaseti kapsayan bir siyasi yaklaşım geliştirme potansiyeline sahiptir.

1960-1971 döneminde Dr. Hikmet Kıvılcımlı 1950'lerde ortaya koyduğu II. Kuvayimilliyecilik temel tezini devam ettirmiştir. O bahsekonu dönemde yaptığı çalışmalarda “tarih üretici gücü” ve kolektif aksiyon açısından ordu ve ilmiyeye, kolektif aksiyon ve sosyal devrim açısından ise işçi sınıfına önem vermiştir. Böylece Kıvılcımlı'nın “üretici güçler”in temsil ettiği geniş kitle sayesinde halkın geniş kesimlerine hitap edebilecek bir siyasal perspektif ve teorik bir çerçeve oluşturduğu söylenebilir.

1950'li yıllarda TKP militanlarının bölünmesi neticesinde Şefik Hüsnü, Mihri Belli ve Reşat Fuat Baraner ile Zeki Baştımar ve birkaç arkadaşı iki ayrı grup oluşturmuşlardır. Birinci grup Milli Demokratik Devrim (MDD) Hareketini, ikinci grup ise TKP Yurtdışı Bürosunu oluşturmuştur.⁴²⁹ 1960 sonrası siyasi hayatta Hikmet Kıvılcımlı siyasi liderden ziyade sol camiada fikirlerine değer verilen akıl kişi olarak değerlendirilmesinin daha uygun olabileceği düşünülmektedir. Keza bu dönemde siyasete yazılarıyla ve verdiği seminerlerle dahil olmuştur. Bununla birlikte Kıvılcımlı'nın ordu mensuplarıyla kurduğu bağın ve yaptığı görüşmelerin akıl kişi olmanın ötesinde olduğu da söylenebilir. Kıvılcımlı'nın “Tarih Tezi” kapsamında Türkiye'de kapitalizmin gelişimi üzerine tespitleri 1960'lı yılların sonlarından itibaren genç subaylarda karşılığını bulmuştur. Bu bağlamda Kıvılcımlı'nın Türkiye'deki Aydınlanma'nın Avrupa'dakinden farklı geliştiğini, farklı grupların (seyfiye ve ilmiye) aydınlanmaya önderlik ettiğine yönelik tezlerinin kökeninde yer alan tarih tezi ona sol içinde özgün bir yer kazandırmıştır. Bu görüşün pratikteki bir

⁴²⁹ Ergun Aydınoglu, **Türkiye Solu 1960-1980**, İstanbul, Versus Yayınları, 2007, s.93.

neticesi olarak 12 Mart 1971 Muhtırası'ndan sonra açılan "83 sanıklı dava"da bir numaralı sanık Dr. Hikmet Kıvılcımlı olmuştur.

3.1 1960'lı Yıllarda De-Stalinizasyon ve Batı Marksizmini'nin Türkiye'deki Sol Siyasetteki Rolü

1960'lara gelindiğinde önceki dönemlerde Türkiye'de sosyalist sola yapılan baskılar nedeniyle sol hareket pek çok sosyalist klasik eserin Türkçe baskılarına ve Türkiye'nin tarihi, toplumsal yapısı, sosyo ekonomik sorunları gibi konularda teorik çalışmalara sahip değildi. Bu bağlamda Türkiye'de De-Stalinizasyon'un olmayışının ve Batı Marksizminin etkisinin sınırlı olmasının 1960'lı yıllar boyunca Türkiye'de Milli Demokratik Devrim (MDD) - Sosyalist Devrim (SD) ana ayrışmasının kökenini oluşturduğu yönünde genel bir kanı olduğundan bu konu önemlidir. Hikmet Kıvılcımlı bu ayrım içerisinde MDD'ye yakın görülen demokratik halk devrimini savunmuştur.⁴³⁰

05 Mart 1953 tarihinde SSCB Devlet Başkanı Joseph Stalin vefat etti. Stalin'in ölümünün ardından SSCB'nin dış politikasında yeni bir dönemin başladığı söylenebilir. Bu dönemin SSCB açısından temel argümanı "*Barış içerisinde bir arada yaşamak*"tır. Bu kapsamda SSCB batılı devletlerle ilişkilerini geliştirmeye başladı. 1955 yılında SSCB ve batılı ülkelerin katılımıyla gerçekleşen Cenevre Konferansı bu gelişmelere önemli bir örnek teşkil eder. Akabinde 1957 Moskova Deklarasyonu ve 1960 Moskova Bildirgeleri aynı kapsamda değerlendirilmelidir. SSCB – Türkiye ilişkilerinde yeni gelişmelerin bu dönemde başladığı söylenebilir. Nitekim, 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nın 35. yıldönümünde Mareşal Vorosilov'un⁴³¹ Cumhurbaşkanı Bayar'a SSCB'nin iyi niyetlerini ve SSCB-Türkiye arasında ilişkilerin ilerletilmesine yönelik bir mesajı iletildi. 17 Temmuz 1957 tarihinde ise Başbakan Menderes ile Rus Elçisi Bulganin'in görüşmesi gerçekleşti. Bu görüşmede ekonomik işbirliği hususları da masaya yatırıldı. Şubat 1956'da

⁴³⁰ Kıvılcımlı'nın devrim stratejisini kısaca belirtmek gerekirse; İşçi sınıfının proletarya partisinin oluşturulması hedeflerin başında yer alır. Buna göre öncelikle bir halk devrimi gerçekleştirilmelidir. Bu devrimin gerçekleştirilmesi için halk cephesi kurulmalıdır. Halk cephesi örgütlenmeli bilinçlendirilmeli ve eğitilmelidir. Bu eğitimi verecek kişiler proletarya aydını olmalıdır. İşçi sınıfının yanı sıra proletarya aydını vurucu güçtür. Yedek güçler ise küçük ve orta aydınlar zümresi, fakir ve orta köylü yığınlar, küçük ve orta esnaf tabakalarıdır. O, devrimden sonrası için Vatan Partisi programını önerir. Ona göre, bu program demokratik halk devriminin minima programıdır.

⁴³¹ Taksim Anıtında yer alan SSCB askeridir.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) 20. Kongresi yapıldı. 1953'te Stalin'in ölümünden sonra Komünist Parti Birinci Sekreterliği'ne getirilen Nikita S. Kruşçev bu kongrede iktidarı tekeline alan Stalin'i eleştiriyor ve tek tip bir sosyalizm yerine ulusların farklı modeller izleyebileceğini ifade ediyordu.⁴³² Robert C. Tucker tarafından Rand Cooperation için ilk nüshası Kasım 1956 tarihinde hazırlanan ve 15 Nisan 1957 tarihinde revize edilen “*The Politics of Soviet De-Stalinization*” başlıklı raporda De-Stalinizasyon süreci açıklanmaktadır.⁴³³ Bu rapor özetle, SSCB'nin 1920'lerin sonlarından 1930'ların sonlarına kadar bir Stalinizasyon süreci yaşadığını, bu sürecin iki aşaması olduğunu,

- Birinci aşamasında Rus toplumu üzerinde Stalin tarafından totaliter bir rejim kurulduğunu,
- 1934'ten itibaren geçilen ikinci aşamada ise mutlak istibdatı temin eden emir komuta zinciri ile bir üst yapı oluşturulduğunu, böylece Bolşevik Parti'nin siyasi bir organizma olarak işlevini kaybettiğini,
- De-Stalinizasyon'un neredeyse Stalin'in öldüğü gün başladığını,
- De-Stalinizasyon'un Stalin'in kurmuş olduğu emir komuta zincirine dokunmamakla birlikte yukarıda tanımlanan Stalinizasyon'un ikinci aşamasını (üst yapıyı) keserek uygun düzenlemeler yaptığını

belirtmektedir.⁴³⁴

Troçkist Stalin: Stalin ve De-Stalinizasyon'a dair konulara da değinen Kıvılcımlı'nın 1970 Sonbaharı'nda yayınlanan “Oportünizm nedir?” isimli eseri dikkat çekici bilgiler ve yorumlar içermektedir. Kıvılcımlı'ya göre; Stalin başlangıçta tek ülkede sosyalizm olamayacağını iddia etmiştir. Kıvılcımlı bu iddiasını Stalin'in Fransızca'ya da çevrilen “Teorik ve Pratik Leninizm” başlıklı broşürüne dayandırmaktadır. Stalin Sverdlov Üniversitesi'nde “Leninizm'in Temelleri” adıyla

⁴³² Gül Pınar Gülboy, “1956 Macar Ayaklanmasının Türkiye Basınında Yansımaları”, **Macar Kardeşler: Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler**, Ed. Y. Okay, İstanbul, Doğu Yayınları, 2012, s. 97.

⁴³³ Robert C. Tucker, **The Politics of Soviet De-Stalinization**, California, Rand Cooperation, 1957 (Çevrimiçi) <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2006/P1058.pdf>, 10 Ocak 2017.

⁴³⁴ **A.e.**, s. 48.

verdiği derslerde özetle şöyle demektedir: “... *Bu şartlar altında Rus komünistlerinin işleri Rus devriminin dar ulusal çerçevesiyle sınırlı olabilir mi? Elbette değil.*”⁴³⁵

Kıvılcımlı'ya göre, Stalin daha sonra tek ülkede sosyalizmin başarılı olması üzerine bu defa tek ülkede sosyalizm olamayacağını söyleyenleri ortadan kaldırır. Lenin'in Proletarya Devrimi broşüründe yer alan “*Öteki ülkelerde Devrimin uyanması, desteklenmesi geliştirilmesi için bir ülkede âzamiyi yapmak...*” cümlesi tek ülkede sosyalizm olamayacağını göstermemektedir.⁴³⁶ Kıvılcımlı De-Stalinizasyon konusunda ise şöyle demektedir; “*O 1924 yılı 'en iyilerinden biri' olan Stalin'in, sonra gittikçe ne olduğunu bilmeyen kaldı mı? Tek Yanılmaz-Papa ve tüm değilse yarım-Tanrı!.. Koca Sovyetler Birliği, hâlâ 'Destalinizasyon' (Stalinleşmeyi giderme) çabasını bitiremedi. Adam o denli ağır bastı. Temel konuda bir yanıtı, sonra, Parti tepesinde olmanın verdiği güçle, o yanıtıyı başkalarında yakalama, bu sonucu kaçınılmaz kılmıştı.*”⁴³⁷

De-Stalinizasyon sürecinde kapitalist ülkelerdeki sosyalist düşünce hareketlerinden “Frankfurt Okulu”nun özelinde Herbert Marcuse'nin temsil ettiği görüşler dünyada sol siyasete ve 1968 olaylarına yansımıştır. “Frankfurt Okulu”nun bir başka özelliği post modernizme giden görüşlerin temelindeki argümanları içermesidir. “*Bugün yaygın biçimde pozitivizmle Marksizmi eşitleyen yüzeysel akademik ön yargının temel taşları da Frankfurt Okulu tarafından döşenmiştir.*”⁴³⁸ 1968'de Avrupa'da meydana gelen gençlik olaylarında özellikle Herbert Marcuse ismi ön plana çıkmıştır. Marcuse işçi sınıfından değil gelişmiş sanayi toplumundan kaçanların yapacağı bir devrimi olası görmekteydi. Tıpkı De-Stalinizasyon gibi Herbert Marcuse'un ve Frankfurt Okulu'nun görüşlerinin de 1960-1980 arasında Türkiye'deki sol hareketlere etkisi hususunda elde net veriler bulunmamaktadır.

⁴³⁵ Joseph Stalin, “Об основах ленинизма: Лекции, читанные в Свердловском университете”, (Leninizmin Temelleri: Sverdlov'un Üniversitesi'nde verilen dersler) Bu dersler Nisan ve Mayıs 1924 tarihinde Pravda Gazetesi'nde yayınlanmıştır. (Çevrimiçi)

https://www.marxists.org/russkij/stalin/t6/foundations_leninism.htm, 26 Mart 2017.

⁴³⁶ Hikmet Kıvılcımlı, **Oportünizm Nedir?**, Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul, 2011, ss.37-39.

⁴³⁷ Hikmet Kıvılcımlı **Oportünizm Nedir?** isimli kitabında Stalin'i sert bir üslub kullanarak eleştirir. Ancak tarih tezinin siyasetine etkisi kapsamında değerlendirilmeyeceğinden burada yer verilmemiştir.

⁴³⁸ Aydın Çubukçu, “Hans Heins Holz ve Frankfurt Okulu Üzerine”, **Frankfurt Okulu Eleştirisi**, yazar Hans Heinz Holz, Evrensel Yay., İstanbul, 2012, Önsöz.

Ayrıca, Türkiye’deki sol hareketler 1968’le sınırlı kalmayıp 1980’e kadar devam etmiştir.

Satlıgan’a göre, 1956’daki 20. SBKP Kongresi’nden sonra De-Stalinizasyon tüm dünyaya yayılmış ancak Türkiye’de bu süreç gerçekleşmemiş ve sol içerisinde Stalinist ekol devam etmiştir.⁴³⁹ 1956 sonrası sosyalizmin monolitik yapısının da değişmeye başladığı yıllar olmuştur. Ona göre; De-Stalinizasyon’un Türkiye’de olmamasının sebebi bunu yapacak ekibin yurt dışında olmasıdır.

...Marks, Engels ve Lenin’le aynı statüde olmayacaktır Stalin, kitapları basılmayacaktır, yayımlanmayacaktır. Yeni baskıları olmayacak, mesela Marksizm ve Milli Mesele ya da Diyalektik ve Tarihî Materyalizm — bunlar basılmayacak. Sovyetler Birliği Komünist Partisi kısa tarihi — ki Diyalektik ve Tarihî Materyalizm o kitabın bir parçasıdır — bunlar basılmayacaktır. Böyle bir destalinizasyon dünya çapında olmuştur. Türkiye’de ise olmamıştır. Neden? Çünkü destalinizasyonu yapması gereken kuruluşun önderliği ülke dışındadır.⁴⁴⁰

Satlıgan’a göre, Lenin’in 1905’te yayınlanan “*Demokratik Devrim’de Sosyal Demokrasi’nin İki Taktiği*” ve 1917’de yayınlanan “*Nisan Tezleri*” isimli yapıtları arasında sosyalist devrime giden yol hususundaki görüşleri değişmiştir. Ona göre, Lenin “İki Taktik” isimli yapıtta önce burjuva demokratik devrimini, sonra da sosyalist devrim aşamasını ve devrimler arasında ise uzun bir geçiş sürecini ön görmüştür. Daha sonra Lenin “*Nisan Tezleri*” isimli yapıtında bu aşamalı devrim görüşünden vazgeçmiştir.

Tarihsel açıdan bakıldığında Lenin’in işçi sınıfını 1905’te de “*halk devriminin kılavuzu ve önderi*” olarak gördüğünü ifade ettiği bir vakadır. Kendisi bu kapsamda “*İşçi sınıfı ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü*”⁴⁴¹’nü ön görmüştür. Lenin devrimin temel gücü olarak işçi sınıfını görmektedir. Lenin’ne göre işçi sınıfının temel güç olmasının sebebi ilgili dönemde Rus burjuvazisinin gerici olmasıdır.

⁴³⁹ Nail Satlıgan, “Mihri Belli Üzerine (1)”, 18 Ağustos 2011, (Çevrimiçi)
<http://gercekgazetesi.net/gundemdekiler/mihri-belli-uzerine-1>, 02 Kasım 2015.

⁴⁴⁰ A.e.

⁴⁴¹ V.I. Lenin, **Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği**, Çev. Muzaffer Erdost, Ankara, Sol Yayınları, s. 49.

Stalin döneminde ise bu aşamalı devrim anlayışı tüm dünyada yayılmıştır. Satlıgan, Mihri Belli'nin Stalinist olan bu görüşlerin etkisiyle hareket ettiğini ifade eder.⁴⁴² Belli'nin MDD görüşünün sosyalizmi erteleyerek ilk aşamada emperyalizmle ve feodalizmle mücadele edip burjuva demokrasininin kurularak ulusal kapitalizmin inşasını ön görmesi Türkiye'de Marksist hareketin kendisine meşru mücadele alanı yaratmasında olumlu rol oynamış olabilir. Türkiye'de sosyalist sol, önceki dönemlerde kendisine yapılan baskılara rağmen, 1960 Askeri Müdahalesi'nin sonrasında oluşan nisbeten özgür siyasi ortamda tabana yayılmayı başarmıştır. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra 1965 tarihinde yapılan ilk genel seçim neticesinde Türkiye İşçi Partisi (TİP) isimli sol bir parti Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 15 sandalye ile temsil edilme hakkını elde etmiştir.

3.2 MDD, Solun Meşruluk Problemi ve Kıvılcımlı'nın Eleştirileri (1960-1971)

Yön Dergisi Doğan Avcıoğlu liderliğinde 20 Aralık 1961'de faaliyete geçmiştir. Bu derginin 5 Ağustos 1966 tarihli 173. Sayısında E. Tüfekçi (Mihri Belli'nin mahlası) imzalı "*Demokratik Devrim: Kimle Beraber Kime Karşı*" isimli bir yazı yayımlanmıştır. Bu yazıda savunulan görüşler daha sonra Milli Demokratik Devrim (MDD) düşünce akımını oluşturmuştur. Türk Solu Dergisi'nin siyasi programı olan MDD görüşü Komintern'in az gelişmiş ülkeler için ön gördüğü aşamalı devrim anlayışının Türkiye'nin somut koşullarına uyarlanmış hali olduğu düşünülmektedir.⁴⁴³ Nitekim ilgili dönemde Türkiye'de MDD görüşünü ortaya atan Mihri Belli'nin Komintern çizgisinde eski bir TKP'li olması ve bu dönemde az gelişmiş ülkelerdeki sol hareketlerin izledikleri benzer siyasi çizgi bunu doğrulamaktadır.⁴⁴⁴

Bu yıllardaki aşamalı devrim anlayışı Türkiye'de akademisyenler ve siyasetçiler tarafından sol kesimde yıllar boyunca en çok tartışılan konulardan birisi olmuştur. Türkiye'de 1961 Anayasası yürürlüğe girene kadar komünizmin Türkiye Cumhuriyeti'nin devleti ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne bir tehdit olduğuna

⁴⁴²Nail Satlıgan, "Mihri Belli Üzerine (1)", 18 Ağustos 2011, (Çevrimiçi) <http://gercekgazetesi.net/gundemdekiler/mihri-belli-uzerine-1>, 02 Kasım 2013.

⁴⁴³MDD'nin Komintern ile bağlantısı için bkz. Gökhan Atılgan, **Yön-Devrim Hareketi Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar**, İstanbul, Yordam Yayınevi, 2008, s. 204.

⁴⁴⁴Ergun Aydınoglu, **Sol Hakkında Herşey mi?**, İstanbul, Versus Yayınları, 2008, s. 77.

ilişkin görüş ve yasal düzenlemeler onun meşru siyaset alanı içerisinde mevzilenmesini engellemektedir. Bu engel 1961 Anayasası ile nisbeten kalkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde özellikle sağ milliyetçi cephede yıllara sari olarak sol düşmanlığı artmıştır. Örneğin, Reha Oğuz Türkkan'a göre; sosyalistler kökü dışarıda olan, Arnavut, Selanikli Yahudi Dönmesi, Çerkez, Giritli Rum Dönmesi, Arap, Boşnak, Kürt, Ermeni, Pomak, Çingene, Süryani, Arap olup gayri meşru nesepi olan kişilerdir.⁴⁴⁵ Türkiye'de sol veya sağ siyasi hareketlerde Kemalizm bir yönü ön plana çıkarılmak suretiyle bahsedilen siyasi görüşün meşrulaştırılmasına araç olmaktadır. Kemalizm'in Halkçılık ilkesinin toplumsal yapıyı statik algılaması, kapitalist üretim ilişkilerine bağlı bir toplumda sınıfsız, menfaat birliğini haiz bir toplum tasavvuruna sahip olması ve elit kültürünü halka yayma çabası **1960'lı yıllarda** Türkiye'de Sosyalist Sol'un meşru siyasi platform arayışında önemli birer destek noktası olmuştur. MDD görüşü sol Kemalizm ile uyum içindedir çünkü Kemalizm'in sınıfsız toplum tasavvuru Marksizm ile örtüşmektedir. 1960'lı yıllarda Türkiye'de Marksist solun meşrulaşmasına imkan tanıyan noktayı nazar da böylece ortaya çıkmaktadır.⁴⁴⁶ Kemalizmin bu sol yorumunu Savran şöyle nitelendirmektedir:

Sol Kemalizm, Türkiye'de temel sınıflardan bağımsız bir sivil-asker aydınlar katmanına özsel olarak ilerici bir misyon atfeder. Bu katman, yalnızca Milli Mücadelenin belirli bir aşamasında değil, öznitelikleri dolayısıyla sürekli olarak anti-emperyalist, anti-feodal, hatta anti-kapitalisttir. Bu yüzden de aydınların yönettiği Milli Mücadelenin ürünü olan Türkiye Cumhuriyeti devleti ilericidir, bütün ilericiler tarafından savunulmalıdır.⁴⁴⁷

Böylece, Türkiye'de Marksist solun önemli bir bölümü için savunulması gereken bir cumhuriyet, bu cumhuriyeti destekleyen ilericiler ve milli mücadele (emperyalizme karşı ulusal kurtuluş savaşı) gibi meşru kavramlar üzerinden siyaset yapma yolunda kapıların açılışı 1960'lı yıllarda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda MDD'nin Yön hareketini meşrulaşmak için kullandığı, Yön hareketinin ise Stalinci

⁴⁴⁵Gökhan Atılğan, "Sosyalist Milliyetçilik Söylemi Türkiye (1961-1968): Temeller ve Ayrılıklar", **SBF Dergisi**, Ankara, 2009, 64-3, s. 5.

⁴⁴⁶Gökhan Karsan, Türkiye'de Marksist Sol Popülizm-Milliyetçilik, **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt XXVI, Sayı 2, 2007, ss. 39-59.

⁴⁴⁷Sungur Savran, **Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri Cilt 1: 1919-1980**, İstanbul, Kardelen Yayınları, 1992, s. 12.

Marksist MDD hareketinden teorik ve pratik anlamda etkilendiği⁴⁴⁸ düşünülmektedir. Benzer şekilde Marksist olan Kıvılcımlı'nın da milliyetçilik kavramına pragmatik şekilde yaklaştığı söylenebilir. Örneğin, Kıvılcımlı Sosyalist Gazetesi'nde "Sosyalizm Nedir?" başlıklı yazısında özetle; Türkiye'de milliyetçiliğin sosyalizm olduğunu, Türkiye'de işçi sınıfının bayraklaştırdığı bir çok sosyalistin burjuva aydını olduğunu, Ziya Gökalp'in de bunlardan birisi olduğunu, Gökalp'in Türkiye'de sosyalizmden başka milliyetçilik olmadığını söylediğini, TBMM tarafından kabul edilen Halkçılık Programı'nda "Sosyalizm" yerine "Halkçılık" kelimesinin kullanıldığını, Türkiye'de sosyalizm düşmanlığının gerici ve Babil Çağı'ndan kalma tefeci bezirganlığı savunmakla eşdeğer olduğunu ifade etmektedir.⁴⁴⁹

MDD Kemalizmi ittifak edilecek bir güç olarak görmektedir.⁴⁵⁰ MDD tezine göre öncelikle ulusal kapitalizm geliştikten sonra sosyalist bir devrim gerçekleştirilebilirdi.⁴⁵¹ Belli; "*Asker-sivil aydın zümrenin ideolojisinin, günümüz şartlarına uydurulmuş bir Kemalizm olduğu söylenebilir. Kemalizmin milliyetçi, anti-emperyalist ilkelerinin Türkiye'de sosyal adaletin gerçekleştirilmesiyle sıkı sıkı bağlı olduğu ve köklü alt yapı dönüşümlerinin gerçekleştirilmesinin bugünün Kemalist politikasının gereği bulunduğu bilinci, bu aydın çevrelerde yaygındır.*"⁴⁵² demektedir. Özetle, Mihri Belli Kemalizmi Türkiye'de asker sivil aydınların ideolojisi olarak değerlendirmektedir. Ona göre; Kemalizm Türkiye'nin (küçük burjuva) radikalizmidir. Kemalizm genel olarak küçük burjuvazinin ve askerlerin özelemlerinin ifadesi olup tüm dünyadaki radikal hareketler gibi içeriğinde çeşitli tutarsızlıkları barındırmaktadır. Belli, iktisadi alanda Kemalizmin hem liberal hem de devletçi yol izlemiş olmasını bu tutarsızlığa örnek göstermektedir.⁴⁵³ Türkiye'de 12 Mart muhtırası öncesinde bu radikal kesimin proleter devrimci gençleri eylem yapmak konusunda teşvik etmesinden bahseden Belli, bu radikallerin (Kemalistlerin)

⁴⁴⁸ Ergun Aydınoglu, **Sol Hakkında Herşey mi?**, İstanbul, Versus Yayınları, 2008, s. 63.

⁴⁴⁹ Hikmet Kıvılcımlı, "Sosyalizm Nedir?", **Sosyalist Gazetesi**, 07.02.1967, s. 4.

⁴⁵⁰ Özgün Dinçer, "Türk Solu Dergisi (1967 – 1970) ve Milli Demokratik Devrim Stratejisi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara, 2006, s. 62.

⁴⁵¹ Gökhan Atılğan, Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971): Nedenler İmkanlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar, **Praksis**, Sayı 21, ss. 47-76.

⁴⁵² Mihri Belli, **Yazılar 1965-1970**, Ankara, Sol yayınları, 1970, s. 19.

⁴⁵³ Mihri Belli, **Haziran Hareketi Davası Belgeleri -1 -Mihri Belli Devrimci Hareketimizin Eleştirisi (1961-1971)**, Süleyman Arslan (der.), İstanbul, Emekçi Yayınları, 1977, ss.149-150.

hedefinin dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in ülkeyi yönetemez hale gelmesini temin ettikten sonra darbe yapmak olduğunu ancak bu defa 27 Mayıs'ta yapılan hataları tekrar etmemeyi hedeflediklerini ifade etmektedir. Belli'nin daha sonra yazdığı hatıralarında Yön Dergisi'nde konuk olduğunu ve bu nedenle Marksist literatürden alıntı yapmasının uygun olmayacağını ifade etmesi de Kemalizmi ve Kemalistlere (radikalleri) yaklaşımını göstermesi açısından önemlidir.⁴⁵⁴

1920'lerden 1960'lara kadar kaynaşmayan işçi sınıfı ile aydın sosyalizmi için 1960'lı yıllar bir başlangıcı ifade ettiğinin söylenebileceği düşünülmektedir. Ancak 1960'lı yıllarda da siyaset alanında işçi sınıfı ve onun sosyalist politikalarının başat rol oynamaması, işçi sınıfının muhalefetin başında olmamasına, muhalefetin küçük burjuva siyasi hareketlerine ve MDD hareketine kalmasına sebep olmuştur. Kıvılcımlı'yı MDD'den ayıran görüşlerine bakıldığında; Kıvılcımlı Kurtuluş Savaşı'nın Türk Burjuvazisi önderliğinde kazanıldığını ve Kemalizm'in bir burjuva ideolojisi olduğunu savunur. Ona göre, Türk burjuvazisi Kurtuluş Savaşında oynadığı devrimci rolün akabinde kendisi soygun düzenini kurarak zaferin ganimetini yerken Türk proletaryası ise yarım kalan sömürge kurtuluşunu tamama erdirecek ve Türkiye halkını sosyal kurtuluşa götürecektir.⁴⁵⁵ Kıvılcımlı'yı MDD hareketinden ayıran temel konu ise Türkiye'de gelişmiş bir finans kapital olduğunu dolayısıyla da sömürü ilişkisinin derinleştiğini ve yaygınlaştığını söylemesidir. MDD görüşünde ise burjuvazi komprador burjuvazi olarak adlandırılmakta ve sermayenin niteliksel değişimi örtülenmektedir. Belli'nin kaleme aldığı MDD broşüründe *"Türkiye gibi bir ülkede milli burjuvazi diye bir sınıfın olmayacağını iddia edenler vardır. Bunlar yanılmaktadırlar."*⁴⁵⁶ denilmektedir. MDD bu ikisini birbirinden ayırır. Kıvılcımlı ise Türkiye'de burjuvazinin finans kapital halini aldığını belirtmektedir. Kıvılcımlı MDD'nin emperyalizmi işbirlikçilerden ayrı bir kategori olarak değerlendirdiğini belirtmektedir. Kıvılcımlı'ya göre; *"MDD'ciler: 'işbirlikçiler' dedikleri sınıfı 'Emperyalizm'den başka bir şey saymakla, hem emperyalizmin tekelci kapitalizm olduğunu anlamıyorlar. Hem o yüzden 1970*

⁴⁵⁴ Mihri Belli, **İnsanlar Tanıdım**, İstanbul, Doğan Kitap, 1999, s.488.

⁴⁵⁵ Hikmet Kıvılcımlı, Strateji Bahsi, s. 9'dan akt. Mehmet Yılmaz, "Türkiye'de Proletarya Hareketi ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı", **Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Devrimci Hareketin Genel Otokritiği** içinde, İstanbul Alaz Yay., 1994, s. 61.

⁴⁵⁶ Mihri Belli, **Milli Demokratik Devrim**, İstanbul, Aydınlık Yayınları, 1970, s. 66.

Türkiye'sini; ya Afrika ve Hindistan yahut 1919 Türkiye'si kadar gerilerde sanıyorlar...Dünya'da böyle: biri sırf dışarlık, ötekisi sırf içerlek iki apayrı eleman olarak: Emperyalizmin yabancı, işbirlikçilerinin yerli olduğu ülkeler var mıdır?...⁴⁵⁷ demektir. Kıvılcımlı'nın Türkiye'deki hakim sınıfa ilişkin görüşleri özetle şöyledir.⁴⁵⁸

20 yüzyılda Kapitalist sınıfı ikiye bölünür 1- Finans- Kapitalistler bölümü her şeye hâkim olur. 2- Öteki kapitalist zümrelere: Vahşi kapitalistler adını takar. Bir milletin içinde bulunmak "Milli" olmak ise, bu iki zıt Kapitalist zümrede aynı millet içindedir. Birini ötekenden az "Milli" saymak Çin'de Maçin'de olur. Türkiye için hayal olur. Burjuva Metropollerinde iş böyledir.

Gelelim ikinci şıkka. Tekelci kapitalizmde: yani 20. yüzyıl kapitalist düzenine egemen olan sosyal düzende: "Milli Burjuvazi" deyimi içine kimler girebilir? 19. yüzyılın bıraktığımız yerinde hâlâ "Serbest rekabet" hülyasını otlayan kapitalist zümreleri... Bunlar 20. yüzyılın şartsız kayıtsız egemen olan Finans-kapital zümrelerince, kendi yüksek Rant (İrat) vurgunu ve yağması Cennetinden ebediyen kovulmuşlardır.

Kapitalist sınıfın Finans-Kapitalistler zümresine giren bir avuç Oligark (egemen azınlık) ve plutokrat (egemen parababaları) kodamanları dışında kalmış, irili ufaklı bütün öteki zümreleri (ufak, orta, kimi irice: Sanayici, Tüccar, Taşıtçı, Meteahhit ve ilh. lar) vardır. Gerek Ekonomi, gerek Politika iktidarı ve her türlü yağlı vurgun açısından Arafatta bırakılmış olan bu kıtıpiyoz kapitalist zümrelerine, bizim bildiğimiz klasik Bilimcil Sosyalizm "Vahşi Kapitalistler" adını kullanır. Onlara bu adı efendileri olan Finans-Kapitalistler yakıştırmışlardı.

Özetle; Kıvılcımlı Kemalist devrimin komprador burjuvaziyi sona erdirdiğini ve yerli finans kapital kurduğunu açıklamaktadır. **Buradan hareket eden Kıvılcımlı devrimin temel gücünün işçi sınıfı olduğunu ifade ederek** gerçek bir proletarya partisi kurulmasını devrim stratejisi olarak ortaya koymuştur. Kıvılcımlı'yı MDD'den ayıran konular özetlenirse; Kıvılcımlı'nın:

- Devletin hakim sınıfın bir aracı olduğunu vurgulaması,
- Kurtuluş savaşının küçük burjuva devrimi değil burjuva devrimi olduğunu ifade etmesi,

⁴⁵⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **Devrim Zorlaması Demokratik Zorlama**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 92.

⁴⁵⁸ A.e., s. 109.

- Türkiye’de işbirlikçi burjuvazi döneminin geçildiğini ve finans kapitalin hakim olduğunu söylemesi,
- Türkiye’nin kapitalist bir ülke olduğunu, ancak finans kapital dönemine geçildiği için Avrupa’da 19. Yüzyıldaki milliyetçi burjuvazinin günümüzde Türkiye’de söz konusu olamayacağını iddia etmesi

şeklindedir. Bu eleştirilerin yanı sıra Kıvılcımlı’nın Leninizm’in Rusya’daki devrim stratejisini birebir Türkiye’ye uygulamak istediği söylenebilir. Buna göre “20. yüzyılla birlikte Demokratik Devrimin mantıklı sonuca varması, ancak İşçi Sınıfının Köylülüğü yedek güç olarak kazanması, devrime öncü olması ile mümkündür. O zaman Demokratik Devrimin başına illâki bir üçüncü sözcük geçirilmek istenirse, bu ne “Burjuva”, ne “Millî” sözcükleri olamazdı.”⁴⁵⁹ Kıvılcımlı işçi köylü halk devrimine İkinci Kuvayimilliyecilik olarak isimlendirmiştir. Ayrıca, Kıvılcımlı’nın aşamalı devrime bakışı da farklıdır: “Bir ülkede ilkin Demokratik Devrimin, sonra Sosyalist Devrimin geleceği, genel çizisiyle ne denli doğru ise, o, ülkenin sosyalizm için uygun bulunup bulunmadığını sırf o genel çiziyeye göre değerlendirmeye kalkışmak da en az o denli yanlış olabilir.”⁴⁶⁰ Kıvılcımlı bu sıralamanın mekanik aşamalı olmadığını genel çizgi bu şekilde olsa dahi devrimci durumun belirmesi halinde harekete geçilmesini Lenin’in “Devrimimiz Üzerine” isimli eserinden yaptığı alıntılarla açıklamaktadır.⁴⁶¹ Dolayısıyla Kıvılcımlı’nın aşamalı devrim anlayışını genel bir çizgi olarak görmekle birlikte güncel somut pratik çözümler çerçevesinde devrim stratejisi ürettiği söylenebilir. Kıvılcımlı’nın devrim aşamalarına ilişkin bu yaklaşımı onun “Tarih Tezi”nde üretim biçimlerine olan

⁴⁵⁹ A.e., s. 90.

⁴⁶⁰ A.e., s. 101.

⁴⁶¹ A.e., s. 101. Abidin Nesimi’nin Hikmet Kıvılcımlı ile ilgili bir anısı Kıvılcımlı’nın aşamalı devrim anlayışına bakışını anlatmaktadır. Buna göre Edebiyat-ı Cedide’nin Otopsi (1935) kitabını bastırmak için matbaaya giden Kıvılcımlı ile Nesimi arasında geçen olay şöyledir; “Kendisiyle özgürlük konusunda konuşmaya başladık. Ben kendisine sosyalizmin serbestçe savunulması ortamı gelmeden sosyalistlerin komünistlerin komünizmin görüşlerini yaymalarının sosyalizmin ve komünizmin gerçekleşmesinin mümkün olmadığını bundan oturu onların sosyalistlik-komünistlik mücadelesini bir yana bırakıp bizimle birlikte bir özgürlük mücadelesi vermelerinin gerekli olduğunu söyledim. Kıvılcımlı bu görüşü benimsemedi. Bir hürriyet ortamı gerçekleşmeden de sosyalizmin komünizmin gerçekleşmesinin mümkün olduğunu söyledi. Bunun üzerine ben kendisine 1917 Şubat Devrimi olmadan 1917 Ekim Devrimi’nin olmasını mümkün görüyor musunuz sorusunu sordum. Kıvılcımlı 1917 Şubat Devrimi, yani özgürlük devrimi olmadan da 1917 Ekim Devrimi’nin yani Bolşevik devrimin gerçekleşebileceğini söyledi...” Abidin Nesimi, **Yılların İçinden**, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1977, ss. 133-134.

yaklaşımı ile aynıdır. Keza Kıvılcımlı'ya göre aynı anda iki veya daha fazla üretim ilişkisi bir arada olabilmektedir. Bu üretim ilişkileri kapitalizm öncesi toplumlarda barbar akınlarıyla yıkılmaktadır. Neticede, Kıvılcımlı'nın görüşlerinde MDD'nin aşama anlayışının yalnızca bir genel prensip olduğu toplumun somut durumunun esas hareket noktası olduğu anlaşılmaktadır.

3.3 Kıvılcımlı'da Praksis (Tefeci – Bezirgan, Barbar Mücadelesi) Örneği Olarak MBK'ye Mektuplar

27 Mayıs 1960'da yapılan askeri müdahale sonrası, İzmir'de bulunan eski Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel Ankara'ya getirilerek Devlet Başkanı, Başbakan ve Milli Savunma Bakanı yapıldı. Gürsel Milli Birlik Komitesi'nin (MBK) başına geçti. İstanbul Üniversitesi'nden beş hukuk profesörü getirilerek geçici anayasa yapıldı. Aynı dönemde Demokrat Parti anayasaya aykırı hareket ettiği gerekçesi ile 29 Eylül'de kapatıldı. 38 üyeli MBK devlet yönetimini ele geçirdi.

27 Mayıs askeri müdahalesi MBK'nın alt kademdeki askerlerden oluşması sebebiyle hiyerarşi dışında yapılmış bir müdahale olarak kabul edilmektedir. MBK'nın içinde çeşitli gruplar vardı. Bu gruplardan Albay Alparslan Türkeş'in başında olduğu ve askeri müdahaleden sonra iktidarın uzun süre askerler tarafından devam ettirilmesini savunan kesim orduda ve üniversitelerde büyük bir tasfiye hareketine girişti. 14'ler olarak bilinen bu grup 13 Kasım 1962'de MBK'dan tasfiye edildi.⁴⁶² Bu gruptan bazı isimler daha sonra 9 Mart 1971 askeri müdahale girişiminde de yer almıştır.

1960'tan 1965'e kadar Hikmet Kıvılcımlı'nın siyasi faaliyetleri çok sınırlıdır. Buna paralel olarak Türkiye'de 1965'lere kadar öğrenci gençliğinin CHP'nin etkisi altında olduğu, 1965'te sonra ise gençlerin dönemin Kemalist solcu ve sosyalist grup ve dernekler vasıtasıyla sola kaydığı söylenebilir.⁴⁶³ Kıvılcımlı'nın darbenin hemen akabinde Milli Birlik Komitesi'ne kutlama telgrafı çekmesi, Haziran 1960'da Ankara'ya giderek dönemin Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir ile görüşmesi söz

⁴⁶² Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yay., İstanbul, 2000, ss. 351-356.

⁴⁶³ Tahir Pekasil, "Türkiye'de 68 Kuşağı ve Din (Din Sosyolojisi Açısından Bir Analiz)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. İlahiyat Anabilim Dalı Felsefe Din Bilimleri Bilim Dalı, İstanbul, 2007, s. XV.

konusudur.⁴⁶⁴ Ayrıca, Kıvılcımlı'nın anayasa teklifinin Ankara'ya iletilmesi, Milli Birlik Komitesi'ne yazdığı mektuplar ve İdeal Mensucat İşçileri Sendikası toplantısına istinaden yazmış olduğu “*Sosyalizm ve Devletçiliğimiz*” başlıklı yazısı dışında bu dönemde bir faaliyete rastlanılmamaktadır.

Kıvılcımlı'nın yönteminde tarihsel maddeci diyalektik anlayış hakimdir. Siyasi tarihe ilişkin analizlerinde İbn Haldun'un Bedevi-Hazari çatışmasına benzer şekilde o da tefeci-bezirgan ile halkı ve onun vurucu gücü sınıf-1 devleti karşılıklı iki tarafa koyar. Tefeci-bezirgan ile halkın vurucu gücü sınıf-1 devletin diyalektik süreci onun Tarih Tezi'nin ana temalarından biridir. Bu kapsamda ona göre; 1960 askeri müdahalesi ile sınıf-1 devlet yönetimi ele geçirmişken tekrar tefeci-bezirganın eline iktidarı teslim eder. Kıvılcımlı bu gidiş gelişleri tarih boyunca takip ederek “Tarih Tezi”ni oluşturmuştur. Oluşan yeni siyasi yapılar eskisinden farklı ve yeni bir sentezdir. Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'nde Barbarların iktidarı ele geçirdikten sonra yerleşik medeniyetin tefeci bezirgan hukukuna teslim olmalarını vurgulamıştır.

Öte yandan Kıvılcımlı'nın sosyal devrim anlayışında ana devrimci unsur sınıf-1 devlet değildir. Kıvılcımlı yaşadığı dönemin somut koşullarından yola çıkmıştır. Onun için esas konu doğu toplumundaki gerici tefeci-bezirgana karşı toplumun sivil sosyal kurumlarını oluşturarak ileriye götürecek sınıfların ve/veya insanların ezilerek bastırılmasıdır. O, kitaplarında, Doğu Medeniyeti'nin, temiz ve korkusuz insanı nasıl ezdiğini anlatır. Ona göre; diyalektik metotlu tarihsel maddecilik her çağda son tahlilde “Üretici Güçler”le hareket etmektedir.⁴⁶⁵ Kıvılcımlı Batı ile Doğu arasındaki gelişmişlik farkını açıklarken yine bu güçlerin mücadelesine yer verir. Buradan yola çıkarak devlet sınıflarının Doğu'daki rolünü “tarih üretici gücü”ne bağlar.

Örneğin Kıvılcımlı ABD'de;

- Devletin kırtasiyecisi ve askerci olmayışını (Tam demokrasi),
- Derebeği artıklarının yok edişini (Toprak reformu)
- Sanayi sermayesinin ötekilerden üstün olmasını (Teknik yaratıcılığı)

⁴⁶⁴ Suat Şükrü Kundakçı, **Bir Ömür Bir Sohbet**, Ed. Ersin Tosun, İstanbul, 2005, s. 75.

⁴⁶⁵ Hikmet Kıvılcımlı, **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2014, s. 17.

ABD'nin ilerleme sebepleri olarak açıklamaktadır. Ona göre, Doğu'da ise “*insanı unutanlara Eşraf⁴⁶⁶ dendi.*”⁴⁶⁷ Batı'da insan unutulmamıştı. Batı ile Doğu arasındaki bu farkın sebebi Batı Medeniyeti'nin sosyal devrim geleneğini modern sosyalizm düşüncesi üzerine oturtmasıdır. “...*ekonomik sebeplerden başka, Doğu'da ilkel sosyalizm, köklerinden kazındığı halde, Batı'da bir türlü kazanamadı ve kapitalizm doğabilmek için o ilkel sosyalizm geleneklerine tutunmak zorunda kaldı.*”⁴⁶⁸ Bir başka deyişle Kıvılcımlı doğuda ilkel komünizmin köklerinin kazındığını ancak Batı'da bunun gerçekleştirilemediğini bu nedenle sosyalizm fikrinin geliştiğini anlatır. Batı'da Kara Avrupası'ndaki bu durumun iki neticesi olmuştur. Bunlardan birincisi **ümmetten millete** geçilmesidir. İkincisi ise **kast sisteminin yerine sosyal sınıfların** ortaya çıkmasıdır. Neticede, Kıvılcımlı'ya göre, Doğu'da Türk ve Moğol barbar akıncıları içine girdikleri medeniyetlerde yitip giderken⁴⁶⁹ Batı'da barbarların sivil kurumların gelişmesini temin ettiğini ifade ettiği söylenebilir.

Bu durum Hobsbawm tarafından farklı bir dille şu şekilde ortaya konulmuştur. Hobsbawm'a göre özetle; Sivil hayatın toplumsal temellerini oluşturan kurumların yeterince gelişmediği, ancak toplumsal devrim koşullarının bazılarının nesnel olarak oluştuğu, Türkiye ve Mısır gibi ülkelerde sivil hayatın toplumsal temellerinin devrimi gerçekleştirmek açısından güçsüz olması, silahlı kuvvetlerin karar alma ve onu uygulamada tek güç olması, sivil yöneticilerin olmaması sebebiyle ordu harekete geçebilmekte ve subaylarına sivil görevleri verebilmektedir.⁴⁷⁰ Hobsbawm ordunun radikalizminin en iyi ikinci seçenek olduğunu bu radikalizmin kalıcı siyasal sonuçlar doğurmadığını ifade eder.

Özetle, siyasete yapılan askeri müdahale toplumsal ya da siyasal başarısızlığın göstergesidir. Gelişmiş ülkelerde bu müdahale, siyasetin olağan sürecinin (avantajlı durumların çoğunda geçici) krizine alamettir veya statükonun yıkıcı ya da devrimci baskıları artık kontrol altına alamadığına işaret eder.⁴⁷¹

⁴⁶⁶ Şerefli.

⁴⁶⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş İngiltere**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 62.

⁴⁶⁸ **A.e.**, s. 63.

⁴⁶⁹ **A.e.**, s. 44.

⁴⁷⁰ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.216.

⁴⁷¹ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.217.

Kıvılcımlı sosyal sınıflar yeterince gelişmediğinden doğu toplumlarında tarih tezi kapsamında sınıf-ı devlete (seyfiye ve ilmiye), orduya vurucu güç rolü vermekteydi. Bunun sebebini Kıvılcımlı ilkel komünal döneme ilişkin bozulmadan gelen “tarih-gelenek görenek üretici gücü”ne dayandırır. Hatta Kıvılcımlı 1960’lı yıllarda Kuzey Afrika’da meydana gelen olayları da aynı kapsamda vurucu gücün gerçekleştirdiğini iddia etmektedir. Ona göre;

Şimdi, Cezayir ve Libya'daki örneği verişim şundan ileri geliyor: Vurucu Güç... Osmanlı... Cezayir de biliyorsunuz Osmanlıydı, Libya da, Sudan da bizim eski Türkiye sayılan memleketlerdi. Orada da o gelenek kalmış. Ve sonra tabii, Türkiye’de Vurucu Güçlerin oynadığı devrimlerdeki rolü de gördüler. Ondan sonra onlar da davrandılar...⁴⁷²

İlmiye ve seyfiyenin kapitalizm içindeki edilgen rolünün de Kıvılcımlı’nın bu tespitini desteklediği düşünülmektedir. Bu iki grubun kapitalist üretime doğrudan bir katkıları yoktur. Onların üretim ilişkilerinde olmayışı kapitalizmle bağlarının zayıf olmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla tarih üretici gücü açısından insanın kapitalizme ve / veya üretim ilişkilerine karşı durumu ile devrimcilikleri arasında bir korelasyon olduğunun söylenebileceği düşünülmektedir. Ancak, Türkiye özelinde düşünüldüğünde bu durumun 1960 askeri müdahalesinin akabinde 1961 yılında kurulan OYAK ile değiştirilmeye başlandığı zamanla OYAK’ın askerin burjuvazi ile çıkarlarını ortaklaştırdığı ve askeri kapitalist düzene entegre ettiği düşünülmektedir. Benzer şekilde eğitimde ise eğitimin bir kamu hizmeti olmaktan çıkarılmasıyla bu devlet sınıfının da kapitalist üretim ilişkilerinin çarkına girmesi onların sermaye için bilim üreten ve/veya ders veren bilim işçileri haline gelmelerine sebep olmuştur. İnsanların dayanışmasında kapitalist üretim ilişkilerine girmezden önceki döneme ait yaşantılarından kaynaklanan okul ve aile bağları da aynı çalışma hayatına girdikleri dönemde birlikte hareket etmeyi sağlayan önemli kolektif aksiyon unsuru olabilirler.

Kıvılcımlı’nın askeri müdahale konusundaki görüşleri Hobsbawm’ın görüşleri ile paraleldir. Hobsbawm sivil hayatı oluşturan kurumları gelişmemiş toplumlardan bahsederken Kıvılcımlı ise burjuva demokrasisinin kurumsal temellerini oluşturan burjuvazinin Türkiye’deki gerici rolünden bahsetmektedir. Bu durumda elde kalan “*en iyi ikinci seçenek*” olarak ordu Kıvılcımlı için de somut durumun somut tahlili

⁴⁷² Hikmet Kıvılcımlı, **TİP Seminerleri**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 59.

çerçevesinde desteklenmekteydi. Kıvılcımlı her ülkenin insanının düşünce yapısının kendi koşullarının ve tarihinin ürünü olduğunu ifade ederken Osmanlıların Orta Asya Göçebe Toplumu mayası ile Bizans – İslam medeniyetlerinin kalıntılarında bir Rönesans yarattığını anlatır. Ona göre; sosyal gelenekler Türk köyünde imece ve Bektaşilik olarak yaşamaya devam etmiş ve “Devlet sınıflarımızdan silahlı ve aydın gençliğimiz, özellikle ilk Türk İlb’lerinin toplum uğruna fedakar ülkücülüğünü ayakta tutmuştur, tutuyor”dur.⁴⁷³ Kıvılcımlı Doğu’nun gelişmemişliğini Tefeci-Bezirgan’ın zulmüne bağlamaktadır;

Manüfaktür biçimine kadar gelişmiş sanayiine rağmen, çalışanların yarım yüzyılı aşkın iktidar denemelerine rağmen Doğu’da bütün inançlar, düşünceler, davranışlar herhangi bir sosyal devrim getiremedi. Tarihsel devrimleri üzerine çekmekle yetindi. Çünkü o gelişmelerin mihveri Bağdat, kadim Babil’in yerine kurulmuştu: orada beş - altıbin yıldır işleyen antika medeniyet satırı, insan üretici gücünü, o kadar göçebe aşlarına rağmen ele alınmaz bir kıymaya çevirmişti. O soysuzlaşmış yığınlar içinde, tarih öncesinin bütün sosyalist gelenek görenekleri (yiğit+eşit+doğru) insan malzemesi çarçabuk bozuluyor, Feleksaf Eba Müslüm, Babek Arslan’ını, tefeci bezirgan artığı tilkilere boğduruyordu. Çin’de, Hint’te olduğu gibi sinsi medeniyet züğürt barbarları teker teker süslü ehramının çıkmaz dehlizleri içine çekiyor, göz kamaştırıcı hazinelerinin zenginlikleri ile şaşırtıyor, medeni dinlerin esrarıyla uyuşturduktan sonra, barbarın erkekliğini çıkartıp, namusunu ve beynini iyice yıkıyordu. Barbarlık fatih olarak geldiği zaman onun ayaklarına kapanıyor, koynuna giriyor, insan üstü yaratıklar olduğunu göklere çıkartıyordu. Her iki halde de, barbar, o havai fişek ateş alıcı gönlüyle, medeniyetten çok savunucusu kesiliyor, barbarlığın bir numaralı düşmanı oluyordu. Tarih öncesinin hür, eşit, doğru, yiğit ilblerini, gaazilerini yetiştiren sosyalist kan teşkilatı barbar yavaş avlanırsa, medeniyetin aylıklı askeri olarak baskı cihazına dönüyordu.⁴⁷⁴⁴⁷⁵

Kıvılcımlı Batı’nın gelişmişliğini kaybolmayan barbar ruhu ile açıklar. Kıvılcımlı’nın bu konudaki görüşlerinin temelinde yine Fredrich Engels’in “Köken” kitabı yer alır. Kıvılcımlı’ya göre, Engels’in de belirttiği üzere Avrupa’ya canlılığını

⁴⁷³ Hikmet Kıvılcımlı, **27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, s.53.

⁴⁷⁴ Hikmet Kıvılcımlı, **İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş İngiltere**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, ss. 59-60.

⁴⁷⁵ Özellikle Türkiye’de kabaca Cumhuriyeti ileriye götürmeye çalıştığı söylenebilecek aydınlara yönelik yapılan yargılamalar, suikastler ve katliamların Hikmet Kıvılcımlı’nın “antika medeniyet satırı ile kıymaya çevirme tasviri” ile uyumlu olduğu düşünülmektedir.

kazandıran Cermenlerin Barbarlıklarıydı.⁴⁷⁶ Selçuklu ve Osmanlı'da olduğu şekilde Cermenler de Batı'da yerleşik devletin yani Roma'nın toplumsal örgütlenme ve mülkiyet dağılımını üretim biçimi ve ilişkilerini zamanla almıştır. Aynı şekilde Hazanov'a göre; erken devletlerde kişi özgürlüğünden yararlanan ve eski dönemlerin kalıntısı olan ekonomik bağımsızlığını yitirmemiş avam kimselerden oluşan kalabalık sınıf zamanla yok olmakta, erken devletin doğrudan vergilendirme, angarya ve üreticilerin doğrudan sömürülmesinde oynadığı rol Asyatik Toplumlarda olduğu kadar diğer erken devletlerde (örneğin Frankların Clovis Krallığı) de bulunmaktaydı.⁴⁷⁷ Dolayısıyla Kıvılcımlı'nın da belirttiği şekilde erken (Antika) devlette bulunan tefeci bezirgan sermaye zamanla barbar gelenekleri ortadan kaldırarak eşraf, ayan, feodal bey ile köle veya serf üretmekteydi.⁴⁷⁸ Hazanov da Kıvılcımlı gibi erken devlette bağımlılığın ve sömürünün özel bir biçiminin zamanla hakim olduğunu ifade eder.⁴⁷⁹ Kıvılcımlı'ya göre; Serf'in ailesi ile birlikte çalışarak borcunu ödemek suretiyle toprak sahibi hür köylü halini alması "*ilkel sosyalist toplum olan Barbarlığın 'Tarih ve İnsan' üretici güçleri, Batı Avrupa Ortaçağı'nda Avrupa Ortaçağında, ekonomik gelişimle atbaşı birlik giden oldukça hür serfliği, bağımsız Komunaları ve Şehirleri yaratmıştır.*"⁴⁸⁰ Kıvılcımlı bu tespitini de Engels'ten aldığını belirtir.⁴⁸¹ Neticede; barbar ile medeni arasındaki çatışma önce birisinin sonra da diğerinin hakimiyeti şeklinde devam etmektedir. Kıvılcımlı bu barbar – tefeci bezirgan çatışmasını 1960 Askeri müdahalesi sonrasında da uyarlamaktadır. Bu konuya özellikle Milli Birlik Komitesi'ne yazdığı mektuplarda rastlanır.

Buna karşılık Aydınoğlu 27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nden sonra Kıvılcımlı'nın Milli Birlik Komitesi'ne yazdığı mektupları "Tarih Tezi" kapsamında ele almayarak bu mektupların yalnızca Vatan Partisi programından alıntı olduğu tespitiyle yetinerek "*Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş mücadelelerine referans*"ın bu

⁴⁷⁶ Fredrich Engels, **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Çev. Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları, 2012, s. 183.

⁴⁷⁷ Anatoli M. Hazanov, "Erken Devlet Konusunda Çalışmanın Bazı Kuramsal Sorunları" **Erken Devlet**, ed. H. Claessen ve Peter Skalnik, çev. Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s. 113-133.

⁴⁷⁸ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 27.

⁴⁷⁹ Anatoli M. Hazanov, **a.g.e.**, ss. 126-127.

⁴⁸⁰ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 28.

⁴⁸¹ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 28.

dönemde TKP kadroları içinde yaygın olduğuna delalet eden bir radyo konuşmasından örnek vermektedir.⁴⁸² Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bu mektupları “*tarih ve insan üretici gücü*”nün siyasetine yansımaları ve onun siyasi söyleminde orduyu ön plana çıkarması açısından önemlidir. “Tarih Tezi” ve “tarih üretici gücü”ne ilişkin tespitleri dikkate alındığında Kıvılcımlı; mevcut siyasi konjonktüre uygun olarak 1960’larda Türk Ordusu’na ve ona ilişkin gelenek-görenek üretici gücüne daha fazla yönelmiştir.

Kıvılcımlı’ya göre batıdaki burjuvazinin devrimci niteliğine karşı Türkiye’deki burjuvazinin devrimci olmaması, farklı üretici güçlerin (insan ve tarih üretici güçlerinin) ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum Türkiye’deki devrimlerde devlet sınıflarının da öncülüğüne (ilmiye ve seyfiye) yol açmaktaydı. Bu kapsamda Şeyh Bedreddin’den, İttihat ve Terakki’ye oradan da Kurtuluş Savaşı’na doğru uzanan bir gelenekten bahsetmekteydi. Örneğin, Kıvılcımlı için Şeyh Bedreddin; “... yalnız Türkiye devrim tarihinin değil bütün insanlık için **sosyal devrim tarihinin**⁴⁸³ en ilgi çekici büyük kahramanıdır.”⁴⁸⁴⁴⁸⁵

İnalçık’ın örf-şeriat mücadelesinin hukuki neticelerini anlattığı temel eseri olan “*Osmanlı Hukuku’na Giriş-Örfi Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları*” isimli çalışmasında özetle; “Z.V. Togan’a göre... Mete’den Timur’a kadar binlerce yıl, esas hatları aynı kalmış bir Türe mevcut olmuştur... Bu Türe veya Yasa, devlet teşkilâtının ve hanlık hakimiyetinin temelini teşkil etmiş, onun yanında mahallî kanunlara, hanlık hukuku ile çatışmadığı nisbette, müsaade olunmuştur. Bu faraziyenin büyük bir hakikat payı sakladığına şüphe yoktur.”⁴⁸⁶ demektedir. Dolayısıyla İnalçık’ın yaptığı

⁴⁸² Ergun Aydınoglu, **Türkiye Solu (1960-1980)**, İstanbul, Versus Yayınları, 2007, s. 55.

⁴⁸³ Vurgu bana ait.

⁴⁸⁴ Hikmet Kıvılcımlı, “Simavnalı Şeyh Bedreddin” **Sosyalist Gazetesi**, 20.01.1966, Sayı 1, s. 5.

⁴⁸⁵ Hassan’a göre Bedreddin hareketi Batınlık’ın (Kabalizm, Sabiilik, Mazdekilik, Babekilik, Karmetilik, Hasan Sabbah düşüncesi vb) ve özellikle Şamanilik’in Osmanlı Devleti’nin kuruluşundaki karşı duruşu temsili açısından büyük önem taşımaktadır. Kıvılcımlı gibi Hassan da derviş-abdal öncülerin devletin çekirdeğini oluşturan ordu-insan malzemesinin temelini oluşturmasını ve devletleşme arttıkça baş kaldırırların çerçevesini oluşturmalarını dile getirir. **Osmanlı: Örgüt-İnanç Davranış’tan Hukuk-İdeoloji’ye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005, s. 151-152. Karpat ise Osmanlı Devleti’ne ilişkin Tasavvufi ve Alevi protestoların toplumsal yapıdaki değişimlere karşılık gelen siyasal intibaklardan ziyade ekseriyetle gayri Sünni dini hareketler olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Kemal H. Karpat, “Osmanlı Tarihinin Dönemleri: Yapısal Bir Karşılaştırmalı Yaklaşım” **Osmanlı ve Dünya**, Ed. Kemal H. Karpat., Çev. Talip Küçükcan, Ufuk Kitap, İstanbul, 2000, ss. 119-155.

⁴⁸⁶ Halil İnalçık, “Osmanlı Hukuku’na Giriş-Örfi Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, 1958, s. 106. (102-126). Akt. Ümit Hassan, **a.g.e.**, s. 49.

dönemlendirme esas alındığında Hikmet Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'nde ifade ettiği **Tarihsel Devrimler** dönemi ilkel barbar Türklerin “tarih (gelenek-görenek) ve insan üretici gücü” ve yasalarının geçerli olduğu döneme tekabül etmektedir. Kıvılcımlı da Tarih Tezi'ne uygun olarak en son tarihsel devrimi yapan liderin Aksak Timur olduğunu ifade eder. Şeyh Bedreddin ise tarihsel devrimlerin yerine sosyal devrimleri geçirmiştir. Kıvılcımlı'ya göre; Jean Huss Avrupa'da kapitalizmin temellerinin atılmasına katkı yaparken Şeyh Bedreddin uluslararası sosyalizmin ülkücüsü olan bir liderdir.⁴⁸⁷ Hassan'ın ifade ettiği ve Osmanlı Devleti'nin çelik çekirdeğine yerleştirdiği ordu-insan kavramını Kıvılcımlı'dan aldığı açıktır. Hassan'ın buradan yola çıkarak Türk tarihinde katmanlaşma sürecine karşı verilen mücadelelerin bir kandaşlık tepkisi olduğunu dile getirmesi yine Kıvılcımlı'nın görüşleriyle örtüşür.

Kıvılcımlı Türkiye'de tefeci-bezirganın yerli irticayı temsil ettiğini, bunların Türkiye'nin yabancı sermaye tarafından soyulmasına ortak olduğunu, Türk ordusunun ise dirlik düzeni geleneklerine sağdik kalarak milli kurtuluşu sağladığını ifade eder.⁴⁸⁸ Kıvılcımlı'nın mektubunda;

Anadolu'yu açan Horasan erlerimiz, yedisinden yetmişine kadar ordulaşmış oymaklardı. Ondan sonraki yerleşmeler, bu vafsimızı millileştirdi. Türkiye'mizin tarihi, Osmanlı gazilerinin Bizans derebeylerini yok etmesiyle başladı. Tekfur topraklarına düzen vermekle işe girişildi. Buna DÎRLİK-DÜZENÎ denildi... Dirlikçiler: Ordu-Devlet, çiftçiler: Dirlik halkı idiler. Bu ikiye bölünmüş iş zümresininarasına hiç kimse giremezdi. Onun için Türk milletinin bütününe “Ordu millet” tabir edildi.⁴⁸⁹

demektedir. Kıvılcımlı'nın ordu – millet geleneğine verdiği önem, İttihat ve Terakki hareketini vatani kurtaran bir hareket olarak değerlendirmesi, Kurtuluş Savaşı, 1960 Askeri Müdahalesi aynı kapsamdadır. Kıvılcımlı'ya göre İttihat ve Terakki daha sonra Alman İmparatorluğu'nun emrine girer. Başlangıçta İttihat ve Terakki

⁴⁸⁷ Hikmet Kıvılcımlı, “Simavnalı Şeyh Bedreddin” **Sosyalist Gazetesi**, 20.01.1966, Sayı 1, s. 5.

⁴⁸⁸ Hikmet Kıvılcımlı, **Kuvayimilliyeciliğimiz ve II. Kuvayimilliyeciliğimiz**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2007, s. 58.

⁴⁸⁹ Hikmet Kıvılcımlı, **age**, s.58

Cemiyeti'nin amaçlarından birisi vatani içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmaktır.⁴⁹⁰ Hüseyin Cahit bunu şu şekilde anlatır;

...(cemiyet ruhunun) kuvvet teşkil etmesi ise bir nevi din ve mezhep, adeta bir tarikat mahiyetini almasından ileri geliyordu... Memlekette bir İttihatçılık ruhu vücut bulmuştu. Bu adeta mistik bir nüfuzdu. Vatan aşkı etrafında bütün fedakarlıkları, feragatleri topluyor ve aynı ideal uğrunda birleşenleri kuvvetli bir tesanüt hissi içinde tek bir vücut haline getiriyordu. Birbirlerinin yüzünü hiç görmemiş iki ittihatçı, tesadüfen birleşip te birbirlerinin ittihatçı olduklarını anlayınca derhal ruhlarında samimi bir yakınlık ve sıcaklık peyda oluyordu...⁴⁹¹

Hüseyin Cahit'in anılarından alınan bu parçada ifade ettiği İttihat Terakki'ye ait "ruh" özünde Hikmet Kıvılcımlı'nın anlattığı ilkel komünal dönem kandaşlık hislerinin o günlerdeki örnekleri olarak değerlendirilebilir. Kıvılcımlı İttihat Terakki'nin bu ruhunu "*Hürriyetimiz ve Birinci, Cihan Harbi Faciamız*" isimli kitabında Resneli Niyazi ve Eyüp Sabri Bey ve arkadaşları üzerinden anlatmaktadır.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'yı diğer sol düşünce akımlarından ayıran özelliklerinden birisi "*ordunun ihtilalci geleneğini*" Marksist tarih üretici gücüne bağlayan bir teorik çerçevesinin olmasıdır. Hobsbawm'ın daha önce belirtilen tespiti çerçevesinde toplumsal hayatın temellerini oluşturan sivil kurumları gelişmemiş ülkelerde ordu bu tip hareketlere girişebilmektedir. Kıvılcımlı ordunun bu meziyetinden yola çıkarak orduya ihtilal yaptırıp iktidarı halka teslim etmesini beklemektedir. Kıvılcımlı MBK'ya yazdığı ilk mektubunda Halkçılık Programı'nı hatırlatmaktadır. Halkçılık Programı'nın en önemli özelliğinin milleti halk olarak tanımlayarak hükümetin ise "halk hükümeti" olarak adlandırılmasıdır. Kıvılcımlı'nın Halkçılık Programı'na yapmış olduğu atıf bahsekonu programın mahiyetinden ziyade Kıvılcımlı'nın halk iktidarı için askeri yönlendirme gayreti çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ayrıca, Kıvılcımlı'nın halkçılık programına atıfta bulunması ittihat ve terakki geleneği ile uyumludur. Kıvılcımlı'nın MBK'ye mektubu onun "tarih üretici gücü" ve "kolektif aksiyon üretici gücü" arasında kurduğu vektörel bileşimde "tarih üretici gücü"nün daha öne çıktığı bir bileşimi temsil etmektedir.

⁴⁹⁰ Sina Akşin, "İttihat ve Terakki Üzerine", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, Ankara, 1971, s. 154.

⁴⁹¹ Hüseyin Cahit Yalçın, "Meşrutiyet Hatıraları," *Fikir Hareketleri*, 6 Temmuz 1935, s. 89. Aktaran Sina Akşin, *agm*, s. 163.

MBK'ya yazılan ikinci açık mektup ise MBK'nin çabuk gitmemesi gerektiğini anlatarak başlar. Akabinde Kıvılcımlı Vatan Partisi'nden beri savunduğu prensipleri anlatır: Köyde toprak reformu, kentte bilinçli ticaret, siyasette ucuz devlet gibi.

Kıvılcımlı'nın mektubunda vurguladığı husus içinde en dikkat çekici olanının “sözü ayağa düşürmek” olarak tanımladığı halktan insanların siyaset yapmasının yolunun kapatılması konusudur. Kıvılcımlı'ya göre; Abdülhamit'ten beri siyaseti yapmak hakkı yalnızca levantene, tefeci bezirgana veya güzide azınlığa verilmektedir. Demokrat Parti'nin sözü ayağa düşürdüğü, cahil halkın siyasete karışması nedeniyle Türkiye'nin kötü duruma düştüğü eleştirilerini Kıvılcımlı Türk Milleti'ne iftira olarak görmektedir. Ona göre, milletin bütünü siyasette söz sahibi olmalıdır. Askerin memurun ve halkın diğer kesimlerinin siyasette olması tefeci-bezirganı rahatsız eder. Kıvılcımlı özetle; siyasetin çıkar çeteleri tarafından yapıldığını, bu kirliliğin aşılması için doktrin (fikir sistemi) partilerine izin verilmesini, insanın siyasi hayvan olduğunu, ondan siyaset özelliği kaldırılınca yalnızca hayvan olduğunu, siyasetin bir yurttaşlık borcu olduğunu anlatır. Kıvılcımlı burada sınıf-ı devleti de iki kanada ayırır. Birincisi ilmiye ve seyfiyedir. İlmiye ve seyfiye her askeri müdahalede bir araya gelirler. Diğeri ise mülkiye (idare amirleri) ve kalemiyedir (maliyeciler). Bunlar ise tefeci-bezirganın yanındadırlar.

Kıvılcımlı MBK'ya yazdığı ikinci mektubun sonunda; “KOMİTE olarak -Halk dilindeki kutlu “ÜÇLER”, “YEDİLER”, “KIRKLAR” gibi,- “OTUZSEKİZLER” adı ile tarihe geçecek işler yapmaya çağrılı evliyalsınız.” demektedir. Bu ifade Kıvılcımlı'nın Askeri müdahaleyi yapanların teorisyeni olduğu İkinci Kuvayi Milliyecilik'i benimsediğini düşündüğü şeklinde yorumlanabilir.

3.4 Kıvılcımlı'nın “Tarih Tezi” ve Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi

Timur'a göre, Batı Avrupa'da sermaye birikimi, parasal sermaye birikiminin artması ile üreticinin üretim araçlarından kopması neticesinde gerçekleşmiştir. Bu kopuşta devlet himayeci ve zorlayıcı bir rol oynamış, modern burjuvazi ve işçi sınıfının ortaya çıkışı gerçekleşmiştir.⁴⁹²

Marks ise Çin, Türkiye ve İran için analizlerinde toplumsal değişimin içsel mekanizmalarının yokluğunu belirtir. Buradan yola çıkarak Hindistan'da Asyatik

⁴⁹² Taner Timur, **Marx Engels ve Osmanlı Toplumunu**, İstanbul, Yordam Yayınları, 2012, s. 109.

Üretim Tarzının İngiliz emperyalizmince çözüldüğünü anlatır.⁴⁹³ Benzer tespitlerin daha sonra Hobsbawm tarafından bu defa askeri müdahalelerin açıklanmasında kullanıldığı çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edilmiştir. Diğer taraftan Marks'ın bu yorumunun emperyalizmi olumlaması gibi Hobsbawm'ın yorumu da bu ülkelerde askeri müdahaleleri olumlayıcı olduğu için eleştirilebilir.

Marks ayrıca, Osmanlı Devleti'ne ilişkin analizlerinde bu içsel mekanizmadaki çürümüşlüğü şöyle dile getirmektedir: “*Her önemli hükümet darbesinde, bazı sömürgeleşmiş ilçeler dışında, Avrupa Türkiyesi nüfusunun büyük kitlesini oluşturan bu ayak takımını para ile satın almak ve yaltaklanmak yolu ile kazanmak gerektiğini herkes bilir. Bu ayak takımına bakarak, Roma İmparatorluğu'nun plebi bile uslu akıllılar ve kahramanlar topluluğu sayılabilir ve böyle bir ayak takımının egemenliğinden kara Avrupamızı kurtarmanın mutlak zorunluluğu, er geç kendini dayatacaktır.*”⁴⁹⁴ Kıvılcımlı ise “*İşçi sınıfının ilk ve en büyük gerçek idealisti koca Marks'ı korkutan bu 'ayak takımı' kuşkusuz yeni işçi sınıfının değil, eski işçinin bile karikatürü olamaz. Bu tipin şehirlerde, başka sınıflar ad ve hesabına, bir bardak suya atılmış çamur gibi, kâh en küçük entrika rüzgârıyla ortalığı bulandırması, kâh birdenbire dibe çöküp tortu gibi uyusuk ve pasif kalması, bundan seksen yıl önceki manzarasıyla Marks'ın gözüne çarpmıştı. Bütün kara Avrupasında proletarya, egemen sınıfların bunalımını proletarya devrimine çevirmek için, sınıf kavgası için barikata çıkar, Paris'te geçici halk hükümetini kurarken, Türkiye'de 'ayak takımı', hâlâ şu paşanın, ya da şu softanın -Allah yolunda- oynacağı olageliyordu.*”⁴⁹⁵ Demektedir.

Karl Marx'ın Kapital'e yazdığı ön sözlerde yapmış olduğu bir değişiklik onun kapitalizme geçişe bakışında zaman içinde değişiklik olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Buna göre, Marx Kapital'in birinci cildinin 1867 tarihli İngilizce nüshasına yazmış olduğu ön sözde “...*daha fazla gelişmiş olan devlet sadece az gelişmiş olanın gelecekteki halidir.*” derken sekiz yıl sonra basılan Fransızca nüshasında bu cümleyi şu şekilde değiştirmiştir: “*daha fazla gelişmiş olan devlet*

⁴⁹³ Laurence Harris, V.G. Kiernan, Ralph Miliband, **Marksist Düşünce Sözlüğü**, Çev. Mete Tunçay, İstanbul, İletişim Yay., 2005, ss. 48-49.

⁴⁹⁴ Karl Marks'tan Aktaran Hikmet Kıvılcımlı, **Yakın Tarihten Birkaç Madde**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, ss.14-15.

⁴⁹⁵ Hikmet Kıvılcımlı, **a.g.e.**, s. 15.

sadece sanayileşme yolunu kullanan az gelişmiş devletlere gelecekteki halini gösterir.”⁴⁹⁶ demektir. Dolayısıyla kapitalizme geçişte izlenen yollar olduğunu Marx’ın ifade ettiği görülmektedir. Marks Kapital’in 3. Cildinde ise feodal üretim tarzından geçişin iki yolla mümkün olduğunu ifade eder. Bunlardan birincisinde tarım ve zanaatlarla uğraşanlar tüccar ve sanayiciye dönüşürler. Marks’a göre bu tarz geçiş devrim niteliğindedir. Diğerinde ise tüccar üretim üzerinde egemenlik kurmaktadır. “Üretim tarzında köklü bir değişiklik yapmaksızın, yalnızca doğrudan üreticilerin durumunu daha da kötüleştirir, ve bunları, sermayenin yakın denetimi altındakinden daha beter koşullar altında çalışan düpedüz ücretli işçiler ve proleterler haline getirir, ve artı-emeklerine, eski üretim tarzı esasına göre elkoyar... Aşağı yukarı aynı şeyler, daha önce elzanaatları ya da kırsal sanayilerin yan dalları olarak yürütülen iş kollarından manüfaktüre geçiş için de geçerlidir.”⁴⁹⁷ Dolayısıyla Marks manüfaktüre geçişte de aynı kuralları işletmektedir.

Kıvılcımlı’nın Türkiye’de kapitalizme geçişe ilişkin tespitlerinin Marks’ın yukarıda feodalizmden geçişte ikinci yol olarak belirttiği yola (tüccarın üretim üzerinde egemenlik kurmasıyla geçiş) paralel olduğu söylenebilir. Keza Marks Kapital’de toplumun genel ekonomik gelişmesiyle tüccarın gelişmesi arasında ters orantı olduğunu da ifade etmektedir.⁴⁹⁸ Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi” de kapitalizm öncesi toplumlarda sosyal değişimin içsel mekanizmalarının yokluğundan yola çıkmakla birlikte yerleşik düzenleri değiştiren unsurun barbar akınları olduğunu ifade eder. Kıvılcımlı kapitalist döneme ilişkin analizlerinde doğulu toplumdaki tefeci bezirganın batılı finans kapitalle ilişkisini gösterir. Kıvılcımlı’nın Türkiye’deki kapitalizmin gelişimi hakkındaki görüşleri 1935’te yazmış olduğu “Emperyalizm Geberen Kapitalizm” eserinden sonra ölümüne kadar değişmemiştir.

“Az gelişmiş ülkeler gelişmiş kapitalist ülkelerle aynı yolu izleyerek gelişebilirler mi?” şeklinde formüle edilebilecek soruya Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın Türkiye özelinde verdiği cevap özetle; Türkiye’de kapitalizmin batıda olduğu gibi

⁴⁹⁶ Thomas C. Patterson, **Karl Marx, Anthropologist**, Berg, Newyork, 2009, s.92. Kapital’in İngilizce nüshasında: “The country that is more developed industrially only shows, to the less developed, the image of its own future.” Fransızca nüshasından yapılan İngilizce çeviride: “The country that is more developed industrially only shows, to those which follow it on the industrial path [échelle], the image of its own future.” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁹⁷ Karl Marx, **Kapital Cilt 3**, çev. Alaattin Bilgi, Ankara, Sol Yayınları, 1978, s. 351.

⁴⁹⁸ Karl Marx, **a.g.e.**, s. 343.

gelişmediği yönündedir. Hikmet Kıvılcımlı Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyıl'da finans kapitalin oluştuğunu ifade etmektedir. Ona göre; Osmanlı'da tefeci-bezirgan sermaye gelişimini engellemekte ve aşırı geliri kapitalizme (üretime) geçirmemekteydi.⁴⁹⁹ Osmanlı Devleti'nde Hülafayı Raşidin döneminde kurulmuş olan Miri Toprak Düzeni Kanuni Süleyman'dan itibaren yerini kesim düzenine bırakmaya başlamıştır.⁵⁰⁰ II. Mahmut Dönemi'nde ise yıkılarak yerine kesim düzeni getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde toprak düzeni konusunda detaylı çalışmalardan birini yapan Halil Cin'in vardığı sonuçlar ise Kıvılcımlı'nın tespitlerine paraleldir. Cin'e göre; Osmanlı Miri toprak düzeni uzun süre devletin kuvvet unsurlarından biri olmuştur.

- Toprak düzeninin bozulmasıyla Osmanlı Devleti'nin kuvvet grafiği arasında karşılıklı bir münasabet olduğu,
- Bu toprak düzeni olduğu sürece toprak ağalığının ortaya çıkmadığı,
- Devletin toprak insan ilişkisini sosyal adaletçi açıdan ele aldığı,
- Toplum ve kişi çıkarlarının ahenk içinde olduğu,
- Arazi kanunnamesinin 8. maddesinde herkesin kendine yetecek kadar toprağa sahip olması esasının amir olduğu,
- Toprak düzeni bozuldukça devletin zayıfladığı,
- İç meselelerin çoğaldığı, askeri ve siyasi yenilgilerin arttığı ve halkın devletine güveninin kaybolmaya başlamasıyla toprak rejiminin bozulduğu

Cin'in vardığı diğer sonuçlardandır.⁵⁰¹ Neticede, Kıvılcımlı ile Cin'in Osmanlı Devleti Miri toprak düzenine ilişkin tespitlerinin aynı olduğunun söylenebileceği düşünülmektedir. Bozulan toprak düzeni ve kaybedilen savaşların akabinde Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyıl'da tefecilik gelişmiştir;

Sarrafların... Galata Bankerleri olarak adlandırılan büyük sermayedarlara dönüşümleri oldukça iyi bilinir. Ancak bu hızlı sürecin devletin mali bunalımıyla, devletin kısa ve uzun dönemli mali

⁴⁹⁹ Dr Hikmet Kıvılcımlı, "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi Üzerine", **Sosyalist Gazetesi**, 20 Haziran 1967, s. 4.

⁵⁰⁰ Dr Hikmet Kıvılcımlı, **Türkiye'e Kapitalizmin Gelişimi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2007, s.17.

⁵⁰¹ Halil Cin, **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1985, ss. 289-292.

ihtiyaçlarıyla yakından ilişkili olduğu yeterince vurgulanmamıştır. Devlet 16. Yüzyıldan beri bir yandan kısa vadeli ihtiyaçları için öte yandan iltizam düzeninin finansmanı için sarraflardan yararlanmaktaydı. Kısa vadeli iltizam kontratlarından uzun vadeli malikane düzenine geçilince, devlete yapılan uzun vadeli ödemelerin finansmanı da büyük önem kazanmıştı... malikanecilerin ardında onlara peşin ödemeleri yapmaları için borç veren, malikaneleri daha küçük alt birimlere ayırarak vergi toplama sürecini örgütleyen sarraflar bulunmaktaydı.⁵⁰²

şeklindedir. Timur da benzer şekilde Osmanlı Devleti'nde para sermayesinin gayrimüslimler elinde toplandığını ve mevcut koşulların sanayi sermayesine dönüşüm için uygun olmadığını ifade etmektedir.⁵⁰³ Pamuk'la aynı şekilde Kıvılcımlı ise; *“Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi”* isimli eserinde Osmanlı toprak düzeninin bozulması ve devletin borç almak ihtiyacından kaynaklanan finans kapitalin doğuşunu anlatır. Kıvılcımlı; Miri Arazi'nin Malikane haline getirilerek ömür boyunca insanlara kiralanmasının akabinde birkaç nesil sonra tüm devlet arazilerinin kapanın elinde kaldığını, tefeciliğin de bu topraklar vasıtasıyla yaygınlaştığını dile getirmektedir.⁵⁰⁴

1849 yılında finans kapitale bir örnek olan Şirket-i Hayriye kurulmuştur. Kıvılcımlı bu nedenle 1849 tarihini Türkiye'ye kapitalizmin giriş tarihi, 1908'i ise iktidara gelişi olarak belirtir. Şirket-i Hayriye Osmanlı Devleti'nin ilk anonim şirkettir. (Kara'ya göre; III. Selim'in Nizam'ı Cedit Ordusu'nun kuruluşu için Fransa'dan aldığı ekipman finans kapitalin Türkiye'deki ilk işaretleridir.⁵⁰⁵) Kıvılcımlı'nın Osmanlı Devleti'nin borç bulmak için yaptığı girişimlere ilişkin vurgusu ilgili dönemde azınlıklara sağlanan haklarla doğrulanmaktadır. Keza *“Osmanlı Devleti’nde Avrupa finans kapitalinin doğrudan doğruya ilişkili olduğu gruplar, Osmanlı millet yapısının müslüman olmayan tebasından oluşmaktaydı.”*⁵⁰⁶ Yüzyılın sonunda İstanbul para piyasası tamamen azınlıkların kontrolüne girmişti.

⁵⁰² Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.142.

⁵⁰³ Taner Timur, **a.g.e.**, s. 109.

⁵⁰⁴ Hikmet Kıvılcımlı, **Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2007, s. 21.

⁵⁰⁵ Murtaza Köse, “Osmanlı’da Borsa ve Galata Bankerlerinin Devletin Mali Yapısındaki Yeri” **AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, C.2, S.18, 2001, s. 235.

⁵⁰⁶ Murtaza Köse, **a.g.e.**, s. 229.

Dolayısıyla Avrupa’da finans kapital 19. Yüzyıl itibariyle oluştuğundan kendilerine yüksek faiz temin edebileceği Osmanlı Devleti’ne Galata Bankerleri aracılığıyla girmişti. Kıvılcımlı Batılı Bankerlerin sağladığı hakimiyetin zamanla yerini yerli finans kapitale bıraktığını anlatır. Öztürk’e göre; Kıvılcımlı’nın bu yorumu özgün olmakla birlikte kapitalistleşme süreci ile kapitalist üretim arasında net bir ayrım yapmadığından 19. Yüzyıldan itibaren finans kapitalin Türkiye’de egemen olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Oysa, bazı sektörlerde tekellerin olması Türkiye’de tekelci kapitalizmin hakim olduğunu kanıtlamamaktadır.⁵⁰⁷ Kıvılcımlı 1935 tarihli “*Emperyalizm; Geberen Kapitalizm*” isimli eserinde yıllar sonra yazmış olduğu “*Atma Avcıoğlu Din Kardeşiyiz*” isimli yazısı ile bu hususu tekrar etmektedir.

Kıvılcımlı emperyalist çağda yalnızca işçi ve köylünün vatanseverliğinin söz konusu olduğunu, devletlerin kapitalist düzene uyum sağladığı ölçüde hegemonik emperyalist düzen içinde yer aldıklarını düşünmektedir. Ona göre; emperyalist ülkeler bileşik kaplar gibi dengelendikçe emperyalist sistemde zayıf ülkelerde ekonomik ve politik krizlere neden olmaktadır. Kıvılcımlı emperyalizme ilişkin üç büyük zıtlık olduğunu ifade etmektedir;

Emperyalist çağa ilişkin zıtlıklar özetle;

- Emperyalist devletlerin kendi içindeki işçi – işveren zıtlığı,
- Emperyalist devletlerle geri sömürge ve yarı sömürge ülkeler arasındaki zıtlıklar,
- Emperyalist ülkelerin kendi aralarındaki zıtlıklardır.

Kıvılcımlı bu üç zıtlığın birbiriyle ilişki içinde olup birbirinden ayrılmaz derecede önemli olduğundan yola çıkarak “Kadrocu”ların bu üç zıtlığı birbirinden ayırmak ve ikinciyi birinciye karşı göstererek ve hatta emperyalist devletlerle geri sömürge ve yarı sömürge ülkeler arasındaki zıtlığını kendilerinin bulduğunu iddia etmek suretiyle patent dolandırıcılığı ve sahtekarlık yaptığını vurgulamaktadır. Kıvılcımlı işçi iş veren zıtlığının bu zıtlıklar hiyerarşisinde başta olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, emperyal ülkelerin işçi işveren zıtlığı olmasaydı, emperyalistler mallarını satmak için yeni pazarlar olan sömürge ve yarı sömürge

⁵⁰⁷ Özgür Öztürk, “Türkiye’de Büyük Sermaye Grupları Finans Kapital Ve Faaliyet Çesitliliği Üzerine Bir İnceleme”, **Yayılanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bil. Enst. İktisat Anabilim Dalı Kalkınma İktisadi ve İktisadi Büyüme Bilim Dalı, İstanbul, 2008, s. 116.

devletler aramazladı. Diğer taraftan emperyal ülkeler arasındaki sömürge mücadelesi ise dünya savaşlarına ve milli kurtuluş mücadelelerine yol açmaktaydı.⁵⁰⁸

Kıvılcımlı'nın Yön'e ve Doğan Avcıoğlu'na getirdiği eleştirilere karşılık Yön dergisinin aynı sayısında çok kısa bir açıklama yayınlanmıştır. Bu açıklamada özetle; Yön'ün kadroculuğunun kaba bir yakıştırma olduğuna, Doğan Avcıoğlu'nun 1955'te Paris'ten dönerek Menderes'e karşı mücadeleye giriştiğine, Kıvılcımlı'nın 40 sene önce yeni başlayanlar için yazılan kitaplardan aktarmalarla konuya açıklık getiremeyeceğine, sosyalist teorinin milli kurtuluş hareketlerine önem verdiği halde bu hareketlerin imkanlarını küçümsediğine, uzun süre anavatandaki işçi iş veren zıtlığı çözüldükten sonra sömürge ve yarı sömürgelerin kurtulacağına zannedildiğine, **burjuva liderliğindeki milli kurtuluş hareketlerinin sosyalizme evrilebildiğine vb.** hususa yer verilmiştir.

3.5 Kıvılcımlı'nın 27 Mayıs Askeri Müdahalesine Bakışı ve Bir Küçük Burjuva İdeolojisi Olarak Yön Hareketi

Kıvılcımlı'ya göre, 1960'a gelindiğinde NATO vasıtasıyla Amerikan sermayesi Türkiye'ye girmiş, Menderes'i tüketmiş, Menderes durumu fark etmiş ve yeni seçenekler aramaya başlamıştır. Menderes bu durumu 1957 seçimlerinde yaptığı konuşmalarında itiraf etmişti. Menderes'in sonunu ABD'nin ön gördüğü şekilde hareket etmeyeceğini belli etmesi getirmişti. Kıvılcımlı'ya göre; *"27 Mayıs CIA mı yaptı? Haşa. 27 Mayısın gerçek devrimcilerini yerden göğe dek tenzih etmek görevimizdir. Ancak CIA'nın o tür olaylarda ya aktif, ya pasif kalmakla rol oynadığı ve son duruşmada nalıncı keserliği yaptığı unutulursa çok şey kavranılmamış kalır"*⁵⁰⁹dı.

Kıvılcımlı, Batılı devletlerde orduların aristokrasi ve burjuvazi kökenli olduğunu, Türk ordusunun ise halktan oluştuğunu bu nedenle ordunun ABD'ye yönelmediğini düşünmekteydi. Kıvılcımlı'ya göre, *"her ülke insanı, beden ve kafa yapısı ile kendi tarihinin ürünüdür. Türkiye insanının mayası ve tohumu Orta Asya'dan göçebe geldi. Osmanoğulları antika Bizans – İslam medeniyetlerinin*

⁵⁰⁸ Hikmet Kıvılcımlı, "Atma Avcıoğlu Din Kardeşimiz", **Yön Dergisi**, 19.11.1965, sayı 138, s. 2. (Not: Hikmet Kıvılcımlı'nın bahsettiği bu çelişkiler, Stalin'in "Leninizmin Sorunları" isimli eserinde aynen yer almaktadır. Bkz. J. Stalin, **Leninizmin Sorunları**, Ankara, Inter Yay., 1997, ss. 15-17.

⁵⁰⁹ Hikmet Kıvılcımlı, "Sağda Başsız Develik", **Sosyalist Gazetesi**, 08.12.1970, s. 4.

kalıntılarından bir Rönesans yarattılar. İlk Osmanlı bir avuç doğru, yiğit ve eşit göçebe çekirdeği oldu. Sürülerle medeniyet kalabalıklarını önüne katıp güttü...Bu sosyal gelenek ve göreneklerimiz, Türk köyünde imece ve Bektaşilik biçiminde yaşıyor. Devlet sınıflarımızdan silahlı ve aydın gençliğimiz, özellikle ilk Türk İlb'lerinin toplum uğruna fedakar ülkücülüğünü ayakta tutmuştur, tutuyor.”⁵¹⁰

Kıvılcımlı bir Marksist olarak ekonominin son tahlilde belirleyiciliğini kabul etse de onun Osmanlı Devleti'nin tarihinde gördüğü “ruh”un etkisini ön plana çıkardığı yazıları bulunmaktadır. Bu yazıları onun tarih üretici gücünü ön plana çıkardığı yazılardır. Kıvılcımlı'nın orduya ilişkin görüşlerinde dört üretici güçten “tarih üretici gücü”nü ön plana çıkarması yaptığı ordu analizinin neticesinde oluşturduğu siyasi perspektifi değiştirmektedir. 27 Mayıs askeri müdahalesini yapan ordu mensupları ne komünistlerdi ne de Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde yaşamış ilblerdendir. Onların bir komünist olan Kıvılcımlı'nın sözlerini dinlemeleri ise hayatın olağan akışına uygun olmazdı. Dolayısıyla Kıvılcımlı 27 Mayıs askeri müdahalesini üretici güçler ve üretim ilişkilerindeki değişim açısından ele alırken, bu üretici güçlerden geleneğin önemini olduğundan fazla göstermek suretiyle üretici güçleri siyasetine bir araç olarak kullanmıştır. Kıvılcımlı'nın bahsettiği tarih üretici gücüne bağlı ordu mensubu gençler olsa dahi askeri müdahale sonrası yaşanan gelişmeler bu subayların “devrim”i ilerletecek kadar güçlü olmadığını ortaya çıkarmıştır.

Türkiye’de askeri müdahalelerin kendilerinden önce başlayan ekonomi politikalarını hızlandırıcı ve kolaylaştırıcı etkide bulunduğu ikinci bölümde belirtilmişti. Bu kapsamda 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri müdahalenin 1950’li yılların sonlarından itibaren güçlenmeye başlayan sanayi sermayesine karşılık endüstriye dayanmayan sermaye kesimleri arasında oluşan gerilimin⁵¹¹ bir neticesi olarak sanayi sermayesi ve ithal ikameci birikim rejimi modeli lehine gerçekleştiği düşünülmektedir. Keza 1950’lerin sonlarından itibaren 1960’lar

⁵¹⁰ Hikmet Kıvılcımlı, **27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2008, ss. 49,50-53.

⁵¹¹ Birikim rejimlerinin değişimi ve oluşan krize ilişkin teorik çerçeve için bkz. Bob Jessop, “Accumulation Strategies, State Forms and Hegemonic Projects”, **State Debate Capital & Class**, ed. Simon Clarke, Palgrave Mc Millan, London, 1991, s. 161.

Türkiye’de sanayi sermayesinin genişlediği ve ithal ikameci üretim biçiminin hakim hale gelmeye başladığı bir dönemdir. “1960’lı yıllarda mülksüzleşerek fabrikalara dolmuş kitle açısından bu süreç, fabrika içine bir radikalizasyon taşıma biçimine dönüşmedi.”⁵¹² Kıvılcımlı ise benzer şekilde, 27 Mayıs müdahalesinin devletçi kapıkulu zümreleri olan **finans kapital** (tefeci bezirgan, büyük emlak sahipleri, banka-şirket sermayesi) ile **küçük burjuvazi ve hür burjuvazi** arasında bir kopuşmaya neden olduğunu düşünmekteydi.⁵¹³

İthal ikamecilikte iç piyasaya yapılan üretim önem arz ettiğinden işçiye verilen ücret aynı zamanda talep de yaratmaktaydı. Bu bağlamda işçi sınıfının fabrika içine bir radikalizasyon taşımamasında ithal ikameciliğin başat rol oynadığı düşünülmektedir. Bu dönemde istihdam edilmiş olan işçi sınıfının siyasi alandaki radikalizasyonu ile 1960 anayasasının sağladığı özgürlük ortamında giderek hızlanan devrimci siyasi hareketlerin bir artikülasyon yakalayamadığı ve bunun sol içinde bir krize sebep olduğu söylenebilir. Bu tespiti ek olarak yurt dışından gelen işçi dövizleri ve köyden kente göç eden halkın köylerindeki tarım ürünlerinden elde ettikleri gelirlerin de işçilerin radikalizasyonuna engel olabileceği düşünülmektedir. 1971’e gelirken Kıvılcımlı işçi sınıfının durumu ile devrimci hareket arasındaki bu örtüşmezliği gördüğünden devrimci harekete verdiği destek ve devrimci harekete yaklaşımı eleştirilmektedir. Diğer taraftan Kıvılcımlı’nın solun içinde bulunduğu krizin bir askeri müdahale ile aşılabileceğini umduğunun söylenebileceği düşünülmektedir.

Kıvılcımlı Cemal Gürsel’e 28 Mayıs 1960 tarihli telgrafında; “...*tarihimizde daima kuvvetle çarpan kalbimizin; yiğit ordumuzun kötülüğe baş eğdirişini huşula selamlarım. İkinci kuvayimilliyeye kazanız kutlu olsun. Gerçek demokraside Allah yanılmınsın...*” demektedir.⁵¹⁴ Kıvılcımlı’nın orduya ilişkin yaklaşımı Türk Ordusu’nun barbar döneminden kalma yiğit, korkusuz yalan bilmeyen subaylardan teşekkül ettiğine dair bir inancı barındırmaktadır. Kıvılcımlı’nın “*Derebeğilik yadigârı Toprak ağaları nasıl Kapitalizmde Modern (Büyük Emlak Sahipleri) sınıfı*

⁵¹² Mahmut Üstün, “Türkiye İşçi Sınıfına Bakarken”, **Praksis**, 2002, sayı 8, ss. 227- 254.

⁵¹³ Başyazı, “İşçi Sınıfı ve Küçük Burjuvazi (TİP CHP)”, **Sosyalist**, 04.03.1967, s. 1.

⁵¹⁴ Süha Ünsal, **age**, s. 94.

oldularsa, tıpkı öyle, Lonca armağanı Ortaçağ Çeriliği de siyasetten uzak tutularak kapitalist düzeni içinde özel bir Toton Şövalyeleri gibi Silahlı Tarikat halinde saklandı.’⁵¹⁵ sözleri onun Türkiye’de burjuvaziye ve orduya bakışını özetlemektedir. Kıvılcımlı’ya göre; Kurtuluş Savaşı’nda olduğu şekilde 27 Mayıs Askeri Müdahalesi’nde de sosyal sınıfların yönünde ve neredeyse bağımsız bir görüntü veren “Ordu Vurucu Gücü”, memleketi koruma ve kurtarma sorumluluğu hisseden (İlmiyye, Seyfiye, Mülkiye ve Kalemkiye) devlet sınıflarının kalıntısıdır.⁵¹⁶ Dolayısıyla, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi’ne karşı Kıvılcımlı’nın siyasi tavrı tamamen “Tarih Tezi” ile tarih ve insan üretici güçlerinin bir bileşkesi çerçevesindedir. 1960’lı yıllarda, 1950’li yıllardan farklı olarak, İslam’ın Hülafayı Raşidin dönemine değil barbar kandaş döneme ait Türk gelenek görenek üretici gücü devreye girmiştir. Türk Ordusu’nun (Seyfiye) içinde kalan Barbar Devrimci kalıntılar memleketi kurtarma ruhunu canlandırarak askeri müdahaleyi gerçekleştirmiştir. Ayrıca, ilk kez Nisan 1970 tarihinde Ant Yayınları’ndan basılan Kıvılcımlı’nın “27 Mayıs ve Yön Hareketi’nin Sınıfsal Eleştirisi” isimli yapıtı devrimin esas gücü olarak işçi sınıfını görmekle birlikte vurucu güç olarak da orduyu görmekteydi. Kıvılcımlı için işçi sınıfının devrim yolundaki müttefiki orduydü. Kıvılcımlı Halk Savaşı’nın Planları isimli eserini aşağıdaki cümleler ile bitirir:

“Gerek birinci kuvai milliye günlerinin, gerekse 27 Mayıs İhtilalinin vurucu gücü olan ordu İlbleri, tarihimizin o idealist, dirlikçi, gelenek – göreneklerinin temsilcisidir. Bilimcil sosyalizmde gelenek – göreneklerinin adıyla özetlenecek tarihsel üretici güçlerle, kolektif aksiyon (el birliği ile eylem) insancıl üretici güçler vardır. Türkiye devrimler tarihinde ordu, o beşyüz yıllık dirlikçi ülkü İlblerinin (tarihsel gelenek – görenek, insancıl kolektif aksiyon) güçlerine en orijinal odak olmuştur ve olmaktadır... Niçin olan şeylerin adını koymayalım... Bu olumluluk kalıntıdır diye hor görülemez. Zaten hor görene metelik vermez. Pratikte vardır, teoride ister istemez yerini alır.⁵¹⁷

Bu metinden de anlaşıldığı üzere Kıvılcımlı yapmış olduğu durum tespitine ilişkin değerlendirmelerde ordudaki idealist dirlikçi gelenek kalıntılarının varlığına

⁵¹⁵ Hikmet Kıvılcımlı, **27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi**, İstanbul, Ant Yayınları, Nisan 1970, s. 348.

⁵¹⁶ Hikmet Kıvılcımlı, **Halk Savaşının Planları**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 131.

⁵¹⁷ **A.e.**, s. 132.

ve rolüne vurgu yapmaktadır. Diğer taraftan; Kıvılcımlı 27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrası ordunun yönetimi yeniden tefeci-bezirgana teslim etmesini “27 Mayıs ve Yön Hareketi’nin Sınıfsal Eleştirisi” isimli kitabında eleştirmektedir. Kıvılcımlı’nın bu kitabının özellikle küçük burjuva ordu mensuplarına ilişkin somut tahlilleri açısından kıymetli olduğu düşünülmektedir.⁵¹⁸ 27 Mayıs Kıvılcımlı’ya göre bir ihtilaldir. Ancak onun beklediği neticeyi vermemiştir. Kıvılcımlı 27 Mayıs’ın siyasi bir hareket olmakla birlikte temelinde ekonomik ve sosyal çıkmazın neticesi olduğunu ifade etmektedir.⁵¹⁹ Ayrıca Kıvılcımlı’ya göre finans kapital de iki sebepten dolayı 27 Mayıs askeri müdahalesine razı olmuşlardır. Bunlar özetle, ABD’nin istemediği Menderes’ten kurtulmak ve ordu üst kademe enflasyonunu gidermektir.⁵²⁰

Kıvılcımlı askerinin üst tabakasının (yüksek maaş alan kısmınının) tüm subaylar içindeki oranını Türkiye’deki burjuvazinin Türk halkına oranı gibi değerlendirerek askeri müdahaleyi bunların değil küçük burjuva ve dolayısıyla düşük gelirli subayların yaptığını izah eder. Bu Albay cuntaları ile Paşalar arasında küçük burjuva ile büyük burjuva arasındaki mücadele benzeri bir mücadele olduğunu bunu anlamadan 27 Mayısın anlayamayacağını ifade eder.⁵²¹ Albayların emekli olmakla paşa olmak arasındaki sırat köprüsüne benzeyen somut durumlarından yola çıkan Kıvılcımlı bu durumun onları radikalize ettiğini anlatır.⁵²²

Türkiye’de 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ile nisbeten özgürlükçü bir siyasi ortamın oluştuğu kabul edilir. Kıvılcımlı’ya göre; “Devrimin birinci sorunu, şu ya da bu doktrin ya da parola değil, iktidar sorunudur. İktidar kişi işi de değildir. İktidardaki kişi, hangi sosyal sınıf eğilimindeyse, devlet de, devletçilik de tüm o sosyal sınıfın egemenlik aracı olur.” Kıvılcımlı küçük burjuva askerlerin burjuvaziye mahkum olduklarını bu bağlamda 27 Mayıs Askeri Müdahalesi’ni kaçırılmış bir fırsat olduğunu düşündüğü söylenebilir. Ona göre;

İhtilalci kendisine sırça saraylar kurup, çevresini yedi kat polis ve silahlı adamlarla sararak da sağ kalır; çariksızlarla bir arada yaşayarak, halk sevgisinden örülmüş zırhlar içinde de... Ancak, kendi ülküsüne

⁵¹⁸ Bu eserin üslubunun M. Gorki’nin “Küçük Burjuva İdeolojisinin Eleştirisi” kitabından daha çarpıcı ve keskin olduğunun söylenebileceği düşünülmektedir.

⁵¹⁹ Hikmet Kıvılcımlı, **27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi**, İstanbul, Ant yayınları, Nisan 1970, s. 261.

⁵²⁰ A.e., s. 268.

⁵²¹ A.e., s. 281.

⁵²² A.e., s. 282.

en elverişli sosyal sınıfı seçmek, Hasan Sabbah'ın Kan Kalesi içinde nefisini emniyet altına almaktan çok daha garantilidir. Kişi için garantili olmasa bile, dava için garantilidir. **27 Mayıs bu noktada yanılmıştır.** Onun için, tabii senatörlük değil, sayılı Cumhurbaşkanlığı bile, kişi için de, dava için de gereği gibi “emniyetli” olamamıştır... 27 Mayıs ihtilalcileri, sabah namazından sonra kimseyi sokağa çıkartmayacaklarına, halka güvenebilirdi, çarıklı köylünün yanına gitmenin bütün yollarını açabilirdi. Hırpani işçinin teşkilatlarını Amerika'dan milyon sağlayan sendika gangsterlerinden kurtarabilirdi. İktisadi kurtuluş savaşının manivelası gibi kullanabilirdi...⁵²³

Hikmet Kıvılcımlı 27 Mayıs Askeri Müdahalesi neticesinde Türk Ordusu'ndan bir halk devrimi beklemiştir. Ancak bu gerçekleşmemiştir. *“Yaptıktan sonra fark ettiler ki, hükümeti devirmekten kolayı yokmuş. Asıl güç olan şey, devrilenin yerine hangi hükümetin, hangi düzenin geçebileceğini bilmektir.”*⁵²⁴ Birbirlerine düşen küçük burjuva subaylar ihtilali tefeci bezirgana teslim etmiş ve ihtilal başarısız olmuştur. Kıvılcımlı bu devrimin gerçekleşmemesini ordudaki hiyerarşiye ve 14'lerin tasfiyesi ile “ihtilal”i yapan MBK'nın bölünmüşlüğü vb. sebepleri sayar. Ancak özünde MBK tıpkı batılların yıprattığı İttihat ve Terakki Hareketi'nin sonradan batılı iş ortaklarından güç alan tefeci bezirganlarca ele geçirilmesi gibi da başarısız olmuştur. Bu durum aslında barbar ile tefeci bezirgan arasında süren binlerce yıllık mücadele hikayesinin yeni bir sayfasından başka bir şey değildir.

Kıvılcımlı ordu mensuplarını küçük burjuva olarak değerlendirmekte ve işçi sınıfı yanında yer almamakla itham etmektedir. Ona göre, subayları küçük burjuva bocalamasından koruyan şey kariyer basamaklarının ve hiyerarşinin net olmasıdır.⁵²⁵ Bu ortadan kalkınca herkes birbirine düşmüştür. Kıvılcımlı'ya göre; *“27 Mayıs Silahlı Kuvvetlerin eseri idi. Silahlı Kuvvetlerin yüzde 1'i büyük burjuva Devletluları, yüzde 99'u küçük burjuva Kapıkulları'dır. İster silahlı, ister silahsız olsun Küçük burjuvazi, modern bir sosyal sınıf değildir. Ya üst (Finans-Kapitalist) zümrelere katılmak ve sivrilmeğe 'mutluluğuna' kavuşacaktır (Paşalar gibi); yahut alt (işçi) sınıfına karışıp onun kaderini paylaşacaktır.”*⁵²⁶ Ordu'daki subayların küçük burjuva

⁵²³ A.e., s. 138.

⁵²⁴ A.e., s. 130.

⁵²⁵ A.e., s. 291.

⁵²⁶ A.e., s.134.

niteliklerini detaylı olarak anlatan Kıvılcımlı'nın küçük burjuvanın sınıf mücadelesine verdiği zarara ilişkin tespitleri dikkat çekicidir. Kıvılcımlı'ya göre; işçi sınıfı ne kendisini ne de başkasını sömürmeyecek olan tek sosyal sınıftır. Buna mukabil küçük burjuvalar ise ölümlerine bile gözü sömürü çöplüğünde olan horozlardır.⁵²⁷

Kıvılcımlı burjuvazinin halka boyun eğdirmek için düşünmesini engelleyerek zayıflattığını anlatır. Ona göre; hiçbir sistem, insanı *“Düşünceye silahsızlandırmaya uğratmadıkça yenemez.”*⁵²⁸

Kıvılcımlıya göre, aşağılık kompleksi sahibi küçük burjuvazi kurnaz büyük burjuvazinin elinde oyuncığa dönüşmektedir. Küçük burjuva ordu mensuplarındaki aşağılık kompleksi 27 Mayıs sonrası görülen acıklı olaylara en çok etki eden unsur olmuştur.⁵²⁹ Kıvılcımlı burjuvazinin de hasta olduğunu ancak sınıf çıkarı söz konusu olduğunda bir araya gelebildiğini ortaya koyar.⁵³⁰ Kıvılcımlı'nın küçük burjuvazinin zafiyetlerine ilişkin vurguları halen Türkiye'de zaman zaman sol içerisinde tartışılan solda birlik konusundaki temel sıkıntıyı da gözler önüne sermektedir. Kıvılcımlı tespitlerine şöyle devam eder *“Her gün her yerde, en gericisinden en ilerici geçinenimize değin bütün Akım, Yayın, Parti, Dernek v.b. çevrelerimiz, o küçük burjuvaca kendini beğenmiş keskin sirkeliğin tortu batağı içinde bocalamaktadır.”*⁵³¹

Dolayısıyla, Hikmet Kıvılcımlı askeri müdahale sonrası orduyu ön plana çıkararak söylemler içinde bulunsun da 27 Mayıs İkinci Kuvayi Milliyecilik Hareketi'ne dönüşmemiştir. Kıvılcımlı her ne kadar orduya tarih üretici gücü çerçevesinde vurucu güç rolü verse de onun için devrimin esas gücü her zaman işçi sınıfı olmuştur. Bu nedenle o küçük burjuva Yön hareketini ve ordu mensuplarını en şiddetli şekilde eleştirmiştir.

⁵²⁷ A.e., s.134.

⁵²⁸ A.e., s.95.

⁵²⁹ A.e., s.160.

⁵³⁰ A.e., s.160.

⁵³¹ A.e., s. 1.

Kıvılcımlı'nın Yön Hareketi Eleştirilerinde Tarih Tezi

Kıvılcımlı Vatan Partisi Programı'nda belirlediği ana başlıkların işçi sınıfı önderliğinde yapılmasını ön görmekteydi.⁵³² Bunlar özetle; tam demokrasi, toprak reformu ve sanayi sermayesinin ötekilerden üstün tutulmasıdır.

Kıvılcımlı Yön hareketini önce 1962'de “sosyalizmimiz ve devletçiliğimiz” ve 1967 tarihli Yön'ün Yönü isimli yazılarında Yön'e eleştirilerini sıralamıştır.

Kıvılcımlı Yön dergisinin daha ilk sayısında yayınladığı ortak bildiriye imza atanlara bakarak onun bir kapıkulu atmosferinde doğduğunu ve bir kapıkulu dergisi olacağını anlaşıldığını söylemektedir.⁵³³

Kıvılcımlı Yön hareketini bir küçükburjuva vicdan azabı teorisi olarak tanımlamaktadır. Onun Yön'e eleştirilerinin temelinde de sınıf öncülüğü meselesi vardır. Ona göre; Yön'ün üç temel doktrini ve üç parolası vardır.

Yön'ün Doktrinleri: Batılılaşmak, iktisat ve devletçilik.

Yön'ün Parolaları: İstismarı Kaldırmak, sosyal adalet ve planlı istihaldir.

Kıvılcımlı bu başlıkları teker teker ele alarak eleştirir. Kıvılcımlı Yön Hareketinin demokrasiyi istihsal seviyesine endekslemesini hatalı olduğunu ortaya koyar. En yüksek üretimin olduğu yerin en demokratik yer olduğunun söylenemeyeceğini anlatır. Kıvılcımlı Yön'ün kullandığı “Batılılaşmak” kavramının Türkiye'yi kapitalistleştirmenin peçesi olduğunu açıklar. Batı Uygarlığı'nın akla değil “kör arz talep dengesine” dayandığını anlatan Kıvılcımlı “yön hareketi”nin sosyalizmi küçük burjuva bilgiçliğine çevirdiğini gösterir.⁵³⁴ Türkiye'deki cumhuriyetin aydınlanma hareketini de eleştiren Kıvılcımlı finans kapitalin aydınlanma kılavuzluğunda tefeci bezirganın hacıağalarının iktidara geldiğini anlatmaktadır. Kıvılcımlı 1960'lı yıllarda batıda kalkınma diye bir soyut kavramın olmadığını bunun bir mistifikasyon olduğunu açık bir dille yazıyor.⁵³⁵ Türkiye'de ise yıllar sonra 1990'lı yıllarda kalkınma kavramının olmadığı kabul görmeye başlamıştır. Kıvılcımlı Yön'ün planlı ekonomi anlayışını devleti finans kapitalin elinden kurtarmaya yönelmediğini, karma ekonominin sermayeyi zengin etmek için olduğunu ve planın işçi sınıfına dayanmadığını anlatır. Kıvılcımlı'ya göre Yön siyasi

⁵³² A.e., s. 69.

⁵³³ A.e., s. 38.

⁵³⁴ A.e., ss. 40-41.

⁵³⁵ A.e., s. 44.

bir hedef olan sosyalizmi siyasi olmayan ve dolayısıyla halkın kontrolünde olmayan bir planlama teşkilatının yapmasını ön görmektedir. Bu ise mümkün değildir.

Devletçiliğin kökenlerinin Osmanlı devletinde dirlik düzeninde olduğunu açıklayan Kıvılcımlı tefeci bezirganın bu düzen içine sızmasıyla düzenin değişerek “kesim düzeni” halini aldığını anlatır. Görünüşte sınıf-1 devlet devletin hakimidir. Tefeci-bezirgan ise devletin işini yapmaktadır. Ancak gerçekte sınıf-1 devletin iki unsuru mülkiye (tuğlu vezir) ve kalemiye (defterdar ve nişancı) tefeci-bezirgana hizmet etmiştir. Kıvılcımlı memur ideolojisi olan Yön hareketini “*devlet-i ali osmaniyyede terfi-i temayun ilim irfan ile olmaz; ya olacak kuvvetli iltimas, ya olacak madeni has ya da olacak delikle temas*” deyişini ima ederek küçük memurların da “*İltimas - Maden i has – Delkitemas üçüzünün yaratığı*”⁵³⁶ olduğunu ifade ederken memurun burjuvaya kul olduğunu ve Yönün devletçiliğinin bu kulluğa dayandığını açıklar. Batıda ise kapitalist sınıflar ile devlet sınıfları arasında çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmanın neticesinde burjuva devrimleri gerçekleşmiştir.⁵³⁷ Osmanlı Devleti döneminde komprador olan burjuvazi Cumhuriyet döneminde ise finans kapitale dönüşmüştür.

Kıvılcımlı Türkiye’nin orjinalitesini imece ve Bektaşilik kökenli olan Genç Türkler (Devrimci Gençler) ve kurtuluş savaşçılığında (Antiemperyalist Savaş) görmektedir.

Vatan Partisi Programı ve Amerikan Usulü Kalkınma: Hikmet Kıvılcımlı Yön hareketine ilişkin eleştirilerine Devletin finans kapitalin hegemonyasından kurtarılması için konuyu Vatan Partisi programındaki kuvayi milliyecilik anlayışına getirir. Ona göre Vatan Partisi programı Türkiye’nin kapitalizm yoluyla kalkınmayı seçtiğini ortaya koyar. Kapitalist kalkınmanın iki yolu vardır. “*Ya Prusya usulü, pis Hacıağalar hegemonyasında dikta düzenli, zorba bir kapitalizm kalkınması olur; yahut Amerikan usulü, namusluca serbest rekabete dayanan demokratik düzenli, az çok daha olumlu bir kapitalizm kalkınması olur. Türkiye için bu iki rahmetten biri kaçınılmaz yoldur. Şu veya bu kalkuyruk kapıkulunun uyduruk mistifikasyonu, Toplumun gidişine yön veremez.*”⁵³⁸ demektedir. Kıvılcımlı buradan konuyu gene

⁵³⁶ A.e., s. 79.

⁵³⁷ A.e., ss. 51-52.

⁵³⁸ A.e., s.66.

işverenlerin Türkiye'yi ilerletemeyeceğine getirip oradan da işçi liderliğini önermektedir.⁵³⁹ Kıvılcımlı özetle; devletin siyasete doğrudan müdahil olan halk tarafından halkın aşağıdan ve serbest teşebbüsü ve kontrolüne dayanmış bir siyasi iktidar tasavvur ederken Yön ise topluma sosyal sınıflar dışında yön verebilecek insanlar bulunduğunu, devletin içinde hakim olan sosyal sınıfın karşısında bir kadronun bulunduğunu (Öğretmen, yazar, politikacı, sendikacı müteşebbis) savunmaktadır.⁵⁴⁰ Kıvılcımlı Yön'ü oluşturan kadronun çoğunluğunu aydınların oluşturduğunu aydınların ise sosyal bir sınıf olmadığını bu nedenle sosyalizme elverişli olmadığını anlatır.⁵⁴¹ Oysa Yön hareketi devletçiliği sosyalizme geçişin bir yolu olarak görmekteydi. Kıvılcımlı Yön'ün sosyal adaletten anladığı ile proleter işçi sınıfının anladığı sosyal adaleti birbirinden farklıdır. Yön'ün "*sosyal adaleti*" küçük burjuvazinin uydurması iken Kıvılcımlı'nın sosyal adalet kavramı "**proletarya sosyalizmi**"dir. Hikmet Kıvılcımlı Yön'ün emeğin ezilmesine izin vermeyeceğine yönelik söylemlerini eleştirirken ezmesiz bir sömürü düzeninin (kapitalizmin) mümkün olmadığını ifade eder.⁵⁴²

Neticede, Kıvılcımlı'nın tarih tezinin kavramları olan dirlik düzeni, tefeci bezirgan eleştirileri, kesim düzeni ve Türkiye'nin orjinalitesine ilişkin diğer konular yön eleştirilerinde önemli yer tuttuğu görülmüştür.

3.6 Kıvılcımlı'nın TİP Eleştirileri ve Tarih Tezi

27 Mayıs askeri müdahalesinden yaklaşık 9 ay sonra 13 Şubat 1961'de Avni Erakalın başkanlığında 12 sendikacı TİP'i kurdu. TİP'i sendikacıların kurmuş olması sosyalist sol içerisinde bu partinin sendikalizm eleştirilerine muhatap olmasına neden oldu. 1961 yılında kurulduğunda TİP için esas sorun varlığını devam ettirebilmek için işçi sınıfı içinde yayılma sorunuydu. Bu dönemde sosyalist aydınların partiye ilgi göstermesi ile parti gelişmeye başladı. Partinin sosyalizmi özümsemiş lider aydın bir kadroya ihtiyacı vardı. Bu kadroyu sendikacılar temin edemiyordu. Şubat 1962'de Mehmet Ali Aybar'ın TİP'e başkan olmasıyla sosyalist aydınlar açısından teori ile pratiğin birleştiği bir sürecin oluşma ihtimalinin çıktığı söylenebilir. Satlıgan

⁵³⁹ A.e., s.70.

⁵⁴⁰ A.e., s. 86.

⁵⁴¹ A.e., s. 38.

⁵⁴² A.e., ss. 75-76.

ve Aydınoglu partiye aydın olarak katılan Mehmet Ali Aybar, Behice Boran ve Sadun Aren'in yurt içindeki TKP'liler olduğunu ifade etmektedir.⁵⁴³⁵⁴⁴ Yani işçi sınıfının temsilcisi sendikalar ile sosyalizmi bu sınıflara yayabilecek aydınlar partide bir araya gelebilecekti. Bu tarihlerde henüz bu iki farklı ekibin birliğinin mümkün olabileceği düşüncesi hakimdi. Aralık 1961'de ortaya çıkan **Yön hareketi** tıpkı kadrocu hareket gibi memleketi çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmanın yolunun aydın bir kadronun yönetiminde bulmaktaydı. TİP'te ağırlıklı görüş böyle bir kadronun ülkeyi yönetmesinin faşizme neden olacağı yönündeydi. Başta Mehmet Ali Aybar olmak üzere "Yön"ün elitist (seçkinci) anlayışına karşı çıkmıştı.⁵⁴⁵ Ancak TİP'teki elitist kadrocu yaklaşıma karşı çıkış parlamentarizmin ötesinde sosyalist bir mücadeleye yol açmadı. Bu durumun nedeni TİP'in işçi liderliğini geri iten popülist politikalarıydı. TİP popülizmini en net gösteren durum ise TİP'in "Sosyal Adalet" söylemiydi. 1963 yılından itibaren özellikle ortaya konulan "Sosyal Adalet" söylemi, işçi sınıfı liderliğini geriye iten batılı kapitalist devletlerin sınıf çelişkilerinin keskinleşmesini önlemeye yönelik bir söylemdi. "Sosyal Adalet" kavramının ne kadar ön plana çıkmış olduğunun bir delili "Sosyal Adalet" ismiyle TİP'i destekleyen bir derginin Mart 1963'te yayın hayatına başlamasıydı.⁵⁴⁶

1962 yılında Yön Dergisi'nde ve 1963'te Sosyal Adalet Dergisi'nde çıkan tartışmalar Türkiye'deki sosyalist hareketin bölünmesinde en etkin olan tartışmalar olarak değerlendirilebilir. Bu tartışmaların temel konusu işçi sınıfının nicel ve nitel varlığı tartışmasıdır. Çünkü bu tartışma daha sonra işçi sınıfının sosyalist mücadeledeki öncülüğü tartışmasına evrilmiştir. Aziz Nesin henüz 1963'te "Sosyal Adalet" dergisinde yazdığı makalesinde dönemin toplumcu çevrelerinin 4 konuda tartışma içinde olduğunu görmekteydi. Bunlar;

- Türkiye'de burjuva ve emekçi sınıfının olup olmadığı,
- Türkiye'de toplumcu düzenin uygulanması yukarıdan aşağıya mı aşağıdan yukarı mı olabilir?

⁵⁴³ Nail Satlıgan, "TKP, Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı", (Çevrimiçi), <http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/nail-satligan-tpk-mihri-belli-hikmet-kivilcimli.pdf> 01 Haziran 2016.

⁵⁴⁴ Ergun Aydınoglu, **Türkiye Solu 1960-1980**, İstanbul, Versus Yayınları, 2007, ss. 93-94.

⁵⁴⁵ İLKE, "Türkiye İşçi Partisi Eleştirisi: TİP'in 10 Yılı", **İlke Dergisi**, Cilt 2, sayı 10, Ekim 1974, s. 84.

⁵⁴⁶ **A.e.**, s.85.

- Endüstri işçisi Türkiye’de toplumculuğun öncüsü olabilir mi? Olmaz mı? Olamazsa bu öncü kadro hangi sınıf, zümre ya da sınıflardır?
- Toplumculuk düzeninin uygulanışını çabuklaştırmak için Türk emekçileri “ulusal burjuvazi” ile birleşmeli mi, birleşmemeli mi?⁵⁴⁷

Özetlenen bu tartışmalar Türkiye’deki sosyalist hareketin ileri tarihlerde de devam eden tartışmaları oldular. Dr. Hikmet Kıvılcımlı da bu tartışmaların dışında kalmamıştır. TİP bu tartışmalarda Türkiye’de burjuva ve işçi sınıfının olduğunu, toplumcu düzenin aşağıdan yukarıya kurulabileceğini, Türkiye burjuvazisi ulusal niteliği haiz olmadığından burjuvaziyle birleşilemeyeceğini, sosyalist mücadele liderliğinin işçi sınıfına değil geniş kitlelere dayanması gerektiğini ifade eden bir partidir. Sosyalist mücadelenin geniş kitlelere dayanması gerektiği görüşü TİP’in popülist anlayışının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Çünkü TİP bir yandan geniş kitle kavramını kullanırken bir yandan da YÖN’e karşı “işçi sınıfı önderliği” görüşünü ileri sürmekteydi. Burada TİP’in amacı oluşacak geniş cephenin TİP bünyesinde olmasıydı. Oysa geniş kitle TİP bünyesinde toparlanamıyordu. Toplumcu mücadelenin geniş kitlelere dayanmasının bir başka sonucu ise sınıf mücadelesinden sapılarak parlamentarizme kayıldığı yönündeki eleştiriler oldu.⁵⁴⁸

İlk büyük kongresini 1964’te İzmir’de yapan TİP bu kongrede işçi sınıfının partideki hakimiyetini tesis etmeye yönelik olarak 53. Madde’yi kabul etmiştir. Ancak bu madde partideki işçi sınıfının hakimiyetini değil sendikacıların ve aydınların hakimiyetini sağladı.

TİP ile ilgili tartışmalar ilk defa Doğan Avcıoğlu tarafından YÖN Dergisi’nin 17 Haziran 1966 tarihli sayısıyla gündeme gelmiştir. Bu yazısında Avcıoğlu özetle TİP’in üzerine titrenilmesi gereken sosyalist bir parti olduğunu, ancak bugünden yarına bir sosyalist devrimin mümkün olmadığını, sosyalist bir partide sosyalist olmanın dışında partide yükselmek için işçi olmak gerekiyormuş gibi bir işçi hayranlığının bulunduğu, parti organlarında işçilerin ağırlıkta olmasını teminen yapılan düzenlemenin oportünist sendikacılara haksız imtiyazlar sağladığını, gençliğin parti içinde temsiline müsaade edilmediği, TİP’in parlamentoda yeteri kadar güçlü bir kadro ile temsil edilmeyişinde yanlış bir sınıf öncülüğü anlayışının

⁵⁴⁷ A.e., s. 86.

⁵⁴⁸ A.e., s. 86.

payı olduğunu vb. ifade etmiştir.⁵⁴⁹ Bahsekonu yazıyla başlayan TİP tartışmaları TİP içindeki huzursuzluğu da artırmıştır. TİP'in ikinci büyük kongresine aylar kala çıkan tartışmalar TİP içinde daha sonra Milli Demokratik Devrimci olarak anılan bir kanatın ortaya çıkmasını sağlamıştır. 1966 yılı sonuna doğru yapılan İstanbul ve Ankara İl Kongrelerinde Başkan Mehmet Ali Aybar TİP için en büyük tehdidin eski tüfek sosyalistler olduğunu ifade etmiştir. Böylece eski sosyalistler ile TİP yönetiminin arası açılmıştır.

TİP'te işçi sınıfının önderliğini savunan kesim aynı zamanda anti emperyalist mücadele ile sosyalist mücadelenin birlikteliğini savunmuştur. Böylece sosyalist olmayan CHP'nin anti-emperyalist cephede yer almasının önü kesilmiştir. Bu söylem aynı zamanda YÖN hareketinin savunduğu geniş cepheye de mani olmuştur. YÖN çevresi özetle; anti-emperyalist mücadelenin satılmışlar ile satılmamışlar arasında olduğunu, sosyalizmin geleceğin meselesi olabileceğini ifade etmekteydi. TİP'in CHP'ye ve YÖN çevresine karşı onları geniş cepheye dahil etmeme tavrı Türkiye'nin somut gerçekliği ile uyuşmamaktaydı. TİP böylece anti emperyalist mücadelenin gelişmesini de engellemekteydi. Sosyalist jargonda sol sapma olarak değerlendirilebilecek bu yaklaşımın en önemli sonucu tüm sol hareketi toparlayacak bir partinin bir başka deyişle derleniş fikrinin ortaya çıkmasını sağlamasıdır.

TİP'in ikinci büyük kongresi Malatya'da gerçekleşmiştir. TİP'in kongreyi Malatya'da yapmasının sebebi partinin üst yönetiminin doğulu delegeleri yanına çekme ve batı illerinden gelecek muhalif delege sayısının azaltılması çabalarıdır. Malatya Kongresi neticesinde Milli Demokratik Devrim TİP içindeki muhalefetin temel görüşü haline gelmiştir. Sosyalist Devrim Stratejisi ise TİP'te örgütlenmenin önüne geçmiş ve partinin diğer sosyalist unsurları kendinden uzak tutmasında bir araç haline gelmiştir.

1965 sonrası siyasal süreçte Kıvılcımlı da TİP'e girmek için başvuruda bulundu. Partide taraftarları da olmasına rağmen bu talep kabul edilmedi. Kıvılcımlı 53. Madde'nin işçiden ziyade “...işçi Sendikaları yönetim organlarında görevli bulunan üyeler...” için önemine vurgu yapar.⁵⁵⁰ Kıvılcımlı TİP'e ilişkin eleştiri ve

⁵⁴⁹ Doğan Avcıoğlu, “TİP'e Dair”, *YÖN Dergisi*, 17.06.1966, Cilt 4, Sayı 168, s. 3.

⁵⁵⁰ Hikmet Kıvılcımlı, *Uyarmak için Uyanmalı Uyanmak için Uyarmalı*, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2011, s. 34.

önerilerini 1965 yılında Çaltı isimli bir dergide “*İşçi Partisine Teklifler*” adıyla yayınlamıştır. Kıvılcımlı Yön Dergisi’ndeki TİP tartışmalarından 5 ay önce TİP’e yönelik ilk eleştirilerini ortaya koymuştur.⁵⁵¹ Bu bağlamda Kıvılcımlı TİP’i tartışmaya açan ilk yayınları yapmıştır.

Kıvılcımlı’nın bu eleştirileri “*Uyarmak için Uyanmalı Uyanmak için Uyarmalı*” başlığıyla kitap olarak da yayınlanmıştır. Kıvılcımlı’nın TİP’e önerileri o günün güncel pratik konularına ilişkindir. Kıvılcımlı TİP’in halkın anlayacağı bir programının olmamasını eleştirmektedir. Kıvılcımlı için parti programı partinin iktidara gelmesi durumunda hemen uygulanabilecek, somut ve işçi ile köylünün anlayabileceği bir metindir.

Kıvılcımlı’nın TİP eleştirileri;

- Organ dışı üye olmaz.
- Dar işçilik (sırf amelecilik-ouverism) yapılmamalıdır.
- TİP zamanla aydınlar partisine dönüşmüştür.
- Parlamentarizm

olarak özetlenebilir. Kıvılcımlı’nın eleştirilerinin kökeninde organ dışı üyelik konusu yer alır. Bu tartışma Fegan’ın da belirttiği üzere Rusya’da Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nde (RSDİP) yaşanan Bolşevik-Menşevik ayrışmasındaki temel tartışma konusudur.⁵⁵² Tarih tezi açısından bakıldığında Kıvılcımlı’nın bu eleştirilerinde de tarihcil devrime yer verdiği görülmüştür. Ona göre;

Tarihcil Devrimden gelmiş bir milletiz. O çağlarda, Ortaçağda bir medeniyeti yıkan Barbarlar yerleşirlerken, KANBAĞLARI gelenek ve göreneklerine bağlıydılar. “ASIL” kandan bir kişi gelip de başlarına geçmiydi, hiç tökezlemeden Kral, Şah, Hân, Hâkan olurdu. Cumhuriyet, insanlarımızı o alışkanlıklarından pek de koparmış sayılamaz. Öteki egemen sosyal sınıflarımız, Partileri hiç değilse kurulup tutununcaya değin, Padişahı geri getiremedikleri için, başlarına bir Paşa bulurlar. Ancak, Türkiye'nin yirminci yüzyıl ikinci yarımında yaşadığı, unutulamayacak bir gerçektir. TİP ise sosyal sınıflarımızın biricik MODERN alt sınıfı olan İşçi Sınıfımızın Partisi olmak iddiasındaydı.⁵⁵³

⁵⁵¹ Ergun Aydınoglu, *Sol Hakkında Herşey mi?*, İstanbul, Versus Yayınları, 2008, s. 85.

⁵⁵² Fuat Fegan, *Dr. Hikmet Kıvılcımlı Bibliyografyası*, İstanbul, Murat Matbaacılık, 1977, s. 8.

⁵⁵³ Hikmet Kıvılcımlı, *Uyarmak İçin Uyanmalı, Uyanmak İçin Uyarmalı*, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 31.

Kıvılcımlı “Tarih Tezi” perspektifini tüm siyasi eleştirilerinde güçlü bir şekilde kullanmıştır. Kıvılcımlı’ya göre sosyalizm eşitlik ve kardeşlik yoluyla tüm parti üyeleri arasında sosyalist terbiye ve ahlaki geliştirmeli insanlar arasında TİP’in yaptığı gibi işçi aydın vb. ayrımların olmaması gereklidir.⁵⁵⁴ Kıvılcımlı’nın TİP’e önerileri ise özetle; TİP üyelerinin ve halk yığınlarının siyasal eğitim almasıdır. Aksi taktirde TİP “*Biçimsel Demokrasinin Seçimsel Partisi*” olacaktır.⁵⁵⁵ Bunu ise işçi köylü gönüllüleri, sendika faaliyetleri ve meclis faaliyetleri ile yapılmasını önermektedir. Kıvılcımlı’ya göre TİP’in ilçe altı örgütlenmeye gitmesi böylece işçilerin bilfiil çoğunluğu ve güdümü ele almaları ile işçi partisi bir Proletarya Partisi’ne dönüşebilir.⁵⁵⁶ “*Oportunizm nedir?*” isimli eserinde de Kıvılcımlı TİP’e eleştiri ve önerilerini dile getirmektedir. Bu eserinde ABA’cılar olarak kısaltma yaptığı Mehmet Ali Aybar, Behice Boran ve Çetin Altan’ın liderliğini yaptığı partinin diğer sosyalist örgütlenmelere yukarıdan ve dışlayıcı bakış tarzı sebebiyle geniş kitlelere hitabedemeyen bir siyasi örgüt haline düşmesini eleştirmektedir. ABA’cıların bu tavrına rağmen pek çok TİP’linin başka örgütlere de üye olması onların partiden atılmalarına sebep olmaktaydı. Kıvılcımlı TİP içindeki kavgaların temel sebebini ise proletarya sosyalizmi, küçük burjuva sosyalizmi ve burjuva sosyalizmi arasındaki çelişkilere bağlamaktadır.⁵⁵⁷ Kıvılcımlı’nın burjuva sosyalizmi kavramını “Tarih Tezi” kapsamında önem arz etmektedir. Kıvılcımlı’ya göre emperyalist sınıf savaşı Türkiye’de bütün kapitalist sınıfı ile halk arasındadır. Ona göre finans-kapital ile tefeci bezirgan zümrenin bir işbirliği vardır. Ancak kapitalistlerin bir kısmı finans kapitalin kendilerini ve memleketi sömürdüğünün farkında olup belli bir maaş karşılığında işlerini millete bağışlamaya hazırdır.⁵⁵⁸ İşte “*Bu kapitalistler içinden çıkmış bir siyasi parti, kapitalist sınıfımızı işçi sınıfımızla tek cephe kurmaya çağırabilir. Böyle bir çağırışı yapan örgütün düşünce ve davranışları BURJUVA SOSYALİZMİ adını alabilir.*”⁵⁵⁹ Kıvılcımlı pratik anlamda

⁵⁵⁴ A.e., ss. 45-46.

⁵⁵⁵ A.e., s. 56.

⁵⁵⁶ Hikmet Kıvılcımlı, “Türkiye Halkının Örgütlenmesi”, **Aydınlık Sosyalist Dergi**, Sayı 10, Ağustos 1969, ss. 261-275.

⁵⁵⁷ Hikmet Kıvılcımlı, “Türkiye’de Sınıflar ve Politika”, **Aydınlık Sosyalist Dergi**, Mart 1969, sayı 5, ss. 369-385.

⁵⁵⁸ A.e., s.371.

⁵⁵⁹ A.e., s. 371.

burjuva sosyalizminden faydalanılabileceğini düşünmektedir. Ona göre TİP'in güdücü kadroları varlıklı doktor ve avukatlardan oluşmaktadır.⁵⁶⁰

3.7 Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi" ve Siyaseti'ne Etkisi (1965-1971)

1965 sonrası Türkiye'de sol hareket içerisinde giderek güçlenen üç etkin sol siyasi unsur olduğu söylenebilir. Bunlar;

- TİP,
- Yön Hareketi,
- MDD (FKF-Dev-Genç)

hareketleridir. Önceki bölümlerde "Tarih Tezi" kapsamında Kıvılcımlı'nın TİP'e ve Yön hareketine ilişkin eleştirileri incelenmiştir. Bu siyasi hareketler dışında Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi" kapsamında genç subaylarla olan ilişkileri teorisinin pratiğe uygulanması açısından önem arz etmektedir. Bu dönemde Kıvılcımlı'nın görüşlerini savunanlar yukarıdaki üç hareketin de içerisinde bulunmalarına rağmen Kıvılcımlı'nın bu gruplara siyasi anlamda etkisi sınırlı olmuştur. Kıvılcımlı'nın bu dönemde yayınladığı çok sayıda kitabın yanısıra diğer etkinlikleri özetle; Yapı İş ve YİS üzerinden yapılan çalışmaları, sosyalist gazetesindeki yazıları, İşsizlik ve Pahalılıkla Mücadele Derneği'nin (İPSD) faaliyetleri, Dev-Genç ve TİP seminerleri ile Dev-Genç ve genç subaylarla kurduğu ilişkiler olarak özetlenebilir.

Türkiye'de 1966 yılından itibaren Mihri Belli'nin öncülüğünde ortaya çıkan MDD hareketi güçlenmeye başlamıştır. MDD'nin gelişimi TİP'in içinde huzursuzluklara yol açmıştır. Aynı dönemde devrimci sol hareket de hızlanmıştır. Kıvılcımlı ise 1950'li yıllarda ortaya koyduğu siyasi çizgisini bu dönemde de devam ettirmiştir. Sol hareket hızla büyüdüğü halde Kıvılcımlı bu hareket içerisinde başat bir rol oynayamamıştır. Bunun ana sebebi Kıvılcımlı'nın dönemin radikal sol hareketlerine eleştirel bakışı olabilir. Özetle; Kıvılcımlı devrimci solu oluşturan grupların küçük burjuvalardan meydana geldiğini (öğrenci aydın bürokrat) ve küçük burjuvazinin bir sınıf teşkil etmediğini, MDD'nin mekanik devrim anlayışının radikal sol içinde hakim olmasını eleştirdiğini ve İşçi sınıfının radikalizasyonunun 15-16 Haziran 1970'te yaşanan olaylara kadar olan devrimci hareketle paralel şekilde gelişmemiş olduğunu tespit ettiğini söylemenin mümkün olduğu düşünülmektedir.

⁵⁶⁰ A.e., s. 378.

Ayrıca, Kıvılcımlı'nın işçi sınıfı önderliğinde bir devrim stratejisi ön görmesi onu diğer gruplardan ayırmaktadır. Keza MDD görüşüne göre; *“Devrimin temel kuvvetleri, yani milli demokratik devrimin dayanacağı güçler şehir ve köy proleteryası, şehirlerin ve köylerin yarı proleter unsurları, şehir ve köy burjuvazisi, asker – sivil aydın zümredir. Burjuvazinin milli nitelik taşıyan kolu işbirlikçi sermayenin kucağına itilmemeli, bu kol hiç değilse tarasızlaştırılmalıdır.”*⁵⁶¹

Kıvılcımlı'nın küçük burjuvaziye ilişkin eleştirileri tüm 60'lı yıllar boyunca izlediği siyasi çizgiyi birincil derecede belirlediği düşünülmektedir. Onun küçük burjuvaziye ilişkin görüşleri 1940'lı yıllarda yazdığı “Devrim Nedir?” isimli eserinde ve 1960'lı yıllardaki eserlerinde birbiriyle çelişmemektedir. Devrim Nedir isimli eserinde Kıvılcımlı özetle; küçük burjuvazinin devrimin bir savaş olduğunu, savaşta muzaffer olmak için belli bir silah gücünün ve askercil örgüt işinin başta geldiğini, aksi halde her türlü örgütsüz çoğunluğun, her türlü silahsız kitlenin iradesinin boşa gideceğini ve irticaa yem olacağını anlamadığını düşünmektedir.⁵⁶² Bu bağlamda Kıvılcımlı'nın “Tarih Tezi” ve bu tezin genç subaylar üzerindeki etkisi ise dikkat çekicidir. Aydınoğlu ise 1967 sonrasında Kıvılcımlı'nın eski TKP kadrolarının sol içinde itibarlarının hızla yükselmesinden faydalanamamasını Kıvılcımlı'nın kimi önemli metinlerini en azından bazılarını yayınlamaması, Kıvılcımlı'nın genç sol kadroların düşünce dünyasını ve siyasi potansiyelini ötelemesine ve 1960 sonrasında tarihsel anlamını kavrayamamasına bağlamaktadır. Kıvılcımlı'nın siyasi etkinliklerinde belirleyici hususun işçilerle olan ilişkileri ve “Tarih Tezi” açısından somut siyasi duruma ilişkin yapmış olduğu analizler olduğu düşünülmektedir. Nitekim bu dönemde ve 1950'li yıllardaki tüm siyasi çalışmaları bu kapsamda değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır.

3.7.1 Sosyalist Gazetesi:

Kıvılcımlı'nın 1967 yılı Ocak ayından itibaren çıkarmaya başladığı Sosyalist Gazetesi onun siyasete doğrudan müdahale etmek niyetini göstermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Kundakçı'ya göre; söz konusu gazetenin çıkartılmasının sebebi Kıvılcımlı'ya Türk Solu dergisinde yapılan kısıtlamalar

⁵⁶¹ (Mihri Belli), **Milli ve Demokratik Devrim**, 19.11.1968, s. 32.

⁵⁶² Hikmet Kıvılcımlı, **Devrim Nedir?**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 98.

olmuştur.⁵⁶³ Kıvılcımlı Vatan Partisi döneminden itibaren işçi sendikaları ve işçi hareketlerine yakın bir siyasi çizgi takip etmiştir. Sosyalist Gazetesi 6 ay boyunca çıkartılabilmiş daha sonra maddi sorunlar nedeniyle kapanmıştır. Gazetenin bu ilk döneminde Kıvılcımlı'nın Sosyalist gazetesinde çıkan yazıları "*solun ihtiyaçlarına denk düşmeyen*" çalışmalar olarak değerlendirilmektedir.⁵⁶⁴ Bunun nedeni Kıvılcımlı'nın gençlik hareketini küçük burjuva aydın hareketi olarak değerlendirmesinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, Kıvılcımlı'nın bu gazetede üslubunun karmaşık ve güç anlaşılır olmadığı düşünülmektedir. Sosyalist gazetesinde çıkan haberlere ve konulara bakıldığında işsizlik ve pahalılıkla mücadele mitingi, sosyalist konferansı için çağırısı, çeşitli grevler, sosyalizm tarihi, köşe yazılarına bakıldığında ise emperyalizm, Türk köyü ve sosyalizm, sosyalizm nedir, bizantizm mi sosyalizm mi, Kızıl Bekçiler, Kıvılcımlı ile ropörtajları, Kıvılcımlı seminerleri oluşturmaktadır. Gazetede 27 Mayıs askeri müdahalesi döneminde harp okulu komutanı olan ve öğrencilere gerçek kurşun dağıtılmasını sağlayan emekli General Sıtkı Ulay'ın da bir yazısı görülmüştür. Sıtkı Ulay'ın yazısı solda birlik üzerinedir.⁵⁶⁵

Kıvılcımlı'nın Sosyalist Gazetesi ile yakalayamadığı o günün gençlik hareketine hitab eden yaklaşımı Mihri Belli'nin nisbeten başardığı Kıvılcımlı'nın ise "*sol kadroların ve sosyal hareketin potansiyelini yeterince değerlendireme*"diği söylenebilir.⁵⁶⁶ Kıvılcımlı'nın Sosyalist gazetesindeki yazılarında ve yorumlarında Tarih Tezi ve kavramlarını kullandığı çok sayıda yazı bulunmaktadır. Ayrıca, 27 Mayıs ve gençlik hakkında da yazılar vardır. Kıvılcımlı 20 Ocak 1967 tarihli Sosyalist Gazetesi'nde "*Türkiye'de Sosyalist Konferansı için Çağırısı*" da bulunmaktadır. Bu bildiride komünistleri üçe ayırır. Birincisi TİP sosyalistleri, 2. Yön sosyalistleri, 3.sü eski sosyalistler'dir. Bilimsel sosyalizm iddialı olmayan sosyalistleri ise 5'e ayırmıştır.

Bunlar; 27 mayıs sosyalistleri, sosyalist öğrenci kulüpleri, sosyalist kültür dernekleri sosyal demokrat parti teşebbüsleri, ortanın solları ve sosyal

⁵⁶³ Suat Şükrü Kundakçı, **a.g.e.**, s. 135.

⁵⁶⁴ Ergun Aydınolu, "Hikmet Kıvılcımlı ve 1960'lar Türkiye Solu", **Dr. Hikmet Kıvılcımlı Sempozyumu Bildiriler (17/18 Ocak 2013 Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)**, Köksüz Yayınları, Ocak 2013, s. 79.

⁵⁶⁵ Sıtkı Ulay, "Sosyalist Konferansı için Anket", **Sosyalist**, 12.04.1967, s.1 ve s. 4.

⁵⁶⁶ Ergun Aydınolu, **a.g.e.**, s. 80.

mukaddesatçılardır. Görüldüğü üzere Kıvılcımlı gençlik hareketini bilimsel olmayan sosyalistlere katmıştır. Ayrıca, Kıvılcımlı bu yazıda sosyal mukaddesatçıların sosyalist olduklarını açıklayamadığını belirtmiştir. Kıvılcımlı bilimsel olan üç sosyalist gruba 2. Kuvayimilliyecilik çerçevesinde birleşmeyi önermektedir. Bu gazete 1970’te yeniden çıkarılmaya başlanmıştır. Bu döneme Kıvılcımlı’nın devrimci gençlere yaklaşımı çerçevesinde yer verilecektir.

3.7.2 Yapı İşçileri Sendikası (YİS)

Kıvılcımlı’nın çevresindeki işçiler sendikalarındaki faaliyetleriyle 1960’lı yıllarda işçi sınıfının hak arayışlarında önemli rol üstlenmişlerdir. Dönemin Yapı İşçileri Sendikası başkanlarından İsmet Demir Ereğli’de çalıştığı dönemde Kıvılcımlı ile tanışmıştır.⁵⁶⁷ Demir’in 1962 Çıplak Ayaklılar Meclis’te başlığıyla gazetelere çıkan TBMM baskını da dahil olmak üzere, 1965’ten itibaren her yıl bir direniş örgütlediği görülmektedir. Bunlar sırasıyla 1965 Ambarlı Santrali, 1966 Boru Hattı, 1967 Kadıncık Barajı, 1968 İzmit Petrokimya, 1969-1970 Aliğa Rafinerisi vb. olarak sıralanabilir.⁵⁶⁸ Ayrıca, Deniz Gezmiş’in önderi olduğu Devrimci Öğrenci Birliği’ne (DÖB) sendika binasında yer vermiştir. Böylece Kıvılcımlı’nın yayın evinin binasında Yapı İşçileri Sendikası (YİS) ve DÖB biraradadır. YİS’in Tüzüğü’nün başlangıç bölümünü Hikmet Kıvılcımlı yazmıştır. Bu bölümde Kıvılcımlı yine “Tarih Tezi”ne yer vermiştir. Kıvılcımlı’nın burada Eyüp konuşmasında yer alan ayeti tekrar ederek başlaması önemlidir. Kıvılcımlı’nın bu ayeti kullanması işçilere ve/veya halka hitabında tarih üretici gücü kapsamında dini kullandığını göstermektedir. Aynı yazıda sendikanın “*yaradana sığınıp vatan müdafası yaparcasına işçi haklarını savunması*” ifadesi de üretici güçlerin siyasi amaç doğrultusunda kullanıldığına bir başka örnektir. Benzer şekilde Atatürk’ün Halkçılık ilkesinin imtiyazsız sınıfsız toplum ilkesi ile sosyalizmin eşitlik ilkesinin keşişmesini

⁵⁶⁷ Demir Küçükaydın, Yalınayak İsmet, (Çevrimiçi) <http://www.soldefter.com/2012/08/31/ismet-demir-ya-da-yalınayak-ismet-demir-kucukaydin/> 15 Ocak 2016.

⁵⁶⁸ İsmet Demir, **Grev ve Direnişler Üzerine Anılar Deneyler İşçi Sınıfı Mücadelesinden Bir Kesit (1962-1975)**, İstanbul, Diyalektik Yayınları, 1994, s. 9.

Hikmet Kıvılcımlı'nın siyasi görüşlerini meşrulaştırmakta kullandığı görülmektedir. Ünsal'a göre; Kıvılcımlı YİS'in gizli yöneticisidir.⁵⁶⁹

1965 yılında Tarihsel Maddecilik Yayınevi'ni kuran Dr. Hikmet Kıvılcımlı 1966'da kapanana kadar önemli kitaplarını burada yayınlamıştır. Bunlar, Tarih Devrim Sosyalizm (1965), İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz MBK'ne İki Açık Mektup (1965), Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi, Tarih-Devrim Sosyalizm Işığında İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş İngiltere (1965), Kuvayimilliyeciliğimiz ve İkinci Kuvayimilliyeciliğimiz (1965), Karl Marx'ın Özel Dünyası (1966), Uyarılmak için Uyanmalı Uyanmak için Uyarılmak: İşçi Partisi'ne Teklif (1966), Türkçe'nin Üreme Yolları ve 'Dil Devrimciliğimiz' (1966)'dır.⁵⁷⁰

Kıvılcımlı'nın Çaltı Dergisi'nde yayınlanan TİP eleştirilerinin akabinde 1966'dan itibaren TİP konusundaki tartışmalar Yön Dergisi'nde Doğan Avcıoğlu'nun yazısıyla büyümeye başlamıştır. TİP tartışmaları Hikmet Kıvılcımlı, Mihri Belli ve arkadaşları tarafından devam ettirilmiştir.⁵⁷¹ Kıvılcımlı bu yıllarda çevresinde toplanan küçük işçi grubunun sendikalarda mücadele etmesini talep etmiştir.⁵⁷² Bu yolla özellikle 1966 yılında Yapı İşçileri Sendikası (YİS) çeşitli etkinliklerde bulunmuştur. YİS'in 1966'daki Batman İskenderun Boru Hattı eylemi ses getirmiştir. DİSK'in kuruluşunda YİS'e yer verilmemiştir. Demir'in anılarına göre bunun gerekçesi bu sendikanın Hikmet Kıvılcımlı'nın çevresinde örgütlenmiş olması ve DİSK'in komünist sendikaları kabul etmemesidir.⁵⁷³

3.7.3 İşsizlik ve Pahalılıkla Mücadele Derneği (İPSD)

19 Mayıs 1968'de İşsizlik ve Pahalılıkla Savaş Derneği (İPSD) kurulmuştur. Bu derneğin ilk başkanı Kıvılcımlı'nın yakın çalışma arkadaşı Fuat Fegan'ın eşi Latife Fegan'dır. Dernek geniş katılımı ile kurulmuştur. Merkezi Laleli olan derneğin kurucuları arasında Orhan Müstecaplı, YİS yöneticileri Suat Şükrü Kundakçı, İsmet

⁵⁶⁹ Süha Ünsal, "Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 1996, s. 114.

⁵⁷⁰ Süha Ünsal, **a.g.e.**, s. 100.

⁵⁷¹ Ergun Aydınoglu, **Sol Hakkında Herşey mi?**, İstanbul, Versus Yayınları, 2008, ss. 85-86.

⁵⁷² Özgür Mutlu Ulus, **The Army and The Radical Left in Turkey**, Londra, I.B. Tauris, 2011, s. 160.

⁵⁷³ İsmet Demir, **Grev ve Direnişler Üzerine Anılar-Deneyler İşçi Sınıfı Mücadelesinden Bir Kesit (1962-1975)**, İstanbul, Diyalektik Yayınları, 1980, s. 117.

Demir ve Arif Şimşek, Latife Fegan, Demokratik İşçi Partisi eski Genel Başkanı ve TİP eski Genel Sekreteri Orhan Arsal, yazar Orhan Kemal, tabii senatör Kadri Kaplan, yazar Zihni Anadol, Vecdi Özgüner, Sevinç Özgüner, Engin Ünsal, TMGT Başkanı Kazım Kolcuoğlu, Osman Sercan, Afet Ilgaz, Kumru Gözügeçgel, Medeni Hukuk Profesörü İsmet Sungurbey bulunmaktadır.⁵⁷⁴ Derneğin kuruluş gerekçesi 13.10.1968 tarihinde yapılan ve Latife Fegan'ın tekrar genel başkan seçildiği ilk genel kurulunda Abdülkadir Demirkan tarafından okunmuştur. Genel Kurul'da Kıvılcımlı yaptığı konuşmada finans kapitalin devletçi kanadı ile özel teşebbüsçü kanadının yapılan genel seçimlerde oyların büyük çoğunluğunu aldığını, 27 Mayıs gibi seçim dışı müdahaleler dışında bu durumun değişmediğini, seçimlerin daima finans kapital lehine bittiğini, bir çıkış yolu olarak İPSD'nin kurulduğunu açıklamıştır.⁵⁷⁵ Türk Solu dergisinde yer alan İPSD'nin kuruluş gerekçesine göre, İPSD'ye gerek duyulmasının sebebi ülkenin kurtuluşunun emekçi halkın siyasi iktidarı ele geçirmesiyle mümkün olabileceği, bu bağlamda bir partinin olması gerektiği, ancak böyle bir partinin yanısıra emekçi halkı aydınlatma, bilinçlendirme, örgütlenme yoluyla yürüdükleri bu hedefe yöneltecek örgütlerinde kurulduğu, halkın siyasete duyduğu ön yargı sebebiyle bu işin ancak somut bir sorun olan işsizlik ve pahalılık üzerinden yapılacak bilinçlendirme ile gerçekleştirilebileceği, ayrıca birbirine düşman edilmiş emperyalizm ve feodalizm sebebiyle fukara düşmüş halk kesimlerinin böylece birleştirilebileceği ifade edilmektedir.⁵⁷⁶ Nesimi anılarında İPSD'nin kuruluşunda yüze yakın kişi olduğundan bahsetmektedir. Bu dernekte 12 Mart 1971 muhtırasından sonra Kıvılcımlı'nın da sanık olarak yargılandığı cunta davasında iddianamenin temelini oluşturan ifadeyi veren Mahir Kaynak ile 27 Mayıs askeri müdahalesinde Harp Okulu Komutanı ve 1961 Anayasası sonrası dönemde tabii Senatörlük de yapan Sıtkı Ulay da vardır.⁵⁷⁷ Sıtkı Ulay'ın Türk Solu Dergisi'nde de yazmıştır. Onun "*Gerçeklerde Anlaşmalıyız*" başlıklı yazısı Hikmet Kıvılcımlı'nın

⁵⁷⁴ Şenol Çarık, **Türkiye Solunun Kısa Tarihi**, Asi Kitap, İstanbul, 2016, s. 232.

⁵⁷⁵ "İşsizlik ve Pahalılık Derneği Kuruluş Gerekçesi, İPSD Kongresi", **Türk Solu**, 22.10.1968, sayı 49, s. 6. Not: Gerekçe yazısının kollektif bir çalışmanın ürünü olduğu ancak Kıvılcımlı'nın da bu çalışmada yer aldığına ilişkin bilgi Fuat Fegan'ın Kıvılcımlı Bibliyografyası eserinde yer almaktadır. Bkz. Fuat Fegan, **Kıvılcımlı Bibliyografyası**, Murat Matb., 1977, s. 30.

⁵⁷⁶ **A.g.e.**, s. 66.

⁵⁷⁷ Abidin Nesimi, **Yılların İçinden**, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1977, s. 298-303. Nesimi Mahir Kaynak'ın İPSD tarafından düzenlenecek olan Halkçılık Kurultayı'nın organizasyon komitesinde de yer aldığını açıklamaktadır. s. 304.

“Tarih Tezi” çizgisinde bir yazıdır. Ulay bahse konu yazıda kurulacak düzeni şu şekilde anlatmaktadır: “*Kuracağımız düzenin adının önemi yoktur. Bazıları buna bir nev’i sosyalizm derler, bazıları Türk Solu derler, bazıları da ortanın solu derler. Kim ne derse desin, gerçek olan vurgunu, gayrimeşru kazançları, tefeciliği, hayat pahalılığını getiren aracılığı kaldırmak, topraksız insana fazla olanın elinden devlet parası ile alıp toprak verip vatana bağlamak...*”⁵⁷⁸ İPSD’nin kurucuları arasında olan ve bir yandan da Türk Solu’nda yazan Ulay’ın Kıvılcımlı’nın tarih tezinden etkilenmiş olabileceği düşünülmektedir.

Nesimi’ye göre İPSD yapı olarak Kıvılcımlı’ya yakın bir dernekti.⁵⁷⁹ Ayrıca İPSD’nin kuruluş tarihinin Vatan Partisi’nin kuruluş tarihi gibi Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından önemli olan bir tarihe denk getirildiği anlaşılmaktadır. Nesimi’ye göre bahse konu toplantıda başkanlığı Cemal Madanoğlu yapmış ayrıca Kıvılcımlı kurultayda Atatürk’ün Halkçılık Programı’nın kabul edilmesini ve bu hareketin orduya mal edilmesini önermiştir.⁵⁸⁰

Kıvılcımlı’nın aynı dönemde Aydınlık ve Türk Solu dergilerinde yazıları çıkmıştır. Kıvılcımlı’nın Türk Solu Dergisi’nde yazması için onu ziyarete gidenler Vahap Erdoğan ile Ahmet Say’dır.⁵⁸¹ Kundakçı’ya göre, Kıvılcımlı’ya Türk Solu Dergisi’nde yapılan çeşitli kısıtlamalar neticesinde Kıvılcımlı yeni bir gazete çıkarmaya karar vermiştir.⁵⁸² Kundakçı’nın anılarında belirttiği bu konu doğru olabilir. Çünkü Kıvılcımlı’nın Türk Solu’ndaki yazıları güncel konulardan ziyade, muhtemelen dergide yapılan iş bölümü nedeniyle, teorik ve tarihi konuları içermektedir. Kıvılcımlı 20 Ocak 1967’de Sosyalist Gazetesi’ni çevresindekilerle beraber çıkarmaya başlamıştır.⁵⁸³ Gazete maddi sorunlar nedeniyle yedi sayı devam ettirilebilmiştir. Kıvılcımlı Sosyalist gazetesinde de “tarih üretici gücü”nü “bir manivela olarak” kullanmıştır. Bu dönemde Kıvılcımlı tarih tezinin yanında milliyetçilik kavramını da siyasetinde bir araç olarak kullanmıştır. Kıvılcımlı’nın

⁵⁷⁸ Sıtkı Ulay, “Gerçeklerde Anlaşmalıyız”, **Türk Solu**, Sayı 43, 10.09.1968, , s. 5.

⁵⁷⁹ Abidin Nesimi, **a.g.e.**, s. 300.

⁵⁸⁰ **A.e.**, s. 306.

⁵⁸¹ Ahmet Say, **Ağaçlar Çiçekteydi**, Ed. Gülsüm Cengiz, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2011 s. 293.

⁵⁸² Suat Şükrü Kundakçı, **a.g.e.**, s. 135.

⁵⁸³ Şenol Carık, “Vatandaş Ve Sosyalist Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Genel Gazetecilik Bilim Dalı, İstanbul, 2013, s. 77.

1967 tarihli yazısındaki; “Türkiye’nin en az 40 yıllık yanılışı ve yenilgisi, MİLLİYETÇİLİK sözcüğünün SOSYALİZM’den başka hiçbir anlama gelmeyeceğinin bir türlü kavranılmak istemeyişinden doğmuştur. Bu denklemi tersine çevirince de aynı sonucu buluruz.”⁵⁸⁴ Sözleri milliyetçileri sosyalizm tarafına çekmeye gayret ettiği şeklinde yorumlanabilir.

3.8 Tarih Tezi’nin Siyasi Pratiği Olarak Devrimci Gençler ve Kıvılcımlı

1965 sonrasında Kıvılcımlı’nın devrimci gençlere yaklaşımını incelerken onun yazıları, dönemin gençlerinin anıları ve Kıvılcımlı’nın tarih tezini kullanma biçimi değerlendirilmiştir. Bu bağlamda onun üretici güçlerin bileşkesini ve “tarih üretici gücü”nü ön plana çıkaran yaklaşımının özellikle ordu mensubu gençlerle olan ilişkisi çerçevesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde Kıvılcımlı’nın teorik bilgisi ve devrimci geçmişi ile dönemin solcu gençleri arasında saygın bir yer edindiğinin söylenebileceği düşünülmektedir.

Kıvılcımlı’nın tarih tezinin siyasetine etkisi açısından üç kolun bulunduğu ve bu üç kolun da Sarp Kuray üzerinden geliştiği söylenebilir. Bunlar;

- Dev-Genç içindeki grup,
- Genç tıbbiyeli ve denizci subaylar,
- Dev-Lis

olarak sıralanabilir. Selahattin Okur ise Kıvılcımlı’nın genç denizci subaylarla tanışması, bu dönemdeki yayınlarının konularının belirlenmesi, genç subayların örgütlenmesi işlerinde rol almıştır. Ayrıca 9 Mart askeri müdahalesiyle ilişkisi olan askerlerle Ankara’da yapılan görüşmelere katılmıştır. Bu dönemde Kıvılcımlı’nın gençlerle ilişkisine geçmeden önce gençlik hareketlerinin yükselişi konusuna kısaca yer vermenin uygun olacağı düşünülmektedir.

1960’lı yıllarda üçüncü dünya devletlerinde toplumsal hareketlerin yükselmesinin ana sebebi bu ülkelerde yapılan reformların başarısızlığı ve bu başarısızlığın bir neticesi olarak zengin ile yoksul arasındaki uçurumun artmasıdır.⁵⁸⁵ Ayrıca, bu dönemde eşi görülmedik derinlikte teknolojik ve toplumsal gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler sanayi toplumuna ait pek çok sorunun gün yüzüne

⁵⁸⁴ Hikmet Kıvılcımlı, “Türkiye’de Sosyalist Konferansı İçin Çağrı”, *Sosyalist Gazetesi*, 07.02.1967.

⁵⁸⁵ Hobsbawm, a.g.e., s. 292.

çıkmasını sağlamıştır.⁵⁸⁶ Bu sebeplerin yanı sıra 1945 sonrası doğan, çoğunluğu şehirde yaşayan veya şehre göçen ailelerin çocukları olan 1968 kuşağı gençlerinin kurulan yeni dünya düzeninde hayal kırıklığına uğramalarının anti emperyalizm ve özgürlük rüzgarını güçlendirdiği düşünülmektedir.

Türkiye’de 27 Mayıs askeri müdahalesi ve 1961 anayasasının getirdiği özgürlük ortamı sol, sosyalist, anti emperyalist, milliyetçi sol vb. pek çok görüşün gelişmesi için uygun ortam oluşturdu. Bu dönemin dikkat çeken önemli sol odaklarından bir tanesi daha sonra Dev-Genç’e dönüşen Fikir Kulüpleri Federasyonu’dur (FKF). FKF’nin gelişimi ve sol hareketler kısaca özetlenirse; Ankara Üniversitesi’nde Ocak 1954’te ilk kez yayınlanan Forum Dergisi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde Fikir Kulübü’ne bağlı olarak çıkan “partisiz Türk Aydınlarının ortak platformu”⁵⁸⁷ olarak değerlendirilen bir dergiydi. Bu dergi batı burjuva demokrasininin temel hak ve hürriyetlerini (hür ve bağımsız sendika, tarafsız yargılama, radyo basın özgürlüğü, üniversite özerkliği vb.) savunuyordu.⁵⁸⁸ Yıldırım’a göre, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ile bu kulüpte ve dergide savunulan burjuva demokratik talepler iktidara gelmişti.⁵⁸⁹ 1956’da kurulduğu kabul edilen⁵⁹⁰ Fikir Kulübü genel olarak DP iktidarına muhalif bir duruş sergilemişti. Askeri müdahaleden önce gerçekleşen en önemli etkinliği ise 28-29 Nisan ve 555K ismiyle bilinen hükümet protestoları olmuştur.⁵⁹¹ Bu protestolar sonraki yıllarda aynı tarihlerde tekrarlanmıştır. Yıldırım’a göre, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi ile bu kulüpte ve dergide savunulan burjuva demokratik talepler iktidara gelmişti.⁵⁹²

1965-1966 öğretim yılında fikir kulüplerinin bir araya gelmesi fikri ortaya atılmıştır. Fikir Kulüpleri Federasyonu SBF, DTCF, Fen Fakültesi, Hukuk Fakültesi ve Yüksek Öğretmen Okulu Fikir Kulüplerinin birleşmesiyle 16 Aralık 1965 tarihinde TİP’e yakın öğrenciler tarafından kurulmuştur. Aynı yıl “Dönüşüm” isimli bir dergi de çıkarılmaya başlanmıştır. Birbuçuk yıl yayın yapan dergi TİP için strateji

⁵⁸⁶ Hobsbawm, **a.g.e.** , s. 293.

⁵⁸⁷ Ali Yıldırım, **Belgelerle FKF DevGenç (1965-1971)**, Yurt Kitap Yay., İstanbul, Nisan 1988, s. 12.

⁵⁸⁸ **A.e.**, s. 29.

⁵⁸⁹ **A.e.**, s. 29.

⁵⁹⁰ **A.e.**, s. 33.

⁵⁹¹ **A.e.**, s. 36.

⁵⁹² **A.e.**, s. 32.

ve taktikler önermiştir.⁵⁹³ FKF üyeleri arasında Mahir Çayan, İbrahim Kaypakkaya, Deniz Gezmiş ve Doğu Perinçek de bulunmaktaydı. İstanbul'da ise mevcut gençlik örgütlerinden Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 1965'de iktidar partisi AP'nin desteğiyle sağcıların eline geçerken Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) ise 1967'de kayyuma devrildi. Bu süreç solcu öğrencilerin başka örgütler kurmalarında ve FKF'ye yönelmelerinde rol oynadı. FKF'nin ikinci kongresi 23-24 Mart 1968 tarihinde gerçekleştirildi. Bu kongrede başkanlığa Doğu Perinçek geldi. Yıldırım'a göre; Doğu Perinçek MDD'li kimliğini gizleyerek başkan olmuştur.⁵⁹⁴ Perinçek başkan olduktan hemen sonra FKF Devrimci Güç Birliği'ne katılmıştır.⁵⁹⁵

FKF ile TİP'in ayrışmasını temin eden iki işgaldir. Bunlar Haziran 1968'de gerçekleşen üniversite işgali ve Temmuz 1968'de gerçekleşen Çekoslovakya işgalidir.⁵⁹⁶ Kıvılcımlı Çekoslovakya işgaline ilişkin yazısında özetle;

- Dünyanın Doğu ve Batı Bloku şeklinde ayrıldığını,
- Bu ayrımın esas mesele olduğunu,
- Sovyetlerin sosyalizmi toprak üzerinde korumak için Polonya, Romanya, Çekoslovakya vb. devletçikleri tanıdığını,
- İngiltere'nin e Fransa'nın konuyu bloklar meselesi olarak algılayarak ılımlı bir politika izlediğini (Soğuk savaş değil ılık barış olmalı şeklinde)

ifade etmektedir.⁵⁹⁷ Kıvılcımlı'nın Çekoslovakya sorununu Doğu ve Batı Bloku arasındaki bir durum olarak yorumlaması kapsamında 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi değerlendirildiğinde; Kıvılcımlı'nın sözünü ettiği bloklar meselesinin Türkiye için de geçerli olabileceği düşünülmektedir. Bir başka deyişle SSCB'nin de 1960'lardan itibaren Türkiye'de yükselen devrimci sosyalist harekete karşı yapılan askeri müdahalelerde "ılımlı bir politika" izlemiş olabileceği düşünülmektedir.⁵⁹⁸

⁵⁹³ Igor P. Lipovsky, **The Socialist Movement in Turkey 1960-1980**, Brill, Leiden, 1992, s. 109.

⁵⁹⁴ Ali Yıldırım, **age**, s. 163.

⁵⁹⁵ Turhan Feyizoğlu, **Mahir**, İstanbul, Gökkuşuğu Yayınları, 1996, s. 71.

⁵⁹⁶ **A.e.**, s. 72.

⁵⁹⁷ Hikmet Kıvılcımlı, "Çek Meselesi mi Dünya Meselesi mi?" **Türk Solu**, sayı 42, 03.09.1968, s. 8.

⁵⁹⁸ Keza SSCB ile ABD arasında 1969'dan 1972'ye kadar stratejik silahların sınırlandırılması görüşmeleri devam etmiş ve 26 Mayıs 1972 tarihinde SALT-I anlaşması imzalanmıştır. 12 Mart muhtırası uluslararası ilişkilerde detant (yumuşama) olarak isimlendirilen döneme denk gelmiştir.

Ekim 1968’de Devrimci Öğrenci Birliği isimli örgüt kuruldu. Bu örgütün kurulmasının sebebi Fikir Kulüpleri Federasyonu’na alternatif olmaktı. Kurucuları arasında Selahattin Okur, Cihan Alptekin, Deniz Gezmiş, Saim Kurul, Mustafa İlker Gürkan, Mustafa Lütfi Kıyıcı bulunmaktadır.⁵⁹⁹ Solcu öğrencilerin temel konuları arasında toprak reformu, NATO’dan çıkılması, üniversitelerin demokratikleştirilmesi, sanayileşme, ABD üslerinin kapatılması ve ABD ile yapılan anlaşmaların feshedilmesi bulunmaktaydı. Bu dönemde gerici mukaddesatçıların giderek güçlenmesi üzerine 1 Nisan 1968 tarihinde 20 gençlik örgütü bir araya gelerek Türkiye Devrimciler Güç Birliği’ni kurdu. 12 Haziran 1968’de ise Deniz Gezmiş, Bozkurt Nuhuğlu, Tunga Ongun, Enver Nalbantoğlu, Binali Erdoğan ve Kemal Bingöllü’nün önderliğinde İstanbul Üniversitesi işgal eylemi başladı. Bu eylemin neticesinde edinilen tecrübe ile gençlik hareketlerinin hızlandığı söylenebilir. 15 Temmuz’da ise Amerikan 6. Filosu protestoları başlamıştır. 20 Temmuz’da FKF önderliğinde “Barış için Amerikan Emperyalizmiyle Savaş” mitingi yapılmıştır.⁶⁰⁰

Öğrenciler 1969 itibariyle TİP’ten kopmuştur. Bunun başlıca sebepleri; Aybar, Aren ve Boran grupları arasındaki çatışmalar, 1969 seçimlerinde TİP’in başarısız olması ve öğrencilerin barış ve demokrasi yoluyla (parlamentarizm) iktidara gelme fikrine karşı çıkması, 1968-1969’da gerçekleşen yoğun ABD protestolarına TİP’in destek verememesi olarak sıralanabilir.⁶⁰¹ FKF 10 Kasım 1969’da yapılan dördüncü kongre ile adını Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu kısaca Dev-Genç olarak değiştirmiştir.⁶⁰² Bu kongrede başkanlığa Atilla Sarp seçilmiştir. Kurultaydan sonra yayınlanan bildiri özetle; *“İktidarın sınıfların ekonomik çıkarlarının korunması için kurumlaşma olduğu, ekonomik çıkarın tabanında üretim araçlarının sahipliği meselesinin yattığı, devrimin üretim araçları sahipliğinin bir süreç içerisinde yeni bir sınıfın eline geçmesi olduğu, kapitalist toplumda ana çelişkinin bu toplumun sınıfları olan burjuva ve proletarya sınıfları arasındaki çelişki olduğu milli kurtuluş savaşlarının bugün bir avuç işbirlikçiden gayri bütün halkın katıldığı bir savaş*

⁵⁹⁹ Selahattin Okur, 09.04.2016 tarihli Kıvılcımlı Enstitüsü’nde yapılan “Tanıklarla Kıvılcımlı Sohbetleri Toplantısı” ses kayıdır.

⁶⁰⁰ Selahattin Okur, **a.g.e.**, s. 49.

⁶⁰¹ Igor P. Lipovsky, **The Socialist Movement in Turkey 1960-1980**, Brill, Leiden, 1992, s. 110.

⁶⁰² Mahmut İhsan Özgen, **TKP ve Organize Gençlik Hareketleri**, 14 Mayıs Vakfı Yay., İstanbul, 1982, s.199.

mahiyetinde bulunduğu...’’⁶⁰³ ifade edilmektedir. Aynı kurultayda yapılan tüzük değişikliği ile tüzükte amaç “TDGF emperyalizm ve feodal kalıntılara karşı verilen halkımızın milli demokratik devrim mücadelesinden sosyalist gençliğin düşünce ve eyleminin geliştirilmesi amacı ile kurulmuştur” şeklini almıştır.⁶⁰⁴

Böylece MDD düşüncesi Dev-Genç’in temel hareket noktası olmuştur. Dev-Genç daha sonra çeşitli gruplara ayrılmıştır.

Bu gruplar;

- Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), lideri Deniz Gezmiş,
- Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi Liderleri, Mahir Çayan, Münir Aktolga, Ertuğrul Kürkçü,
- Proleter Devrimci Aydınlik grubu,
- Sosyalist Aydınlik grubu,
- Ant Grubu,
- Sosyalist Gazetesi⁶⁰⁵ Hikmet Kıvılcımlı Grubu

şeklindedir.

3.8.1 Kıvılcımlı ve Solcu Gençlik

Kıvılcımlı’nın dönemin solcu gençliğine bakışı kendi yazıları üzerinden anlaşılmaktadır. Kıvılcımlı Türk Solu’nda çıkan bir yazısında gençlere ilişkin şöyle değerlendirmelerde bulunmaktadır; *“Bugünkü gençliğin ne istediğini yaşlılar gençlerden sorup öğrenmeye kalkıyorlar. ...Gençlik bütün duruluğu ile ve tüm yığını ile ne istediğini bilse, tam bilincine çıkarabilse bildiğini uygulaması için sözbirliği ile planlayıp öyle bir gerçekleştirirdi ki nasırlaşmış yahut katırlaşmış yaşlıların ruhları bile duymadan, beş on yıl içinde her şeyi eksiksiz teslim alır... Gençlik en derin düşünceye daldığında bile DAVRANIŞ gücüyle yürür. Yaşlılık tersine, davranışa kalkıştığı zaman bile sonsuz düşüncelere düşer gider.”⁶⁰⁶* Metinde görüldüğü üzere Kıvılcımlı düşünce ve davranışın birinden diğerine akan diyalektik yapısı üzerinden gençliği değerlendirmektedir. Bu bağlamda Kıvılcımlı’nın gençliği düşüncelerinden önce davranışlarının belirlediğini ifade ettiği söylenebilir. Kıvılcımlı

⁶⁰³ **Akşam Gazetesi**, “Dev-Genç’in Kuruluş ve Gelişmesi”, 19.08.1971, s.5.

⁶⁰⁴ **Akşam Gazetesi**, “Dev-Genç’in Kuruluş ve Gelişmesi”, 19.08.1971, s.5.

⁶⁰⁵ **Beyaz Kitap Türkiye Gerçekleri ve Terörizm**, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1973, s. 130.

⁶⁰⁶ Hikmet Kıvılcımlı, “Gençliği Azıcık Anlayalım”, **Türk Solu**, Sayı 31, 18 Haziran 1968, s. 6.

gençlik hareketini değerlendirirken onun tüm dünyaya yayılmasını sosyalizme giden yolun bir emaresi olarak değerlendirmektedir. Kıvılcımlı dönemin sosyalist gençlik hareketine bakışını Dev-Genç seminerlerinde de ifade etmiştir. Kıvılcımlı'ya göre; aydın gençlik Türkiye'de ileri atılımların kaynağıdır. Aydın küçük burjuva olan ilerici öğrencilerin düşünce ve davranışlarında ise eğitim sisteminden kaynaklanan Aristo mantığının etkisinin görülebilmektedir. Bundan dolayı herşeyi siyah ve beyaz olarak birbirinden kopuk değerlendirmektedirler. Diyalektik düşünme tarzına ihtiyaç olduğunu belirten Kıvılcımlı öğrenci hareketlerini halk yığınlarına örnek olacağını ancak diğer taraftan yalnızca öğrenci hareketleriyle emperyalizmi alt etmenin mümkün olmadığını ifade etmektedir.⁶⁰⁷

Kıvılcımlı'nın gençlerle ilişkisinde YİS ve Sosyalist Gazetesi'nde çıkan yazıları ile katıldığı seminerler etkili olmuştur. Örneğin 28-29-30 Mart 1967 tarihinde Ankara'da FKF tarafından düzenlenen seminere Kıvılcımlı, Sencer Divitçioğlu ve Sadun Aren ile birlikte katılmıştır. Bu toplantıda kapitalizm tanımı üzerine yapmış olduğu tanımlamalar ve "Öncülük" konusunda verdiği cevaplar gençler üzerinde etkili olunca ertesi gün 31 Mart'ta Hukuk Fakültesi Fikir Kulübü için bir konferans daha vermiştir. Hikmet Kıvılcımlı verdiği seminerde Türkiye'de kapitalizme geçişte neden gecikildiğini açıklamıştır. Kıvılcımlı özetle; Osmanlıların başlangıçta Anadolu'da Miri Toprak düzeni olan Dirlik Düzeni'ni kurduğunu, bu düzende dirlikçi toprağın muhafızı, çiftçi ise toprak üzerinde tasarruf sahibi olduğunu, 1838'de bu ilk basamağın sona erdiğini, 1846'da ise Miras Kanunu'nda değişiklikler yapılarak mülkiyet hakkının genişletildiğini, 1849'da Şirket-i Hayriye'nin kuruluşu ile birlikte ilk finans kapitalin oluşturulduğunu, böylece Avrupalı manada kapitalizmin Türkiye'ye giriş yaptığını, bundan sonra alınan borçlarla yeni bir üretim tarzının ihdas edildiğini anlatmaktadır. Ertesi hafta ise 5 Nisan 1967'de bu defa İstanbul Üniversitesi'nde "Tarih Tezi Açısından Asya Tipi Üretim Tarzı" adıyla bir seminer daha verilmiştir. Ankara'da yaşanan yoğun ilgiye karşın Dr. Hikmet Kıvılcımlı İstanbul'da aynı ilgiyle karşılaşmamıştır. Bunun birincil nedeni Kıvılcımlı'nın Ankara'dan İstanbul'a hasta olarak dönmesidir.⁶⁰⁸ 23

⁶⁰⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **Dev-Genç Seminerleri**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2008, s. 43.

⁶⁰⁸ Sadık Göksu, "Başyazarımız Dr. Hikmet Kıvılcımlı Ankara ve İstanbul'da İlgi ile İzlenen İki Konferans Verdi." **Sosyalist Gazetesi**, 12.04.1967, s. 4.

Mayıs 1967’de Kıvılcımlı Ankara ODTÜ Sosyalist Fikir Kulübü’nde 3 saatlik bir konferans vermiştir. Bu konferansında Kıvılcımlı Türkiye’de kapitalizmin gelişimini anlatmıştır. Kıvılcımlı’nın gençlere aktardığı görüşler Tarih Tezi’ni ve buna bağlı olarak Türkiye’ye ilişkin yapmış olduğu analizleri içermektedir.⁶⁰⁹ Gençlerin TMGT’li gençlerin 28 Mayıs 1967 tarihinde yaptıkları “Açlığa Karşı Savaş Mitingi”ne halkın da katılması Sosyalist Gazetesi tarafından ön plana çıkarılarak emekçi yığınlarla gençliğin ilk defa kaynaştığına vurgu yapılmıştır.⁶¹⁰ Sosyalist Gazetesi Temmuz 1967’de kapandıktan sonra Kıvılcımlı yazılarına Ant, Türk Solu ve Aydınlık dergilerinde yazıları devam eder. Ayrıca, 1967 yılında Milliyet Gazetesinin “*Dinin Türk Toplumuna Etkileri*” konulu makale yarışmasına katılır. Bu yarışma için hazırladığı çalışma daha sonra Mart 1970 tarihli Aydınlık Dergisi’nde yayınlanmıştır. Kıvılcımlı’nın “*Gençliği Azıcık Anlayalım*” yazısı onun gençliğin düşünsel anlamda (ve dolayısıyla sosyalist teori bilgisi açısından) beslenmeye ihtiyacı olduğunu düşündüğünü ortaya koyar. Bu bağlamda Türk Solu’ndaki ilk yazısının adının neden “*Tartışabilir miyiz, Birinci Basamak: Türkiye’nin Düzeni*” isimli yazı olması anlaşılabilir bir durumdur. Kıvılcımlı solcu gençliği önemsemekle birlikte ona göre; emperyalizme karşı temel güç veya özgüç proletaryadır. Öncü güç ise proletarya partisidir. Köylü ise yedek güçtür.⁶¹¹ Kıvılcımlı’ya göre 27 Mayıs’ta yarım kalan demokratik devrimin tamamlanması ancak tefeci bezirgan finans kapitale karşı ikinci kuvayi milliyecilikle olacaktır. Kıvılcımlı için Türkiye’nin sınıf tahlili; “*Devrim stratejisi ve sınıfların mevzilenişi, Ordu’nun devrimci geleneği ve ‘vurucu güç’ tezi, ‘Proletarya Aydınları’, Proletarya Partisi, Vatan Partisi Programı, İkinci Kuvayimilliyecilik ise Türk milletinin finans-kapital zümresiyle derebeyi artıklarının tekelci sömürü ve tahakkümüne karşı kurtuluş savaşı olacaktır.*”⁶¹² “*Halk Savaşının Planları*” kitabının “Vurucu Güç” isimli bölümünde Kıvılcımlı, öncü gücün yanına proletarya aydınlarını eklediğini belirtir. Kıvılcımlı proletarya aydını kavramını da açıklamak için yine tarih üretici gücünü araç olarak kullanmaktadır. Kıvılcımlı’ya göre proletarya aydını “*Türkiye’de*

⁶⁰⁹ **Sosyalist Gazetesi**, “Dr. Hikmet kıvılcımlı Konferans verdi.”, 30.05.1967, s. 2.

⁶¹⁰ **Sosyalist Gazetesi**, “Açlıkla Savaş Yürüyüşü Yapıldı”, 30.05.1967, s. 3.

⁶¹¹ Hikmet Kıvılcımlı, **Dev-genç Seminerleri**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2008, s.48.

⁶¹² Selahattin Okur, “Sempozyum’un Bülbülleri-3 Mustafa Şener”, (Çevrimiçi) <http://www.suvaridergi.org/content/view/2445/2/> 01 Mayıs 2017.

*Genç Osman'dan beri, oportunistlerin 'Tepeden inme' diye kötölemeye yeltendikleri bir 'Yukarıdan' etkili ilerencilik ve devrimcilik eylemcileri vardır. Onun benzerlerini Batı'da, hatta Deli Petro tipiyle Rusya'da da görürüz. Daha çok doğuş halindeki Burjuvazinin özlemleri yönünde bir gelişim sayılabilir. Özellikle Tarihçil Devrim gelenek - görenekleriyle kurulmuş toplumlarda bu eğilim daha başlıbaşına bir anlam taşır.*⁶¹³

Kıvılcımlı'nın bu dönemde çevresinde bulunan öğrencilerden DÖB üyesi Selahattin Okur Kıvılcımlı'yı saygı değer bir usta ve gruplar üstü tarafsız bir konumda olduğunu ifade etmektedir. Okur'a göre; Kıvılcımlı 1967'den itibaren verdiği konferans ve seminerler vasıtasıyla Sosyalist gazetesi çevresinde TİP dışında ikinci bir grup kurmuştur. Anılarında 1970 ve sonrasına ilişkin önemli bilgiler veren Okur, Eylül 1970'de yayınlanan "27 Mayıs ve Yöne Hareketi'nin Sınıfsal Eleşirisi" isimli kitabın yayınlanmasının sebebini 27 Mayıs devrimcilerinin hatalarını ortaya koymak ve Doğan Avcıoğlu ile Yön'ün devrimci çevrelerin, özellikle asker sivil aydınların üzerindeki etkisini kırmak olduğunu belirtir.

Kıvılcımlı'nın İstanbul'da verdiği seminerlerin düzenlenmesinde de Okur rol oynar. Bu seminerler İPSD'nin Langa'daki salonunda yapılmıştır. Ocak 1970'de başlayan seminerlerde günün önemli konuları olan somut şartların somut tahlili, strateji ve taktik: Stratejik ve taktik örgütler, ideolojik politik örgütsel açıdan proletarya sosyalizmi – küçük burjuva sosyalizmi ve sapmalar, milli demokratik devrim ve sosyalist devrim, milli cephe politikası ve önümüzdeki görevler olarak sıralanmaktadır.⁶¹⁴ Selahattin Okur, Kıvılcımlı'nın hem gençlerle hem de ordu mensubu subaylarla bağlantısını sağlamıştır. Okur'a göre kendisi gençliğin ilgili dönemde nabzını tutarak hangi konularda yazı yazılması gerektiği hususunda Hikmet Kıvılcımlı'ya önerilerde bulunmaktaydı. Okur'un bir arkadaşı vasıtasıyla bulduğu para sayesinde Tarihsel Maddecilik Yayınları yeniden açıldı. Böylece bu dönemde Kıvılcımlı çok sayıda kitap çıkarmayı başardı. Bu kitaplar hem gençliğin kendi aralarında tartıştığı konuları içermekteydi, hem de genel olarak tüm sol camiada eksik bulunan teorik bilgi düzeyini artıracak şekilde dönemin tartışma konularına

⁶¹³ Hikmet Kıvılcımlı, **Halk Savaşının Planları**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 131.

⁶¹⁴ Selahattin Okur, **Nasıl Geçti Anladım: Anılar Düşünceler**, Rezan Yay., İstanbul, 2012, ss.83-84.

eğilmişti. 1970 sonbaharından itibaren sırasıyla Oportunizm Nedir?, Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu, Devrim Zorlaması Demokratik Zortlama ve Halk Savaşının Planları kitapları çıktı. Okur'a göre;

...o günlerde Aydınlık bölünmüş, Al Aydınlık ve Ak Aydınlık olmak üzere ikiye ayrılmış, önüne gelen birbirini "Oportünist" olmakla suçluyordu. "Oportünizm" in ne olduğunun gençlere anlatılması gerekiyordu. İkincisi en başta Mihri Belli'nin olmak üzere Al Aydınlığın ve Ak Aydınlığın ideolojik kofluklarının ve tutarsızlıklarının ortaya konulması gerekiyordu. Bunu için devrim zorlaması kitabın çıkarıldı. Kitap "Bomba" etkisi yaptı. M. Belli gücendi, "bunları yazmaya ne gerek vardı, bana söyleyebilirdi" diye Doktor'a sitem etmekle yetindi. Diğer gençlik liderleri hedefte Mihri Belli'nin olmasından çok sevindiler. Kendilerine yöneltilen eleştirileri üzerlerine almadılar.⁶¹⁵

Kıvılcımlı'nın Sosyalist Gazetesi'ni ikinci defa çıkardığı dönemde yanında bulunan ve gazete ile ilgili işleri yöneten kişi Orhan Müstecaplıoğlu'dur. Okur'a göre; Müstecaplıoğlu'nun gazetede "Genel Direniş"i ön plana çıkarmasından ve genel yaklaşımından rahatsız olan Kıvılcımlı onun yerine Orhan Aksungur'u getirmiştir.⁶¹⁶

Feyizoğlu'nun Müstecaplıoğlu'na dayanarak anlattığına göre; 1971 Ocak ayının ilk haftasında Müstecaplıoğlu "Genel Direniş" konusunu İstanbul'a gelen ve Kıvılcımlı ile görüşmek isteyen Mahir Çayan ve arkadaşlarına da anlatmış onlar da bu konuda konferans vermesi için Müstecaplıoğlu'nu Ankara'ya davet etmişlerdir. O sırada İstanbul'da hastanede olan Kıvılcımlı'yı ziyaret eden Mahir Çayan ve arkadaşları bazı konularda Kıvılcımlı ile anlaşamamışlardır.⁶¹⁷ Aynı eserde Sefer Güvenç'e dayanılarak Mahir Çayan ve arkadaşlarının bu görüşmeden sonra

⁶¹⁵ Selahattin Okur, **a.g.e.**, s.85.

⁶¹⁶ Selahattin Okur, **a.g.e.**, s.87.

⁶¹⁷ Turhan Feyizoğlu, **a.g.e.**, s. 311.

Mahir Çayan Dev-Genç'in 17-18 Ekim 1970 tarihli 5. kongresinde yaptığı uzun konuşmasında kırlardan şehirlere doğru yapılacak devrim ve Marksist Leninist savaş partisinin kurulması üzerinde durmuştur. Bu dönemde Ankara'daki Hikmet Kıvılcımlı taraftarlarıyla THKP-C taraftarları arasında itiş kakışa varan bir tartışmaların da yaşandığı belirtilmektedir. Bkz. aynı eser s.288.

görüşlerinin netleştiği belirtilmektedir.⁶¹⁸ 1970 yılının son ayları Dev-Genç'in içinde farklı grupların ve ayrılıkların ortaya çıktığı dönemdir.⁶¹⁹

Bu gruplardan içinde Sarp Kuray'ın da bulunduğu denizci genç subaylar Hikmet Kıvılcımlı'nın görüşlerini benimsemiştir. Sarp Kuray Dev-Genç'in 17-18 Ekim 1970 tarihli 5. kongresinde başkanlık için aday olacakken bir önceki gece yapılan operasyonla Sarp Kuray'ın listesindeki arkadaşları gözaltına alınmış ve ertesi gün Ertuğrul Kürkçü başkanlığa seçilmiştir. Dev-Lis'in kurucularından olan Kemal Eke'ye göre bu operasyon 9 Martçı subaylar tarafından Hikmet Kıvılcımlı'nın Dev-Genç'i ele geçirmesine mani olmak için yapılmıştır.⁶²⁰ Ayrıca, Eke, Sarp Kuray Ankara'ya geldikten sonra Dev-Lis'in Kıvılcımlı'nın görüşlerini benimsediğini söylemektedir.⁶²¹ Sarp Kuray'ın arkadaşları göz altına alınmayıp Kuray başkan seçilseydi Kıvılcımlı'nın Dev-Genç üzerindeki etkisinin daha fazla artacağını söylenebileceği düşünülmektedir. Keza Kıvılcımlı ile Sarp Kuray bu dönemde yakın temas halindedir. Nitekim 12 Mart sonrası açılan "83 sanıklı" davada bir numaralı sanık Dr. Hikmet Kıvılcımlı'dır. Bu davanın diğer sanıkları ise Sarp Kuray, Ruhi Koç, Mustafa Gürkan, N. Kemal Boya, Metin Eşrefoğlu'nun da içinde bulunduğu çoğunluğunu subaylar oluşturmaktadır.⁶²²

Ocak 1971 tarihinde Mahir Çayan ve arkadaşları Mihri Belli'nin *Aydınlık Sosyalist Dergi*'sinden ayrılarak "*Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup*" broşürünü yayınlamışlardır. Bu broşürde "... 'Eski tüfeklerin', pek ateş almadığı 1955-60 dönemide dahil olmak üzere, her dönemde yılmaz bir mücadele vermiş olan, Türkiye'nin sınıfsal ilişki ve çelişkilerine ilişkin bizlere ışık tutacak değerli teorik çalışmalar yapmış, Hikmet Kıvılcımlı...'"⁶²³ denilerek Kıvılcımlı övülse de ardından "*Biz eskileriz biz biliriz*" safsatadan başka birşey değildir. Neyi bilirsiniz? Biz eğer gerçekten devrimci isek, gerçeği biliriz. Sosyalistler arası ilişkiler, askeri kışla

⁶¹⁸ Turhan Feyizoğlu, **a.g.e.**, s. 311.

⁶¹⁹ Sarp Kuray, **a.g.e.**, s. 406. THKP-C'yi oluşturan kadrolar, 1969 Dev-Genç kurucuları, askeri tıbbiyeliler, denizci genç subaylar, THKO'yu oluşturan kadrolar, Mustafa Gürkan ve arkadaşlarının öncülük yaptığı, İstanbul Bölge Yürütme sempatizanları olmak üzere 4 grup var.

⁶²⁰ Kemal Eke, "*Kemal Eke ile Dev-Lis'in kuruluşu ve Hikmet Kıvılcımlı hakkında yapılan röportaj*" İstanbul, 03.06.2017, s. 1.

⁶²¹ Kemal Eke, aynı röportaj.

⁶²² Tuncay Çelen, Ömer Gürkan, **Hesaplaşma 68 Gençliği ve Katledilişi**, (Çevrimiçi) <http://www.68dayanisma.org/index.php/component/attachments/download/211.html>, 01 Mayıs 2017.

⁶²³ Ertuğrul Kürkçü, Yusuf Küpeli, Münir Aktolga ve Mahir Çayan, "*Aydınlık Sosyalist Dergi'ye Açık Mektup*", **Bütün Yazılar**, Der. M. Ali Muğultay, Evren Yay., İstanbul, 1976, s. 195.

*ilişkileri değildir. Her geçen yıl kıdemin arttığını zanneden ve başkalarından itaat bekleyen kişinin kafası sosyalist değil, olsa olsa dar asker kafasıdır.”*⁶²⁴ denilerek isim verilmeden eski sosyalistler eleştirilmektedir.

Bu dönemde 08 Aralık 1970’de birinci sayısı çıkan Sosyalist Gazetesi’nin ilk 7 sayısında Orhan Müstecaplıoğlu’nun genel direniş temasını takip etmek mümkündür. 7. Sayıda gazetenin Laleli’ye taşındığı haberi yer almaktadır. Bu aynı zamanda Müstecaplıoğlu’nun uzaklaşması ve Aksungur’un gazeteyi yönetmeye başladığı dönemin başlangıcıdır. Kıvılcımlı gazetenin ilk sayısından itibaren örgütlenmenin önemi ve proletarya partisi üzerinde durmuştur.⁶²⁵ Kıvılcımlı’nın diğer üzerinde durduğu konular ise “Tarih Tezi” kapsamında Türkiye’deki burjuvazinin gericiliği, Türk Ordusu’nun batının tersine devrimci oluşudur. Kıvılcımlı’nın bu dönemdeki görüş ve düşünceleri ile Sarp Kuray ve arkadaşları dışındaki gençliğin aldığı aksiyon arasında bir örtüşme bulunmamaktadır. Nitekim, Kıvılcımlı 27 Şubat tarihli konferansında şöyle demektedir;

İşçi sınıfının bilinci konusuna gelince, burada tamamen yanıltıcı bir nokta var. İşçi sınıfı, hatta şu küçük burjuva kökenli dediğimiz aydınlarımız kadar dahi, boş vakti olan bir sınıf değildir. Yani işçi sınıfımız, günde on saat çalıştıktan sonra kolay kolay bu salonlara gelip de, burada yine saatlerce vaktini harcayacak durumda değildir. Dolayısıyla onun bilinci yalnız sokaklarda veya meydanlarda ve-yahut şuradaki, buradaki gösterilerle ölçülmez. İşçi Sınıfı, bir nevi şu gördüğümüz yerin toprak tabakası altındaki maden cevherine benzer. O toprak tabakası aşağı yukarı kimi yerde bir karıştır, kimi yerde iki karış falan... Fakat asıl maddesi alttadır. Bir volkan patladı mı, o üstteki umusun tozunu bile göremezsiniz. Fakat bütün maden filizi bir anda yüzeye çıkar.⁶²⁶

Kıvılcımlı’nın TİP Seminerindeki bu sözlerinden yaklaşık 4 ay sonra 15-16 Haziran 1970 işçi direniş olayları yaşanmıştır. Kıvılcımlı bu dönemde Tarihsel Maddecilik Yayınlarından Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu (Marks ve Engels Çağı), Oportünizm Nedir?, Anarşi Yok - Büyük Derleniş, Halk Savaşının Planları, Devrim Zorlaması - Demokratik Zortlama, Uyarmak İçin Uyanmalı, Uyanmak İçin Uyarmalı (ikinci baskı), Marks-Engels: Hayatları (ikinci baskı), İşçi Sınıfı Partisi Nedir? Vatan

⁶²⁴ Ertuğrul Kürkçü, Yusuf Küpeli, Münir Aktolga ve Mahir Çayan, **a.g.e.**, s. 199.

⁶²⁵ Hikmet Kıvılcımlı, “Sosyalistlerin Birinci Görevi”, **Sosyalist Gazetesi**, Sayı 1, 08.12.1970, ss. 1, 8.

⁶²⁶ Hikmet Kıvılcımlı, **TİP Seminerleri**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2011, s. 62

Partisi Tüzüğü ve Programı, Ekim Yayınevi'nden Toplum Biçimlerinin Gelişimi, Ant Yayınevi'nden ise 27 Mayıs ve Yön Harekelinin Sınıfsal Eleştirisi isimli eserlerini yayınlamıştır. Aydınöğlu'na göre; 15-16 Haziran olaylarından sonraki kritik dönemde Kıvılcımlı'nın yeni kuşaklara birikimini aktarma çabasını yoğun bir şekilde gösterdiği bir dönem olmuştur.⁶²⁷ Okur bu dönemde gençler arasında tartışılan konuları takip ederek Kıvılcımlı'ya hangi konularda yazması gerektiği hususunda önerilerde bulunduğunu özetle Şu Şekilde; “...yalnız İstanbul'da benim gözlemlerim bir pozisyonum gençlik içinde olduğu için sıcak eylemlerin içinde olduğum bulunduğum için çok stratejik diyebilirim... Aldığım bilgiler gözlemler Kıvılcımlı'ya iletildiği zaman iyi değerlendirilebiliyor. Yani tam bir raporlama sistemi ...evet öyle diyeyim. Dedik ki hocam dedim. Doğan Avcioğlu'nun “Türkiye'nin Düzeni” kitabı gençler içinde aydınlar üzerinde ve ordu içinde çok popüler çok konuşuluyor çok da etkili etki yarattı...”⁶²⁸ ifade etmiştir.

Kıvılcımlı bilgisi ve mücadele geçmişi ile bu gençler için gruplar üstü bir akıl insandı. Ancak Kıvılcımlı'nın ilgili dönemdeki teorik çizgisinin ve analizlerinin tarih tezinin de etkisiyle genç subaylar üzerinde daha etkili olduğu söylenebilir. Bu etki Sarp Kuray ve arkadaşları aracılığıyla Sarp Kuray ordudan ayrıldıktan sonra Dev-Genç içinde devam etmiştir. Kıvılcımlı'nın genç subaylarla ilişkisine ilişkin Selahattin Okur'un ve Sarp Kuray'ın anı kitapları ve ayrıca Selahattin Okur'un 9 ve 16 Nisan 2016 tarihinde Kıvılcımlı Enstitüsü'nde yapmış olduğu söyleŐi ve Sarp Kuray ile yapılan röportaj bulunmaktadır. Selahattin Okur 1969 yılından 12 Mart 1971 muhtırasının hemen sonrasına kadar Kıvılcımlı ile sürekli irtibat halinde kalmıştır. Diğerleri ise dönemin ihtilalci genç denizci subaylarının lideri Sarp Kuray'dır. Kıvılcımlı'nın askeri öğrencilerle bağı açısından ikisinin anı kitapları birbiriyle çoğu açıdan örtüşmektedir. Ordu gençliği de Türkiye'deki yükselen sol hareketten etkilenmiştir.

Her ikisinin birbirine uyumlu olarak anlattıkları özetle; Sarp Kuray ve arkadaşları 1969 yılının son aylarından itibaren sivil devrimci öğrencilerle tanışmaya çalışmışlardır. Deniz Gezmiş ilgili dönemde tutuklu olduğundan genç subaylar

⁶²⁷ Ergun Aydınöğlu, **Türkiye Solu 1960-1980**, İstanbul, Versus Yayınları, 2007, s. 231.

⁶²⁸ Selahattin Okur, 09.04.2016 tarihli Kıvılcımlı Enstitüsü'nde yapılan “Tanıklarla Kıvılcımlı Sohbetleri Toplantısı” ses kayıdır.

üniversiteye gelerek bir başka DÖB'lü olan Selahattin Okur ile tanışmışlardır. Sonrasında Kuray ve Okur Taşkızak Askeri Tersanesi'nde bulunan "Işın" gemisinde tanışmışlar ve Okur Kuray'ı Hikmet Kıvılcımlı'ya götürmüştür. Kuray bu buluşmayı tarih tezi açısından yorumlarken "*Bezirgânlaşmamış ordu gençliğinin yani "seyfiye karakterinin, bilime yani "ilmiye"ye doğru hareketlenmesi, başlangıç itibarı ile buluşmanın en doğal yanıdır.*"⁶²⁹ Kıvılcımlı'nın okuması için Kuray'a verdiği kitaplar "Tarih Devrim Sosyalizm", "Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi" ve "İkinci Kuvayimilliyeciliğimiz" isimli kitaplarıdır.⁶³⁰ Bu üç kitabın bu çalışma açısından önemi; Kıvılcımlı'nın tarih tezini açıklayan ve tarih üretici gücü kapsamında orduya verdiği önemi ortaya koyan kitaplar olmasıdır. Kıvılcımlı ile Kuray ve arkadaşları Kıvılcımlı'nın evinde görüşmeler yapmışlardır.⁶³¹

Ayrıca Okur'un anılarına göre;

...Kadıköy'de Çamlıca Kız Lisesi'nin üst tarafında solda deniz subaylarına ev tuttuk. Öğrenciler yani subaylara Feneryolu'nda ev tuttuk. Bunlar öğrencilerin subayların teğmenlerin buluşma yerleriydi... Hafta sonu Cuma akşamı çıktıklar mıydı doğru bu evlere geliyorlardı. Evlerde toplantılar yapıyorlardı. Doktoru okuyorlardı. Değişik kitapları okuyorlardı. Tartışmalar yapılıyor. İngiliz konsolosluğunun karşısında da bir evimiz vardı. Şakınbakkal'da bir evimiz vardı. İstanbul'un 8 – 10 yerinde 8 – 10 tane subay evi vardı. Toplantı yapılan kitap okunulan Cuma Akşamından Pazar akşamına kadar arı gibi çalışan...

Göztepe'de tren istasyonunun sağında kalan evimiz MİT tarafından bir süre sonra çekime alınmış girip çıkınca apartmanın tam karşısında bir yer tutmuş MİT gireni çıkkanı...

O (Mahir Kaynak) daha çok cuntacılarla Doktor'un bağlantısını sağlamaya çalışanlarından biri yani...⁶³²

Okur siyasi gelişmeleri düzenli biçimde Kıvılcımlı'ya raporladığını söylemektedir. Okur'un anlatmış olduğu subay evlerine ilişkin husus 83 Sanıklı Dava'nın iddianamesinde yer almıştır. Buna göre; "*İstanbul'un muhtelif yerlerinde ev ve kahvelerde örgüt toplantıları programlı Marksist Leninist eğitimleri devam*

⁶²⁹ Sarp Kuray, **İsyân ve Tevekkül**, Birharf Yay., İstanbul, 2008, s. 41.

⁶³⁰ **A.e.**, s. 42.

⁶³¹ Selahattin Okur, 16.04.2016 tarihli Kıvılcımlı Enstitüsü'nde yapılan "Tanıklarla Kıvılcımlı Sohbetleri Toplantısı" ses kayıdır.

⁶³² Selahattin Okur, 09.04.2016 tarihli Kıvılcımlı Enstitüsü'nde yapılan "Tanıklarla Kıvılcımlı Sohbetleri Toplantısı" ses kayıdır.

etmiştir.”⁶³³ Kıvılcımlı bu evler konusuna “Günlük Anılar”da; “*Seminer bandlarının askeri okullarda, güya gizli kalabalıklara dinletilişi... Kendiliğinden sosyalizmi öğrenme yuvalarının kurularak, sivil giymiş yahut giymemiş ordu gençleriyle geceli gündüzlü dolup taşması.. En sonunda, yuvalara girip çıkanların fotoğraflarının çekilmesi Provokasyonun nereye sürüklenmek istendiğini iki kez iki dört ederce ispatlıyordu. Bunu gençlere anlatıyordum. Bir olmayacak dua gibi dinliyorlardı. Onlarca herşey hazırda ...*”⁶³⁴ şeklinde bahsetmiştir.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bir numaralı sanık olduğu 83 Sanıklı Dava'nın iddianamesinde donanmada Hikmet Kıvılcımlı'nın görüşlerini benimseyenler ve yaptıkları faaliyetlere detaylı şekilde verilmiştir. Buna göre; Hukuk Fakültesi'nden Deniz Harp Okulu'na geçen Sarp Kuray'ın lideri olduğu örgütlenmede Doğan Ünsalan, Mehmet Akmaner, Nejat Çetinkaya, Ali Kırca, Ercüment Taker, Yücel Ersoy, Mustafa Süzer, Ruhi Demirören, Coşkun Erkal ile bir grup oluşturduğu, ayrıca, çekirdek grubun Hüseyin Atalay, Şahin Aldoğan, Hikmet Çelik, Orhan Altan, Hasan Çetin, Mahmut Özen, Cemali Ülgün, Alkım Altuğ, Ahmet Çoker ile Emin Babakuş'un bulunduğu, Çam limanında toplanılarak Marksizm üzerine faaliyetlerde buldukları belirtilmektedir.⁶³⁵ Harp I'de Kemal Köksal'ın, Harp II'de Şamil Altan'ın İhsan Yanar'ın hücre başı oldukları, 09 Ocak 1970'de Harp Okulu'ndan ayrılan Kuray'ın Adana ve Kayseri'de işçileri örgütlediği, 16 Haziran işçi olaylarında da işçileri kışkırttıkları, Göztepe'de 01.02.1971 ve 09.02.1971 tarihli toplantılarda Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın başkanlığında Türkiye Komünist Partisi'ni kurmak istedikleri, Kıvılcımlı'nın bunun için 500.000.-TL getirdiği, militan işçilerle Hasan Çetin'in irtibatla olduğu, parti tüzüğü'nün ise Vatan Partisi tüzüğü olacağı ifade edilmektedir.⁶³⁶

Kuray'ın anılarına göre; 1970 yılı Ocak ayında Sarp Kuray ve arkadaşları ordu mensubu olan ve 9 Mart'ta askeri müdahale planlayan askerler ile GATA'da bir toplantı yapmışlar ve toplantıda konuşulan konular Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya aktarılmıştı.⁶³⁷ Okur'a göre bu görüşmenin ardından Ankara'da Çankaya'da bir

⁶³³ **Milliyet Gazetesi**, “İddianame”, 16.08.1971, s. 5.

⁶³⁴ Hikmet Kıvılcımlı, **Günlük Anılar**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, s. 170.

⁶³⁵ **Milliyet Gazetesi**, “İddianame”, 16.08.1971, s. 5.

⁶³⁶ **A.e.**, s. 5.

⁶³⁷ Sarp Kuray, **a.g.e.**, ss. 410-411.

toplantıya Sarp Kuray ve Selahattin Okur birlikte katılmışlardır: Okur'a göre; Kıvılcımlı görüşmelerin onların dışında planlandığını ve yürütüldüğünü ama etkileme imkanları varsa etkilemelerini ve Vatan Partisi programını önermelerini talep etmiştir.⁶³⁸ Okur ve Kuray bu toplantılarda programdan bahsetmiş ancak program konusu askeri müdahale sonrası bir konu olması sebebiyle dikkate alınmamıştır. Ayrıca Okur'a göre, Okur ve Kuray kendilerinden bir kişinin karar mekanizması içinde yer almasını talep etmiş. Ancak bu talepleri de kabul edilmemiştir.⁶³⁹ Kıvılcımlı'nın askeri müdahaleyi planlayanlara Vatan Partisi Programı'nı iletmiş olması önemlidir. Onun bu hareketi askeri müdahaleyi "*minima programı*" uygulamakta bir araç olarak değerlendirdiğini gösteriyor olabilir.

Akabinde yapılan Dikmen toplantısında da benzer konular ve sonuçlar ortaya çıkmıştır. Okur'a göre Sarp Kuray ve arkadaşları Dikmen toplantısından sonra Hikmet Kıvılcımlı ekibinden kopartılmışlardır. Okur; "*Dikmen toplantısını ben çok net hatırlamıyorum.... .. Zaten çok olumlu bir şey de çıkmadı. Dağıldık gittik. Sonraki dönemde başta bu kadar güdebildik ve kontrollü hareket etmişken sonra Ankara'daki cuntacıların ağır baskısı çekme Ankara'daki Dev-Gençlilerin Denizlerin maceracı şeyleri Sarp Kuray'ı filan ve çevresindekileri aldı götürdü. Rüzgara kapıldılar. Biz denizciler bizden çıktı. (kontrolden çıktı) evet.*"⁶⁴⁰

Ancak Sarp Kuray Kıvılcımlı'dan koptuğuna dair Okur'un iddiasını kabul etmemektedir. Kuray 9 Mart'a giden süreçte Kıvılcımlı ile görüşmeye devam ettiğini ifade etmiştir.⁶⁴¹ Ayrıca, Kuray'ın, Okur'un aksine, Dikmen toplantısını net şekilde hatırladığı söylenebilir. Kuray'a göre; Dikmen toplantısında görüşülen konular Dev-Genç üyelerine ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya anlatılmıştır. Toplantı başkanlığını Selahattin Okur yapmıştır. Toplantıdan sonra kurulan 5 kişilik komitede Selahattin Okur da vardır. "*...Şimdi çağırdım mı kendisini bu şeyde yapılan toplantıya Dikmen toplantısına orada başkanlık yaptı mı? Sonra seçilen komitenin içinde yer aldı mı? Bunlar bize ortalığı karıştırdın dedi mi? Duydu mu bunu. Ben böyle planın içinde yokum dediler mi bunlar? Hayır...*"⁶⁴² Kıvılcımlı cuntanın en üst yönetiminde bir

⁶³⁸ Selahattin Okur, **a.g.e.**, s. 91.

⁶³⁹ Selahattin Okur, **age**, s. 92.

⁶⁴⁰ Selahattin Okur, **age**, s. 92.

⁶⁴¹ Sarp Kuray'la 25.08.2017 tarihinde yapılan röportaj.

⁶⁴² Sarp Kuray'la 25.08.2017 tarihinde yapılan röportaj.

üye istemiş Sarp Kuray ise kendisine cunta şemasını çizerek bunun mümkün olmadığını açıklamıştır. Ayrıca, Kuray Vatan Partisi Programı'nı cuntaya verdiği cuntanın tamam böyle devam edelim dediğini, devrim muhafızları kuvveti kurulacağını ve bir komutan atanacağını, kendisinin de komutan yardımcısı olarak atanacağı konusunda anlaşıldığını, ayrıca Hikmet Kıvılcımlı'yı da kurucu meclisin başkanı yapılacağını yazdırdığını ifade etmektedir. Bunun dışında Kuray, 12 Mart'tan sonra da Kıvılcımlı ile görüşüğünü vurgulamıştır.⁶⁴³ Özetle Kuray, Kıvılcımlı'nın 9 Mart hareketinin her safhasından haberdar olduğunu, hareketin askeri hiyerarşi içerisinde devam etmesini istediğini ve bu hareketi sonuna kadar desteklediğini ifade etmektedir.⁶⁴⁴

Kıvılcımlı'nın 9 Mart hareketini destekleyip desteklemediği konusunda Kıvılcımlı'nın ilgili dönemde Sosyalist Gazetesi'ndeki yazılarına bakıldığında bir yandan solda birlik hakkında yazılar yazarken diğer yandan da Türk Ordusu'nun ne kadar devrimci olduğunu vurguladığı yazılar yazdığı görülmektedir. 12 Ocak 1971 tarihli gazetede "Başsız Develiğe Son"⁶⁴⁵ isimli yazısı ile aynı tarihli gazetede yer alan "Pratik Devrimciliğimiz: Ordu" yazısı bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. 12 Mart'a aylar kala Kıvılcımlı "Türk Ordusu Devrimci: Ordunun bir sosyal sınıf olmadığı ve olamayacağı halde, Sosyal Devrimlerde vurucu güç oluşu; Türkiye'ye Osmanlı geleneklerinden kalma en önemli ve en orijinal (türü kişiliğine özgü) bir gerçekliğimizdir... Türkiye Tarihinde hemen her Devrim Ordu tarafından yapılmıştır."⁶⁴⁶ demektedir. Kıvılcımlı "Anarşi Yok Büyük Derleniş" yazısında ise Vatan Partisi programının benimsenmesini ve "Merkezi Devrimci Derleniş Komiteleri" veya "Halk Uyanış Güçleri" veya "Milli Kurtuluş Kuvvetleri"nin kurulmasını önermektedir.⁶⁴⁷ Kıvılcımlı'nın 02.02.1971 tarihli Sosyalist Gazetesindeki "Yeter Be" başlıklı baş yazısı ise şiddet eylemlerine karşı Kıvılcımlı'nın açıkça karşı çıktığını göstermektedir. Bu yazısında Kıvılcımlı radikal sivil sol örgütleri en şiddetli şekilde eleştirmektedir. "Rab Rab diyen Sol-Sağ adımını atmayı öğrenmemişsin. Çakmaklı tüfekte ayda füze avcılığına mı çıkacaksın

⁶⁴³ Sarp Kuray'la 25.08.2017 tarihinde yapılan röportaj.

⁶⁴⁴ Sarp Kuray'la 25.08.2017 tarihinde yapılan röportaj.

⁶⁴⁵ Hikmet Kıvılcımlı, "Başsız Develiğe Son", **Sosyalist Gazetesi**, 12.01.1971, s.6.

⁶⁴⁶ Hikmet Kıvılcımlı, "Pratik Devrimciliğimiz: Ordu", **Sosyalist Gazetesi**, 12.01.1971, s. 7.

⁶⁴⁷ Hikmet Kıvılcımlı, "Başsız Develiğe Son", **Sosyalist Gazetesi**, 12.01.1971, s.8.

a Donkişot”⁶⁴⁸ derken Kıvılcımlı’nın gençlerin şiddet eylemlerini dışladığı anlaşılmaktadır. Ona göre; “*elli yıldır derlenenler ve dövüşenler, her şeyden önce bu halkın içinden fıskırmışlar ve cepheyi tutmuşlardı. Sağ kaldıkça tutacaklardır da...*”⁶⁴⁹ Kıvılcımlı 05 Mart 1971’de Ankara’ya Mahir Çayan ve Mihri Belli ile birlikte yapılacağı açıklanan bir açık oturum için gitmiştir. Ancak Çayan’ın ve Belli’nin açık oturuma katılmaması üzerine Ankara SBF’de bir konferans vermek istemiştir. Yusuf Kıpeli ve arkadaşları halk savaşının başlamasını gerekçe göstererek bu toplantıyı engellemiştir. Bunun üzerine Kıvılcımlı ertesi gün Ankara Hukuk Fakültesi’nde “Durum Yargılaması” konulu konferansı vermiştir.⁶⁵⁰ Bu konferansta Kıvılcımlı’nın Mahir Çayan ve arkadaşlarının yayınlamış olduğu “*Aydınlık Sosyalist Dergiye Açık Mektup*” broşürüne ilişkin eleştirileri vardır. Özetle; Kıvılcımlı işçi sınıfına dayanamayan silahlı bir mücadelenin çetecilik olacağı ve başarıya ulaşmayacağını anlatmıştır.

Kıvılcımlı’nın Sosyalist Gazetesi’ndeki 16 Şubat 1971 tarihli bir sonraki baş yazısı ise “Proletarya Partisi nedir?” başlığını taşımaktadır. Kıvılcımlı bu yazılarında sivil ve asker ayrımı yapmaktadır. Bu kapsamda 02.03.1971 tarihli “*Devrimci (Ordu Gençliğinde) Kıyım*”⁶⁵¹ başlıklı yazısı ordu gençliğini öven nitelikte bir yazıdır. Kıvılcımlı aynı tarihli gazetede “İşçi Sınıfının Tarihçil Görevi” başlıklı baş yazısında ise önceliğin proletarya partisi olduğunu anlatmaktadır.

Kuray anılarında 9 Mart ittifakında yer almasını Kıvılcımlı’nın “*Halk Savaşının Planları*” kitabında yer alan vurucu güç bölümüne dayandırmaktadır.⁶⁵² Bir başka deyişle Kuray kendisini ve arkadaşlarını Şeyh Bedrettin’den, Babai İsyancılarına, Ahi meclislerine, İttihat Terakki’ye, Kuvayi Milliye’ye, Kurtuluş Savaşı’na ve 27 Mayıs’a doğru devam eden bir geleneğin parçası olarak görmektedir.

Hikmet Kıvılcımlı’nın “tarih üretici gücü” kapsamında devrimci geleneği olan ordu gençliği ile Sarp Kuray ve Selahattin Okur üzerinden yakın bir ilişki kurduğu buna karşılık devrimci solcu gençlerin silahlı faaliyetlerini desteklemediğinin söylenebileceği düşünülmektedir. O, ordu için “*Türkiye’de Ordusuz Devrim olmaz*”

⁶⁴⁸ Hikmet Kıvılcımlı, “Yeter Be”, **Sosyalist Gazetesi**, 02.02.1971, s. 7.

⁶⁴⁹ Hikmet Kıvılcımlı, *a.g.e.* Not: Kıvılcımlı’nın yazdığı yazılara Mahir Çayan’ın cevapları bulunmaktadır. Ancak konunun dışına taşılmaması için yer verilmemiştir.

⁶⁵⁰ Turhan Feyizoğlu, **Mahir**, İstanbul, Gökkuşuğu Yayınları, 1996, s. 313.

⁶⁵¹ Hikmet Kıvılcımlı, “Devrimci (Ordu Gençliğinde) Kıyım”, **Sosyalist Gazetesi**, 12.01.1971, s.1.

⁶⁵² Sarp Kuray, *a.g.e.*, s. 432.

derken Türkiye devrimci hareketi için halka yayılmada işsizlik ve pahalılık manivelasını kullanmayı salık vermektedir. Bu bağlamda kendisinin Sarp Kuray ve arkadaşlarını desteklediği ancak diğer taraftan Dev-Genç'ten koparak silahlı örgütler haline dönüşen gençleri ise şiddetle eleştirdiği görülmektedir.

12 Mart muhtırası sonrasında Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Sosyalist Gazetesi'nde çıkan "Ordu Kılıcını Attı" başlıklı yazısının İzmir'de 13.04.1971 tarihinde yazıldığı anlaşılmaktadır.⁶⁵³ Okur'a göre Hikmet Kıvılcımlı ilgili dönemde İPSD'nin İzmir Şubesi'nin düzenlemiş olduğu bir konferansa katılmıştır.⁶⁵⁴ Kıvılcımlı 12 Mart Muhtırasını yorumlarken özetle; muhtırayı verenlerin Atatürk'ün inkılap kanunlarından yola çıktığını bu nedenle tekelci kapitalist uygarlığı reddettiğini düşünmektedir. Kıvılcımlı'nın bu şekilde düşünmesinde ordu gençliğine olan inancının yanı sıra muhtıranın Demirel hükümetini devirmiş olmasının da rol oynamış olabileceği düşünülmektedir. Kıvılcımlı bu yazısında da, diğer pek çok yazısında olduğu gibi, ordu gençliği ile diğer gençliği birbirinden ayırmaktadır. "Kimi kendilerini keskin Marksist sosyalist beycikler... Kendilerini gençlik saydıkları halde Ordu'nun da bir gençliği bulunduğunu unutturmak, ordu ile gençliğin arasını açmak..." sözleriyle Kıvılcımlı'nın bu ayrımı dile getirdiği söylenebilir.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın hakkındaki gıyabi tutuklama müzekkeresi 13 numaralı bildiriye ek listede yer almaktadır. Bu listedeki isimler;

- 1- Hikmet Kıvılcımlı
- 2- Hasan Çetin
- 3- Mahmut Özen
- 4- Doğan Ünsalan
- 5- Erhan Ünal
- 6- Selahattin Okur
- 7- Orhan Ünal
- 8- Hayri Çelik
- 9- Attila Sarp
- 10- Ahmet Çoker

⁶⁵³ Hikmet Kıvılcımlı, "Ordu Kılıcını Attı", **Sosyalist Gazetesi**, 16.01.1971, s.1 ve s. 5.

⁶⁵⁴ Selahattin Okur, 16.04.2016 tarihli Tanıklarla Kıvılcımlı Sohbetleri Toplantısı ses kaydı.

şeklindedir.⁶⁵⁵ Madanoğlu ise savunmasında MİT ajanı Mahir Kaynak vasıtasıyla Hikmet Kıvılcımlı'yı bir kez evine davet ettiğini, yine Kaynak'ın ısrarı ile İstanbul TÖB merkezinde düzenlenen toplantıda konuşmak zorunda kaldığını, ancak bu toplantıda konuşulanlara karşı Atatürkçülüğü savunarak salondan ayrıldığını anlatmıştır.⁶⁵⁶ 19 Ağustos 1971 tarihli Akşam Gazetesi'nden ise Hikmet Kıvılcımlı'nın sol içinde ayrı bir sosyalist örgüt kurduğu ve MDD'ciler gibi aşamalı devrim anlayışında olmadığı, Vatan Partisi'ni yeniden kurmayı planladığı anlaşılmaktadır. Kıvılcımlı anılarında 12 Mart sürecine ilişkin değerlendirmelerinde bu dönemde en yakınında olan Kuray hakkında "Bakalım Acuner-Solmazer meselesi nereye varacaktı? Çocukların gözleri kamaştı" demiştir.⁶⁵⁷ Kuray ise kendisiyle yapılan röportajda kendisine cunta ile işbirliği yapılması için daha önceden teklif geldiğini ve kabul etmediğini açıklayarak özetle;

...bizim örgütlenmemiz sizin örgütlenmenizden farklı. Şimdi göz kamaşacak bir adam burada kalır. Eğer bir cuntayla beraberlik aranıyor olsa ben orada kalırım. Beni alıyorlar. Bunun üzerine 69 Subay Bildirisi yapılıyor. Ve burada artık yavaş yavaş sınıfsal bir mevzuata doğru gidiş var. Devrimci öğrencileri olduğu gibi sahiplenme var. Demokratik halk devriminden bahsediyoruz. Belli ki biz bir bilinçlenme sürecine girmişiz. Kendisiyle de (Kıvılcımlı) temas başlamış. Alttan ve bütün talebe bütün şey kendi eğitim imkanlarına açılmış. Evler tutulmuş, işte Çamlıca orada, (sekiz on tane ev var diyorlar) var bakın bahriye para topluyor. Ev tutuyor. Sosyalist gazetesinin çıkarılmasına kadar subaylar yardım ediyor. Şimdi göz kamaşacak adamlar böyle yapmaz⁶⁵⁸

demektedir. Bahsekonu dönemde Kıvılcımlı'nın en yakınında olduğu anlaşılan Sarp Kuray'ın 9 Mart'a ilişkin sözleri ise dönemin anlaşılmasına ışık tutacak niteliktedir. Kuray; 12 Marttan 4-5 ay önce Kıvılcımlı'ya askeri hiyerarşinin dışına çıkılabileceğini belirttiğini, ancak onun bunu istemediğini, Doğan Avcıoğlu'nun fikri önderi olduğu Orhan Kabibay, İrfan Solmazer, Talat Turhan ve Numan Esin'den oluşan bir santral komitenin kendileriyle ve yukarıda bulunan Vedii Birget, Aydın Kirişoğlu, Celil Gürkan, Talat Turhan'la bağlantıyı sağladığını, bunların da üstünde Muhsin Batur, Faruk Gürler, Kemal Kayacan ve Faik Erçikan'ın olduğunu, santral

⁶⁵⁵ **Ulus Gazetesi**, "Sıkıyönetim Bildirileri", 12.05.1971, s. 7.

⁶⁵⁶ **Ulus Gazetesi**, "Madanoğlu ve Köksal savunmasını yaptı", 20.07.1971, s. 1.

⁶⁵⁷ Hikmet Kıvılcımlı, **Günlük Anılar**, İstanbul, Sosyal İnsan Yayınları, 2009, s. 171.

⁶⁵⁸ Sarp Kuray'la 25.08.2017 tarihinde yapılan röportaj.

komitenin sol içindeki diğer gruplarla da yakın olduğunu, bu bağlamda Hava Kuvvetlerindeki tasfiyenin 12 Mart'tan yaklaşık bir buçuk yıl sonra Mahir Çayan'ın hapisten kaçmasının ardından yapılmasının yeniden değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁶⁵⁹



⁶⁵⁹ Sarp Kuray'la 25.08.2017 tarihinde yapılan röportaj.

SONUÇ

Bu çalışma boyunca Türkiye’de sol siyasi hareketlerin yükselmesi ile konjonktürel olarak siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın devleti tehdit eder boyuta gelmesi arasında bir korelasyon olduğu izlenimi edinilmiştir. Ancak bu durumun akabinde (siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın devleti tehdit eder boyutta olmasını ve solun yükselmesini takiben) Kuray’ın röportajında da belirttiği üzere⁶⁶⁰ Türkiye’de soldan yana siyaset yapanlar tasfiye edilmektedir. Bu izlenimin önemli olduğu düşünülmektedir. Keza bu tasfiye süreci Türkiye’deki finans kapitalin uluslararası ekonomik ve siyasi konjontüre uyum sağlamasına meşruluk kazandıran bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda 12 Mart 1971’de başlayan solun tasfiyesi hareketinin 12 Eylül 1980’de neticelendirilmesi buna sadece bir örnek olabilir. Kuvvümlü’nün ortaya koyduğu Osmanlı Devleti’nin son yıllarında İngiliz Emperyalizmi taraftarlarıyla Alman Emperyalizmi taraftarlarının mücadelesi akabinde gelen Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet’in kuruluşu döneminde de sol hareketler yükselişe geçse de 1925 itibarıyla tasfiye başlamış sol 1938’de neredeyse tamamen etkisiz hale getirilmiştir. Kuvvümlü’nün “Tarih Tezi” ve onun siyasetine etkisi bu konjontür içerisinde değerlendirilmiştir.

Siyasette bulunan pek çok ideolojik eğilimi üretici güçler vasıtasıyla kavramak mümkündür. Tarih üretici gücü milliyetçi, dindar ve muhafazakar, teknik üretici gücü liberal, piyasacı, insan üretici gücü sosyal demokrat veya devrimci, coğrafya üretici gücü ise yeşilci ideolojik söylemlerin üretilmeleri için birer kaynaktır. Dr. Hikmet Kuvvümlü Türkiye’de sosyalist sol hareket içerisinde teorisyen ve örgütçü kimliği ile özgün bir yere sahiptir. Tarihsel maddeci yöntemi kullanarak geliştirmiş olduğu ve kökeninde İbn Haldun, Morgan, Marks, Engels ve Childe bulunan “Tarih Tezi”ni yaşadığı dönemin koşullarına göre uygulamıştır. Bu durum ona diğer siyasetçilerden farklı bir özellik kazandırmaktadır. Hem çalışma boyunca hem de “*Geleneğin İcadından Üretici Güçlerin Bileşkesine Tarih Bilimi’nde Siyasal İdeolojik Hegemonya Mücadelesi ve Vatan Partisi*” başlıklı bölümde bu konuya yer verilmiştir. O, Türkiye’deki ve dünyadaki ekonomik ve siyasi konjontürün belirleyiciliğine rağmen geliştirmiş olduğu ve farklı grupları ve siyasi eğilimleri

⁶⁶⁰ Sarp Kuray 25.08.2017 tarihinde yapılan röportaj.

kapsama potansiyelini (İslamcı, muhafazakar, milliyetçi, komünist, Atatürkçü, laik, işçi, memur, köylü, asker, yeşilci vb.) içinde barındıran “Tarih Tezi” ile Türkiye’de başta genç subaylar ve işçiler olmak üzere pek çok kesimde görüşlerine karşılık bulabilmiş ve örgütlenmiştir. İslam’ın, Osmanlı Devleti’nin, Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi dinamikleri üzerine yaptığı analizlerle farklı eğilimlerde olan insanların birarada aynı siyasi çizgide bütünleşmesini temin edebilecek üretici güçlerin birlikteliğine dayanan bir siyaset anlayışı oluşturmuştur.

1954’te kurduğu Vatan Partisi onun tarih tezinde kollektif aksiyon üretici gücünün modern toplumlarda işçi sınıfı üzerinden harekete geçirilmesi çabasıdır.

Kıvılcımlı’nın teorisinin özgün olmasının nedeni onun yaşadığı toplum üzerinden İslam ve doğu kültürünü tarihsel maddeci bir yöntemle analiz etmesidir. O Türkiye’deki aydınlanmanın ve kapitalizmin Batıdan farklı geliştiğini vurgulamıştır. O “*Batı’da yıkılmış Roma İmparatorluğu’nun ‘RUH’u HABİS’ine*” karşı islamiyeti batı emperyalizmine karşı kuvayi milliyeciliği ve yaşadığı topluma ait işçi sınıfının lehine olabilecek kapitalizm öncesi toplumda “**iyi olan ne varsa**” bir araya getirmiştir. Bu açıdan onun tarihsel anlamda doğuyu ve İslam’ı üstün gören bir yaklaşımı olduğunun söylenebileceği düşünülmektedir.

Türkiye’de kapitalizmin ve finans kapitalin 19.yüzyılda oluşmaya başladığını ortaya koymuş olması bir başka deyişle hakim üretim ilişkisinin kapitalizm olmadığı bir dönemde finans kapitalin varlığının siyasi belirleyiciliğini tespiti ise iktisat ve siyaset bilimi açısından önemlidir.

Kıvılcımlı “Tarih Tezi” analizini Morgan’ın barbarlık döneminden başlatıp modern kapitalizmin Türkiye’de gelişimine kadar getirerek Türkiye’nin ve doğunun orjinalitesini ortaya koymaktadır. Bu orjinalitenin temelinde ise tarih üretici gücüne dayandırdığı sınıf-ı devletin etkin rol oynaması söz konusudur. Ona göre; Türkiye’de bütün devrimleri ordu yapmıştır. Bu kapsamda özellikle 12 Mart’a giden süreçte onun “vurucu güç ordu” görüşünü hayata geçiren Sarp Kuray ve devrimci arkadaşları tarih tezinin ilgili döneme yansımalarıdır. Aynı dönemde Kıvılcımlı’nın kollektif aksiyon üretici gücü kapsamında işçileri ve halkı örgütlemek için kullandığı manivela ise sendika (YİS) ile İşsizlik ve Pahalılıkla Mücadele Derneği’dir.

“Tarih Tezi”, İbn Haldun’dan başlayan Marks, Engels ve Gordon Childe’in takip ettiği kendinden sonra ise Ümit Hassan tarafından geliştirilmiş bir düşünce

biçimidir. “Tarih Tezi” tarihsel maddeci yöntemi kullanarak üretici güçlerin gelişmesiyle tarihsel ve toplumsal gelişmeleri açıklamayı hedeflemektedir. Kıvılcımlı, Marks’ın alt yapı üst yapı ilişkisi çerçevesinde eski Türk toplumundan Osmanlı Devleti’ne ve Türkiye Cumhuriyeti’ne süreklilikler ile kırılmaları yeniden üretimi sağlayan üretici güçlerdeki değişimler ve üretim ilişkilerini gözeterik incelemiştir. Kıvılcımlı, Gordon Childe’in büyük katkısıyla, ilerlemeci tarih anlayışından ziyade toplumların değişme kanunlarına dayanan bir “Tarih Tezi” üretmiş ve bunu Türk toplumunun tarihine uygulayarak yaşamakta olduğu dönemin daha iyi anlaşılması ve iktidar stratejisinin geliştirilmesi için bir araç olarak kullanmıştır. Onun Marksist siyaset yaklaşımına en büyük katkısının tarih üretici gücü kavramını insan üretici gücü (kolektif aksiyon) ile birlikte ele alarak Türkiye toplumu üzerindeki etkisini vurgulayan teorik ve pratik çalışmalarıdır. Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”nde önemli yeri olan üretici güçlerin onun siyasetine etkisine bakıldığında Kıvılcımlı’nın üretici güçlerin birlikte gelişmesi gerektiğini söylemesine rağmen siyasi taktik olarak 1960’lı yıllardan ölümüne kadar tarih üretici gücüne daha fazla ağırlık verdiği görülmüştür. Bunun Kıvılcımlı’nın yaşadığı toplumun somut koşullarının bir sonucu olduğu düşünülmektedir.

Kıvılcımlı üretici güçleri dört başlıkta tasnif eder. Bunlar; insan, tarih, coğrafya ve tekniktir.

Kıvılcımlı’nın “Tarih Tezi”nin siyasetine etkisinin incelenmesi neticesinde özetle;

- Kıvılcımlı için işçi sınıfı devrimin temel gücüdür. O hem Vatan Partisi döneminde hem de İPSD’nin kurulduğu ve YİS’in etkin olduğu dönemde işsizlik ve pahalılık manivelasını kullanarak işçi sınıfı örgütlenmelerini temin etmek için o günün koşullarına uygun olarak işçilere destek olmuştur.
- Kıvılcımlı’nın Tarih Tezi kapsamında üretici güçlere bakışıyla siyaseti arasında (1950-1971) bir paralellik olduğu görülmüştür. Bu bağlamda “insan üretici gücü”nün kolektif aksiyonunu ortaya koymayı hedefleyen ve 1954’te kurmuş olduğu Vatan Partisi, bu partinin tarih (gelenek) ve insan (kolektif aksiyon) üretici gücüne dayanan özgürlük eşitlik kardeşlik ilkelerini içeren programını 1950-1971 arası siyasi hayatı boyunca savunduğu görülmüştür.

- Hikmet Kıvılcımlı'nın üretici güçleri siyaseten kullanırken pratik hedeflere uygun taktikler izlediği anlaşılmaktadır. Ona göre devrim sınıf güçlerinin tam bir geometrik bileşkesidir. Bu geometrik bileşkeyi o üretici güçler üzerinden kurmaya çalışmıştır. Bu kapsamda tarih ve insan üretici güçlerini ön plana çıkarmıştır. Bu bağlamda Kıvılcımlı'nın üretici güçlere ilişkin söylem analizi yapıldığında işçi sınıfına yönelirken islamın ilk çağına ait eşitlik, özgürlük, kardeşlik emeğin islamdaki yeri gibi konuları ön plana çıkardığı, askerlerle olan ilişkisinde ise yine tarih üretici gücü kapsamında ilkel komünal barbar Türk geleneklerine, Şeyh Bedrettin'den, Celali İsyanları'na, Türk İl ve Gazilerinin yaşam şekillerine ve İslam toprak düzenine atıfta bulunarak ancak eşitlik özgürlük ve kardeşlik açısından aynı kapsamdaki ilkeleri genç Türk subayların geleneği olarak sunduğu görülmüştür. Siyaset Bilimi açısından muhafazakar siyasi anlayışa ait olan geleceğe bakışın geçmiş üzerinden temellendirilmesi ve eski bağlılıkları ve kavramları (Tarih üretici gücü) yeni bir biçime uydurma çabasına ilişkin yaklaşımı Kıvılcımlı'da görmek mümkündür. Ancak yapılan çalışma boyunca bu durumun yalnızca Kıvılcımlı'da değil Engels ve Marks'ta da mevcut olduğu görülmüştür. Geçmişe ait geleneksel konuların ve kavramların devrimci, mücadelede pratik faydalarının görülmesinin bu yolun kullanılmasında etkin olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla tarih üretici gücünün varlığından ziyade pratik faydasının onun siyaseti açısından önemli olduğu anlaşılmıştır.
- Kıvılcımlı'nın bahse konu üretici güçleri siyaseten kullanırken somut sosyolojik ekonomik ve siyasi konjonktürden hareket etmesi onun bazı üretici güçleri diğerlerinden daha ön plana çıkarmasına sebep olmuştur. Bu durum onun örgütlerine de yansımıştır. Bu bağlamda Kıvılcımlı'nın tarih üretici gücünü diğerlerinden daha ön plana çıkarması onun askerler içerisinde daha fazla örgütlenme fırsatı bulmasına sebep olmuştur. Yazılarında ve eserlerinde Kıvılcımlı'nın vurguladığı kollektif aksiyon insan üretici gücüne paralel olarak gelişmesi beklenen işçi sınıfı örgütlenmesinin yeterince gelişmemesinin nedeni ise 1960'lı yılların ithal ikameci üretim modelinde fabrika işçisinin yeterince radikalize olmasının imkansızlığı olabilir. Diğer taraftan Kıvılcımlı'nın "tarih üretici gücü"ne biçtiği siyasi rol değerlendirildiğinde kapitalizm öncesi

dönemde baskın olan bu üretici gücün (tarih üretici gücü) koşulların değişmesiyle ve başta devlet olmak üzere sermayenin örgütlerinin gelişmesiyle gün geçtikçe gücünü kaybetmesine neden olmuştur.

- Son olarak, Kıvılcımlı'nın "Tarih Tezi"nde ön plana çıkan üretici güçlerden tarih ve insan üretici güçlerinin siyasi gücünün bireysel olarak her insanın kapitalist üretim ilişkilerine girmeden önceki sosyal ilişkilerinin (geleneği oluşturan) gelişmişliği ile doğru orantılı olduğu düşünülmektedir. İbn Haldun'dan Marks'a, Engels'e, Kıvılcımlı'ya ve Hassan'a kadar gayet açık biçimde ortaya konulmuş olan kolektif aksiyon üretici gücünün etkisi tarih üretici gücüyle (gelenek görenek) etkileşim halinde olduğunda artmıştır. Bu durum günümüz işçi sınıfı hareketlerindeki zaafiyeti de kısmen açıklayabilir. Çünkü günümüzde tarih üretici gücü (gelenek görenek) neredeyse tamamen işlevini yitirmiştir. Buna karşılık günümüzde aktif hale gelen üretici güç ise coğrafya (Tabiat) üretici gücüdür. Doğanın zarar görmesi ile bu nedenle enerji yönetimi ve sürdürülebilirlik konusunda yapılan çalışmalar, insanların çevreye, bitkiye, böceğe, hayvanların korunmasına ilişkin hassasiyetlerinin artması coğrafya üretici gücünün aktif hale gelmesinin belirtileridir. Bu üretici gücün bir tarafında büyük sermaye grupları bir tarafında sosyalist yeşiller bulunmaktadır. Bu durum tarih üretici gücünün bir tarafında tefeci - bezirganların diğer tarafında ise korku ve yalan bilmeyen kahraman ilblerin olması ile aynıdır. Kıvılcımlı Türkiye'de sınıf-ı devletin, devlet ne zaman zora düşse bir araya gelerek kurtarıcı rol oynadığını iddia eder. Ona göre, bu Kuvayı Milliye ruhudur. Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'nin siyasi görüşünde ve pratiğinde ortaya çıkan tam olarak tarih ve insan üretici güçlerinin "*ciddi ve tutkulu*" birlikteliğidir. Bahsekonu birliktelik Kıvılcımlı'nın ordu gençleri üzerinde bizzat etkin olduğu 1970-1971 döneminde görülmektedir. Siyasi tarih açısından ilk defa bu çalışmayla ortaya çıkan ilgili dönemde askeri öğrencilerin İstanbul'da çeşitli evlerde toplanarak siyasi birliktelik sağlaması konusu seyfiyenin ilmiyeye yönelmesi anlamında Kıvılcımlı'nın Tarih Tezi'nin gerçekleşmesidir. Çünkü bir geleneğe sahip olan, kapitalist üretim ilişkilerine henüz girmemiş, toplu olarak ve yatılı şekilde bir arada yaşayan asker gençlerde ortaya çıkan bu birlikte hareket ve dayanışma ruhu tarih üretici

gücünün kristalize olması anlamına gelmektedir. Üretici güç yalnızca üretimi sağlayan güç değildir. Aynı zamanda yeniden ve yeniden aynı üretimin tekrar edilmesinde rol oynar. Kapitalizm öncesi dönemin en güçlü üretici gücü olan tarih üretici gücü geleneksel kurumlarda kapitalizm dışı (saf bireysel çıkarı dayalı olmayan ilişkilerin) ilişkilerin korunabileceği korunaklı ortamların teminini sağlamaktadır. Bir arada yaşamının oluşturduğu durum ve koşulların ilkel komünal toplumun kan bağına dayalı kardeşlik ilişkilerine benzer geniş bir ağ oluşturmuş ve bu ağ içerisinde eşitlik özgürlük ve kardeşlik ilkelerini benimsemiş zengin olmayan ailelerden gelen gençler bir dönem bu ilişkileri yaşatmayı başarmış olabilirler. Ancak Kıvılcımlı'nın da belirttiği gibi üretici güçlerin birbirine paralel gelişmişlik seviyesinde olması gerekmektedir. Yoksa devrimci bir askeri müdahale olsa dahi modern zamanın insan üretici gücü (işçi sınıfının kolektif aksiyonu) iktidarı devralmaya hazır değilse sonuç hüsrandır olacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- 1973 **Beyaz Kitap Türkiye Gerçekleri ve Terörizm**, Ankara, Ajans Türk Matbaacılık.
- 1978 **Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi Cilt II**, Çev. A. Hasanoğlu, SSCB Bilimler Akademisi, İstanbul, Bilim Yayınları.
- Abeles, Marc: **Devletin Antropolojisi**, Çev. Nazlı Ökten, Ankara, Dipnot Yayınları, 2012.
- Ağaoğulları Mehmet Ali ve Köker, Levent: **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, Ankara, İmge Kitabevi, 1991.
- Akbulut Erden ve Tunçay, Mete: **İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne Cilt II**, İstanbul, Sosyal Tarih Yayınları, 2013.
- Anadol, Zihni: **Kırmızı Gül ve Kasket**, İstanbul, Belge Yayınları, 1989.
- Aristoteles: **Politika**, T.A. Sinclair'in İngilizce çevirisinden çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975.
- Atasoy, Emel Seyhan: **1928 TKP Davası**, İstanbul, Sosyal Tarih Yayınları, Ekim 2008.
- Atılğan, Gökhan: **Yön-Devrim Hareketi Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar**, İstanbul, Yordam Yayınevi, 2008, s. 204.
- Avcıoğlu, Doğan: **Türklerin Tarihi Birinci Kitap**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1979.
- Avineri, Sholomo: **The Social and Political Thought of Karl Marx**, Cambridge University Press, 1975.
- Aydinoğlu, Ergun: **Sol Hakkında Herşey mi?**, İstanbul, Versus Yayınları, 2008.

- Aydinoğlu,Ergun: **Türkiye Solu 1960-1980**, Ergun Aydinoğlu, İstanbul, Versus Yayınları, 2007.
- Bachofen: **Söylence Din ve Anaerki**, Çev. Nilgün Sarman, Payel Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Balandier, Georges: **Political Anthropology**, Penguin Books,1972.
- Belli, Mihri: **Haziran Hareketi Davası Belgeleri -1 -Mihri Belli Devrimci Hareketimizin Eleştirisi (1961-1971)**, Der. Süleyman Arslan, İstanbul, Emekçi Yayınları, 1977.
- Belli, Mihri: **İnsanlar Tanıdım**, Doğan Kitap, İstanbul, 1999.
- Belli, Mihri: **Yazılar 1965-1970**, Ankara, Sol Yayınları, 1970.
- Belli, Mihri: **Milli ve Demokratik Devrim**, İstanbul, Aydınlık Yayınları, 1970.
- Bettinger, Robert L.: **Hunter Gatherers**, Newyork Springer Science + Business Media, 1993.
- Bloch, Maurice: **Marksizm ve Antropoloji Bir İlişkinin Tarihi**, Çev. Mehmet Bozok, Ütopya Yayınları, 2002.
- Bora, Tanıl: **Türk Sağının Üç Hali, Milliyetçilik Muhafazakarlık, İslamcılık**, Birikim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Carr, Edward H.: **1917 Öncesi ve Sonrası**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2007.
- Cerrahoğlu, A.: **İslamiyet ve Osmanlı Sosyalistleri**, Ersa Matbaacılık Kollektif Şirketi, 1964.
- Childe, Gordon: **Tarihte Neler Oldu?**, Çev. Alaeddin Şenel-Mete Tunçay, İstanbul, Kırmızı Yayınları, 2009.
- Childe, Gordon: **Toplumsal Evrim**, Çev. Cemal Balcı, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1994.
- Cin, Halil: **Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1985.

- Claudin, Fernando: **Kominternden Kominforma Cilt II**, İstanbul, Belge Yayınları, 1990.
- Cox, Kevin R.: **Political Geography: Territory, State and Society**, Blackwell Publishers, Malden, 2002.
- Çarık, Şenol: **Türkiye Solunun Kısa Tarihi**, İstanbul, Asi Kitap, 2016.
- Çayan, Mahir: **Bütün Yazılar**, İstanbul, Evren Yayınları, 1976, s. 295.
- Çubukçu, Aydın: “Hans Heins Holz ve Frankfurt Okulu Üzerine”, **Frankfurt Okulu Eleştirisi**, Çev. Aydın Çubukçu, Yazar Hans Heinz Holz, İstanbul, Evrensel Yay., 2012, Önsöz.
- De Jouvenel, Bertrand **İktidarın Temelleri**, çev. Nejat Muallimoğlu, İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1997.
- Demir, İsmet: **Grev ve Direnişler Üzerine Anılar-Deneyler İşçi Sınıfı Mücadelesinden Bir Kesit (1962-1975)**, Diyalektik Yayınları, İstanbul, 1980.
- Dervişoğlu, Sinan: **1926-1927 TKP MK Tutanakları, Büyük Kırılma**, Tüstav, İstanbul, 2007.
- Eflatun: **Devlet**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.
- Engels, Fredrich ve Marx, Karl: **Alman İdeolojisi**, Çev. Tonguç Ok, Olcay Geridonmez, İstanbul, Evrensel Basım Yayın 524, 2013.
- Engels, Fredrich: **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, 2012.
- Engels, Fredrich: **Anti-Duhring**, Ankara, Sol Yayınları, 1977.
- Engels, Fredrich: **Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm**, Çev. Öner Ünalın, Ankara, Sol Yayınları, 1974.

- Engels, Fredrich: “Engels’ten Borgius’a Mektup”, **Felsefe İncelemeleri**, Çev. Cem Eroğul, Yordam Kitap, İstanbul, Ocak 2013.
- Fegan, Fuat: **Dr. Hikmet Kıvılcımlı Bibliyografyası**, İstanbul, Murat Matbaacılık, 1977.
- Feyizoğlu, Turhan: **Mahir**, İstanbul, Gökkuşuğu Yayınları, 1996.
- Giddens, Anthony: **Beyond Left and Right-The Future of Radical Politics**, Cambridge, Cambridge and Oxford: Polity Press and Blackwell Publishers, 1996.
- Gökay, Bülent: **Soviet Eastern Policy and Turkey**, Newyork, Routledge Yayınları, 2006.
- H. Morgan, Lewis: **Eski Toplum I**, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Payel Yayınları, 1994.
- H. Morgan, Lewis: **Eski Toplum II**, Çev. Ünsal Oskay, İstanbul, Payel Yayınları, 1994.
- Harris, George S.: **Türkiye’de Komünizmin Kaynakları**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1975.
- Harris, Laurence, **Marksist Düşünce Sözlüğü**, çev. Mete Tunçay, İletişim Kiernan, V.G. ve Yay., İstanbul, 2005.
- Miliband, Ralph:
- Hassan, Ümit: **Eski Türk Toplumu Üzerine İncelemeler**, İstanbul, Alan Yayınları, 2000.
- Hassan, Ümit: **İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi**, Doğu Batı Yay., Ankara, 2010.
- Hassan, Ümit: **Osmanlı: Örgüt-İnanç Davranış’tan Hukuk-İdeoloji’ye**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Heinzig, Dieter: **The Soviet Union and Communist China 1945-1950: The Arduous Road to the Alliance**, Routledge Press, 2015.

- Herodotos: **Herodot Tarihi**, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul, 1973, Remzi Kitabevi.
- Hobsbawm, Eric J.: **Devrimciler**, Çev. Hatice Pınar Şenoğuz, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2005.
- Ibn Haldun: **Mukaddime**, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 2013.
- Ibn Khaldūn: **The Muqaddimah An Introduction to History**, Çev. Franz Rosenthal, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1967, s. LXXVIII.
- Jan Zürcher, Eric: **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul, İletişim Yay., 2000.
- Johari, C. J.: **Contemporary Political Theory: New Dimensions, Basic Concepts and Major Trends**, Yeni Delhi, Sterling Publishers UK Limited, 2007
- Kale, Ahmet: **Kıvılcımlı Külliyyatı Ayrıntılı Bibliyografya**, İstanbul, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 2014.
- Kapani, Münci: **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Kitabevi, 2007.
- Karpat, Kemal H.: **Modern Turkey**, der. P.M. Holt, Ann K.S. Lambton ve Bernard Lewis, The Cambridge History of Islam, C. 1B, 1997.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi**, Sosyal İnsan Yayınları, 2008.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi**, İstanbul, Ant Yayınları, Nisan 1970.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Allah Peygamber Kitap**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay. 2011.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Anayasa (Teklifi)**, İstanbul, Vatan Partisi Yayınları: 4, 1977.

- Kıvılcımlı, Hikmet: **Demokrasi: Türkiye Ekonomi Politikası**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay. 2011.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Dev-geç Seminerleri**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2008.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Devrim Nedir?**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2011.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Devrim Zorlaması Demokratik Zortlama**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay. 2011.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Dinin Türk Toplumuna Etkileri**, Diyalektik Yay., İstanbul, 1996.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Günlük Anılar**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2009.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Halk Savaşının Planları**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2011.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **İhtiyat Kuvvet: Milliyet Şark**, Yol Yayınları, İstanbul, 1979.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **İlkel Sosyalizmden Kapitalizme İlk Geçiş İngiltere**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2011.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Komün Gücü**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay. 2000.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Kuvayi Milliyeciliğimiz ve İkinci Kuvayi Milliyeciliğimiz**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2007.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Legaliteyi Kullanma**, Sosyal İnsan Yay., Sosyal İnsan Yay., 2009.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Marks-Engels Hayatları**, Tarihsel Maddecilik Yay., 2.baskı, İstanbul, 1970.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Metafizik Sosyoloji Eleştirileri**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2008.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Oportünizm nedir?**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay. 2011.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Osmanlı Tarihinin Maddesi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2007.

- Kıvılcımlı, Hikmet: **Parti ve Fraksiyon**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2009.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Partide Konaklar ve Konuklar**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2009.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Siyasetimiz**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2011.
- Yılmaz, Mehmet: **Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Devrimci Hareketin Genel Otokritiği**, İstanbul, Alaz Yay., 1994.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Tarih Devrim Sosyalizm**, Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Tarih Devrim Sosyalizm**, İstanbul, Tarihsel Maddecilik Yayınları, 1965.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Tarih Yazıları**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay. 2011.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **TİP Seminerleri**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2011.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Toplum Biçimlerinin Gelişimi**, Ankara, Ekin Yayınevi, 1970.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay. 2008.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay. 2007.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Uyarmak için Uyanmalı Uyanmak için Uyarmalı**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2011.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Vatan Partisi Tüzük ve Programı**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2011.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Vatandaş Gazetesi**, 18.06.1955, sayı 3-4, s. 2.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Yakın Tarihten Birkaç Madde**, Sosyal İnsan Yay., İstanbul, 2009.

- Kıvılcımlı, Hikmet: **Yol 2 (Müttefik Köylü)**, İstanbul, Bibliotek Yayınları , 1992.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Yol 2 (Legaliteyi İstismar)**, İstanbul, Bibliotek Yayınları, 1992.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Yol Dizisi 5a**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2009.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Yol Kitap 5e Legaliteyi Kullanma**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2009.
- Kıvılcımlı, Hikmet: **Yol Serisi 3. Kitap Partide Konaklar ve Konuklar**, İstanbul, Sosyal İnsan Yay., 2009.
- Kirişçi, Kemal ve Winrow, Gareth M.: **The Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans-state Ethnic Conflict**, Routledge Curzon Publications, 2004.
- Konfüçyüs: **Konuşmalar**, Çev. Muhaddere Nabi Özerdim, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 2000, s.75-76.
- Kundakçı, Suat Şükrü: **Bir Ömür Bir Sohbet**, İstanbul, Tüstav Yayınları, 2005.
- Kuray, Sarp: **İsyan ve Tevekkül**, İstanbul, Birharf Yay., 2008.
- Leacock, Eleanor Burke: **Introduction, to L. H. Morgan, Ancient Society**, New York, Meridian Books,1963, ss. i-XX.
- Lenin, V.I.: **Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği**, Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara, t.y.
- Lenin, V.I.: **Collected Works**, ed. George Hanna, Moskova, Progress Publishers, Cilt 9, 2009.
- Lenin, V.I.: **Collected Works**, ed. George Hanna, Moskova, Progress Publishers, Cilt 28, 2009.
- Lenin, V.I.: **Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky**, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, İstanbul, 1989.

- Lipovsky, Igor P.: **The Socialist Movement in Turkey 1960-1980**, Brill, Leiden, 1992.
- Liu, Xiaoyuan: **Reins of Liberation; An Entangled History of Mongolian Independence, Chinese Territoriality, and Great Power Hegemony, 1911-1950**, Woodrow Wilson Center Press Stanford, California, 2006.
- Marx, Karl ve Engels, Fredrich: **Collected Works Volume 5**, Çev. Clemens Dutt, W. Lough, C.P. Magill, London, Lawrence and Wishart Publication, 1976, s. 43.
- Marx, Karl ve Engels, Fredrich: **Alman İdeolojisi: Feuerbach**, Çev. Selahattin Hilav, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1968.
- Marx, Karl ve Engels, Fredrich: **Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri**, çev. Mihri Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1977, s.17
- Marx, Karl: **Capital, Volume One: A Critique of Political Economy**, ed. Fredrich Engels, Dover Pub. Inc., Newyork, 2011.
- Marx, Karl: **Kapitalizm Öncesi Üretim Biçimleri**, çev. Mihri Belli, Sol yayınları, Ankara, 1977.
- Marx, Karl: **1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe**, Çev. Kenan Somer, Eriş Yayınları, İstanbul, 2011.
- Marx, Karl: “Deutsche Brussler Zeitung”, Kasım 1847’deki makalesi, aktaran Shlomo Avineri, **The Social and Political Thought of Karl Marx**, Cambridge University Press, 1975.
- Marx, Karl: **Ekonomi Politğin Eleştirisi**, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, 1976.
- Marx, Karl: **Etnoloji Defterleri**, Çev. Kıvanç Tanrıyar, İstanbul, Hil Yayıncılık, 2013.
- Marx, Karl: **Felsefenin Sefaleti**, Çev. Erdoğan Başar, Sol Yayınları, Ankara, 1966.

- Marx, Karl: **Grundrisse**, Çev. Arif Gelen, Ankara, Sol Yayınları, 1999.
- Marx, Karl: **Grundrisse Ekonomi Politğin Eleştirisi için Ön Çalışma**, Çev. Sevan Nişanyan, İstanbul, Birikim Yayınları, 1979.
- Marx, Karl: **Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi**, Ankara, Sol Yayınları, 1997.
- Marx, Karl: **Kapital Cilt 3**, Çev. Alaattin Bilgi, Ankara, Sol Yayınları, 1976.
- Marx, Karl: **Kapital Cilt I**, Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, İstanbul, Yordam Yayınları, 2011.
- Marx, Karl: **Louis Bonaparte'mın On Sekiz Brumaire'i**, Çev. Tanül Bora, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.
- Mc Gee, W.J.: **The Seri Indians**, Government Printing Office, Washington, 1898.
- Meriç, Cemil: **Umrandan Uygarlığa**, İstanbul, İletişim Yay., 2002.
- Metinsoy, Murat: **İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye: Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Moore, Jerry D.: **Visions of Culture An Introduction to Anthropological Theories and Theorists**, Altamira Yay., Plymouth, 2009.
- Nesimi, Abidin: **Türkiye Komünist Partisi'nde Anılar ve Değerlendirmeler 1919-1949**, İstanbul, Nöbetçi Yayınevi, 2009.
- Nesimi, Abidin: **Yılların İçinden**, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1977.
- O'Connor, James R.: **Natural Causes: Essays in Ecological Marxism**, Newyork, Guilford Press, 1998.

- Oktay, Cemil: **Siyaset Yazıları: Hum Zamirinin Serencamı ve Diğerleri**, İstanbul, Der Yayınları, 1998.
- Okur, Selahattin: **Nasıl Geçti Anlamadım: Anılar Düşünceler**, Rezan Yay., İstanbul, 2012.
- Özbudun, Sibel - Şafak, **Antropoloji Kuramlar ve Kuramcılar**, Ankara, Dipnot Balkı ve Altınuk, N. Yay., 2007.
- Serpil:
- Özgen, Mahmut İhsan: **TKP ve Organize Gençlik Hareketleri**, İstanbul,14 Mayıs Vakfı Yay., 1982.
- Özlem, Doğan: **Tarih Felsefesi**, İstanbul, Anahtar Kitaplar, 1984.
- Pamuk, Şevket: **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
- Pannekoek, Anton: **Marxism and Darwinism**, İng. Çev. Nathan Weiser, Charles, H. Kerr and Company, 1912.
- Patterson, Thomas C. **Karl Marx, Anthropologist**, Berg Publishers, Newyork, 2009.
- Poulantzas, Nicos: **Faşizm ve Diktatörlük**, çev. Ahmet İnsel, İstanbul, Birikim Yayınları, 1980.
- Rabi, Muhammad **The Political Theory of Ibn Khaldun**, Leiden: E. J. Mahmoud: Brill, 1967.
- Savran, Sungur: **Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri Cilt 1: 1919-1980**, İstanbul, Kardelen Yayınları, 1992.
- Say, Ahmet: **Ağaçlar Çiçekteydi**, Ed. Gülsüm Cengiz, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2011.
- Sayer, Andrew: **Method in Social Science, A Realist Approach**, Londra, Routledge Yay., 1992.
- Service, Robert: **Lenin a Biography**, London, Pan Books, 2010.

- Shennen, Stephen: **Archaeology Key Concepts**, Ed. Colin Renfrew, Paul Bahn, Routledge Key Guides, 2014.
- Stalin, Joseph: **Leninizmin Sorunları**, Ankara, Inter Yay., 1997.
- Sülker, Kemal: **100 Soruda Türkiye’de İşçi Hareketleri**, Gerçek Yayınevi, Şubat 1976.
- Şen, Bilal: **Cumhuriyetin İlk Yıllarında TKP ve Komintern İlişkileri**, İstanbul, Küyerel Yayınları, 1998.
- Şenel, Alaeddin: **İlkel Topluluktan Uygar Topluma**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 1982.
- Şenel, Alaeddin: **İnsanlık Tarihi**, Ankara, İmge Yayınevi, Nisan 2014.
- Thompson, Edward P.: **Avam ve Görenek**, İstanbul, Birikim Yayınları, 2006.
- Timur, Taner: **Marx Engels ve Osmanlı Toplumunu**, Yordam Yayınları, İstanbul, 2012.
- Trigger, Bruce: **A History of Archaeological Thought**, Cambridge, Cambridge University Press, 1989.
- Tunçay, Mete: **Türkiye’de Sol Akımlar Cilt 2.**, BDS Yayınları, İstanbul, 1992.
- Ulus, Özgür Mutlu: **The Army and The Radical Left in Turkey**, I.B. Tauris, Londra, 2011.
- Walichi, Andrzej: **Rus Düşünce Tarihi Aydınlanmadan Marksizme**, Çev. Alaeddin Şenel, İstanbul, İletişim Yay., 2009.
- Wolf, Eric R.: **Europe and The People without History**, London, University of California Press, 2010.
- Yetkin, Çetin: **Siyasal Düşünceler Tarihi Cilt 1**, İstanbul, Salyangoz Yay., 2008.
- Yıldırım, Ali: **Belgelerle FKF DevGenç (1965-1971)**, İstanbul, Yurt Kitap Yay., Nisan 1988.

GAZETELER, MAKALELER, KİTAP BÖLÜMLERİ, TEZ ÇALIŞMALARI

- 1923 **Vakit Gazetesi**, “Komünist Gençlerin Dünkü Mahkemesi”, 31 Mayıs 1923, s. 3.
- 1929 **Vakit Gazetesi**, “Dr. Hikmet b.de mahkeme huzurunda komünistlik hakkında bir konferans vermiştir.”, 28 Haziran 1929, s. 3.
- 1937 **Kurun Gazetesi**, “Komünist Tahrikatı Yapmaktan Suçlu 13 Kişi Tevkif Edildi”, 2 Kanun 1937, İstanbul, s. 3.
- 1953 **Cumhuriyet Gazetesi**, “Dini Siyasete Alet Eden Kimselere Dair Kanun”, 21.07.1953.
- 1954 **Akşam Gazetesi**, “Türkiye Haritasını Orak Çekiç İçine Alan Bir Tabela Astı”, 26.11.1954, s. 2.
- 1954 **Halkçı (Yeni Ulus) Gazetesi**, “Vatan Partisi Levhasında Orak Çekiç”, 27.11.1954, s. 1-3.
- 1956 **Ulus Gazetesi**, “Hakimler Hadisesi Meclise Aksettirildi”, 10.05.1956, s. 1-3.
- 1957 **Akşam Gazetesi**, “Vatan Partisi Genel Başkanı Tevkif Edildi”, 06.11.1957, s. 1.
- 1957 **Akşam Gazetesi**, “Vatan Partisi lideri Nezaret Altına Alındı”, 17.10.1957, s. 1.
- 1957 **Vakit Gazetesi**, “Vatan Partisinin Lideri olan H. Kıvılcımlı tevkif edildi”, 06.10.1957, s. 1.
- 1957 **Vakit Gazetesi**, “Vatan Partisinin Tabelası İndirildi”, 27.11.1954, s. 2.
- 1958 **Akşam Gazetesi**, “25 Komünist tevkif edildi”, 26.01.1958, ss. 1-2.
- 1958 **Akşam Gazetesi**, “Bir Komünist Partisi mi?”, 12.11.1954, s. 2.

- 1958 **Akşam Gazetesi**, “Orta okullarda din derslerini imamlar verecek”, 06.01.1958, s. 3.
- 1960 **Akşam Gazetesi**, “Zararlı kitapların okullara sokulmaması bildirildi Dilma Dergisi de toplatılacak” 27.08.1960, s. 2.
- 1967 **Sosyalist Gazetesi**, Başyazı, “İşçi Sınıfı ve Küçük Burjuvazi (TİP CHP)”, 04.03.1967
- 1967 **Sosyalist Gazetesi**, “Açlıkla Savaş Yürüyüşü Yapıldı” 30.05.1967, s. 3.
- 1967 **Sosyalist Gazetesi**, “Dr. Hikmet Kıvılcımlı Konferans verdi.”, 30.05.1967, s. 2.
- 1968 **Türk Solu**, “İşsizlik ve Pahalılık Derneği Kuruluş Gerekçesi, İPSD Kongresi”, 22.10.1968, sayı 49, s. 6.
- 1968 **Türk Solu**, “Milli ve Demokratik Devrim”, 19.11.1968, S. 53.
- 1970 **Sosyalist Gazetesi**, Sayı 2, 15 Aralık 1970.
- 1971 **Akşam Gazetesi**, “Dev-Genç’in Kuruluş ve Gelişmesi”, 19.08.1971, s.5.
- 1971 **Milliyet Gazetesi**, “İddianame”, 16.08.1971, s. 5.
- 1971 **Ulus Gazetesi**, “Madanoğlu ve Köksal savunmasını yaptı”, 20.07.1971, s. 1.
- 1971 **Ulus Gazetesi**, “Sıkıyönetim Bildirileri”, 12.05.1971, s. 7.
- 1974 **İlke Dergisi**, “Türkiye İşçi Partisi Eleştirisi: TİP’in 10 Yılı”, Cilt 2, S. 10, Ekim 1974, ss. 81-121.
- 1988 **Çağdaş Yol Siyasi Dergisi**, “Rasih Nuri İleri ile Ropörtaj”, Şubat 1988, S. 3, ss. 24-26.
- Acaroğlu,Türker: **Vatan Gazetesi**, “İki Broşür”, 14.06.1957, s. 6.
- Ahmad, Faroz: “Cumhuriyet Türkiyesinde Sınıf Bilincinin Oluşması”

Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler 1839-1950, ed. D. Quataert, E.J. Zürcher, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, ss. 123-154.

Akşin, Sina: "İttihat ve Terakki Üzerine", Ankara, **SBF Dergisi**, Cilt 26, Sayı 1, 1971, ss. 153-182.

Atakuman, Çiğdem: "Kuzey Mezopotamya Prehistoryası'nın Terminolojik Sorunlarına Tarihsel Bir Yaklaşım" **Journal of Anatolian Prehistoric Research**, Bilgin Kültür Sanat, 2015, 1, ss. 47-71.

Atılğan, Gökhan: "Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971): Nedenler İmkanlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar", **Praksis**, S. 21, 2010, ss. 47-76.

Atılğan, Gökhan: "Sosyalist Milliyetçilik Söylemi Türkiye (1961-1968): Temeller ve Ayrılıklar", Ankara, **SBF Dergisi**, C. 64, S. 3, 2009, ss.1-25.

Avcıoğlu, Doğan: "TİP'e Dair", **YÖN Dergisi**, 17.06.1966, Cilt 4, Sayı 168, s. 3.

Aydinoğlu, Ergun: "Hikmet Kıvılcımlı ve 1960'lar Türkiye Solu", Ed. Demir Küçükaydın, **Dr. Hikmet Kıvılcımlı Sempozyumu**, İstanbul, Köksüz Yayınları, ss. 75-86.

(Belli, Mihri): **Milli ve Demokratik Devrim**, İstanbul, Türk Solu, 19.11.1968. (Türk Solu Dergisi'nin 53. sayısına ek olarak verilen 32 sayfalık broşürdür.)

Burgess, Rod: "The Concept of Nature and Geography in Marxism", **Antipode**, 1978, Cilt 10, Sayı 2, ss. 1-11.

Childe, Gordon: "Araçların Öyküsü", **Çev. Alaeddin Şenel, Bilim ve Gelecek Dergisi**, S. 144, Mart 2016, ss. 20-39.

Claessen, Henri J. Ve Skalnik, M. Peter: "Erken Devlet: Kuramlar ve Varsayımlar", **Erken Devlet**, Çev. Alaeddin Şenel, ed. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, ss. 3-42.

Claessen, Henri J. Ve Skalnik, M. Peter: "Sınırlar: Erken devletin başlangıcı ve sonu", **Erken Devlet**, Çev. Alaeddin Şenel, ed. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, ss. 277-300.

- Cohen, Ronald: “Devletin Kökenleri Yeniden Değerlendirme” **Erken Devlet**, Çev. Alaeddin Şenel, ed. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, ss. 43-111.
- Çarık, Şenol: “Vatandaş ve Sosyalist Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, 2013.
- Çayan, Mahir v.d.: “Aydınlık Sosyalist Dergi’ye Açık Mektup”, **Bütün Yazılar**, Der. M. Ali Muğultay, İstanbul, Evren Yay., 1976, ss. 189-211.
- Çulhaoğlu, Metin: “Türkiye’de Sosyalist Düşüncenin Doğuşu: Konjonktürün Başatlığı” **Praksis**, 2002, S. 6, ss. 9-21.
- Engels, Fredrich: “İlkel Hristiyanlığın Tarihine Katkı,” **Din Üzerine**, Çev.Kaya Güvenç, Ankara, Sol Yayınları, 2013, s. 293-321.
- Gemuhluoğlu, M. Ali: “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkisi (1945-1965) ve Türk Dış Politikası (Cilt 1)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara, 2003.
- Gönenç, Levent: “2000li Yıllarda Merkez-Çevre İlişkilerini Yeniden Düşünmek”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, S. 105, 2006, s. 129-152.
- Göksu, Sadık: “Başyazarımız Dr. Hikmet Kıvılcımlı Ankara ve İstanbul’da İlgi ile İzlenen İki Konferans Verdi.” **Sosyalist Gazetesi**, 12.04.1967, s. 4.
- Gülboy, Gül Pınar: “1956 Macar Ayaklanmasının Türkiye Basınında Yansımaları”, **Macar Kardeşler: Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler**, Ed. Y. Okay, Doğu Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 96-119.
- Hassan, Ümit: “İlkel Toplum – Uygar Toplum Yaklaşımları”, **Prof. Aziz Köklü’nün Anısına Armağan**, A.Ü.S.B.F. Yay., Ankara, 1984, ss. 227-240.
- Hassan, Ümit: “Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik’ Üzerine Mektup”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı 14, 1981, ss. 157-163.

- Hassan, Ümit: “ ‘İlk Devlet’ Neye Yarar?’ ” **Yapıt Dergisi**, S. 49-4, Nisan – Mayıs 1984, ss. 84-98.
- Hassan, Ümit: “Bilim ve Ütopya’da İbn Haldun: Yedi Yıl Sonra”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, 2006, S. 148, ss. 4-8.
- Hassan, Ümit: “Evrım Teorisi ve Anahamlık Tartışmaları”, **SBF Dergisi**, 39/1-4, Ankara Üniversitesi, 1984, ss. 157-166.
- Hassan, Ümit: “İbn Haldun Mukaddime’si Metninin Yaygınlık Kazanması Üzerine Notlar”, **SBF Dergisi**, S. 3-4, Ankara Üniversitesi, Eylül-Aralık 1973, ss. 111-126.
- Hobsbawm, Eric J.: “Gelenekleri İcad Etmek”, **Geleneğın İcadı**, Çev. Mehmet Murat Şahin, Der. Eric Hobsbawm ve Terence Ranger, İstanbul, Agora Kitaplığı, 2006, ss. 1-18.
- Hazanov, Anatoli M.: “Erken Devlet Konusunda Çalışmanın Bazı Kuramsal Sorunları” Çev. Alaeddin Şenel, ed. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, **Erken Devlet**, Ankara, İmge Kitabevi, 1993, ss.113-133.
- Hazanov, Anatoli M.: “Devletin Asya Göçebeleri Arasındaki Kökeni” Çev. Alaeddin Şenel, ed. Henri J. M. Claessen, Peter Skalnik, **Erken Devlet**, Ankara, İmge Kitabevi, 1993, s. 135-154.
- Hume, William Douglas: “Mode of Production”, **Encyclopedia of Environment and Society**, Cilt 3, ed. Paul Robbins, Oaks: Sage Publications, 2007, s. 1154-1155.
- İnalcık, Halil: “Osmanlı Hukuku’na Giriş-Örfi Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları”, **SBF Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, Ankara Üniversitesi, 1958, ss. 102-126.
- Jessob, Bob: “Marxist Approaches to Power” ed. E. Amenta, K. Nash, A. Scott, **The Wiley-Blackwell Companion to Political Sociology**, Oxford: Blackwell, 2012
- Jessob, Bob: “Accumulation Strategies, State Forms and Hegemonic Projects”, **State Debate Capital & Class**, ed. Simon Clarke, London, Palgrave Mc Millan, , 1991, ss. 157-182.

- Karabulut, Sezen: “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yeşil Kuşaktan Büyük Ortadoğu Projesine Türkiye’de Siyasal İslam” **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Tarih Bölümü, Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, İzmir, 2010.
- Karahanoğulları, Onur: “Marksizm ve Hukuk”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2002, C. 57, S. 2, ss. 61-92.
- Karpat, Kemal H.: “Osmanlı Tarihinin Dönemleri: Yapısal Bir Karşılaştırmalı Yaklaşım” **Osmanlı ve Dünya**, Ed. Kemal H. Karpat., Çev. Talip Küçükcan, Ufuk Kitap, İstanbul, 2000, ss. 119-155.
- Karsan, Gökhan: “Türkiye’de Marksist Sol Popülizm-Milliyetçilik”, **Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt XXVI, Sayı 2, 2007, ss. 39-59.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Anlaşılmayan Temel Konu”, **Türk Solu**, 09.01.1968, s. 6.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Atma Avcıoğlu Din Kardeşiyiz”, **Yön Dergisi**, 19.11.1965, sayı 138, s. 2.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Başsız Develiğe Son”, **Sosyalist Gazetesi**, 12.01.1971, s.6.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Çek Meselesi mi Dünya Meselesi mi?”, **Türk Solu**, sayı 42, 03.09.1968, s. 8.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Devrimci (Ordu Gençliğinde) Kıyım”, **Sosyalist Gazetesi**, 12.01.1971, s.1.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Dinin Türk Toplumuna Etkileri”, **Aydınlık Sosyalist Dergi**, Sayı 17, Mart 1970, ss. 352-383.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Finans Kapital Nedir?” **Sosyalist Gazetesi**, 12.04.1967.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Gençliği Azıcık Anlayalım”, **Türk Solu**, Sayı 31, 18 Haziran 1968.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Ordu Kılıcını Attı”, **Sosyalist Gazetesi**, 16.01.1971, s.1 ve s. 5.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Pratik Devrimciliğimiz: Ordu”, **Sosyalist Gazetesi**,

- 12.01.1971, s. 7.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Sağda Başsız Develik”, **Sosyalist Gazetesi**, 08.12.1970, ss. 1 ve 7.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Sosyalistlerin Birinci Görevi”, **Sosyalist Gazetesi**, S. 1, 08.12.1970, s. 1, 8.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Sosyalizm Nedir?”, **Sosyalist Gazetesi**, 07.02.1967, s. 4.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Tartışılacak Tarih Tezi”, **Türk Solu**, Sayı 35-36, 16/23 Temmuz 1968.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Türkiye Halkının Örgütlenmesi”, **Aydınlık Sosyalist Dergi**, Sayı 10, Ağustos 1969, s. 261-275.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi Üzerine”, **Sosyalist Gazetesi**, 20 Haziran 1967, s. 4.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Türkiye’de Sınıflar ve Politika”, **Aydınlık Sosyalist Dergi**, Mart 1969, S. 5, ss. 369-385.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Türkiye’de Sosyalist Konferansı İçin Çağrı”, **Sosyalist Gazetesi**, 07.02.1967.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Vatandaş Gazetesi Program Gerekçesi”, **Vatandaş Gazetesi**, 18.06.1955, s. 2.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Yeter Be”, **Sosyalist**, 02.02.1971, s. 7.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Sağda Başsız Develik”, **Sosyalist Gazetesi**, 08.12.1970, ss. 1 ve 7.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Simavnalı Şeyh Bedreddin” **Sosyalist Gazetesi**, 20.01.1966, S. 1, s. 1.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “Sınıf Zarureti”, **Vatandaş Gazetesi**, 18.06.1955, sayı 3-4, s. 2.
- Kıvılcımlı, Hikmet: Hikmet Kıvılcımlı Arşivi, USTE, **Kıvılcımlı’s Notes**, Amsterdam, Dosya 289.
- Kıvılcımlı, Hikmet: “İstanbul II. Ağır Ceza Başkanlığına: Müdafaamdır”, **Kıvılcımlı’s defence at the trial. Karbon Kopyası**,

USTE, Amsterdam, 1960. Dosya no 273, s. 2.

- Kıvılcımlı, Hikmet: “Yeter Be”, **Sosyalist**, 02.02.1971, s. 7.
- Köse, Murtaza: “Osmanlı’da Borsa ve Galata Bankerlerinin Devletin Mali Yapısındaki Yeri” **AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, C.2, S.18, 2001, ss. 229-251.
- Leacock, Eleanor Burke: “Behavior, Biology and Anthropological Theory” **Behavioral Evolution and Integrative Levels** The T.c. Schneirla Conferences Series, Volume 1, Ed. Gary Greenberg ve Ethel Tobach, Newyork, Psychology Press, 1984, ss. 133-154.
- Mardin, Şerif: “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri”, ed. M. Türköne ve T. Önder, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İletişim Yayınları, s.35-77.
- Marx, Karl: “Marx to Ferdinand Lasalle in Berlin”, **Karl Marx Fredrich Engels Collected Works Letters 1860-1864**, Cilt 41, Lawrence and Wishart Electric Book, 2010, ss. 355-358.
- Marx, Karl: “Marx’tan Engels’e mektup (2 Haziran 1853)”, **Din Üzerine**, Sol Yayınları, Ankara, 2013, ss. 113-115.
- Nola, Robert: “Popper on Historicism and Marxism”, **New Zeland Journal of History**, S. 12, 1978, s. 124-145.
- Okur, Selahattin: “Ergun Aydınöglü’nun H. Kıvılcımlı Eleştirisi Üzerine”, **Sempozyumun Bülülleri**, Rezan Yay., ss. 71-130.
- Öğütte, Vefa Saygın ve Çeğin, Güney: “Hikmet Kıvılcımlı’da Sosyolojik Temalar ve Durkheim Sosyolojisinin Erken Dönem Eleştirisi” **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 6, S. 11, 2008, s. 517-528.
- Öztürk, Özgür: “Türkiye’de Büyük Sermaye Grupları Finans Kapital Ve Faaliyet Çesitliliği Üzerine Bir İnceleme” **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bil. Enst. İktisat Anabilim Dalı Kalkınma İktisadı ve İktisadi Büyüme Bilim Dalı, 2008.

- Özyarkent, Hande: “Yakındoğu’da Yerleşik Yaşamın Başlangıcı ile İlgili Kuramlar ve Bunların Alan Çalışmalarını Yönlendirici Etkileri”, **Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Bölümü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Prehistorya Bilim Dalı, 2007.
- Pekasil, Tahir: “Türkiye’de 68 Kuşağı ve Din (Din Sosyolojisi Açısından Bir Analiz)”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. İlahiyat Anabilim Dalı Felsefe Din Bilimleri Bilim Dalı, İstanbul, 2007.
- Satlıgan, Nail: “Açılış Konuşması”, **Türkiye’yi Sınıf Gerçeğiyle Anlamak-2. Sınıf Çalışmaları Sempozyumu**, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2006, ss. 19-20.
- Slocum, Sally: “Woman the gatherer: male bias in anthropology”, **A History of Anthropological Theory**, ed. Paul A. Erickson, Liam D. Murphy, University of Toronto Press, 2013, ss. 559-570.
- Tezcan, Tuğrul: “Kur’an’da Şura Kavramı ve Çağdaş Yorumları”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bölümü, 2010.
- Türk, Atilla: “Coğrafya Üretici Gücünün İşleyişlerine Katkı: Yazı Sistemleri”, **Prof. Dr. Yıldırım Uluer’e Armağan**, Ed. Muhammet Erdal, Lefkoşa, Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2014, ss. 533-643.
- Ulay, Sıtkı: “Gerçeklerde Anlaşmalıyız”, **Türk Solu**, Sayı 43, 10.09.1968, s. 5.
- Ulay, Sıtkı: “Sosyalist Konferans için Anket”, **Sosyalist Gazetesi**, 12.04.1967, s. 1 ve s. 4.
- Ünsal, Süha: “Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 1996.
- Üstün, Mahmut: “Türkiye İşçi Sınıfına Bakarken”, **Praksis**, 2002, sayı 8, s. 227- 254.

Yalvaç, Faruk: “Ibn Khaldun’s Historical Sociology and Concept of Change in International Relations Theory”, **Islam and International Relations**, ed. Deina Abdelkader, Nassef Manabilang Adiong, Raffaele Mauriello, Palgrave Mac Millan, 2016, ss. 77-103.

Yıldırım, Sinan: “Nefretin ve Korkunun Rengi Kızıl”, **Türk Sağ: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, Ed. İnci Özkan Kerestecioğlu, Güven Gürkan Öztan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Yıldırım, Sinan: “Muhafazakarlık, Türk Muhafazakarlığı Ve Peyami Safa Üzerine”, **Journal of Historical Studies**, S. 1, 2003, ss. 9-18.

INTERNET KAYNAKLARI

Allen, Ann Taylor: “Feminism, Social Science, and the Meanings of Modernity: The Debate on the Origin of the Family in Europe and the United States, 1860-1914”, **The American Historical Review**, Vol. 104, No. 4, Oct., 1999, ss. 1085-1113, Oxford University Press on behalf of the American Historical Association, (Çevrimiçi), <http://www.jstor.org/stable/2649562>, 25.09.2015.

Beals, Ralph Leon ve Hoijer, Harry: “Antropolojinin Konusu ve Alanı”, Çev. Gürbüz Erginer, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt: 35 Sayı: 2, Ankara 1991, ss. 9-34; (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1254/14381.pdf> 24.11.2015.

Chaney, Eric: “Güçler Ayrılığı ve Avrupa ile İslami Ortadoğu Arasındaki Kurumsal Ayrışmanın Ortaçağ’daki Kökenleri”, Çev. Serap Güneş, (Çevrimiçi) <https://dunyadanceviri.wordpress.com/2017/04/15/gucler-ayriligi-ve-avrupa-ile-islami-ortadogu-arasindaki-kurumsal-ayrismanin-ortacagdaki-kokenleri/>, 18.04.2017.

Connolly, James: **Labour in Irish History**, (Çevrimiçi) https://archive.org/stream/labourinirishhis00connuoft/labourinirishhis00connuoft_djvu.txt, 17.01.2016.

- Çelen, Tuncay ve Gürcan, Ömer: **Hesaplaşma 68 Gençliği ve Katledilişi**, (Çevrimiçi) <http://www.68dayanisma.org/index.php/component/attachments/download/211.html>, 01.05.2017.
- Faulkner, Neil: “Gordon Childe And Marxist Archaeology”, (Çevrimiçi) International Socialism Quarterly Review of Socialist Theory, Konu 116, Eylül 2007, http://isj.org.uk/gordon-childe-and-marxist-archaeology/#116faulkner_19, 01.10.2015.
- Fegan, Latife: “ ‘Kadın Sosyal Sınıfımız’ı Yeniden Okumak”, (Çevrimiçi) <http://bianet.org/bianet/kadin/64955-kadin-sosyal-sinifimizi-yeniden-okumak> 15.08.2015.
- Gibson, Richard: “Concerning the Theory of Productive Forces”, (Çevrimiçi) <http://richgibson.com/THEORYPR.htm>, 05.06.2016.
- Engels, Fredrich: **The Mark**, (Çevrimiçi) <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1892/12/mark.htm>, 10.09.2015.
- Faulkner, Neil: “Gordon Childe And Marxist Archaeology”, (Çevrimiçi) International Socialism Quarterly Review of Socialist Theory, Konu 116, Eylül 2007, http://isj.org.uk/gordon-childe-and-marxist-archaeology/#116faulkner_19, 01.10.2015.
- Fegan, Latife: “ ‘Kadın Sosyal Sınıfımız’ı Yeniden Okumak”, (Çevrimiçi) <http://bianet.org/bianet/kadin/64955-kadin-sosyal-sinifimizi-yeniden-okumak> 15.08.2015.
- Gibson, Richard: “Concerning the Theory of Productive Forces”, (Çevrimiçi) <http://richgibson.com/THEORYPR.htm>, 05.06.2016.
- Hopkins, Nicholas S.: “Engels and İbn Khaldun”, Journal of Comparative Poetics, Department of English and Comparative Literature, American University in Cairo and American University in Cairo Press, Sayı 10, 1990, s. 9-18, (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/stable/521714> , 01.03.2017.
- Küçükaydın, Demir: “Yalınayak İsmet”, (Çevrimiçi) <http://www.soldefter.com/2012/08/31/ismet-demir-ya->

da-yalinayak-ismet-demir-kucukaydin/ , 15.01.2016.

Leacock, Eleanor Burke: “Review Marxist Analyses and Social Anthropology” ed. Maurice Bloch. **Contemporary Sociology**, Vol. 5, No. 5 Sep. 1976, American Sociological Association, ss. 671-672 (Çevrimiçi)
<http://www.jstor.org/stable/pdf/2063394.pdf?acceptTC=true> , 05.12.2015.

Lenin, V.I.: **Collected Works**, Cilt 28, Ed. Jim Riordan, Progress Publishers, Moscow, 2011, s. 299-300 , (Çevrimiçi), www.marx2mao.com/PDFs/Lenin%20CW-Vol.%2028.pdf , 01.06.2017.

Marx, Karl ve Engels, Fredrich: **A Critique of The German Ideology**, Çev. Tim Delaney, Bob Schwartz, Brian Basgen, Progress Publishers, 1968, s.13. (Çevrimiçi)
https://www.ucc.ie/archive/hdsp/Literature_collection/German%20Ideology.pdf , 01.05.2016).

Marx, Karl: “Letter from Marx to Editor of the Otyecestvenniye Zapisky” (çevrimiçi)
https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/Marx_Engels_Correspondence.pdf , 01.05.2017.

Marx, Karl: Karl Marx, **Outlines of Critique of Political Economy Grundrisse**, çev. Martin Nicolaus, Penguin, 1973, s. 38. (Çevrimiçi)
<http://www.marxists.org/archive/marx/works/1857/grundrisse/index.html> 01.05.2016

Motesharrei, Safa, Rivas, Jorge ve Eugenia Kalnay: “Human and nature dynamics (HANDY): Modeling inequality and use of resources in the collapse or sustainability of societies”, *Ecological Economics*, Volume 101, Elsevier, Mayıs 2014, ss. 90-102. (Çevrimiçi)
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921800914000615> , 10.06.2017.

Mutlugil, Şevki: “19.11.1951 tarihli TBMM Gizli Oturumu”, TBMM Tutanak Dergisi, (Çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d09/c010/b006/gcz090100060009.pdf> , 25.11.2016.

Okur, Selahattin: “Sempozyum’un Bülülleri-3 Mustafa Şener”, (Çevrimiçi)

<http://www.suvaridergi.org/content/view/2445/2/>
01.05.2017.

O’Laughlin, Bridget: “Marxist Approaches in Anthropology”, Annual Review of Anthropology, C. 4, 1975, ss. 341-370, (Çevrimiçi), <http://links.jstor.org/sici?sici=0084-6570%281975%292%3A4%3C341%3AMAIA%3E2.0.CO%3B2-0> , 01.05.2016.

Roseberry, William: “Marx and Anthropology”, Annual Review of Anthropology, Sayı 26, 1997, ss. 25-46. (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/stable/2952513>. 05.02.2017

Salihoğlu, Muhsin: “1920’den Günümüze TKP-1”, Sosyalist Dergi, Sayı 15, Eylül-Ekim 2003, (Çevrimiçi) <https://urundergisi.com/makaleler.php?ID=256>
02.10.2016.

Satlıgan, Nail: “Mihri Belli Üzerine (1)”, 18 Ağustos 2011, (Çevrimiçi) <http://gercekgazetesi.net/gundemdekiler/mihri-belli-uzerine-1>, 02.11.2015.

Satlıgan, Nail: “TKP, Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı”, (Çevrimiçi) <http://www.devimcimarxizm.net/sites/default/files/nail-satligan-tpk-mihri-belli-hikmet-kivilcimli.pdf> ,
01.06.2016.

Savran, Sungur: “Sınıfları Haritalamak”, (Çevrimiçi) <http://www.eatonak.org/siniflar/downloads/files/DM6-7-Savran%20Harita.pdf>, 18.12.2016.

Shaw, William H.: “Marx and Morgan”, History and Theory, Vol. 23, No. 2 (May, 1984), ss. 215-228, (Çevrimiçi) <http://www.jstor.org/stable/2505007>, 01.05.2016.

Stalin, Joseph: “Об основах ленинизма: Лекции, читанные в Свердловском университете” (Leninizmin Temelleri: Sverdlov Üniversitesi’nde verilen dersler) Bu dersler Nisan ve Mayıs 1924 tarihinde Pravda Gazetesi’nde yayınlanmıştır. (Çevrimiçi) https://www.marxists.org/russkij/stalin/t6/foundations_leninism.htm, 26.03.2017.

Tucker, Robert C.: **The Politics of Soviet De-Stalinization**, Rand Cooperation, <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/200>

6/P1058.pdf.

Wallerstein, Immanuel: “What Cold War In Asia? An Interpretative Essay”, Çev. Serap Güneş, (Çevrimiçi)
<http://dunyadanceviri.wordpress.com/tag/sovyetler-birligi/>, 01.02.2017.

Vasilchuk, Y. A.: “Productive Forces” The Great Soviet Encyclopedia, 3rd Edition. 1970-1979. (Çevrimiçi)
<http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Productive+Forces> The Gale Group, Inc., 10.01.2016.



EKLER

- 1- 09.04.2016 ve 16.04.2016 tarihli Selahattin Okur'un, 03.06.2017 tarihli Kemal Eke'nin ve 25.08.2017 tarihli Sarp Kuray'ın konuşmalarına ait 1 adet MP3 formatında CD.
- 2- 09.04.2016 ve 16.04.2016 tarihinde Kurabiye Sokak No 9/6 Taksim /İstanbul adresinde bulunan Kıvılcımlı Enstitüsün'de "Tanıklarla Kıvılcımlı Sohbetleri Toplantısı" kapsamında Selahattin Okur'un konuşmasından bölümler.
- 3- Kemal Eke ile 03.06.2017 tarihinde yapılan röportajın bölümleri.
- 4- Sarp Kuray ile 25.08.2017 tarihinde yapılan röportajın bölümleri.
- 5- Sarp Kuray'ın çizdiği 9 Mart cunta şeması.



Ek 2:

09.04.2016 tarihinde Kurabiye Sokak No 9/6 Taksim /İstanbul adresinde bulunan Kıvılcımlı Enstitüsün'de Tanıklarla Kıvılcımlı Sohbetleri Toplantısı kapsamında Selahattin Okur'un konuşmasından bölümler olup ses kaydı Ek 1'de bulunan CD içinde yer almaktadır. (parantez içindeki kısımlar Selahattin Okur'a ait değildir)

...Örgütler TİP dedim Aybar Boran'dan bahsettim, gençlik örgütü olarak Fikir Kulüpleri Federasyonu'ndan söz edebiliriz. Fikir Kulüpleri Federasyonu İstanbul'da ve Ankara'da fakülterlerde kurulmuş fikir kulüpleri ama daha çok TİP paralelinde Türkiye İşçi Partisi gençlerinin kurduğu ona meyilli gençlerin içinde olduğu örgütlerdi. Fikir Kulüpleri Federasyonu, İstanbul'da bizim bildiğimiz İşsizlik Pahallıkla Savaş Derneği Dr Hikmet Kıvılcımlı'nın, Orhan Müstecaplı'nın içinde olduğu örgüt İşsizlik ve Pahallıkla Savaş Derneği. Demokratik Devrim Derneği daha çok Mihri Belli ile taraftarlarının olduğu Vecdi Özgürel vb. kişilerin içinde toplandıkları bir örgütü Demokratik Devrim Derneği.

(DÖB'ün Kuruluşu)

...Burada İstanbul'da söylediğim gibi TİP İşçi Partisi, Fikir Kulüpleri federasyonu, İPSD bir de Devrimci Öğrenci Birliği'ni kurduk biz daha sonra Devrimci Öğrenci Birliği'nin kuruluşu daha çok birazcık Fikir Kulüpleri Federasyonu'na alternatif bir örgüt. Çünkü biz Fikir Kulüpleri Federasyonu'nda etkin değildik. TİP'li Veysi Sarısözenler falan vardı onun yönetiminde, ve ... biz TİP'li gençlik değildik. Biz TİP'in dışındaki sosyalist gençlik öyle diyelim. Tam bağımsız gerçekten demokratik Türkiye diye böyle bir parola etrafında toplanmış. Fakat son derece aktif militan bir gençlik grubu. Fikir Kulüpleri Federasyonu daha çok böyle biraz partinin yönetiminde polis korkusuyla her şeye karışmayan çekimsiz partinin emrinde bir gençlik örgütüydü. Biz böyle bir şeyi pasif buluyorduk. Haber geliyordu Yeşilköy havalanını biz basıyorduk. Bakan geliyordu iktisat fakültesinde toplantı yapıyordu. Salonu biz basıyorduk ve Cağaloğlu'nda bişey oluyordu gidip toplantı biz basıyorduk yani militanlık aktivite bizde onları pasif olarak suçluyorduk. Dolayısıyla Fikir Kulüpleri Federasyonu TİP'e paralel bir gençlik örgütü üniversitelerde fakültelerde var ve biz dışındayız. Ama örgütsüzüz. FKF'ye alternatif olarak Devrimci Öğrenci Birliği'ni kurduk.

...Şöyle söyleyeyim Deniz zannediyorum. Çok fazla uzun uzun şey yapmadık. Bizim o zaman ki hareketlerimiz komün hareketi gibiydi. Yani barbar hareketi diyebiliriz. Oturup karar alalım falan filan yok. Şefler üç beş on gençlik şefi bir karar alıyor hayda ondan sonra hukuk fakültesi iktisat fakültesi orada zaten tabanı var gruplar hazır bir çıkıyorsun oradan oradan topluyorsun üniversitenin kapısından çıkarken 150 kişi olmuşsun. Bir gösteri için yeter. Anında yarım saatte örgütlenebiliyorduk.

Dolayısıyla Devrimci Öğrenci Birliği'nin bir alt kolu olarak devrimci hukukçular kuruldu. Sonra devrimci iktisatlılar kuruldu. Ama bu tepeden önce Devrimci Öğrenci Birliği kuruldu. Sonra onlar çok da fazla bir varlık da gösteremediler onlar zaten. DÖB de çok varlık gösteremedi. Çünkü bir süre sonra DÖB'ü kurduk ama bir taraftan da Ankara'da Doğu Perinçekler bize diyorlar ki "örgüt falan kurmayın fikir kulüplerini ele geçirmek üzereyiz". Yani Fikir Kulüpleri Federasyonu içerisinde TİP yönetimine karşı demokratik devrimci bir siyaset kanadı oluşmuş durumdaydı yani. Ve Ankara'da siyasalda olsun başka fakültelerde filan Fikir Kulüpleri Federasyonu içindeki eğilimleri yenilgiye de uğratılmıştı. Genel kurulda alacağız diyorlardı. Doğu Perinçekler. Bizi bir yerde frenlemeye çalışıyorlardı. Kurulmamanız lazım kurulmayın diye. Ama ona rağmen biz Denizler falan biraz daha hızlı hareket ettik. Kurulduk. Deniz Gezmiş, ben, Cihan Alptekin, iki tane Mustafalar (Mustafa İlker Gürkan, Mustafa Lütfi Kıyıcı) Saim Kurul, Önder yani 13 kişi... 1968'e gelmedik daha..

(TİP'e Kayıt ve Doktor ile Tanışma)

...İstanbul'a gelince TİP'e kaydoldum. Sosyalist bir örgüt olarak sadece o vardı. Yani. TİP'e kaydoldum. Yani yanılmıyorsam her Cuma akşamı toplanıyorduk. Ve Zeytinburnu ilçesinde her akşam Cuma akşamları 30-40 tane işçi geliyordu. Büyük bir salonda sosyalizmin meselelerini işçi meselelerini konuşuyorduk. İşçi Partisi'nin ilçe şeyinde Zeytinburnu İlçesinde ve günlerce devam etti böyle. Sonraki şeyde gençlik hareketleri beni iyice anaforuna kattı. Sürükledi. Partiye gidemez oldum. Yani İşçi Partisi'ne...

...Bu İşçi Partisi'yle olduğum dönemde ve Devrimci Öğrenci Birliği ile olduğum dönemde bir taraftan da Türk Solu'na Deniz Gezmiş'le beraber gidip gelmeye başladık. Benden çok Türk Solu'yla ilişkisi olan Deniz'di. Hangi kanaldan nasıl olduğunu bilmiyorum Mihri Belli ile falan tanışmış. Cağaloğlu'nda Yapı İşçileri Sendikası'nın alt katındaydı. Köşede. Neyse gidip gelmeye başladık. Bora Gözen diye Türk Solu'nun hakikaten o dönemdeki editörü ve direktörü vardı. Çocuk gerçekten çok iyi bir gazeteciydi. Gazeteci değil yani iyi bir yazardı. İyi bir idareciydi. Bora Gözen ama zannediyorum sonra bir dönemde bu Fokoculara katılıp Filistin'e gitti ve orada öldü. Bu çocuk akıl sır erdiremiyorum. Bu tür şeylere kapılacak bir çocuk bir arkadaş değildi...

...Neyse Türk Solu'na gidip gelirken biz YİS'e de gitmeye başladık. İsmet Demir'le rahmetli tanıştık. Fuat ile orada tanıştığımı hatırlıyorum. Başka Yapı İşçileri Sendikası'nın odaları zaten doktorun kitaplarıyla doluydu. Doktorun kitaplarını ilk orada defa gördüm...

...Ayrıca DÖB yer bulamadığı için YİS'in odasını da DÖB'ün merkezi olarak gösterdik. Onun için mecburen gidip geliyorduk. Yani her ne kadar bizim

merkezimiz üniversiteyse de yasal olarak bu yeri gösterdik. DÖB'ün merkezi işte YİS'in aynı yerde. Yoksa biz hiç oraya gelmedik...

...daha sonra da Fuat'ın söylemesiyle Doktorla bizatihi tanışma şeyimiz oldu. Ben kitaplarını da okumuştum. Tarih Devrimi filan... ben kitaplara ilgi gösterdim. Deniz Doktor'la daha önce tanışmış ama Deniz'i, deli fişeği, doktorun zaptetmesi mümkün değil. Rezonans meselesi biraz da bu. Şimdi Deniz Gezmiş'i ne Mihri kontrol altında tutabildi ki o da daha çok sırt sıvazlamayı bilen aslanım kuzum diye kafa kol taktikleri uygulayan bir şey Mihri Belli. Doktor'da bu hiç yok. Yani gönüllü itaat edersen edersin. Deniz ne orada ne burada hiçbirisi ele avuca sığmayan deli fişek. Tam Yakup Cemil gibi adam tetikçiliği hariç öyle şey olarak. Gittik bir akşam şimdi. Doktor'a haber vermiş şey. Göztepe'ye Emine Hanımın ...

...tanıştım bir yemek yedik akşam ... Çok aklımda kalıcı bir şey yok. Bir süre sonra Fuat devreden çıktı. Ben gidip gelmeye başladım. Ama şöyle de bir şey var. Ben Mihri'yi zaten Türk Solu'nu şey yapmadım. MDD'ci hiç olmadım. Deniz Gezmişler filan biraz MDD çizgisinde Türk Solu çizgisinde yani bizim dergimiz der gibi biraz yaslandılar ama onlar da çok öyle Türk Solu'nu bizim dergimiz diyemediler. Benimseyemediler. Mihri'nin dergisiydi. Mihri Belli'yle böyle bir şey içerisinde ağabey ilişkisi içinde gittiler.

...Doktor ile bir şeye girdim. Bağlantı içindeyim Fuat'la falan da görüşüyorum. YİS'le şey yapıyorum. Çünkü bir ayrışma dönemine doğru gidiyor gençlik ama bir taraftan da bir eylem grubu içinde yer alıyorum. DÖB'ün Deniz, ben, Cihan, Mustafalar filan üniversite merkez binasının eylemci başlarıyız. Yani grubun kolektivitesi dışına çıkamıyorsun.

(Filistin'e Gidiş)

...Bizim gençlik grubu Filistin'e gitme kararı aldı. O dönemde büyük bir dış dünyada yayın bombardımanı var. Anti emperyalist savaşlar var. O kadar bir yayın bombardımanı var ki Fukoculuktan tut bilmem neye kadar her gün Sol Yayınları... ne buldularsa çevirdiler...

...En yakın şey Filistin davası var. Emperyalizme karşı. Siyonizme karşı Küba'ya gidemeyeceğiz. Çin'e gidemeyeceğiz. Ondan sonra bağlantılar nasıl? Üniversitede okuyan Arap çocuklar var onlar zaman zaman bizim anti emperyalist toplantılarımıza katılıyorlar...

...Ondan sonra biz oraya gideceğiz ama Türkiye'de bir örgütümüz olması lazım yani gittik. Biz Fikir Kulüpleri federasyonuna veya Devrimci Öğrenci Birliği İstanbul'a sıkışmış bir örgüt Fikir Kulüpleri Federasyonu gene böyle bir ulusal örgüt. Ankara, İstanbul birçok yerde İzmir'de örgütlü.

...ondan sonra yalnız Deniz Gezmiş, Mihri Belli'ye söylemiş... Karşı çıkmamış. Hatta rivayete göre Deniz'in söylediğine göre 5 bin TL ya da 10 bin TL o zaman para vermiş. Deniz'in söylediğine göre. Oraya düpedüz de gidilmez ki cebinde para olması lazım...

...3 ay en fazla Temmuz başında gittiysem Ağustos sonu Eylül başı buradaydık neyse. Ondan sonra Deniz Gezmiş Ankara'da kaldı. Buraya geldi de mi gitti onu da hatırlamıyorum...

...Ben ipimi kopardım ondan sonra dedim böyle devrimcilik olmaz. Bu tamamen zaten çocuk yani Deniz'de şov ve o gösteriş şeyi her zaman vardı. Müthiş bir şey yatkındı yani yapı olarak. Benim devrimcilik anlayışım bu değil... koptuk.

...DÖB açık da ama DÖB möb kalmadı artık...

...Hayır maceracı bir gençlik o elden gitti. Cihan ondan (Deniz Gezmiş) ayrıldı. Erim Süherkan ayrıldı. Burada İstanbul'da benimle beraber ondan sonra ama Deniz'in etkisi çok fena oldu. Çünkü bizden sonra birçok insanın gitmesine yol açtı...

Zaten Türk Solu'yla Mihri'yle şeyim yok Deniz'le falan da yok devamlı şu arayış içindeyiz. TİP'e girdik çıktık, MDD'yi biliyoruz Doğu Perinçek'i biliyoruz... bu işin bir ilk piri olması lazım. Devamlı bir arayış içindeyin ...

...TİP'in içinde bir muhalefet hareketi canlanmaya başlayınca MDD hareketi başlayınca iki de bir TİP yönetimine eleştiriler protestolar imzalı şeyler falan gönderiliyor. Sanırım Malatya kongresinden önce ya da sonra onu da hatırlamıyorum. Genel merkezi eleştiren bir yazı Münirler falan heralde böyle birşeyi Ankara'da organize ettiler. Öyle bir şeye ben de imza attım. Yani merkezi eleştiren bir yazı ...Tip maşallah öyle bir çalışıyor ki ifade bile almadan pat diye attılar. Rasih Nuriler de o zaman disiplin kurulunda...

...birden kendimi TİP dışında buldum. Zaten Doktor'la da bir tabanım, tabanım dediğim gitmeden de bir şeyim vardı. Gittik artık diz çöktük önünde. Dedimki sana bir Filistin macerası anlatayım hocam dedim. Onun için hani der ya "postalını sürüyemeyen" çünkü o kamplarda Deniz birçok yerde birçok defa iki gün yürüdü yürüyemedi uzun yürüyüşe gelemiyor. Yusuf da öyle nefes alamayıp çünkü akciğer sorunu var, kilosu var Yusuf'un... ..Doktor geceyarısına kadar dinledi beni...

(Kıvılcımlı Hareketinin Yükselişi)

...Döndük Kıvılcımlı köşede kalmış bir insan pek meydana sahaya inememiş, tecrit edilmiş, itilmiş diyelim öyle bütün gücümü şeye artık Kıvılcımlı hareketine şey yapmaya Kıvılcımlı'yı anlatmaya diyelim öyle o arada şöyle bir sorun var yalnız

İstanbul'da benim gözlemlerim bir pozisyonum gençlik içinde olduğu için sıcak eylemlerin içinde olduğum bulunduğum için çok stratejik diyebilirim.

Aldığım bilgiler gözlemler Kıvılcımlı'ya iletildiği zaman iyi değerlendirilebiliyor. Yani tam bir raporlama sistemi ...evet öyle diyeyim. Dedik ki hocam dedim. Doğan Avcıoğlu'nun "Türkiye'nin Düzeni" kitabı gençler içinde aydınlar üzerinde ve ordu içinde çok popüler çok konuşuluyor çok da etkili etki yarattı. Bunu dedim eleştiremez miyiz? Yani bunu eleştiren bir şey olsa eleştiren bir kitap çıksa bunun şeyini kırmak lazım yani etkisini konuştuk filan ben o zaman cahildim mi diyeyim şimdi... dedi ki "onu değil de" dedi. "27 Mayıs ve Yön" diye bir kitap yazmıştım dedi...

...Şimdi "Türkiye'nin Düzeni" adlı kitap bu kadar bir kitap biliyorsunuz görmüşünüzdür...

...Ondan sonra bunun dedim eleştirilmesi lazım "Türkiye'nin Düzeni" yani Osmanlılık'tan bu yana biz bildiğimize göre Doğan Avcıoğlu'nun ideolojik etkisinin subaylar gençler aydınlar üzerindeki etkisinin kırılması lazım. Bu da ancak Doğan Avcıoğlu'nun ve ideolojisinin eleştirilmesi ile mümkün olur. O zaman Türkiye'nin Düzeni çok hacimli bir kitap ve oradan başladım. Dedi ki dolaylı olarak tabi ona başlamak çok zor falan demedi. Önce dedi "27 Mayıs ve Yön" o da onun ideolojisi hazırda bu var dedi.

...sonra tamam dedim o zaman sanki büyük bir iş bu kadar büyük bir işi önerdiğim için de utandım cahil cehalet dediğim de o yani "Türkiye'nin Düzeni" bu kadar bir kitap hocaya diyorumki sen bunun bir eleştirisini yapar mısın? Ondan sonra benim bir arkadaşım vardı. İktisat fakültesinden Ragıp Zarakoğlu sonra Belge Yayınlarını...

...bir de şöyle bir şey var bazen hiç beklemediğin ummadığın sessiz insanlar hayat mücadelesinde inanılmaz performanslar gösteriyor. Ragıp buna örneklerinden biridir. Yolundan sapmadan ve her türlü ölebilir, öldürülebilirdi de Ragıp eski kontrgerillacılar tarafından. Çizgisinde sonuna kadar giden bir arkadaşımızdır. Kırmadı beni. "Tamam" dedi. O da ant yayınlarındaydı. O zaman buluştuk tamam dedi biz basarız dedi. O da Doğan Özgüden'le görüşmüş...

...adresini verdim Ragıp gitti hocayla baş başa görüştü 27 Mayıs ve Yön böyle çıktı. Ve güzel oldu tabii. Doğrudan doğruya Doğan Avcıoğlu'nun bir eleştirisi olmasa da o dönemde bir ihtiyaca gayet güzel cevap vermişti.

(Sarp Kuray'la ilgili Bölüm)

Ondan sonra Sarp Kuray...

...Yani şöyle bir gün üniversiteye Sarp Kuray'ın bir arkadaşı geldi. Denizciler kaynıyor, askeri gençlik sivil gençlikle buluşmak istiyor. Deniz'le görüşmek istiyor. Benimle görüşmek istiyor. Deniz falan büyük adam yani pek meşgul adamlar oldukları için sen görüş dediler bana göndermişler gelen çocuğu. Denizci subayı bir dinledim. Denizci subayın bir de kardeşi var. Hukuk Fakültesinde okuyor. Bir dinledim. Dedi ki "sizinle tanışmak istiyoruz". Kim tanışmak istiyor "Sarp Kuray", e yarın tanışalım...

...yarın akşam buluşuyoruz dedim. Ertesi gün denizci subay bizi aldı Haliç'te donanma askeri kışlaya götürdü... bana da bir kimlik ayarladılar. Kapıya gösterdik geçtik. Yani nöbetçi kimliğe mi bakıyor sanki. Ondan sonra bir hücum botun alt katına kurulduk...

Diğer subaylar da orada 20 – 30 kişi vardı. Ondan sonra başladım. Devrimci mücadelenin şeyine, Deniz'i falan attım, bir kenara attık. Türkiye'nin düzenine, Türkiye'de devrimci mücadele...

...Ben anlatırken dedim ki bu iş burada bitmez. Ben sizi bu işin pürine götürüyüm dedim. Esas benim arkamda sırtımı dayadığım bir ideolog var. Türkiye'nin en eski komünisti dedim. Gözleri dört açıldı...

... Ertesi günü buluştuk Sarp'la akşam evine vardık. Kapıyı çaldık. Kapıyı Emine Kıvılcımlı açtı. Bayılayazdı Emine Kıvılcımlı. "yine mi deniz subayları" feryat attı. Yine mi denizciler dedi...

...Neyse o gece sanırım 3 saat 4 saat konuştuk. Doktor anlattı Sarp dinledi. Sonra 3 ya da 4 tane kitap verdi. Kıvılcımlı o zaman elinde. Tarih Devrim Sosyalizm, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişimi ve Kuvayimilliyeciliğimiz. En çarpıcı olanı Kuvayimilliyecilik oldu. Denizcileri vuran. Çünkü ideolojik olarak bunların geleneklerini, göreneklerini, tarihsel fonksiyonlarını en iyi o koyuyordu... Çıktık gittik allak bullak yani Sarp Kuray...

...Gene bir toplantı daha oldu. Tam kapıdan çıkacağız akşam gece yarısı Doktor dedi ki Aşağıya indiriz polis sizi çevirdi. Ne diyeceksiniz? Dedi...

... Kapıyı çaldık çaldık açan olmadı diyeceksiniz dedi. ... Gerisi direnmenize kalmış artık.

...Bir aşamayı atlardım. Fuat beni tanıştırdıktan sonra onun Göztepe'de bir muayenehanesi vardı. Tren istasyonunda...münasebetler rapor verme başladığımız aşamada ilk önce beni bir güzel muayene etti hastasıymışım gibi babamı, anamı daha önce sağlık şeyim var mı...

Sarp Kuray da kaldık orayı biraz daha açayım.

...Bu dönemde denizci subayların çoğunu... Çamlıca Kız Lisesi'nin üst tarafında solda deniz subaylarına ev tuttuk. Öğrenciler yani subaylar ondan sonra Feneryolu'nda ev tuttuk. Bunların hepsi o zamanlar öğrencilerin deniz subaylarının teğmenlerin toplanma, buluşma yerleriydi. Yani kahvede veya lokalde şey yapmıyorlardı çocuklar. Hafta sonu Cuma akşamı çıktılar mıydı doğru şeylere bu evlere geliyorlardı. Bu evlerde politik toplantılar yapıyorlardı. Yapılıyordu tabii. Doktoru okuyorlardı. Değişik kitapları yapıyorlardı. Tartışmalar yapılıyordu... İngiliz konsolosluğunun karşısında da bir evimiz vardı. Ondan sonra şaşkın bakkalda bir evimiz vardı... İstanbul'un sekiz on yerinde sekiz on subay evi vardı toplantı yapılan. Cuma akşamından pazar akşamına kadar arı gibi çalışılan... Göztepe'de tren istasyonunun sağında kalan evimizi bir süre sonra MİT tarafından uzaktan çekime alınmış girip çıktığımız apartmanın tam karşısında bir yer tutmuş MİT gireni çıkkanı şey yapmışlar. 12 Mart döneminde onu galiba onu şey olarak sundular...

(Mahir Kaynak Hakkında)

...O başka bir alanda üniversitede asistandı iktisat fakültesinde. Aynı zaman dilimindeyiz. O daha çok Madanoğlu'yla doktorun cuntacılarla bağlantısını çalışanlardan biri o da. Benim o tarakta bezim yok. Bir süre sonra ben bıraktım. Şöyle bıraktım. Sarp'ı doktorla baş başa bıraktım. (Görüşmeler) Düzenli de oluyordu düzensiz de oluyordu. 15 günü geçmiyordu. Gençlik bölünmeler fazla olmaya başladı.

Ankara'da gruplarda fokocular, gerillacılar, TİP'in içinde MDD'ciler ondan sonra Aydınlık Grubu bölündü. Türk Solu desen aynı şey. Gençlik hareketleri çığından çıkınca tabii ki bizim gençlik subay kesimindeki gençler de Sarplar filan da kafese kapatamazsın ki şey altında tutamıyorsun çocukları. Mecbur Ankara da İstanbul'da görüşüyorlar. Daha maceracı unsurlar yanlarına çekmek istediler. Onlar pek başarılı olamadılar. Havacılar mavacılar şunlar bunlar Dev-Gençiler de pek başarılı olamadılar. Ama cuntacılar başarılı oldu şey olarak. Bir süre sonra Ankara'daki cuntacılar Sarp Kuray'a çengel attılar. Deniz subayları grubunu yanlarına almak için tabii bir çalışma var böyle gizli darbe yani 12 Mart'a gidiş var. Ordu içinde devrimci subaylar bir şey içinde karşı taraf da o zamanki Orhan Kabibaylar, İrfan Zolmazerler bildiğim kadarıyla (Ekrem Acuner) onlar şey yapmaya başladılar. Muhsin Batur yok. Yukarıda gelip gittikçe Sarp Kuray bunları anlatıyor. Falan dediki doktor. (Sarp kuray bu arada ordudan çıkarılmış hukuk fakültesinde girmiş) doktorla konuşuyoruz. Ne yapacağız? Ne edeceğiz? yani asılıyorlar. Bunları da yanlarına çekmek için falan. Doktor görüşün dedi. Görüşmek de şey yok ama yani Dikmen'den (Dikmen toplantısından) önce Ankara'da Tandoğan Kızılay'la Kurtuluş arasında Sıhhiye'nin oralar Kolej civarında apartmanın sekizinci dokuzuncu katında mı ne gittik. Orhan Kabibay var. İrfan Solmazer var bir daire içinde. Televizyonlar açık radyo açık yanındaki adamı duyamıyorsun. Yani demekki ihtilalci toplantısı böyle oluyormuş

dedim. Yayını veya dinlemeyi kesmek için adamlar bütün ses ve görsel şeyi açmışlar adamlar bağırta bağırta bildiğimiz birtek şey vardır.

Dedik ki programınız var mı?

Ne programı? dediler

27 Mayıs'ta da böyle şey oldu programınız var mı? Ne yapacaksınız? dedim. Hiç böyle bir soruyla karşılaşmamışlar. Aynen 27 Mayıs öncesi Vatan Partisi Programı'nı götürmüştük. Elimizde böyle bir programımız olmazsa aynen 27 Mayıs gibi olur bu bir. Onlar teknik tarafla meşgul oluyorlar daha çok. Yani Sarp ne kadar veya denizciler kaç grup gelebilir? Kaç subay olabilir? Onun şeyindeler. Destek arıyorlar. Nereye yerleştirebiliriz? Onun derdindeler. Birincisi bu dedik. İkincisi bizden bir kişi. Temsil olarak yani. Oy moy değil sesimizi dinletecek veya duyuracak bir kişi yetkili veya karar organında. Ayıyı vurmada postunu yüzmek mi olur böyle bir gürlədiler ihtilalciler. Ondan sonra biz dedik ki çok değil ki bir kişi o da sesimiz çıksın yani ondan sonra oyun bozuldu. Çıktık geldik. Doktora da bunu sonradan anlattık galiba. Dikmen toplantısını ben çok net hatırlamıyorum. Orada çok karışık Dev-Gençliler şunlar bunlar ben o toplantıdan çok olumlu bir şey. Zaten çok olumlu bir şey de çıkmadı. Dağıldık gittik. Sonraki dönemde başta bu kadar güdebildik ve kontrollü hareket etmişken sonra Ankara'daki cuntacıların ağır baskısı çekme Ankara'daki Dev-Gençlilerin Denizlerin maceracı şeyleri Sarp Kuray'ı filan ve çevresindekileri aldı götürdü. Rüzgara kapıldılar. Biz denizciler bizden çıktı. (kontrolden çıktı) evet. Onlarla görüştiklerini burada bir tane oto komisyoncusu vardı. Onu soydular. 80 bin Doları'nı mı 80 bin Lira'sını mı kaldırdılar o oto komisyoncusunun. Aynı Atıf Erçikan Orgeneral genel kurmayda bu 9 şubatçılara karşı olan mevcut Genel Kurmay yanlısı bir Generale korku ve göz dağı vermek için evini filan kapısını bombaladılar. Öyle diyelim. Abuk sabuk hareketler yani böyle maceracı ipe sapa gelmez. Yani Sarp kendisini ve diğer arkadaşlarını bu şekilde bence harcadı. Yani öyle diyebilirim. Bizim kontrolümüzde hareket edilseydi. Hiç böyle şeyler olmayabilirdi. Öyle düşünüyorum. (Buna rağmen İstanbul'da açılan 83 sanıklı teğmenler davasının bir numaralı sanığı Dr. Hikmet Kıvılcımlı'dır.)...

Şimdi yani ben bunu en azından Sarpların böyle bir şeye anılarında da yazıyor Doktor. Gözleri kamaştı diyor. Değil mi? Çünkü o kısmı ben yaşamadığım için çünkü doktordan da koptular ve doktor anılarındayani tam terk etti Sarp. Cuntacıların eline düştü. Tabii kesin ondan sonra doktor da gücenik ki anılarında dokundurması var...

...Ama en azından prensipli hareket edersen tamam ben cuntacılarla görüştim ama yok kardeşim bu yol böyle olmaz diyeceksin onların içine katılıp da oraya buraya bomba at generalin evine çatapat at onların aleti oldu. Deniz de onların aleti oldu. Sonra ne oldu?

...Çok açık seçik inkar edilecek tarafı da yok Ruhi Koçlar Atilla Sarplar Denizler bizim Sarplar hepsi cuntayla bir taraftan bağlantı içindeler ne zaman ki Tağmaç 8-9 Şubat'ı (Mart) bastırdı. Ondan sonra Hava Kuvvetleri Komutanı'nı yanına çekti Kara Kuvvetleri Komutanı'nı çekti yanına. İhtilal girişimini püskürttü. Ondan sonra kimse Denizlerin yüzüne bakmadı. Kişneyi (?) verdiler. Ankara'nın dışına niye kaçsın? Deniz o zamana kadar korunuyordu Denizler. Denizler Sarplar Sarp'ın kendisi tarım ve orman bilmem ne Köy İşleri Bakanlığı'nın makam arabasının içinde bir oradan bir oraya taşınıyordu. Bu kadar koruma altındaydılar. Ama ihtilalci kanat tasfiye edilince bunlar açıkta kaldı. Ondan sonra hepsi polise yem oldu. Neyse geçiyorum.

9 Martçı cuntayı tasfiye edince dolayısıyla Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur falan boşlukta kalıyor. Yani tabanı gidince ondan sonra Tağmaç onları kuzu kuzu gidiyor. Gel bakalım paşa bu iş sana kadar çıkar tamam mı? Tabanı kalmıyor. Çünkü onların ondan sonra Muhsin Baturlar olsun o zamanki Kara Kuvvetleri olsun Tağmaç'a itaat ediyorlar.

Militer kesim Al Aydınlık'ta Ak Aydınlık ise akademisyen kesim bunlar dedik daha akademisyen kesim ağzı laf yapan teori yapan kesim ama bunlar kavgacı döğüşçü Al Aydınlık. Raporu verdik Doktora. Mihri de Al Aydınlık tarafında olduğu için bu bölünmede nasıl birşey olduysa bu Al Aydınlıkçı çocuklara daha hoş görülmesi gibi nasıl diyeyim öyle bir hava esti o dönemde. Bu havadan Doğu Perinçek çok rahatsız oldu. Yani Doğu Perinçek Kıvılcımlı kendi yanına çekmek için Göztepe'deki evine çok gelip gitti. Göztepe'deki Doktorun yanına falan ama Doktor o şeye gelmedi. Biz gene bilgilerimiz sahadaki bilgileri götürüyoruz. Al Aydınlık Ak Aydınlık veriyoruz falan. Sonra şimdi öyle bir bölünme ortamı oldu ki şimdi Denizler halk savaşı der öbür halk cephesi, halk ordusu, fokocu, kırsal kesimde gerillacılık, TİP'çilik, MDD'cilik filan bir de aydınlıkçılar da birbirlerini suçlamaya başladılar. Oportünist, devrimci, sağ sapma, sol sapma, özgüç, yedek güç, devrim stratejisi taktikler nasıl ama birbirini bilmeyen ya da sevmeyen birbirini oportünistlikle suçluyor. Sağ sapıtmayla suçluyor. Yani ondan sonra sağ sapıtmayla suçluyor. Revizyonistlikle suçluyor. Kavram kargaşası her bölünme ve parçacıklar birbirini yiyor neredeyse dedimki Doktor yayınlarla hocam müthiş bir kaos ve kargaşa ve müthiş de bölünme yani bunu toparlanması lazım yani bu ortama girip sahaya inip bunların eleştirilmesi lazım oportünizm nedir? Devrim Nedir? Devrim Stratejisi Nedir? Yedek Güç Nedir? Halk Savaşı Nedir? hocam bunları aydınlık getir. Çünkü sahada millet bunları tartışıyor. Kitap çıkaralım hocam dedim. Ondan sonra Celal Toprakoğlu Ak Aydınlıkçıydı o. Onların içinden çaldım onu. Ak Aydınlık cephesinden bize gelebilecek çok kişi vardı. Parasal kısmını Celal halletti bu işlerin. Bir iki defa da beraber götürdüm. Neyse kitaplara başladık. Oportünizm nedir? arkasından Halk Savaşının Planları (somut strateji planları) Halk Savaşının Planları o gün çok aktüel olduğu için Çin'den Maocular halk savaşının planları Maocular onu matbaaya girerken değiştirmişler yani yoksa somut strateji planları ondan sonra (Kıvılcımlı'nın

bu beş kitabı örgütlenme ile ilgili) şimdi dördüncü kitap bilimsel sosyalizmin doğuşu dört kitap bunlar peş peşe çıkınca Ankara olsun İstanbul olsun birbirini yedi çocuklar...

Ek 3:

03.06.2017 tarihinde Kemal Eke ile İstanbul-Kartal'da yapılan röportaj olup ses kaydı Ek 1'de bulunan CD içinde yer almaktadır. (Parantez içindeki kısımlar Kemal Eke'ye ait değildir.)

1968'de FKF'den ayrılanlar Dev-Genç'i kurdu. İlk kongresi geçici kongre yapıldı ve Yusuf Küpeli genel başkan oldu. Ondan sonra ikinci kongre yapıldı. Bir yer tutuldu Kızılay'da. Bir daire. O dairede genel merkezi o dairedir. Sonra ikinci kongre yapıldı. Atilla Sarp Genel Başkanı oldu. Ruhi Koç Genel Sekreteri oldu. Biz de o sırada lise okuyoruz. Kızılay'da yürüyüşler falan yapılıncaya katılıyoruz. Sonra onlarla beraber Dev-Genç'in merkezine gidiyoruz. Hiç bizim Dev-Gençliliğimiz falan yok. Ama yürüyüş olunca katılıyoruz. Neyse bir süre sonra bize dedilerki siz lisesiniz bizim aramızda örgütlenmeniz olmaz siz liselilerle örgütlenin. Biz de liselileri örgütlemeye başladık. Devlisin kuruluşu odur. 1968'in sonları ya da 1969'un başları. Olay bu. Daha sonra 1970'de Sarp Kuray Ankara'ya geldi. Burada (İstanbul'da) ne oldu ne bitti bilmiyorum. Onu kendisine sormak lazım... Dev-Genç'te çalışmaya geldi. Ankara sosyalist büroyu aldı. Bizim arkadaşlar da sosyalist büroya girmişler. Burada Sarp Kuray ile tanışmışlar. 1970'in ortaları mı sonları mı ben o sırada Toplantıya çağırdı bizi arkadaşlar. Devlisin yönetim kurulu olarak doktorun görüşlerini benimsedik. Hatırladığım kadarıyla 625 lisede örgütlüydü Dev-Lis o zaman. Liseli Derleniş isimli bir de gazete çıkarıyorduk. Yönetim kurulumuzda Güntekin Eke, Barış Sarp, Alaattin Orhan isimlerini hatırladıklarımızdır. Biz Dev-Genç'in içindeydik zaten. Sonra Dev-Genç siyasalın içine taşındı. Biz de onlarla beraber siyasala gittik. Sonra 3. Kongre yapıldı. 3. Kongrede Ertuğrul Kürkçü Genel Başkan olunca Dev-Genç'teki o eski yönetim Hacettepe'ye taşındı. Biz 2-3 ay kaldık. Sonra biz de Hacettepe'ye taşındık... Ankara'da Sarp Kuray'ın ekibi Erkan Dirik, Ahmet Zafer isimlerinden oluşuyordu. Daha sonra Sarp Kuray Sosyalist Gazetesi'nden de ayrıldı. Çünkü Dr. İstanbul'dan birilerini oraya gönderdi. Orhan Aksungur'ları göndermiş. Sarp Kuray İstanbul'a gelip doktorla görüşmüş. Doktor ona sen direk bana bağlısın sosyalist gazetesiyle ilgilenme Dev-genç'le ilgilen demiş. Ondan sonra 9 Martçılar deniz ordusuna bir türlü giremeyince Sarp Kuray'ı buluyorlar... Doktorla gece gündüz istediği zaman görüşen bir tek adam vardı. Sarp Kuray... her momentte İstanbul'a gelmiştir ve Doktor'a durumu rapor etmiş ve geri dönmüştür. Sarp Kuray'ın İstanbul'a geldiğini her seferde biz bilirdik. Çünkü bir sorun olduğu zaman gelir hemen Doktor'a danışırdı. Biz o dönemde Dev-Genç'te muhalif harekettik. Bizim listeyi içeri aldılar. Onlar tek liste girdi. Yapmayın dedik. Kongreyi erteleyin dedik ertelemediler... bu (seçimden önce içeriye alınması)

cuntacıların (9 Martçıların) Dev-Genç operasyonudur. Doktorun orada Dev-Genç'i elegeçirmesini istemediler... ...Kıvılcımlı'nın derdi tarihsel devrimciliği sosyal devrimciliğe nasıl dönüştürebileceğidir.

Ek 4:

25.08.2017 tarihinde Sarp Kuray ile İstanbul Şişli'de yapılan röportaj olup ses kaydı Ek 1'de bulunan CD içinde yer almaktadır. (Parantez içindeki kısımlar Sarp Kuray'a ait değildir.)

Şimdi bana diyorki (Amiral) Bülent Tarkan burada benim dayım var (Ömer) Egesel onun karısıyla bunun karısı kardeş. İkinci karıları, Yassıada'ya gelmişler gitmişler orada bunlarla evlenmişler. Şimdi dedimki kendisine hangi örgüt bu dedim. Dediki Ankara'da örgüt. Ordunun içinde örgüt buna uyacaksın dedi bana. Ben de dedim ki ben Ankara'daki örgütü tanımam. Tanımam dedim. Çünkü Ankara'daki örgüt dediğin olay devleti kurtarmaya yükümlüdür dedim. Biz ise sosyalistiz dedim. Bakın iş burada koptu zaten. Yani siz dedi Ankara'yı tanımayacak mısınız? Tanımayacağız dedim. Örgütlenmemizi bu mazlum halk için yapacağız. Bizim kalemimiz burada kırıldı. Bunu ben biliyorum yani. Şimdi o adamlar şimdi benim gözlerim onun (Hikmet Kıvılcımlı) dediği gibi kamaşmış olsa akıllı bir adamım kendime göre burada kalırdım içeride zaten öylemi "Amiralim var mı tamam" bunu derim yani bakın. Bunu dememiş olmam benim devrimci damarımdır. Diyeceksiniz ki senin devrimci damarın ne kadar arkadaş o kadar. Bu kararı verecek kadar kararlıyım. Yoksa Marks'ı Engels'i bilmem neyi Lenin'i hatim etmiş bir adam değilim. Ama devrimci damarım benim yani çünkü işçi sınıfından bahsediyoruz. Bilmem yoksul köylülükten bahsediyoruz. Değil mi? Ben ona bağlı kalıyorum. Yani diyorum ki bizim örgütlenmemiz sizin örgütlenmenizden farklı. Şimdi göz kamaşacak bir adam burada kalır. Eğer bir cuntayla beraberlik aranıyor olsa ben orada kalırım. Beni alıyorlar. Bunun üzerine 69 Subay Bildirisi yapılıyor. Ve burada artık yavaş yavaş sınıfsal bir mevzuata doğru gidiş var. Devrimci öğrencileri olduğu gibi sahiplenme var. Demokratik halk devriminden bahsediyoruz. Belli ki biz bir bilinçlenme sürecine girmişiz. Kendisiyle de (Kıvılcımlı) temas başlamış. Alttan ve bütün talebe bütün şey kendi eğitim imkanlarına açılmış. Evler tutulmuş, işte Çamlıca orada, (sekiz on tane ev var diyorlar) var bakın bahriye para topluyor. Ev tutuyor. Sosyalist gazetesinin çıkarılmasına kadar subaylar yardım ediyor. Şimdi göz kamaşacak adamlar böyle yapmaz. Burada ayakkabı tamircileri teşkilatlanıyor. Öbür tarafta İsmet Abi vardı bizim. İsmet Demir değil mi? ve Gerçek militan sendikacılığa örnektir. Onun yanına gönderiliyor. Ben Dev-genç'e gidiyorum. Kendine sora sora gidiyorum. Ben ne yapacağım bundan sonra diyorum. Gençlik hareketine girin burada etkili olun deniyor. Gençlik hareketine girip de çelebi gibi oturulmaz değil mi anti faşist bir mücadelenin içine giriyorum. Kırılara çıkıyorum. Kayseri bölgesi ora bura falan. İnanılmaz bi kır çalışması oluyor. İşte sosyal dayanışma derneklerini

kuruyorum. Ondan sonra tekrar kendisi halk savaşının planına dair kitaplar yazmaya başlıyor. Bir şeyden sürpriz bir krizden bahsediyor değil mi? Buradan birşeyler çıkarırsın. Politik devrim yani bu esasında. O zaman biz bir sene evvel kendi insiyatifimizle reddettiğimiz yerle ittifaka giriyoruz. Bunu da geliyorum. Şimdi “İsyan ve Tevekkül”de çok açık anlatıyorum. Beni Kabibay çağırıyor. Karşılaştığım adamlar belli tek tek siz okudunuz kitabı hepsini yazıyorum. Dedim ki Kabibay’a ben dedim doktordan yön alacağım. İstikamet belirtecek. sonra da Dev-Genç’in içindeki bütün grupları toplayacağım. Deniz dahil mahir dahil. Öbürü dahil beriki dahil. Atillalar şunlar, Mustafa Gürkanlar ve biz meşhur Dikmen toplantısını yapıyoruz bakın. dikmen toplantısında bize gelen öneriyi Ben tam kapıdan çıkarken tutuyor kolumdan yav herkesin haberi var. Biz sizinle yapacağız bu işi. Ben de dedim ki döndüm kendisine albayın dedim. Ben senden arkadaşlarımı dinlemeyeyim. Müsaade et toplantı yapayım oradan çıkan sonuca bakayım dedim. yani bakın hiç hata yok bunda. dikmen toplantısı yapmışım kimin kaldığı kimin ayrıldığı orada kurulan komiteye o komitenin gidip bunlarla konuşulması bunların anayasa teklifleri bu anaysa tekliflerine karşı doktorla konuşma siz de vatan partisinin kapağını koparın verin çünkü vatan partisi geceden sabaha iktidar olunduğu zaman uygulanacak programdır. Diyor. İstihdama yakın istihdam politikası güden sanayici bile var. Değil mi? Yabancı sermaye herşey var. Bugünkü aşağı yukarı bugün güncelleştirilmesi gereken bir program taslağı var yani şimdi göz kamaşma falan değil burada eğer konuşacaksak biz meseleyi kendi yönlendirmesi var. Yoksa bizim kendi doğal yapımızla biz cuntacılık yapacak olsak orada kalırdık. (Dikmen toplantısından sonra da Doktorla görüşmeye devam ediyorsunuz) ediyorum. Bakın kimi gönderiyor toplantıya Selahattin okuru yolluyor. Ben Selahattin Okur’u toplantıda toplantının başına getiriyor muyum? Getiriyorum. Yazmışım orada. Selahattin’i aynı Selahattin’i bu adamlarla bu darbecilerle olacak son nihai toplantıda beş kişinin içinde Selahattin var mı? Var. Ben yokum. Ben gitmem dedim. Ben gitmeyeceğim dedim. Bu derece benim bilincim olmasa da ben beni kimin harcadığını bilen bir adamım. Beni bu damar harcadı. O resti çektiğim için harcadı. Yoksa ben deseydim ki tamam Ankara örgütü varsa efendim bizim buradaki örgütümüzle bağlantı yapalım bitti. İş bitecekti. Benden niye rahatsız oluyorlar. Çünkü Ankara’daki örgütü kabul etmeyip daha sola çıktığım için benden rahatsız oluyorlar esasında şimdi tekrar bir dönüş oluyorsa bu dönüşü ben yamıyorum. Bu dönüşü kendisi Halk Savaşının Planları’nın sonunda teorik zemini kurmuş sen böyle anlatacaksın bu işi. Öyle gözü kamaştı. Bilmem ne yaptı. Yana yattı sağa sola bu ayıp. Ben o anıları bekledim. Hapisede baktım anılar geldi oraya sonra baktım anılar doğru değil. Değil hem büyük öfke var. Denize özellikle Denize bir öfke var anılarda Mahire güzel laflar söylüyor esasında. aralarında en akli başında kalan falan filan diyor. Bana da yani gözü kamaştı diyor. Esasında bizim diyor Delikanlının gözü kamaştı diyor. Şimdi bunlar doğru tespitler değil. Gençlik bir partiyle önlemi alınmazsa gideceği yer bellidir. Değil mi? Şimdi bakın böyle yorumlar bekliyoruz biz. Şimdi silahı çekmişler bize. Silahı çekme

metodları belli. Taylanı vuruyor. Onu vuruyor bunu vuruyor. Buna bizim yapımızdaki adamların tepki göstermesi doğal. Eğer bir tarihsel devrimcilikten bahsediyorsak arkadaşımıza dokunulduğu anda arkadaşımıza dokuna diyeceğiz biz yani. Bizim değil mi anlatıyor. Bunu devrim orjinalitesi diyor buna her yiğidin kendine göre yoğurt yiyişi vardır. bizim yoğurt yiyişimizde bunun olduğunu biliyor. Bunu doktora ben mi anlatacağım. O bize öğretti bunu bakın. O bize öğretti bunu. Şimdi ben orada hem gençliği hem ordu gençliğini kendi ben söyledim olmadıyla olmaz bu işler bakın o parti işidir. Yani ben istediğim kadar söyleyeyim şimdi. Beni dinlemediler diye de lan beni dinlemiyorlar falan desem ne kadar ayıp. Yani. Öyle dinlenecek. Ben de şimdi onun bize anlattığı yaşlara geldim. Şimdi ben desem ki ben konuşuyorum arkadaş böyle konuşmayla falan olmuyor bu iş. Konferansla falan olmuyor bu iş. Partiden bahsediyorsunuz ya. Eski sosyalistler parti kuracaksınız yönlendirme partiyle olacak. O zaman sen bir yerde diyorsun ki suçun büyüğü de bizde. Onu da koydum ben kitaba çünkü derlemek toplamak lazımdı bu çocukları. Ona göre yorum yapacaksınız. Beni eğer oraya yolladıysan ben Orhan Kabibay'a ben doktorla konuşacağım ondan sonra karar vereceğim diyorsam ben görevimi yaptım. Onu da kurucu meclisin başkanı yapacaksınız yazdırdıysam daha da büyük görevimi yaptım esasında yani. Çünkü Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın meclise başkan olması gerektiğini söylüyoruz. Yani. E şimdi ne yapalım başka? Gideceğiz. Vuruşacağız. Olayın içinde olacağız. Hakkımız alacağız. Bunları yapın diyeceğiz. Şimdi bunu böyle yazacaksınız. Bunu böyle yazmadı. Kafasını karıştırdı. Sanki ben kendi kafama göre yapmışım gibi oldu bu iş yani... (Selahattin Okur bizden koptu diyor) Hayır koptu değil. Şimdi çağırdım mı kendisini bu şeyde yapılan toplantıya Dikmen toplantısına orada başkanlık yaptı mı? sonra seçilen komitenin içinde yer aldı mı? bunlar bize ortalığı karıştırdın dedi mi? duydu mu bunu. Ben böyle planın içinde yokum dediler mi bunlar. Hayır. Yalan konuşuyorlar. İşçilik yapıyorlar bizim karşımızda. Böyle işçilik falan yok. Bende burada 83 tane fabrikada egemendim. Herkes biliyor. Ne oldu? Yani fabrika baş temsilcileri dahil olmak üzere Sungurlardan başlamak kaydıyla tek tek fabrika sayarım şimdi. Tekstilde cam işte basın işte orada burada şimdi benim de var işçi sınıfı hala Zeytinburnu'nda rüzgar gibi kaç tane çocuk bıraktık orada... bu büyük mücadele ben bakmayın yani kırıgını hiç bahsetmiyorum o işlerden bilen biliyor bilmeyen bilmiyor. Şimdi bakın gelecek o toplantıya niye geldiğini bunun bir darbeye beraberlik toplantısı olduğunu zaten doktorun bunun altlığını yazdığını değil mi? Ne diyor sürpriz devrim çeşidi bir şey diyor Halk Savaşının Planları'nda, bazen devrimler diyor sürpriz ve bilmem ne şeklinde gelir diyor. Yerin altından patlar diyor ordu gençliği diyor. Şu diyor bu diyor yönlendirmek lazım diyor. Hangi sınıf örgütlüyse falan bildiğiniz tezler yani şimdi buna göre gittik. Kendisi kendisinin icazetini alarak gittik. O da bu icazet karşılığında Selahattin Okur'u yolladı. Ki bana koptu demek çok ayıp yani kopsam soracağım der miyim kopan bir adam (Peki en son ne zaman görüştüğünüzü hatırlıyor musunuz Doktorla?) yani 12 marttan sonra da görüştüm ben kendisiyle

(öyle mi) tabii. Konuştum. Geldim istanbul'a konuştum kendisiyle. Bana bakın o eve en imtiyazlı giren benim yani. Kaçta gitsem girerim o eve. Yani doktorun en güvendiği adamlarını bilmem diğerlerini ama bana olağanüstü güvenmiştir. Ve çünkü o gençlik heyeceanı doktoru mızarkalrın ucuna takıp genişletmiştir. Yani öğledir. (12 Mart'ı doğru algılamış mıydı? Çok eleştirilen bir yazısı var.) sanıyorum. Onu şöyle yaptı o. Orada haksızlık yapmamak lazım kendisine. (izmir'den yazmış) yani şöyle yaptı onu bence. Ben tartışmadım tabi ama kendi bilincime göre yani gene ordu kılıcını attı dedi yani. Tabii gene sınıflar çözemedi bu işi gene ordu çözdü dedi. Ondan sonra hadi hayırlısı dedi. Ben solun o laftan kıvılcımlı'ya yüklenmesini olağanüstü kasıtlı ve yanlış olduğunu düşünüyorum. Orada öyle demedi o. Hadi hayırlısı der. Şunu söyledi. İki kanat var işin içinde bir samimi unsurlar var işi daha ileri götürmek isteyenler var. Bir de operasyonel taraf var. İşin içinde değil mi? bir de kavga oldu. Önden denge arandı. 11'ler hükümeti falan filan bir denge arandı yani. Ama öbür taraf ağır bastı. Niye ağır bastığımı da biliyorsunuz 12 Martta zaten öbür tarafın ağır basma koşulları yok oldu. Cephe yok oldu... bir karşı çıkılabilir diyor. Ben hep şöyle yorumladım onu. Yani gene ordu kılıcını attı... 27 mayıs yöne hareketinde Türk Ordusu hanımlaşamaz diyor. Yani buna OYAK Moyak hikaye Türk Ordusu hanımlaşamaz diyor...

(Hiyerarşi konusu var ya, orada ilk defa hiyerarşi konusunda ne zaman görüşmeniz oldu? Hatırlıyor musunuz? Askeri hiyerarşiye uyun dedi bir sefer demiş size böyle yani. Tarih olarak hatırlıyor musunuz?)

Yani bu Mart'tan 4-5 ay önce.

(siz o zaman askeri hiyerarşiye uymayıp başka bir yoldan...)

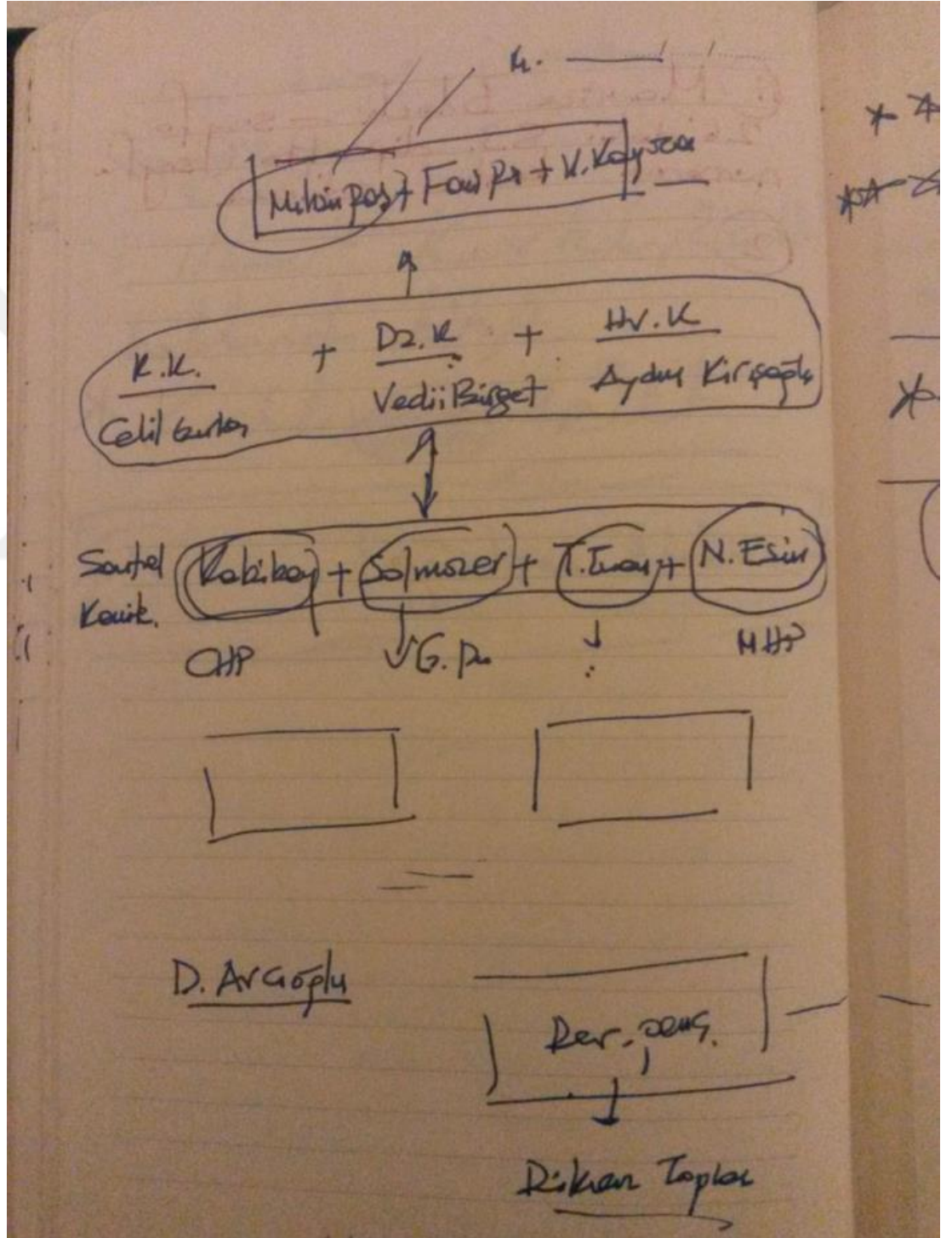
Olabilir. Dedik yani bizim kafamız oraya daha yatkın olduğu için ama öbür taraf yok dedi. Böyle gidecek.

Bize gelen adamlar santral komite diyor kendisine Kabibay, Solmazer, Talat Turhan, Numan Esin, şimdi bizimle konuşanlar bunlar tamam mı? Bunlar santral komite diyorlar kendilerine. Yani ne demek aşağıyla yukarıyla ilişki yapacaklar kendilerine. Bunun üstünde deniz kuvvetleri adına Vedii Birget var. Hava kuvvetleri adına Mürtet Üs Komutanı Aydın Kirişoğlu var... Burada da Kara Kuvvetleri adına Celil Gürkan var. Bu buraya bağlı. Bunlar ilişki bunlar da aşağıya açılacaklar. MHP'li bilmem bu CHP'li bu Feyzioğlu kadrosuyla Güven Partili, Talat Turhan da bunlar arasında en iyi niyetlisi. Eski genç Kemalistler falan bunun üstünde yukarısı Muhsin Paşa var. Faruk paşa var. Denizden de Kemal Kayacan var. Bir de burada o bizim bomba attığımız herif... Hikaye böyle. Şimdi bu komite şurası hem yukarıya bağlı bunlar tabii bunların yukarıyla mesela Solmazer'in yukarıyla ilişkisi var Esasında. çünkü Faruk Paşa'nın oğlu işte doktor olanla falan ama esasında çizgi bu. Burada bu var. Bunlar da bizimle ilişkiye geçiyor bakın. Yani hem bizimle ilişkiye geçiyor. Hem de MHP'yle kontrol ediyorlar MHP'yi zaten aşağıdaki kavgada hem bu kavga zemin hazırlıyor esasında bunu çözmek lazım. Yani burada hem bu gruplar

birbirine sokuluyor. Niye sokuluyor? Yani şeye ihtilale uygun zemin yaratılacak. Bize de fazladan vurun diyorlar. Onlara da diyorlardır esasında şimdi Doğan Avcıoğlu'nun bunların hepsi de ideolojik olarak Doğan Avcıoğlu'nu takip ediyorlar. Ama bunlar ayrı Madanoğlu falan cuntası ayrı. Cunta esas bu yani. Bunun yanındaki üç beş albay malbay ayrı. Doğan Avcıoğlu da diyor ki artık oralara buralara gitmeye gerek yok. Gazete dağıtmaya, gazete satmaya gerek yok. Yapılacak olay diyor yapılacak olay şehir gerillası yapmak lazım diyor. Şehir gerillasına girin diyor. Ve gerilla diyor gerilla D gününde bırakılır ve devrim hükümetine de silah bırakılır diyor. Şimdi olay belli bakın. Böyle bir almak lazım bu işi. Yani burada operasyonel bir durum var. Bütün bu gürültüden bir devlet adına sosyal gelişmeyi önleyecek bir potansiyel var bunların içinde hem de gerçekten ihtilalci bir potansiyel var. Bunu böyle görmek lazım. Şimdi bunun haricinde ne anlatıyorlarsa hikaye bunlar bize teklif yaptığı zamanda bizim dev genç içinde bir şeyimiz var faaliyetimiz var. Bu devgenç içindeki faaliyetimiz de dikmen toplantısı buaradan 5 kişilik bir komite doğuyor. Bakın bu Selahattin var mı yok mu bu komitenin içinde Selahattin bunun hesabını verecek bu komiteye girmiş. E doktora yakın arkadaş yani çok. E niye geldin buaray kim çağırdı seni? Sen böyle bir toplantıdan haberdar olabilir misin? Seni o toplantının yöneticisi kim yaptı? Hep ben yaptım. Bunları yani sonra sen esas adamlarla konuşmaya giden 5 kişilik komitede var mısın? (ben hatırlamıyorum. Diyor. Toplantıda bir şey çıkmadı. Diyor) yalan konuşuyor. Olur mu ben ertesi gün kabibaylarla toplantıya gittiğini, (Ertesi gün tekrar mı toplantıya gitti) e tabi buradan onu söylüyorum. (beş kişi daha sonra toplantıya mı gitti. Kabibayla) tabii gittilerişin ne olacağını konuştular. Bundan sonra ne yapılacak? Vatan partisi programı kendilerine verildi. Onlar bize anayasa teklifini verdi. Onlar da uyuşan yanlar var. Anlaşma yaptılar. Yani varolan vuruşun programı konusunda anlaşma yapıldı. (Programı kabul etti mi onlar? Ayı ölmeden postunu paylaşamayalım gibi bir şey mi söylediler) hayır tamam böyle devam edelim dediler. Devrim muhafızları kuvveti kurulacak buaray kendimiz bir tane komutan atayacak sarp kuray da komutan muavini olacak. Deilder binbaşı rütbesi olarak. Bunlar konuşuldu. Bunu anlatı bana burada olamazsınız dedi. Burada (santral komitede) zaten varsınız dedi. Bunu da doktora ben aktardım. Bunu aynen çizdim böyle doktora aktaran benim. Doktor diyorki burada (En üst ekipte) adam olsun diyor. Buarad adam olmaz. Buraya adam almazlar. Burada Vedii Birget var. Altında Erol Bilbilik var. Burada Celil Gürkan var. Altında bir sürü adamlar var. Bunlar ayrı askeri, bizden adam almıyorlar. Santral komiteyle bizi idare etmeye çalışıyorlar. Hayır bunu da kabul etmiyoruz yok. **Devam edelim** diyorlar. Devam ediyoruz yani Şimdi ben bu santral komite aşağıyla da ilişki yukarıyla da ilişki değil mi bunlarda burada kuvvetin başındaki adamlar bunlar yukarı bağlı bunu tahlil ettiğimizde takdirde bunun içinde gerçekten olup yurt sever çocuklar var. Adamlar var. Sol var bilmem ne var. Kemalist ... bir sürü adam var. Buarad bir de operasyon var yani çünkü burası koptu. Memduh Tağmaçla ve Celal Evcioğlu ile birleşti işi bitirdi yani bitirirken de bu adam başta oldu. Olduğu gibi

yazdm ben bunu yani şimdi burada da Mahirciler biz youz dediler değil mi? Peki bir soru size deniz kuvvetleri 29 Nisan'da sıkıyönetim ilan edildi deniz kuvvetlerinden tasfiye bitti. Peki hava kuvvetlerinde tasfiye ne zaman oldu? Mahir hapishaneden kaçtıktan sonra oldu. Peki bu birbuçuk senede niye onları tasfiye etmediler? Çünkü Muhsin Batur'la ilişkisi var yani. Ben bunu da yazdım Muhsin Batur'un Amerikan sefiri tarafından nasıl sıkıştırıldığını... İlyas Aydın ajan. Peki ajan adam vermiyor mu içerideki adamların ismini. Deniz kuvvetlerinin içine ediyorlar, kara kuvvetlerinin hava kuvvetlerinin.. bakın bunları serin kanlılıkla bir daha görmek lazım. Şimdi firarda bütün hava kuvvetlerindeki çocuklar subay olarak değil mi burada kim elromun getirildiği evi kim tuttu hava kuvvetlerinden İlyas Aydın tuttu... biz bitmişiz bizi olduğu gibi tasfiye ettiler çünkü bizim hiyerarşik hiçbir ilişkimiz yok. Bizim şu adamla ilişkimiz yok. Bunları poekiye kim korudu. Proletarya mı korudu. Deniz kuvvetlerini bu kadar param parça ettiler. Pekiyi bunları kim korudu. Bu ilişki Muhsin baturla o mahirci olan grubun ilişkisine bakmak lazım. Ben niye bu kadar açık konuşuyorum. Benim yukarıdaki gruğlarla hiç ilişkim yok. Ben harbi gelmişim... Öyle bağlantı mağlantı yok. Ben bağlantı sevmem. Sosyalist adamım. Bağlantı ilkeler üzerinden yapılır. Öyle generallerle falan ilişkiye girseydim zaten ordudan atılmazdım ben bakın onun için Halen niye gıcık kapıyorlar. Ben de diyorum ki benim en büyük özelliğim bağımsızlığımdır. Benim özgürlüğüme kimse müdahale edemez. Gerisi hikaye diyorum. Bugün de öyle açık. Burad olalım diyorum. Doktor bunu nasıl yorumladı Selahattin bunu nasıl yorumladı ben ona bakmam. Ben doktora Orhan Kabibay'a söylediğim laf şu bir doktor teorik olarak bizim önderimizdir. Dedim. Ona sorulur. İki devgençin bütün gruplarıyla toplatı yapılıp toplu karar alınır. Dedim. Geldim olduğu gibi devgençe açtığım konuyu gittim doktora da açtım. Konuyu. Bize bir kişi olsun dediği zaman da gittim kendisine bu tabloyu çizdim. Bu tabloyu biliyorum bunların altındaki subayları da biliyorum. Ben. Deniz kuvvetlerinde yok boşlar çünkü esas biziz deniz kuvvetleri bunu biliyorlar onlar. Bizi başka türlü tabii burada işte bu tekliflerle tabii. Daha önce alamadıkları için bizi atıyorlar zaten bizi almazlar. Gel gel yapılıp sonra yok edildiği mekanizma 9 Mart'tır. Sonrası av. Nasıl şeyde, halk iştirakiyun ve Mustafa Suphi'den tasfiye edildi. (Sonra diyebilir miyiz 71'de başlamıştır. 80'de bitirilmiştir?) Öyle deriz. Solu çağırıyorlar ve solu yok ediyorlar aslında yani devletteki hafıza bu böyle sıkışık noktalarda sola ihtiyaç vardır. Sol olmadığı takdirde buna ateşleme yapamazlar. Sonra da solun belini kırıyorlar...

Ek 5: Sarp Kuray'ın çizdiği 9 Mart Cunta Şeması



ÖZGEÇMİŞ

1972 Giresun Tirebolu doğumlu olan Alper YILMAZ, ilkokulu Maltepe Feyzullah İlkokulu'nda, Ortaokulu ve Liseyi Özel Darüşşafaka Lisesi'nde tamamlamasının ardından 1998 yılında İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirmiştir. 2010 Yılında Harp Akademileri Komutanlığı SAREN Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı, Harp Tarihi ve Strateji Bölümü'nde Yüksek Lisans'ını tamamlamıştır. Bu dönemde “1930'lu Yıllarda Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi) İktisadi Kriz ve Küçük Esnaf” isimli çalışması Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanmıştır. 2014 yılında Hollanda'nın Amsterdam şehrinde bulunan Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nde Dr. Hikmet Kıvılcımlı arşivinde kısa süreli bir çalışma yapmıştır.

1998 yılından beri çeşitli bankalarda müfettiş ve yönetici olarak çalışan Yılmaz evli ve bir çocuk babasıdır. İngilizce, Rusça ve matbu Osmanlıca bilmektedir.